

ŠVÄRC

STRATEGIJA

JUĆE
DANAS
SUTRA

БИБЛИОТЕКА
ДОМА ЈНА — БЕЛРАД

сигна-
турса

Изв.
Бр.

УДА-ЧРГ № 2
1775

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA SEDAMDESET ČETVRTA

UREĐIVACKI ODBOR

general-pukovnik Srećko MANOLA, general-pukovnik u penziji Božo LAZAREVIĆ, general-potpukovnik Boško ĐURIČKOVIC, viceadmiral Bogdan PECOTIĆ, general-potpukovnik Mirko BULOVIC, general-potpukovnik u penziji Vekoslav KOLB, general-major avijacije Nikola LEKIĆ, vazduhoplovno-tehnički pukovnik Miroslav BORAS, tehnički pukovnik Mihajlo KOKOLJEVIĆ, dipl. inž.; pešadijski pukovnik Milan GLUMAC, pešadijski pukovnik Zdravko ĐUKOVIC (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
B E O G R A D

1968.

ŠVARC

STRATEGIJA

JUĆE
DANAS
SUTRA

РАЗВОЈ ВОЈНО-ПОЛИТИЧЕ МИСЛИ У САД

СУДБАРНА БИБЛИОТЕКА ЈЈ
БЕОГРАД

МР. ТЛ-14-446Р2
21249

NASLOV DELA U ORIGINALU

URS SCHWARZ

STRATEGIE
GESTERN
HEUTE
MORGEN

Die Entwicklung
des politisch-militärischen Denkens
in Amerika

*

Preveo sa nemačkog
pukovnik avijacije u penziji ĐORĐE KEŠELJEVIĆ

ECON—VERLAG
DÜSSELDORF WIEN

1. Auflage 1965

Copyright © 1965 by Econ-Verlag GmbH, Düsseldorf und Wien
Alle Rechte der Verbreitung, auch durch Film, Funk, Fernsehen,
fotomechanische Wiedergabe, Tonträger jeder Art oder auszugs-
weisen Nachdruck, sind vorbehalten

SADRŽAJ

PREDGOVOR NAŠEM IZDANJU	7
PREDGOVOR AUTORA	15
I	
TEORIJA I ISKUSTVO U PRVOM SVETSKOM RATU	19
Američka tradicija	19
Vilson i ratna mornarica	19
Kad prestaje politika počinje rat	21
Peršing u Evropi	25
Vilson i ratni ciljevi	27
	31
II	
MIROLJUBIVA, A IPAK VOJNIČKI SPREMNA REPUBLIKA	33
Ograničavanje naoružanja i mir	33
Planiranje odbrane	35
Susret vojne strategije i politike	43
Novi operacijski planovi	45
Sudbina istočne Azije	48
Rat isključuje politiku	50
III	
TEORIJA I ISKUSTVO U DRUGOM SVETSKOM RATU	55
Defanziva — ofanziva	55
Prvo Nemačku	57
Sukobi sa Britancima	59
Bezuslovna kapitulacija	63
Nikakvu politiku	66
Putevi ka Tokiju	68
Mahan u pomorskoj bici kod Lejte	73
Novi oblici vazdušnog rata	75
Desant na Japan	78
Bombe na Hirošimu i Nagasaki	80
IV	
NAUKA O PRIRODI I STRATEGIJA	83
Prelazni periodi	83
Stvara se atomska bomba	85
Atomska bomba je upotrebljena	87

Razmišljanja posle događaja	91
Aksiomi naučnika-prirodnjaka	93
Duh i atomska bomba	94
Duh i totalni rat	96
Pojava Super bombe	100

V

MASOVNA ODMAZDA I OGRANIČENI RAT	105
Moskva ima atomsku bombu	105
Od bombardera ka projektilu	107
Kriza zbog „sputnjika“	109
Masovna odmazda i njena primena	111
„Stit“ i „mač“	118
Ograničeni rat	121
Sta je zastrašivanje	127
Zastrašujuće dejstvo oružja	129

VI

RAZMIŠLJANJE O NEZAMISLJENOM	133
Novi metodi	133
Analiza totalnog rata	135
Razni sistemi zastrašivanja	138
Signali Sovjetskom Savezu	142
Ograničeni strategijski rat	146
Oblici strategijskog rata	152
Velika debata	155

VII

PRIMENA NAPREDNE MISLI	161
Tehnika i strategija	161
Polupravatni instituti	164
Pentagon i Ministarstvo spoljnih poslova	169
Kenedi, Džonson i Maknamara	174
Zastrašivanje i — III tipa	177
„Fleksibil rispons“ (Ograničena i odmerena odmazda)	180
Ograničavanje naoružanja i razoružanje	184
Sirenje nuklearnog oružja	190
Doktrina i kriza	193
Multilateralne snage	196

VIII

OD BEZNAČAJNE ULOGE DO VOĐSTVA	199
Oruđe u svom vremenu	199
Evropa je zaostala	205
Kriza saveza Nato	207
Atkinska zajednica mišljenja	211
Objašnjenja	215
Predmetni registar	221

PREDGOVOR NAŠEM IZDANJU

Pisac knjige „Strategija juče, danas i sutra — Razvoj vojno-političke misli u SAD“, Urs Švarc (Urs Schwarz) je Švajcarac, a studirao je na univerzitetu u Cirihi i Berlinu; doktor je pravnih nauka i magistar univerziteta u Harvardu u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). Zbog toga dobro poznaje prilike u toj zemlji. Od 1934. god. radi u redakciji lista „Neue Zürcher Zeitung“, a sada kao urednik spoljnopolitičke rubrike ovog, u celom svetu dobro poznatog lista. Sem toga, radi u nekoliko ustanova, revija i radio-stanica. 1937. i 1938. godine bio je, za vreme španskog nacionalno-oslobodilačkog rata, kao specijalni dopisnik pomenutog lista, u Španiji.

Za pripremanje ove knjige, redakcija lista mu je omogućila boravak od nekoliko meseci u SAD. Tu je o njenom sadržaju konsultovao i poznate naučnike i profesore SAD Selinga, Kisingera, Kana, Volfera i dr. koji su se, po njegovoj izjavi u predgovoru knjige, saglasili sa iznetim podacima i njegovim postavkama, omogućili mu pristup u razne institute za strategijske studije i svojim primedbama i sugestijama pomagali mu pri definitivnoj redakciji teksta.

U knjizi se obrađuju strategijski problemi SAD, što do sada nismo imali prilike da vidimo u prevodima. Knjiga može korisno poslužiti i za upoređivanje sa postavkama iznetim u knjizi „Vojna strategija“ od V. D. Sokolovskog, koja je objavljena u našem prevodu sa ruskog. Sa strategijom SAD do sada nismo mogli biti upoznati u celovitom izdanju, već su nam podaci mahom pružani samo prevo-

dima parcijalnih radova pojedinih pisaca SAD iz ove oblasti. Korisno je i to što je knjigu napisao Švajcarac, pripadnik neutralne države, iako ona ima očigledno pro-američku tendenciju.

Pisac ističe naročito dve crte razvoja strategijske misli u SAD: prvo, promene koje su nastale u pogledu odnosa politike i sile (strategije), tj. dvaju komponenata ratovodstva, koje su, po njegovom mišljenju, sve do drugog svetskog rata delovale uglavnom odvojeno, a potom nastupaju u uskoj uzajamnoj sprezi; i drugo, uticaj posle drugog svetskog rata, nauke na strategiju, tako da se u njenom formiranju i delovanju pojavljuju tri faktora: politika, sila i nauka. Inicijative za strategijske ideje sada dolaze često i od raznih naučnih institucija, pa i privatnog karaktera, a i od naučnika pojedinaca. U knjizi, iz oblasti strategije SAD savremenog doba, znatan prostor je posvećen zastrašivanju na kome, po mišljenju pisca, i bazira strategija SAD.

Knjiga je veoma informativna, kako sa gledišta istorije, tako i strategije i politike SAD u prošlosti i sadašnjosti. Iako u prozapadnom duhu, pisana je s manje pristranosti nego što to obično čine pisci proameričke orijentacije. U delovima gde se obrađuju zbivanja u prošlosti, razmatranja i zaključci pisca baziraju se na istorijskim činjenicama a u pogledu sadašnjosti on daje većim delom prikaz radova iz oblasti strategije objavljenih u SAD, ne izbegavajući, naravno, ni sopstvene zaključke.

U knjizi ima i istorijskih podataka koji, zbog nedostatka izvora, nisu našli mesta u našim vojnoistorijskim i informativnim radovima, iako su veoma interesantni i potrebni za donošenje raznovrsnih zaključaka iz oblasti politike i strategije. Na primer u pogledu razvoja oružanih snaga SAD i njihove ratne doktrine; razvoju ratnih planova SAD do drugog svetskog rata, a naročito pred taj rat; organizacije rukovođenja ratom; odnosa između predsednika Ruzvelta i njegovog ministra inostranih poslova Kordela Hala; o ličnosti Ruzvelta kao predsednika SAD i vrhovnog komandanta oružanih snaga SAD; odnosa rukovodećih vojnih organa na Pacifiku u toku drugog svetskog rata,

uz napomenu pisca da je ratna mornarica SAD tu oblast uvek smatrala svojim slobodnim lovačkim revirom. Ovo poslednje je svakako simptomatično i za sadanja zbivanja na Dalekom istoku, gde SAD smatraju da imaju gotovo stečena i suverena prava na upotrebu sile prema azijskim narodima.

Konstatacija pisca o podvojenosti politike i strategije SAD sve do završetka drugog svetskog rata izgleda mi preuveličana, jer su ova polja državne delatnosti ipak bila objedinjena u ličnosti predsednika SAD — političara koji je ujedno i vrhovni komandant oružanih snaga.

Citalac dobija jasnu predstavu o nastaloj sprezi, posle drugog svetskog rata, između politike, sile, nauke i industrije u SAD, a pogotovo kakav uticaj imaju naučnici — civilna lica na proučavanje i definisanje strategije SAD, što je gotovo tude za evropske pojmove. U vezi s tim dobija se i sažet pregled svetske, a naročito američke, literature o savremenim strategijskim gledanjima i shvatanjima u vezi sa nuklearnim ratnim sredstvima. Izgleda kao da treba čitati radove civilnih naučnika — istraživača SAD iz oblasti strategije (na pr. Kisingera, Kana, Brodija i dr.) da bi se mogao steći pojam o strategiji SAD. Ali, čini mi se da pisac u tome i preteruje jer se tvorcem strategije masovne odmazde pod nazivom „New Look“, objavljene 14. XII 1953. god., ipak smatra admirал Redford, tadanji predsednik Odbora načelnika štabova SAD, a tvorcem strategije elastičnog reagovanja (odgovora) koja je objavljena 1959, u knjizi „Nesigurna truba“ (The Uncertain Trumpet), general Maksuel Tejlor, koji je takođe zauzimao položaje, prvo načelnika štaba kopnene vojske, zatim predsednika načelnika štabova SAD, a docnije i ličnog savetnika predsednika Dž. Kenedija. No ne poričem da su naučno-tehničke osnove za formulisanje ovih doktrina verovatno pružili odgovornim vojnim rukovodicima naučnici iz oblasti atomistike, ekonomije, sociologije, medicine i dr.

Pri razmatranju problema objavljivanja radova iz oblasti strategije pisac ističe i to da se oni koriste i za ubedivanje javnosti SAD, pridobijanje svetskog javnog

mnenja, kao i za zastrašivanje presumpтивних protivnika, odnosno SSSR i njegovih saveznika.

Pisac u ovoj knjizi prikazuje i teorijske osnove zastrašivanja i njegovih tipova, izlažući da tom cilju ne služe samo nuklearna, već i konvencionalna borbena sredstva, pa i političke i ekonomske ucene. Dalje prikazuje suštinu doktrine masovne nuklearne odmazde (*Massive Retaliation*), elastičnog reagovanja (*Flexible Response*), ograničenog rata (*Limited War*) sa spregom atomskog i konvencionalnog naoružanja, udara protiv oružanih snaga (*Countervalue-Counterforce*) i udara protiv naselja, stanovništva i svih potencijalnih izvora vojne moći (*Countercities*).

Pisac sa dosta osnova konstatuje da je teorija o mogućnosti vođenja lokalnih ratova stvorena sa računicom da će ih uglavnom voditi snage njihovih saveznika (čitaj satelita). Međutim, vreme pokazuje da su se u toj računici SAD prevarile, što se najbolje vidi u ratu u Vijetnamu gde se pretpostavljalo da će marionetska vlada u Sajgonu moći, uz minimalnu pomoć SAD, izaći na kraj sa oslobođilačkim snagama Južnog Vijetnama. Ali, stvarnost je drukčija jer u 1968. god. protiv tih snaga dejstvuju američke snage od preko milion ljudi, računajući snage kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva. Autor, dakle, pravilno konstatuje da su SAD suviše računale na spremnost tih režima za borbu.

Pošto je knjiga objavljena 1965. godine, nedostaju razmatranja važnih elemenata praktične primene strategije u svetlosti novih događaja iako su nagovušteni (pomenuti), kao što je rat u Vijetnamu. Čitalac će ipak steći izvesnu sliku o postupcima koji su doveli do rata u Vijetnamu i na osnovu onoga što je autor izneo u knjizi, a naročito u delovima o ograničenom ratu i zastrašivanju.

S obzirom na vreme objavlјivanja knjige, autor nije mogao obraditi ni strategijske posledice izlaska Francuske iz NATO-a, iako je registrovao nesuglasice koje vladaju među državama toga pakta, kao i u svetlosti događaja na Srednjem istoku (izraelsko-arapski sukob).

Pisac brani uglavnom strategijske koncepcije SAD u okviru NATO-a, u pogledu primene doktrine elastičnog

reagovanja kojoj se protivila naročito Francuska. Kad je Francuska napustila taj pakt, ova teškoća je prebrođena i tu doktrinu su ostale članice prihvatile u decembru 1967. god., što pisac, s obzirom na ranije objavljinje knjige, nije mogao zabeležiti.

Ali, autor ispravno ukazuje i na defektnost radova iz oblasti strategije, objavljenih u SAD i to zbog toga što su razmatranja suviše jednostrana, tj. upravljena su gotovo isključivo protiv SSSR koji se, tako reći, identificuje sa terminom „neprijatelj“. Do objavljinja knjige 1965. god. nedostajali su naročito radovi koji bi se odnosili na Kinu, kao i razmatranja odnosa SAD prema saveznicima i pak-tovima.

Nedostatak knjige je, međutim, pored ostalog, i u tome što je pisac strategiju SAD u drugom svetskom ratu razmatrao suviše izolovano, gotovo bez veze u odnosu na njihovog tada najvećeg i najefikasnijeg saveznika — Sovjetski Savez. Ispada gotovo kao da on nije ni učestvovao u ratu i da glavna zasluga za pobedu pripada SAD.

U knjizi ima više autorovih propagandnih poteza na koje treba posebno ukazati. Tako, na primer, pisac iznosi providne insinuacije, izrečene, istina, posrednim putem, iz kojih se može nazirati tvrdnja da su nemački naučnici, ratni zarobljenici iz Penemindea (nemačkog nacističkog raketnog centra) stvorili osnove sovjetske raketne tehnike. To je postala već neukusna i oveštala tirada zapadne propagande, a da bi se omalovažila sovjetska dostignuća na polju nauke, posebno atomske i raketne tehnike. Ali kada je pisac našao povoda da to pomene, neobično je što nije naveo i podatak da su američke okupacione vlasti u Nemačkoj zaplenile i odnele u SAD pretežan deo nemačke naučne i tehničke dokumentacije i da su takođe angažovale u svoju službu znatan broj nemačkih raketnih stručnjaka, na čelu sa doajenom Vernerom fon Braunom, a pri tome u SAD nije trebalo ništa obnoviti, jer nisu na sopstvenoj koži osetile ni najmanja ratna razaranja.

Ne bi se mogao prihvati ni zaključak pisca da upotrebu atomske bombe nad Hirošimom i Nagasakijem treba pripisati čisto strategijskim motivima, isključujući političke

uticaje. To je možda tačno u odnosu na Japan ali, po mom mišljenju, razloge upotrebe te bombe treba tražiti i u političkim motivima u odnosu na SSSR, tj. u težnji da se zastraši Sovjetski Savez, jer su tada odnosi između partnera velike koalicije bili već u znatnoj meri poremećeni. Autor dalje navodi da je SSSR 1946. god. odbacio ideju o internacionalizaciji atomskog naoružanja (tzv. Baruhov plan). On, međutim, ne iznosi da bi predloženi način internacionalizacije, u stvari, značio da su SAD kontrolor ne samo nad nuklearnom već nad celom industrijskom proizvodnjom u celom svetu i u suštini obezbedio toj zemlji atomski monopol.

Pisac, u svojoj knjizi, takođe izvodi zaključak da je doktrina masovne odmazde (New Look) tako uticala na međunarodni komunistički pokret da je odustao od nekih bitnih marksističko-lenjinističkih postavki kao, npr. da je rat najbolje sredstvo za širenje komunističke revolucije i da je ovo u suštini razlog razbijanja komunističkog lagera koje se ostvaruje neslaganjem SSSR i Kine. Baš nasuprot, kapitalizam je svim silama nastojao da u licu nacističke Nemačke i fašističke Italije izgradi udarnu pesnicu za rat protiv Sovjetskog Saveza i baš on je ratom želeo da očuva i proširi svoje pozicije. Pisac, uostalom, i nije pokusao da problem detaljnije analizira u svetlosti savremenih tehničkih dostignuća i društvenih kretanja koja su, naravno, morala ispoljiti svoj uticaj i na marksizam-lenjinizam koji i ne može i ne sme da se shvati kao većito važeća dogma. Trebalo je da pisac ima u vidu i mnoga sadanja shvatanja da se socijalizam može izgraditi samo u miru, a baš to ne pogoduje kapitalističkim i imperijalističkim krugovima jer strahuju od privrednog jačanja socijalističkih i zemalja u razvoju.

Rezultate kubanske krize autor prikazuje isuviše jednostrano u korist SAD, a ne daju se ni uzroci ni organizatori ove krize, kao ni ustupci SAD SSSR-u i Kubi.

Cini se da je neosnovana pretpostavka pisca da atomsko naoružanje Francuske i Kine nema nikakvog vojničkog rezona ni mogućnosti efikasne upotrebe. Ovo utoliko prešto su SAD nastojale da francuska atomska oružja uklope

u svoju evropsku strategiju, tj. strategiju istočnog azimuta, a sada Francuska proklamuje strategiju svih azimuta, odnosno predviđa mogućnost upotrebe ovog oružja u bilo kom pravcu ako bude ugrožena.

Lansiranje sputnjika u Sovjetskom Savezu i davanje publiciteta tom događaju pisac ocenjuje kao psihološku strategijsku grešku i izazov SAD, sličan onome koji su proizveli Japanci 1941. godine napadom na Perl Harbor. Prema njemu, samo je SAD dozvoljeno da čine nove epohalne pronalaške, odnosno otkrića, i da ih objavljuju. Zar pisac misli da objavljivanje doktrine masovne odmazde 1953. godine, za ma koju vrstu agresije, ma na kome mestu i ma kojim sredstvima nije predstavljalo izazov i provokaciju celokupnom naprednom čovečanstvu. A mi danas vidimo šta SAD sve smatraju agresijom. Da ne idemo dalje od događaja u Tonkinškom zalivu 1964. godine koji su u SAD ocenjeni kao agresivni akti Demokratske Republike Vijetnama i služili kao povod za početak bombardovanja te zemlje. Da ne postoje sumnje u ocenu tih događaja ne bi Senat SAD poveo istragu o pravoj istini o tim događajima. Ali eto, SAD prisvajaju pravo slobodnog lova na Dalekom istoku, kako to pisac sam konstatuje.

Smatram da će, i pored onog što sam ovde negativno izneo u ovom delu, ono korisno poslužiti za informisanje naših čitalaca o strategijskim koncepcijama SAD, a posebno može korisno poslužiti vojnim starešinama, stručnjacima za međunarodno pravo, kao i svim onim koji se bave političkim problemima.

*VEKOSLAV KOLB
general-potpukovnik u penziji*

PREDGOVOR AUTORA

Želja da se u jednom preglednom osvrtu prikaže razvoj vojno-političke misli u Sjedinjenim Državama proistekla je iz moga rada u ulozi spoljno-političkog redaktora lista „Noje cirher cajtung“ i iz moje oficirske delatnosti. Pri komentaranju vojno-političkih događaja od 1936, pri pretresanju strategijsko-političke literature, kao i u predavanjima pred civilnim i vojnim slušaocima stalno sam imao pred očima strategijsku teoriju koja se razvijala u Sjedinjenim Američkim Državama. Ona se pojavljivala u sve većoj razmeri kao polje koje se sve više širi i postaje sve nepreglednije. Istovremeno se, u toku posleratnih događaja, pokazalo kako je strategijska teorija počela i da odlučuje o zbivanjima. Stoga je postalo neophodno istraživanje snaga koje su uticale na prodor ka današnjoj strategijskoj diskusiji, kao i proučavanje rezultata te diskusije.*

Cesto konstatujem kako se malo zna o važnim i opštевrednim delima američke strategijske literature i kako se malo poznaju teorije i osnovni pojmovi koji su u njoj razvijeni. Takođe sam često bio iznenaden saznanjem kako se, čak i dobromerni ljudi, protive razložnom i realističkom tretiraju vojno-političkih problema pred kojima stoji svet. Bilo je jasno da se taj otpor — u Evropi kao i u SAD — napaja na izvorima sličnim onom koji je u

* Ortografski napisani nazivi časopisa, ustanova, preduzeća, ratnih operacija i geografski nazivi datи su u Predmetnom registru. — Prim. prev.

SAD, više od jednog stoljeća, sprečavao gotovo svako ozbiljno raspravljanje o strategiji.

Glavna teškoća sadašnjih istraživanja nije u tim otporima, nego u naučnoj, strategijskoj literaturi. Predmet posebne studije mogli bi biti prigovori koji su se u SAD, naročito u intelektualnim krugovima — i ne samo u njima — bez okolišenja podigli protiv mišljenja i predloga teoretičara, protiv njihove primene za stvarno strategijsko planiranje i protiv strategijske rasprave. Uostalom, njihov uticaj na mišljenja koja su konačno prodrla izgleda mali.

Već na prvim koracima u prikazivanju strategijske misli i njenih rezultata pokazalo se da je i u SAD mnogim posmatračima umakao pregled razvoja te misli i da, pre svega, nikada nisu prikazane pobude i pokretačke snage koje su dovele do velikih strategijskih rasprava, i kojima su se rukovodili pojedini učesnici. Učinilo mi se da bi evropski posmatrač lakše mogao da otkrije ovu povezanost, jer njega manje pritiskuje mnoštvo problema nego američkog mislioca, kao i zbog toga što on nema obaveza prema određenom učenju, prema vidu oružanih snaga ili vladinoj ustanovi. On im nije ni blizak. Najbolji američki istraživači su me učvrstili u ovom ubeđenju.

Ohrabrenje da se poduhvatim ovoga dela dao mi je profesor Tomas Šeling iz Centra za međunarodne poslove na Harvardskom univerzitetu u Kembridžu (Massachusetts), sa kojim sam razgovarao o planu knjige na konferencijama Instituta za strategijske studije, Internacionallnog komiteta Crvenog krsta i Centra za međunarodne poslove, na kojima smo zajedno učestvovali. Mogućnost da to ostvarim ukazala mi se kada me je Centar za međunarodne poslove pozvao na nekoliko meseci radi studiranja u Kembridžu, a list „Noje cirher cajtung“ mi omogućio da za dovoljno dugo vreme napustim redakcijski sto, kako bih bez prekida sastavio prvi nacrt ove knjige.

Zahvaljujem direktoru Centra za međunarodne poslove profesoru Robertu Boviju, na nekim kritičkim savetima, profesoru Henriju Kisingeru, na bezbrojnim podsticajima. Profesor Seling mi je u SAD omogućio pristup u veliki broj vojnih i civilnih ustanova, instituta i radnih

prostorija nekih istraživača. Gde god sam se obratio da bih iz prve ruke dobio objašnjenja o metodima i odlučujućim snagama, nailazio sam na najsvestraniju pomoć.

Među institutima koji su mi osobito susretljivo pomogli pomenuo bih — osim Centra u Harvardu, sa njegovim ljudima, kolegama istraživačima i neumornim sekretarijatom, — vašingtonski Centar za spoljnopolitička istraživanja i njegovog direktora profesora Arnolda Volfersa, Hudsonski institut i njegovog direktora Hermana Kana, Odeljenje društvenih nauka Vojne akademije SAD — puškovnika Džordža Linkolna i „Rand“* korporaciju. Većina naučnika koji su mi u Santa Moniki (Kalifornija) dali savete, biće pomenuta u ovoj knjizi u vezi sa njegovim delima.

Mnoge ličnosti koje nisam mogao da pomenem pojedinačno, potrudile su se da pročitaju prvi, na engleskom jeziku sastavljeni rukopis ove knjige i da mi pismeno saopšte svoju kritiku i podsticaje, kao i saglasnost. Misli koje su oni dodali obrađene su u ovoj knjizi. Ilizebet Miler, supruga moga velikog prijatelja pokojnog profesora Perija Milera, pročitala je i korigovala prvi rukopis engleskog izdanja.

Sa ovim ljudima koji su mi pomogli pripada moja zahvalnost. Osobitu zahvalnost dugujem listu „Noje cirher cajtung“ i „Svis rivju ov world efers“** koji su mi godinama omogućavali da za njihove čitaocе osvetljavam strategijske probleme u mnogim člancima i ostavili mi potrebno vreme da napišem ovu knjigu.

Cirih, u proleće 1965. godine

PISAC

* Research and Development Institute — Institut za razvoj i istraživanje; radi naročito za avijaciju. — Prim. prev.

** „Sviss Review of World Affairs“ — „Švajcarska revija svetskih događaja“. — Prim. prev.

I

TEORIJA I ISKUSTVO U PRVOM SVETSKOM RATU

Američka tradicija

Misao Amerikanca je duboko ukorenjena u njegovim predstavama o istorijskim zbivanjima. Njegovi pogledi i odluke koje zasniva na tim predstavama, u velikoj meri se određuju nekim istorijskim primerom, sudbinom njegove zemlje ili bar slikom te sudbine kakva mu je u školi prikazana. U tome on začudujuće liči na Kineza.

„Kinez je uvek bio istorijski usmeren i sklon da se drži istorijskog puta pri pristupanju svakoj stvari i svakom problemu. Pisanje istorije bilo je uvek važan zadatak državnog vođstva u Kini. Rezultat je bio taj da su Kinezi stalno bili strastveni i izvrsni istoričari“.^{1*}

Koliko je tačno za Amerikanca lako je uvideti ako se pogleda bogatstvo istorijske literature koja se bavi svakom pojedinom fazom američke istorije. Već jedan pogled na indeks od 140 stranica „Harvardskog priručnika za američku istoriju (Harvard Guide to American History²) pruža snažan utisak kako Amerikanca hvataju mreže njegove prošlosti. Ta prošlost, na koju je ponosan, služi njegovom pragmatičnom mišljenju kao uzor i često ga prati u praktičnim odlučivanjima. Ali, pošto se američka prošlost, zahvaljujući jednom stoletnom ostrvskom položaju —

* Podaci o citatima i delima koja se pominju u tekstu a označeni su arapskim brojevima, nalaze se u Objašnjenjima — str. 218.
— Prim. prev.

stvarnom ili nestvarnom — manje sastoje od političkih događaja nego od borbe političkih shvatanja, tradicionalna politička shvatanja i teorije ispleli su gustu mrežu oko Amerikanaca.

Vojna misao je svuda u svetu potpuno sklona da se radije oslanja na praktična iskustva nego na misaono poimanje budućnosti. Ova postavka važila je i za američku vojnu misao sve do revolucionarnih iskustava drugog svetskog rata. Kada bi se ranije takva unapred stvorena misao susrela sa ratnom stvarnošću, postojao je običaj ili da se događaji tako usmere da odgovaraju unapred stvorenoj misaonoj shemi, ili se ova morala revolucionarno menjati, jer je stvarnost prodirala snagom koja je nadjačavala. Prvo je praktikovano kada su SAD još mogle da upravljaju svim događajima, kao što je bio slučaj u građanskom ili u špansko-američkom ratu a drugo kada su se SAD sukobljavale sa međunarodnom stvarnošću. Tako je bilo u dva svetska rata. Kada je prvi veliki rat u Evropi zašao u svoju prvu krvavu i tmurnu zimu, predsednik Vudro Vilson nije mogao a da u svojoj novogodišnjoj poruci Kongresu, 8. decembra 1914. godine, ne podseti na to da u zemlji vlada duboka zabrinutost zbog nesklada između njene veličine i značaja u svetu, s jedne, i njene male vojničke moći, s druge strane. On je u snažnim crtama izrazio kakva bi, po njegovom mišljenju, morala da bude američka strategija. Njegova prva definicija bila je negativne vrste: SAD ne smeju nikada da imaju stajaču vojsku. Biti spremam ne znači da se na vojište može svakog časa dovesti po jedna armija. U miru, SAD ne bi za to više bile spremne sve dok čuvaju sopstvene političke principe i odražavaju svoje društveno uređenje. SAD će — tako je tada govorio predsednik — uvek biti voljne da se brane svim svojim snagama, „ali mi nećemo da pretvorimo SAD u vojnički logor“. SAD bi se, naprotiv, morate osloniti na stanovništvo koje bi bilo uvežbano u rukovanju oružjem. Da bi takvu pasivnu strategiju učinio verovatnjom, predsednik je evropskom ratu dao sopstveno tumačenje. To je bio rat „sa kojim mi nemamo nikakvog posla i čiji nas uzroci ne pogadaju“.³

Stvarnost odbrambenih priprema Sjedinjenih Država bila je daleko od slike jednostavnog naoružanog građanina koju je sebi izgradio predsednik, a sa njime i mnogi drugi. Predsednik je bio očigledno zapanjen kada je suočen sa moćnom mornaricom, čiji je bio vrhovni komandant. Gotovo je dirljivo čuti kako je on, u jednom govoru pred oficirima Atlantske flote, u Njujorškoj luci 17. maja 1917, označio ratne brodove samo kao odbrambena oruđa, a oficire kao obične građane koji bi, zahvaljujući svojoj tesnoj povezanosti sa američkim narodom, uvek znali kako da svoja sredstva upotrebe samo za interes ljudskog roda. Vilson je tada uzviknuo:

„Ovi mirni brodovi ovde u reci nemaju na sebi ničega razmetljivog niti ikakvog traga od želje za napadom. Njima će upravljati ljudi koji su ispunjeni sveštu o svojoj građanskoj dužnosti isto kao i sveštu o svojoj oficirskoj dužnosti... ljudi koji svojom tesnom povezanošću sa narodom Sjedinjenih Država znaju... kakve moraju da budu njihove odluke, da bi ova oruđa sile bila stalno upotrebljavana kao oruđa koja unapređuju stvar čovečanstva.“⁴

Sasvim suprotno Vilsonovim predstavama, ratna mornarica SAD — koja bez stručnog znanja i visoko obrazovanog stručnog ljudstva uopšte ne bi mogla da postoji — daleko je iza sebe ostavila predstavu o naoružanom građanstvu, što je za većinu američkih političara, istoričara i ostalih uticajnih ljudi bilo tako dragoceno. Realistički zastupnici mišljenja o odmerenoj i prikladnoj zemaljskoj odbrani od početka su posmatrali ratnu mornaricu kao stalno spremno sredstvo za odbranu „široko rasprostranjenih nacionalnih interesa i nacionalne časti“. Suprotno tome, mala stajaća kopnena vojska trebalo je, kao „uzor i učitelj“, da omogući Sjedinjenim Državama da u slučaju nužde pozovu pod zastavu rodoljubive građane radi službe u ratu. Ovaj postupak je odgovarao, kako je 1897. pisao general-potpukovnik Skoufild, savršenom idealu „miroljubive, a ipak vojničke republike“.⁵

Od dana kada je — bilo je to 3. jula 1775 — u Masačusetsu preuzeo vrhovnu komandu nad trupama koje su

konačno imale da izvojuju nezavisnost sjedinjenih kolonija, do dana kad je raspustio svoju armiju — 3. novembra 1783 — Džordž Vašington je imao da se rve sa problemima potpuno nezadovoljavajuće vojne organizacije. On se našao pred nepoverenjem kongresa i naroda koji su bezuslovno verovali u tvrdnju da su „stajaće vojske opasne za slobodu“. Trebalo je da se neprekidno bori sa nedostacima vojne organizacije po kojoj je zakonodavna vlast pozivala pod oružje dobrovoljce i milicionare na jedno određeno vreme, po čijem se isteku otpuštaju. On je imao da se obračunava sa potpunim i neiskorenjenim nedostatkom discipline koji se izražavao čestim masovnim napuštanjem vojne dužnosti, i da se bori za formiranje kakvog takvog sistema pozadinske službe.

Aleksandar Hamilton*, u svojoj borbi za savezni ustav, imao je neprestano da iscrpno objašnjava zašto u Ustavu ne sme biti nikakva odredba koja bi bila preuzeta iz „*Declaracije o pravima*“ (Declaration of Rights) od 1774**, po kojoj bi „stajaća vojska po slobodu opasna“ morala da bude.⁶ Obrazovani Amerikanci poznavali su vrlo tačno istoriju građanskog rata u Engleskoj, od koga nije bilo prošlo više od stotinu godina; bili su odlično upućeni u istoriju drevne Grčke i Rima i prisno su poznavali uzore antičkih građanskih vrlina. Celom narodu su bila još sveža iskustva iz ratova protiv Francuske, kada su se pripadnici milicije — često zlostavljeni od strane britanskih oficira — borili u službi engleske krune i u kojima su se trupe britanske stajaće vojske ponašale u kolonijama upravo onako kako se profesionalni vojnici ponašaju u nekoj divljoj zemlji koja im ni u kom slučaju nije prijateljski naklonjena.

Te duboko ukorenjene predstave, koje su činile čvrsti sastavni deo američkog mišljenja i folklora i predstavljale najjače podsticaje želje za nezavisnošću, sprečavale su

* Američki političar (1757—1804), sekretar Dž. Vašingtona; osobito poznat po svojim komentarima Ustava SAD. — Prim. prev.

** Septembra 1774. bio je 1. kongres predstavnika 12 kolonija radi dogovora o zajedničkim merama protiv britanske kolonijalne politike. — Prim. prev.

svako ozbiljno razmišljanje o vojnim problemima i o tako potrebnim vojno-političkim reformama. Uprkos pojedinim bojažljivim poboljšanjima na koje se Kongres odlučio, iste greške su se ponovile i u ratu 1812. Što je politički rezultat toga rata bio mnogo povoljniji od vojnog — a to se izjednačavalo sa nerešenim ishodom, pa čak i sa britanskom pobedom — Unija je imala da zahvali tadašnjoj strategijskoj situaciji u Evropi. Englezi su bili spremni na uspostavljanje stanja *status quo ante*^{*}, pošto su imali da računaju sa ugrožavanjem od strane Napoleona. Rat protiv njega je objasnio zašto nisu poslali mnogo jače snage u SAD.

Američka politička i istorijska literatura su pune izveštaja o nedostacima vojne spremnosti u toku celog devetnaestog stoljeća. Građanski rat 1861—1865. stalno je pružao dokaze o specifičnom američkom mišljenju o ratu i narodnoj odbrani, neprihvatanju stajaće vojske, neograničenom poverenju u improvizovane oružane snage i to pod komandom amatera svake vrste. Neki slučajevi su vidno potvrđivali tačnost toga mišljenja, kao, na primer, neuspeh jednog od malog broja stručnjaka onoga vremena — generala Džordža Meklelena.^{**}

Po završetku građanskog rata, jedan od najznamenitijih tadašnjih generala bio je general-major Imori Apton — kao nekad Meklelen — poslat je sa dva pratioca na put po svetu da bi proučio vojske i vojne ustalone u Aziji i Evropi. On je u izveštaju genijalno povezao praktične poveke građanskog rata sa svojim zapažanjima po celom svetu, ali taj njegov izveštaj vlada nije uopšte štampala. Apton se docnije, u knjizi *Vojna politika Sjedinjenih Država*“ (The Military Policy of the United States) — koja još nije bila potpuno završena kad je on, 1881. godine umro — snažno zauzimao za reforme koje su tada bile najpreče. Međutim, ta njegova knjiga je objavljena tek 1904. kada je knjigu oteo od zaborava veliki ministar rata Ilajhju Rut.⁷

* Stanje kakvo je i ranije bilo. — Prim. prev.

** U američkom građanskom ratu, posle neuspeha u bici na Entitemu, smenjen sa dužnosti komandanta snaga Severa u oblasti Vašingtona. — Prim. prev.

U jednom sasvim drugčijem, u manjoj meri stručnom ali zato utoliko originalnijem prilogu američkoj strategijskoj literaturi koji se pojavio na početku 20. stoljeća, ponovljene su optužbe protiv tradicionalne ravnodušnosti i zanemarivanja vojnih problema u Sjedinjenim Državama. To je bila knjiga „*Junaštvo neznanja*“ (The Valor of Ignorance) od Homera Lija. To delo se pojavilo 1909. godine. Pojedina vojna lica su ga oduševljeno pohvalila, mali broj ga je pročitao i — ubrzo je zaboravljen.⁸

Dela Lija koji se strasno interesovao za Daleki istok — što je došlo do izražaja i u njegovom fantastičnom životu u Kini, gde se, po njegovim izveštajima, borio u građanskom ratu kao general — jedino su upozorenje vojnoj bezbrižnosti u SAD. On je ukazao da su američki posedi, pa čak i severnoamerički kontinent — suprotno mišljenju koje je tada vladalo u SAD — prepušteni na milost i nemilost zahvatu i grabežu svakog napadača. Jedno poglavlje koje prikazuje imaginarnu invaziju Filipina — koja je 33 godine kasnije* imala da usledi tačno onim invazionim putem koji je Homer, Li označio — završava se rečenicama:

„Odbrana Filipina nije zadatak ni vojske,** ni ratne mornarice, pa ni obalskih utvrđenja, nego pametnog objedinjenja svih tih elemenata. Ova se odbrana ne može oslanjati na neka pomoćna sredstva koja su opravdana samo u slučaju nekog potpuno neočekivanog rata, nego mora da bude sastavni deo nacionalne politike Republike i njenih priprema koje se nastavljaju iz godine u godinu. Ona ne može biti prepuštena slučajnosti rata koji bi iznenada izbio, nego se mora pripremiti na osnovu jasno upoznatih odnosa i uz pomoć svih znanja koja se mogu izvesti iz vojne nauke“.⁹

Dela, govori i pisma Teodora Ruzvelta iz poslednje decenije 19. i prve decenije 20. stoljeća, puna su opomena američkom narodu da se njegovi politički ciljevi moraju usaglasiti sa određenom vojnom silom. On je pod tim podrazumevao gotovo isključivo pomorsku silu. Ali to je bio „glas vapijućeg u pustinji“, kako to proizlazi iz gorkih razočaranja koja su često izražavana u njegovim pismima.

* Invazija Japanaca u drugom svetskom ratu. — Prim. prev.

** Kako je poznato, Vazduhoplovstva tada nije bilo. — Prim. prev.

Kad prestaje politika počinje rat

Poznat je politički razvoj koji je Sjedinjene Države iz izolacije uvukao u prvi svetski rat, a poznata su i strategiska lutanja koja su taj razvoj pratila. Taj razvoj i lutanja su predmet izvanrednih prikaza.¹⁰ 5. marta 1917. predsednik Vilson je mogao, u svom govoru sa stepeništa Kapitola — povodom svog inagurisanja u drugi period predsednikovanja — da kaže: „Mi nismo više provincialci. Tragični događaji tridesetomesecne odlučujuće borbe koji leže iza nas stvorili su od nas građane sveta. Povratak više nije mogućan“. — 2. aprila 1917. predsednik je zatražio od Kongresa saglasnost za objavu rata Nemačkoj.

I tada se ispoljio onaj drugi elemenat američke strategiske misli. Težnja za izolacijom je zaboravljena. Nestalo je zahteva za odbranom koja bi se oslanjala samo na građansku svest. Sada je postojala samo jedna želja: neprijatelja potući do uništenja. Ta želja je veličanstveno došla do izražaja u predsednikovim rečima:

„Mi ćemo celokupnu snagu nacije založiti da njegove (neprijateljeve — prim. prev.) pretenzije i njegovu moć uništimo... Tako je potrebno... Srećni smo što se na taj način borimo za trajan mir u svetu i za slobodu svih naroda... Svet mora postati sigurnije okrilje demokratije“¹¹

Ovaj krajnje uopšteni prikaz američke strategije i ratnog cilja predstavljao je uvodnu reč za ogromna ratna naprezanja koja su SAD imale da preduzmu narednih devetnaest meseci. Od gotovo simboličnih kopnenih oružanih snaga ta naprezanja su stvorila vojsku čija je vrednost imala da odluči ishod svetskog rata. Dotadašnja američka kopnena vojska, bila je razbacana po celoj zemlji u jedinicama jačine puka. Ona je brojala 2.200 oficira i 30.000 podoficira i vojnika, uz organizovanu miliciju od 125.000 ljudi, čija je vojnička vrednost bila u pitanju. Nije bilo ni divizija, ni armijskih korpusa, pa ni štabova vojnih jedinica. Nije postojao nikakav strategijski plan. Ništa nije bilo predviđeno u pogledu saradnje sa Velikom Britanijom

i Francuskom. Dakle, tako je formiranje vojske — kojom bi se mogla poraziti Nemačka — bila prva briga.

Ratna mornarica je bila jedino stvarno raspoloživo sredstvo oružane moći Sjedinjenih Država. 31. marta 1917, po želji britanske vlade, poslat je u London jedan admirал. To je bio Vilijam Sims. On je tamo prispeo tek kada je njegova vlada već objavila rat Nemačkoj. Njegov zadatak je bio da koordinira operacije američke i britanske flote. Do kraja rata odlično je rešavao svoj zadatak.

U njegovoј prepisci sa Vašingtonom istaknute su osnovne misli američke ratne strategije u jasnim konturama. Prvi cilj je bio „Okončanje sadašnjeg rata“. Predsednik Vilson je u porukama admiralu Simsu otvoreno izrazio nezadovoljstvo britanskim ratovodstvom koje, po njegovom mišljenju, nije u dovoljnoj meri pribavilo važnost nadmoćnosti ratne mornarice. On je izrazio sumnju u ispravnost konvojskog sistema i bio je ljut zbog metoda koje su primenjivane u borbi protiv nemačkih podmornica. Vilson je pisao da se flota ponaša kao čovek koji po celoj svojoj farmi progoni stršljene, ali njihovo gnezdo ne uzne-mirava. I on je ponovo izrazio duboku sumnju u stručno znanje i umenje vojnika, pri čemu je naglasio, s obzirom na prirodu toga oružanog sukoba — koji je bio potpuno nove vrste i kakvog nikada dotle nije bilo — da bi to u neku ruku morao da bude rat amatera.¹²

Amerikanci su oduvek voleli da ističu nadmoćnost svojih strategijskih shvatanja nad engleskim. To se dešavalo u prvom svetskom ratu, a bilo je i izvor teme bezbrojnih međusavezničkih raspravljanja u drugom svetskom i korejskom ratu. Čulo se šta je senator Hikenluper 1951, za vreme takozvanih „Makarturovih“ saslušanja u Senatu, rekao o vojnoj situaciji na Dalekom istoku: On je prebačio Englezima zbog njihovog nejasnog i neodlučnog držanja i protivstavio im je američko držanje rečima: „... naša vojna taktika i strategija u ovoj zemlji bile su uvek agresivne prirode; mi verujemo u to da jednu stvar treba brzo završiti, mi verujemo u napad, a ne u petljanje“.¹³

Čim je naimenovan za vrhovnog komandanta američkih ekspedicionalih snaga u Evropi, Džon Peršing se ukrcao 26. maja 1917. u brod za Englesku, zajedno sa malim štabom. Tek što je stigao, pokrenuo je niz konferencija sa britanskim Generalštabom u Londonu i francuskim u Parizu. Tek u toku tih razgovora počele su da se razvijaju predstave o ulozi koju je trebalo da igraju američke oružane snage u velikoj borbi. Tek tada se počelo ocrtavati kakva bi trebalo da bude američka strategija u ratu koji je trajao već dve i po godine. Iz Evrope Peršing je poslao u domovinu predlog da se pripremi vojska od milion ljudi koja je trebalo da se nalazi u Evropi maja 1918, spremna za borbu. Pored nje trebalo je obučiti dalja dva miliona vojnika koji će možda biti potrebni za kasnije. Jednu diviziju trebalo je odmah formirati od postojećih pukova regularne vojske i poslati je u Francusku. Delovi te pret-hodnice marširali su već 4. jula 1917.* Jelisejskim Poljima, na silno olakšanje i ogromno zadovoljstvo pariskog stanovništva.

Iz Evrope je general Peršing poslao i svoje planove za buduću organizaciju kopnene vojske, tabelarne preglede materijalnih rezervi divizija koje će dolaziti, njihovih štabova i jedinica. U Evropi su Peršing i njegov mali štab za svega nekoliko meseci sačinili i program obuke nove američke vojske.

Evropa koja je tada krvarila iz mnogih rana, najzad se našla suočena sa mnogim shvatanjima kojih će se Amerikanci čvrsto i tvrdoglavu držati u toku narednih meseci rata. Saveznici su stalno postavljali pitanje ispravnosti tih američkih shvatanja, ali Amerikanci ipak nisu od njih odstupali ni za nokat. Kad bi, s vremenom na vreme, pod pritiskom težih neposrednih kriza na frontu, taj princip morao da bude napušten, oni su se njemu vraćali čim bi to prilike na koji bilo način dozvolile.

* Nacionalni praznik SAD — uspomena na dan kada je Kongres, 1776, doneo Deklaraciju nezavisnosti. — Prim. prev.

Posmatrači su morali biti iznenađeni začuđujućom lakoćom — gotovo bi se moglo reći lakoćom kojom se odvija igra — kojom je američka Vrhovna komanda, tek što je bila uopšte organizovana, izgradila celovitu taktičku i strategijsku doktrinu. Što je to bilo moguće objašnjava se time što je svim Amerikancima svojstveno vojničko mišljenje čije se osnovne crte prečutno prihvataju kao večne istine. Peršingova naredenja, koja je predsednik odobravao bez ikakvog ustezanja, bila su usmerena na to da se stvori ekspediciona vojska koja bi se sasvim oslanjala na svoju pozadinu u Sjedinjenim Američkim Državama i sa njima bila povezana, kao pupčanom vrpcem, američkim brodskim transportima i posebnom američkom železničkom mrežom u Francuskoj. Trebalo je da ta vojska ostane kao nezavisna, samostalna američka oružana snaga i da tako dejstvuje. Ni u kom slučaju ona nije trebalo da jednostavno stoji kao rezerva na raspolađanju saveznicima, pa ni na mestima na kojima je potreba za njom bila najveća.

Rovovski rat je na zapadnom frontu već preko dve godine bio nametnut kopnenim vojskama, uprkos njihovoј nesalomljivoj želji da se bore ofanzivno. Bili su propali svi pokušaji kako Nemačke tako i Saveznika da ponovo izbore slobodu manevra. Kad je Peršing stigao u Francusku, francuska Vrhovna komanda i francuski narod bili su još pod utiskom propasti aprilske ofanzive koji kao da ih je o zemlju tresnuo; ta ofanziva nosila je ime po generalu Nivelu — Nivelova ofanziva.* Ona je, uprkos ofanzivnom duhu i hrabrosti trupa, bila zaustavljena pod artiljerijskom i mitraljeskom vatrom Nemaca, između rovova, bodljikavih žica i levkova artiljerijskih granata.

Peršing je odmah izjavio da će, ukoliko se tiče američkih trupa, „osnova svake obuke uvek biti ofanziva, kako u psihičkom pogledu tako i u praksi. Defanziva sme da posluži samo za priprême buduće ofanzive“.¹⁴ Ali ta nezavisna i ofanzivnim duhom zadojena američka vojska tek je imala da bude obučena. Pomoć Engleza i Francuza, koji

* Francuski general Robert George Nivelle; stvorio plan i izveo tu ofanzivu saveznika u proleće 1917; bio je smenjen zbog toga neuspeha, ali je kasnije rehabilitovan. — Prim. prev.

su već do toga vremena raspolagali obimnim i skupo plaćenim iskustvom, ponuđena je i spremno prihvaćena. Bilo je ugovorenog da se američke divizije obučavaju unutar francuskih jedinica kopnene vojske. Američki oficiri su imali da učestvuju u kursevima za savezničke oficire. U okviru takozvanog plana „Šest divizija“ Britanci su stekli pravo da za popunu sopstvenih oslabljenih divizija upotrebe sveže američke bataljone koji će pri tome proći i kroz ratnu obuku. Kao uzvraćanje pomoći za ovu Peršingovu predusretljivost Britanci su se prihvatili zadatka da pomoći svojih brodova prevezu preko Atlantika šest američkih divizija.

Ipak su to bili mali američki ustupci u pojedinim tačkama. Uopšte uzev, Peršing se držao dva čvrsta principa: američke trupe treba što pre da formiraju divizije; te divizije da obrazuju armijske korpuze, a oni armiju koja bi napala neprijatelja na svom već dodeljenom sektoru fronta. Strategijska doktrina i taktička pravila za vođenje borbe morali su biti i ostati čisto američki. Drugi osnovni princip je bio da se sve mora podrediti jednom cilju: ponovnom preuzimanju ofanzive. Opšti strategijski i operativno-taktički principi koji su važili u SAD morali su se i sada primenjivati, a i sva dotadašnja pravila službe i instrukcije imale su i nadalje da služe kao voditelj stazešinama i vojnicima.

I tada je u SAD počelo ogromno naprezanje za mobilisanje borbeno sposobnog ljudstva i uključivanje svih industrijskih snaga u vojnu službu. To naprezanje ubrzo je počelo da donosi plodove. Kada su Nemci, 21. marta 1918, pokrenuli prvu svoju veliku ofanzivu u toj godini kojom su se nadali da će — pošto je Rusija već bila isključena iz rata — izvojevati povoljan ishod rata, 300.000 američkih vojnika nalazilo se u Francuskoj. Bile su borbeno spremne četiri jake divizije, od kojih je svaka odgovarala otprilike dvema francuskim ili britanskim. 15. jula 1918, na dan početka poslednje nemačke ofanzive — koja će uskoro biti razbijena — američke ekspedicione snage u Francuskoj brojale su gotovo 1,2 miliona ljudi. 12. septembra 1918, jedna američka armija — koja se sastojala

od tri armijska korpusa, obuhvatala više francuskih divizija, a podržavala je francuske, britanske i američke vazduhoplovne snage — otpočela je odlučujuću ofanzivu protiv nemačkih linija između reka Mozela i Meze.

Međutim, američki doprinos nije se nikako svodio samo na pomoć saveznicima na osobito kritičnim sektorima fronta — koja je u početku bila ograničena — i kasnije na stapanje u borbu jedne jake armije. Uticaj koji je imao dolazak na ratište sveže prispelih saveznika, dosezao je mnogo dalje. Amerikanci su doneli i svoj ofanzivni duh koji je bio rezultat taktičke obuke, zasnovane u toku čitavog stoljeća isključivo na napadnim dejstvima. I evropske armije su nepokolebivo verovale u učenje o nadmoćnosti napada nad odbranom, i to uprkos groznim iskustvima o ogromnom defanzivnom dejstvu savremene vatrene moći. Ali one nisu više nalazile put da to učenje pretvore u stvarnost, da ga primene u praksi. Amerikanci su ponovo oživeli verovanje u mogućnost da iznude ofanzivu.

Oni su uz to doneli svoje nepokolebivo uverenje i odlučujući efekat koncentracije svih snaga. Kada je, 3. aprila 1918, saveznički Vrhovni ratni savet, najzad, u Boveu, imenovao generala Foša za vrhovnog komandanta, to se tako desilo zbog toga što je teška kriza koja je s fronta uneta u međusavezničke odnose — najvećim delom zbog nedostataka koordinacije francuskih i britanskih operacija — jedva više dopuštala da se pojavi kao moguće neko drugo rešenje. Pa i tada je to urađeno samo zahvaljujući energičnim predstavkama generaša Peršinga i Blisa, ličnom predstavniku predsednika Vilsona u Vrhovnom ratnom savetu.

Pri tome je značajno za američki način mišljenja o ratnim problemima što su Veliku Britaniju, Francusku i Italiju, u Vrhovnom ratnom savetu, zastupali, po pravilu, visoki i najviši članovi njihovih vlada, a Sjedinjene Države — oficiri.

Bili su dobro poznati pogledi generaša Taskera Blisa o apsolutnoj potrebi jedinstvene Vrhovne komande. On ih je energično i snažno izložio već decembra 1917. u izveštaju predsedniku Vilsonu. On je tada pisao: „Nacionalna

zavist, sumnjičenja i osetljivosti moraju se potisnuti u stranu u korist jedinstvenog vođstva; moglo bi se, ako je potrebno (a ja verujem da jeste), otići tako daleko, da se stvori jedinstvena vrhovna komanda".¹⁵

Kada je prvi svetski rat gotovo iznenadno završen, 11. novembra 1918, američka ratna mašina tek se bila zahuktala. Ona je tada sve većom brzinom izbacivala nove armije i novi ratni materijal. Pripremano je snažno ratno vazduhoplovstvo. Američki strategijski principi — kao koncentracija svih snaga, ofanziva — izvojevali su pobedu. Ali šta sada?

Vilson i ratni ciljevi

Predsednik Vudro Vilson u jednom govoru, 27. maja 1916, — dakle daleko pre stupanja SAD u svetski sukob — ispoljio misao da bi na kraju borbe národa trebalo ujediniti države, što bi onemogućavalo ratove u budućnosti. U svojim mnogobrojnim ratnim govorima on je stalno upućivao pozive nacijama da utvrde određene principe međunarodnih moralnih odnosa i da se na njih obavežu. On je, najzad, te principe sažeto izložio u takozvanih četrnaest tačaka svog govora pred Kongresom, od 8. januara 1918. Treba zapaziti da su Vilsonovi ratni ciljevi u početku bili veoma neodređeni i da nisu značili mnogo više od ponavljanja priznatih principa nacionalnog prava i prava naroda — kao što su pravo na pravedan rat, sloboda mōra, pravo na samoopredeljenje malih naroda i pravo na nacionalni suverenitet. Međutim, što su se više pojačavala ratna napreza zemlje i što su vesti o stradanjima i ubijanjima više dopirale do duboko religioznog čoveka u Beloj kući, ratni ciljevi su se sve jasnije ocrtavali i dalje postavljali.

Te ratne ciljeve su oduševljeno pozdravili evropski narodi. Ali politika koju je objavio predsednik nije nikako bila strategija rata i mira prodiskutovana isplanirana i ugovorena sa saveznicima. To je više bila formulacija onoga što je po Vilsonovom verovanju i mišljenju predstavljalo želje i nadanja američkog naroda i zbog toga — kako je on mislio — svakako i svih drugih naroda, ukoliko su bili slobodni i u situaciji da slobodno izraze svoju volju i želje.

To je bila politika koja nije dorasla pritisku stvarnosti. Budući da se svet posle rata koji je vođen do iscrpljenja, polako vraćao normalnom životu, izgubio je interesovanje za visoke Vilsonove ideale.

Ono što se desilo na sastancima državnika u Evropi — pre svega na mirovnoj konferenciji 1919 — moralo se uskoro ponoviti i u Senatu Sjedinjenih Država i u američkom narodu. Naprezanje je premašilo stvarne snage. Cilj je bio postavljen suviše visoko. SAD su se vratile u stanje iz koga je Vilson oslobođio i izveo prvo samog sebe, a onda i svoju zemlju, naime u izolacionizam.

Kada su se, 1919, „momci“ vratili kući i demobilisali, Sjedinjene Američke Države su stupile u fazu koja je u izvesnom pogledu ličila na onu što je prethodila prvom svetskom ratu. Analisi Vojske i ratne mornarice* od tada su puni vesti o bezizglednoj borbi za popunu oficirskog kadra, za popunu podoficirima i vojnicima, za sredstva u svrhu strategijskih studija, vojnoistraživački rad, materijal, novac i zainteresovanost javnosti. Pobeda nad Nemačkom — tim otelotvorenjem militarizma, tim prototipom zemlje sa stajaćom vojskom i velikim generalštabom — koja je u vojničkom pogledu bila potpuno pripremljena, pobeda američke građanske vojske koja je, kako je većina ljudi uobražavala, bila stvorena ni iz čega — izgledalo je da potvrđuje apsolutnu nadmoćnost američkog principa o vojničkoj nepripremljenosti.

Američki narod je ubrzo i sa rastućom gorčinom ustanovio da cilj prvog svetskog rata nije postignut: da se za sva vremena onemoguće ratovi i da se svet pretvori u sigurno prebivalište demokratije. Nemački militarizam je, doduše, bačen na kolena. Ali, glave su dizali francuski, britanski, italijanski i japanski militarizam i militaristički nacionalizam novostvorenih država u srednjoj Evropi. A iza njih je boljševizam, pretio da nastupi umesto pobedenih sila i to možda u ne sasvim dalekoj budućnosti.

* Tada je u SAD vazduhoplovstvo, izuzev mornaričkog, bilo u sastavu vojske — „Armije“. Mada je kroz drugi svetski rat dejstvovalo kao poseban vid oružanih snaga, taj status mu je zakonski priznat tek 1947. godine. — Prim. prev.

II

MIROLJUBIVA, A IPAK VOJNIČKA REPUBLIKA

Ograničavanje naoružanja i mir

Sjedinjene Američke Države nisu pristupile Društvu naroda koje je osnovano 1919. i time su izneverene mnoge nade koje su u boljoj organizaciji Društva naroda videle sredstvo za sprečavanje ratova u budućnosti. Zbog toga su pacifistički pokreti — koji su pre 1914. razvili živu delatnost — sada usmerili veću pažnju na drugu oblast rada — izbegavanje rata međunarodnim razoružanjem. U SAD je osnivanje Nacionalnog saveta za ograničavanje naoružanja (National Council on the Limitation of Armaments) predstavljala značajan korak ka novom pokretu za mir. Taj pokret je dobio znatnu dubinu i širinu osobito kada su mnoga vodeća vojna lica — među njima generali Peršing i Blis — podržali zamisli o razoružanju svom veličinom svog visokog ličnog ugleda.

Pošto je vojska SAD ubrzo po završetku rata opet smanjena na predratno stanje nastojanja za ograničavanje naoružanja u SAD okrenula su se pre svega ratnoj mornarici. Predsednik Vilson se zauzimao da se ona zadrži, pa čak i da se i dalje izgrađuje. Vašingtonska konferencija o ratnim flotama i ugovor o njima od 6. februara 1922. koji je na toj konferenciji sklopljen između SAD, Velike Britanije, Japana, Francuske i Italije, omogućavaju da se dobije jasna slika o strategijskim gledištima koja su tada

vladala. Izgledalo je da su tada samo ratne flote Velike Britanije i Japana, a u njihovim okvirima samo bojni brodovi, uopšte mogli da predstavljaju neku opasnost za bezbednost SAD.

Vojni krugovi i javnost prihvatili su bez oklevanja formulu 5 : 5 : 3, koja je ubuduće imala da određuje odnos broja kapitalnih brodova SAD, Velike Britanije i Japana. Izgleda da niko nije tada sumnjao u velike ustupke kojih se Japan još istog dana dočepao ugovorom devet sila. Naime, u njegovu korist su se SAD odrekle daljeg rada na utvrđivanju svojih uporišta, kao što su Filipini i Guam.

Inicijativa SAD koja je 15. januara 1929.* najzad dovela do potpisivanja Brijan-Kelovog pakta kojim su se vlade odrekle rata kao sredstva svoje politike, bila je karakteristična za period plutanja** pod vetrovima pacifičkih osećanja i promenljivih raspoloženja naroda. To važi i za Londonski ugovor o ratnim flotama od 22. aprila 1930. u kome je ponovo određen odnos snaga između tri najveće pomorske sile, a imao je da ostane praktično potpuno beznačajan.

Međutim, među oficirima-profesionalcima ostale su u životu pouke prvog svetskog rata. Istina, njihove opomene i upozorenja nisu iskorišćeni, a zahtevi su stalno odbijani. Čim je rat završen njihov ugled i uvaženje vratili su se na ranije stanje, sa izuzetkom čuvenih generala kao što je bio Peršing. U svome radu oni su imali da se bore sa nadmoćnjim snagama i protiv potpunog nerazumevanja. Pa ipak, ratne pouke su iskorišćene. Strategijski principi koji su upravljali celokupnim ratnim naprezanjima, a sada ih je obogatilo ogromno blago iskustava, suočeni su sa novonastalim stanjem i na njega su primjenjeni.

Ali, to ratno iskustvo oslanjalo se samo na sliku jednog jedinog ratišta. Tako je bilo razumljivo što se u pla-

* „Pariski“ pakt (po našim podacima potpisana 27. 8. 1928, u Parizu, a stupio na snagu 25. 7. 1929) između 14 sila (SAD, Francuska, V. Brit., Nemačka, Italija i Japan... i dr.) o mirnom rešavanju spornih pitanja. — Prim. prev.

** „Steuerlose Hintreiben“ — „plovidba bez kormila“. — Prim. prev.

niranju polazilo od mišljenja da će i u sledećem ratu sve snage biti koncentrisane na jednom jedinom ratištu. Istovremeno je izolacionizam — koji je tada trijumfovao — gospodario tako snažno u javnim raspravama, zakonodavstvu, kada je Kongres odobravao kredite, kao i u odlukama izvršne vlasti, da vojnim faktorima nije preostalo ništa drugo nego da od takvog stava stvore osnovicu celokupnog planiranja, pošto se činilo da on otelovljuje nacionalne političke principe. Zbog toga se strategijska misao okrenula isključivo odbrani sopstvene zemlje i zapadne hemisfere. Zbog toga su obe osnovne zamisli — sasređivanje svih snaga na jedno jedino ratište i odbrana svojih obala — određivale strategijsku misao u SAD između dva rata.

One su sada određivale i stav SAD prema shvatanju o vazdušnoj sili koje se lagano pomaljalo i razvijalo. Nova saznanja o značaju vazdušnog rata i teorije njegovog vođenja koje su tada nastajale naišli su u SAD na veliko interesovanje i američki vojni stručnjaci su ih jednim delom dalje snažno razvili. Ali primena tih teorija na strategijsko planiranje u SAD onemogućena je defanzivnom strategijskom mišlju koja je tada gospodarila scenom.

Planiranje odbrane

Jedna vrsta centralne ustanove za planiranje opšte odbrane zemlje postojala je već od 1903. Tada su ministri vojske i mornarice oživotvorili jednu zajedničku komisiju vojske i mornarice (Joint Army and Navy Board).* Začudo, ta komisija je obustavila rad upravo 1913. godine, a prihvatila ga se ponovo tek 1915.

Ona je po završetku prvog svetskog rata, jednom odlukom od 25. jula 1919, dobila čvrste temelje. Tada je bila sastavljena do sledećih predstavnika: vojska je odašiljala svoga načelnika generalštaba i načelnika operativnog i odeljenja za ratni plan. Ratna mornarica je delegirala načel-

* Kao što je poznato, tada nije bilo ne samo avijacije već ni aviona. — Prim. prev.

nika admiralštava i njegovog zamenika*, kao i načelnika odeljenja ratnog plana mornarice. Na obe strane bile su u sastavu te komisije i najviše starešine avijacije.**

Toj zajedničkoj komisiji bio je pridat zajednički odbor za planiranje. On je bio sastavljen od oficira odeljenja za ratni plan kako ratne mornarice tako i vojske. U planovima tog odbora od 1919. do 1939. američka strategijska misao, koja je u SAD vladala tih dvadeset godina između dva rata, našla je oficijelni i najjasniji odraz.

Pod utiskom događaja iz prve svetske rata, sve studije planova u početku je usmeravala pretpostavka da treba računati samo sa jednim jedinim ratištem na kome bi se morale sasrediti sve snage. Pošto je Evropa koja je tada bila potpuno iscrpena ratom jedva dolazila u obzir kao mogućna opasnost za SAD, pažnja je pre svega usmerena na opasnosti koje su mogle da proizađu iz narastajuće moći japanskog carstva. I to na opasnosti kako za obale američkog kontinenta tako i za posede SAD u istočnoj Aziji. Ratni plan „Narančasti“ (ORANGE), koji su planeri sastavili i češće preispitivali i poboljšavali, bio je u neku ruku centralno delo njihovih izučavanja. U njemu se na upadljiv način ogledala strategijska misao, koja je potekla od admirala Alfreda Mahana,*** još pre tumačenja na koja je Mahanova misao naišla.

Prema ratnoj doktrini izvedenoj iz Mahanovih dela trebalo je ofanzivnim poduhvatima mornarice odgovoriti na napad Japana na posede SAD na Dalekom istoku ili na druge interese SAD. Cilj tih poduhvata bi bio da se uništi neprijateljska ratna mornarica. Naprotiv, operacije

* Načelnik admiraliteta (Chief of Naval Operation) je, posle reorganizacije marta 1942, u stvari komandovao ratnom mornaricom. — Prim. prev.

** U delegaciji vojske starešina „armijske avijacije“, a u delegaciji ratne mornarice starešina mornaričke avijacije. — Prim. prev.

*** Alfred Thayer Mahan (1840—1914) američki vojnopolomorski pisac, čija su dela do prve svetske rata imala ogroman uticaj i na razvoj vojnopolomorske misli u Evropi i Japanu. — Prim. prev.

vojske bi se ograničile na defanzivu. Jedan od njenih zadataka bila je odbrana Manilskog zaliva na koji bi se oslanjala ratna mornarica. Dalje bi na vojsku bio prenet zadatak da brani Panamski kanal, Havaje, Aljasku i zapadnu obalu SAD. Japan bi tada, po uništenju njegove ratne mornarice, bio bačen na kolena blokadom, stalnim napadima radi uznemiravanja i prekidanjem pomorskih veza od životne važnosti. Pored ofanzivnih operacija ratne mornarice protiv plovidbe i trgovackog života Japana, otpočele bi snažne operacije iz vazduha. Prepostavljalo se da posle slabljenja, prouzrokovano takvim sredstvima, nikako više neće biti potrebno da se preduzima invazija japanskih ostrva da bi se carstvo prinudilo na kapitulaciju.

Shvatanja o ratu na moru koja su poticala iz Mahanovih dela pripremila su tle da se spremno prihvate novi pogledi o značaju i mogućnosti vazduhoplovnih snaga. Pošto je u svetskom ratu — naročito u toku američke ofanžive između Mozela i Ene kojom je dovršen rat — stečen prvi, istina, površan ali trajan utisak o moći savremennog vazduhoplovstva, u SAD su, uopšte uzev, primljene sa razumevanjem teorije pobornika savremene vazdušne strategije. Najvatreniji branilac i pobornik moderne vazdušne strategije bio je general Vilijam Mičel, zamenik komandanta vazduhoplovstva vojske od 1921. do 1925. Njegove teorije su našle izrazitu potvrdu u rezultatima ogleda koji su izvršeni u letu 1921. godine. U toku tih ogleda bombardovana su iz aviona tri nemačka bojna broda koja su bila usidrena pred obalom SAD. Čini se da je rezultat dokazao nadmoćnost aviona nad bojnim brodom. Mogućnosti vazduhoplovstva su tako snažno izašle u susret snovima Amerikanaca da se ubuduće ratovi vode bez velikih kopnenih vojski, nego mašinama, da je Mičel oduševljeno pisao:

„Može se zamisliti da će buduće ratove opet voditi posebni stalež ljudi — pripadnici vazduhoplovstva, kao što su ih u Srednjem veku vodili oklopljeni vitezovi. Kao i u ona vremena, neće više u slučaju nacionalnog očajnog stanja morati da bude mobilisan ceo narod već samo mali broj ljudi, neophodnih da upravljaju mašinama koje su najefikasnije za odbranu zemlje“.¹

Jedan značajan pomorski strateg, admiral Sims² imao je kao i Mičel napredne i delom dalekovide poglede, koje su, inače, mnogi odbijali kao nerealne i fantastične. Sukob između generala Mičela i najviših komandnih instanci — koje su uskraćivale poverenje njegovom jednostranom nagašavanju značaja vazdušnog rata — otisao je tako daleko, da je on konačno suspendovan sa položaja, a pred jednim vojnim sudom vođen je i sudski proces protiv njega.*

Među evropskim silama Velika Britanija je zauzela prvo mesto u razmišljanjima američkih strategijskih planera. Samo je ona raspolagala flotom bojnih brodova koja bi bila u stanju da istupi protiv flote SAD. Rasprostranjeni i dragoceni posedi kojima je Britanija gospodarila na ostrvlu rasprostrtom ispred Srednje Amerike i na severu zapadne hemisfere pokazivali su se kao prirodne napadne baze. Nasleđenom i tradicionalnom američkom mišljenju je razumljivo što je kolonijalno osvajanje i potajna želja za napadom na SAD istinski sastavni deo života Britanskog carstva da će to stalno ostati. Tako je bilo sasvim prirodno što je plan operacije „Crveni“ (ROT), kojim je predviđena odbrana od napada Velike Britanije, stalno ispitivan i sa najvećom brižljivošću prilagođavan promenama situacije.

Međutim, vojnim planerima se činilo — iako su bili skloni da stalno računaju samo sa apstraktnom vojnom situacijom i da po mogućству svako uzimanje u obzir političkih činjenica ostave postrani — da je potpuno jasno da je napad Velike Britanije na Sjedinjene Američke Države, u dvadesetim godinama našega stoljeća, malo-pomalo postao fantastična neverovatnost. Plan „Crveni“ — odbrana od britanskog napada — bio je, uprkos tome, od velikog strategijskog interesa, jer je tačno utvrđivao jednu od dveju mogućnosti strategijskog razvoja američke ratne mornarice. Prema strategijskim aksiomama, za koje se verovalo da bi se mogle izvući iz Mahanovih dela, a kod mnogih vojnika su malo pomalo postale prinudne strate-

* William Lendrum Mitchell (1879—1936), 1926. razrešen dužnosti na 5 godina. Odmah podneo ostavku. Posle smrti rehabilitovan, a 1942. unapređen u čin generala. — Prim. prev.

gijske predstave, „flota bojnih brodova nikada“ nije smela da bude „podeljenja“. Predsednik Teodor Ruzvelt je iz te aksiome izvukao dalekosežni zaključak koji je zatim izdigao na visinu principa, da američka ratna mornarica nikada ne sme da bude podeljena između Tihog i Atlantskog okeana. Panamski kanal, najdraža misao Teodora Ruzvelta, morao je da postane sredstvo kojim bi se mogla ostvariti ova doktrina. On bi stvorio mogućnost za koncentracije svih snaga. On je dopuštao dislokaciju jednog broja bojnih brodova „dvookeanske flote“ u Tihom, a drugog u Atlantskom okeanu, i njihovu brzu koncentraciju u onom koji bi imao da postane jedino očekivano ratište.

Strategijske predstave Teodora Ruzvelta, koje su bile ravne nekoj fiksnoj ideji, našle su najsazetiji izraz — koji upravo ostavlja dubok utisak — u pismu, upućenom 3. marta 1909. njegovom nasledniku Vilijamu Taftu koji je neposredno stajao pred svojom inauguracijom kao novozabrani predsednik. Teodor Ruzvelt je tada pisao:

„Dragi Vili, evo moje poslednje oporuke. Vi ne treba nikada i ni u kakvim uslovima i okolnostima da delite bojnu flotu između Tihog i Atlantskog okeana pre no što se dovrši Panamski kanal.“³

Istog dana predsednik je pisao svome prijatelju admiralu Mahanu: „Ubeđen sam da flota neće biti nikada podeljena.“

Admiral Alfred Mahan je svojim delima na način koji se gotovo ne može prikazati uticao na američku strategijsku misao i određivao je u deceniji na prekretnici stoljeća. Neki vojni teoretičari — naročito u Evropi, gde su Mahanova dela podignuta na rang udžbenika imperijalizma — smatrali su ga jedinim američkim misliocem na koga se treba osvrtati. Njegova najčešće čitana i citirana knjiga jeste „Uticaj pomorske moći na istoriju 1660—1783“ (The Influence of Sea Power upon History).⁴

Ako ćemo pravo, ta knjiga je delo istoričara koji opisuje pomorske ratove 17. i 18. stoljeća u svim pojedinstima i brižljivo ispituje njihov opšti značaj. Mahanova

izlaganja i zaključci su potpuno empirijski, kazuistički i u najvećoj meri konzervativni. To je bio možda jedan od razloga za činjenicu što su ih profesionalni vojnici tako oduševljeno prihvatili. Tome je još išlo u prilog to što su se njegova dela odlikovala jasnim dokazivanjem i čudno arhaičnim i veoma ličnim stilom. Omiljenosti Alfreda Mahana među vojnicima od poziva — koji su se u ono vreme radije skeptički suprotstavljali svakoj vojnoj literaturi — mogla je da doprinese i činjenica što je njegov otac, general Denis Mahan, bio u toku ništa manje od 40 godina — 1832. do 1871 — jedan od najčuvenijih nastavnika u vojnoj akademiji SAD u Vest Pointu. Prava Mahanova strategijska teorija nalazi se u relativno kratkim uvodima njegovih dela koja su, inače, potpuno posvećena istorijskim izlaganjima.

U uvodu svome glavnem delu, Mahan izvodi zaključak da se strategijski zakoni — za koje veruje da će moći da ih izvuče iz pomorskih ratova ranijih stoleća — izjednačavaju sa prirodnim. On je 1890. godine pisao:

„S vremenima na vreme mora se taktička nadgradnja promeniti ili potpuno srušiti; ali stari temelji strategije ostaju kao da su na steni sazidani.“⁵

Nešto iscrpnije nego u istorijskim delima došle su Mahanove strategijsko-teorijske predstave do izražaja u zbirkama članaka i predavanja i u jednoj kasnijoj knjizi — „Pomorska strategija, upoređena i suprotstavljena principima i praksi vojnih operacija na kopnu“ (Naval Strategy, Compared and Contrasted with the Principles and Practices of Military Operations on Land).⁶ Njegova misao je bila potpuno konzervativna, kako u vreme kada je njegova slava bila na vrhuncu tako i kasnije. Jedan dokaz za to je i njegovo držanje u diskusiji vodenoj u godinama 1905—1910. o savremenom obliku bojnog broda; ili njegovo tvrdoglavo zadržavanje na teoriji da rat protiv trgovackog pomorskog saobraćaja ne može nikada da doneše veliku odluku. Njemu su tako bile potpuno nepoznate mogućnosti podmorničkog rata protiv plovidbe. Pri svem tome, prema ovom admi-

ralu čemo biti pravični ako utvrdimo da je u osnovi bio i mislilac otvoren prema novome i da su tumačenja koja su kasniji pisci davali njegovim delima bila znatno konzervativnija no što ih je on sam zamislio. U tome je podelio sudbinu jednog drugog velikog vojnika-stvaraoca, maršala Vobana.*

Naočigled njihove nepokolebivo zasnovane strategijske doktrine da se flota nikada ne bi smela podeliti, za američke planere bila je u pravom smislu duboko zbunjujuća misao da bi mogao uslediti jednovremeni napad „Crvenog“ i „Narandžastog“ — Velike Britanije i Japana. Planerima je izgledalo da je raskidanje britansko-japanskog ugovora posle dvadesetogodišnjeg trajanja, čemu su SAD doprinele koliko su mogle, svakako pomerilo tu mogućnost u daleku budućnost. Pa ipak, oni su smatrali svojom dužnošću da toj nepoželjenoj i nezamišljivoj mogućnosti posvete jednu studiju. Ispitivanje ih je dovelo ubrzo do zaključka da ne dolazi u obzir ofanzivno vođenje rata flote jednovremeno protiv dva moćna protivnika, kakvo je imalo da bude prema čvrstim predstavama američke strategije. Zbog toga je ofanzivno vođenje rata na jednom ratištu moralno da bude povezano sa defanzivom na drugom. Posle poraza jednog neprijatelja, ofanziva bi se usmerila protiv drugog. Na taj način bi se mogla primeniti doktrina „uzajamnog dejstva napada i odbrane“, onako kako je Klauzevic** razvio, a bila je dobro poznata svakom američkom vojnem teoretičaru.⁷

Odluka da se rat na dva fronta unese u planiranje predstavlja upravo dramatični preokret u američkoj strategijskoj misli. Rešenje proizašlo iz proučavanja koja su tada preduzeta, bilo je revolucionarno.

* Vauban, Sébastien le Prestre (1633—1707), franc. maršal, inžinjer i ekonomist; izvršio radikalne promene u fortifikaciji. — Prim. prev.

** Karl von Clausevitz (1780—1831), pruski general i čuveni vojni pisac. Po njemu odbrana je jači vid borbe sa negativnim, a napad slabiji sa pozitivnim ciljem. Niegovo delo „O ratu“ izdao je Vojnoizdavački zavod 1951. god. — Prim. prev.

Od 1935. godine je rastuća agresivnost diktatora Italije i Nemačke počela potpuno da menja političku pozornicu. Nemačka se nije osvrtala na vojne odredbe versajskog ugovora kojim joj je dozvoljena profesionalna vojska od 100.000 ljudi, i otpočela je da izgrađuje veliku vojnu silu. Italija je, pak, preduzela nova kolonijalna osvajanja. Napadom na Etiopiju dovešla je Evropu na ivicu rata. Izbijanje građanskog rata u Španiji 1936. i brzo neposredno uplitanje u taj unutrašnji sukob Italije i Nemačke na stranu pobunjenih vojnih starešina, a uskoro i Sovjetskog Saveza na stranu vlade u Madridu, delovali su kao preteći znaci brzog pogoršavanja stanja u svetu, 1937. godine otpočeo je Japan svoju veliku invaziju Kine, da bi osvojio celo „carstvo sredine“ (Kina).

Sada su se SAD i Velika Britanija počele prisećati zajedničkih interesa koje su imale u Africi, kao i u Evropi i istočnoj Aziji. Time je otrgnuto od zaborava i tako uspešno sadejstvo njihovih ratnih flota tokom 1917. i 1918. Čovek koji je sada iz Bele kuće upravlja sudbinom SAD — Franklin Ruzvelt, bio je u ono odlučujuće vreme zamjenik ministra mornarice. Tako je lako shvatio neophodnost novog neposrednog dodira sa Londonom. Kada je, decembra 1937., komandant američke ratne mornarice admiral Lejhi poslao u London specijalnog delegata kapetana bojnog broda Rojela Ingersola (Royal E. Ingersoll), da se prihvati poverljivih i informativnih razgovora sa Admiritetom, sam predsednik Ruzvelt dao mu je poslednje instrukcije neposredno pred polazak.

Na kamenom zidu koji je, po strogim tradicijama, razdvajao u SAD strategiju od politike, počele su da se pokazuju pukotine. U SAD su sa dubokim uzbuđenjem pratili kako Japan i Italija posezaju za tuđim pravima i kako nacionalsocijalistička Nemačka krši međunarodno pravo. SAD su morale sa više snage da čuvaju svoje interese i ideale — mnogi su počeli to da uviđaju — u svetu koji se brzo menjao. Ali, tada je, najzad postalo vidljivo da nedostaju stvarna sredstva moći, što je bila posledica mnogih godina pacifizma, antimilitarizma i izolacionizma, kao i naivnog verovanja da se SAD ne mogu ni povrediti

ni napasti zahvaljujući njihovoј samoj geografskoј udaljenosti. Nerazmrsiva mreža političkih i vojnih činilaca počela je nekim Amerikancima da se raspetjava.

Susret vojne strategije i politike

Preokret su pre svega ubrzali izveštaji iz Latinske Amerike. U njima se govorilo o rastućoj aktivnosti nemačkih i italijanskih agenata, pa i diplomatskih predstavnika, među građanima italijanskog i nemačkog porekla. Doznao se da Nemačka i Italija nude svoju pomoć latinskoameričkim republikama u izgradnji armija.

To su bili poznati tonovi. Nemačka propaganda među Amerikancima nemačkog porekla u toku prvog svetskog rata dala je u svoje vreme povoda za duboku zabrinutost u SAD. Pokušaj Nemačke da sklopi ugovor sa Meksikom, koji bi imao da stvori osnovu za nemački napad na južni deo SAD, bio je jedan od značajnih razloga za njihov ulazak u prvi svetski rat.⁸

Tako su još jednom bili teško ugroženi politički principi koji su izraženi u Monroovoj doktrini.* Opet su došla u pitanje prava malih država koje nisu imale mogućnosti da se same brane. Ali ono sa čime se stvarno moralo da računa bile su nove opasnosti po sigurnost SAD i Panamskog kanala koje su poticale od fašističkih i nacionalsocijalističkih rovarenja u Latinskoj Americi. Narod, štampa i Kongres su tada počeli da shvataju da bi njihovo kruto zadržavanje na doktrini pasivne odbrane obala SAD isključivo vojnim sredstvima moralo neizbežno da dovede do teškog poraza. Shvaćeno je da te opasnosti može da predupredi samo diplomatsko delovanje, povezano sa potpunom spremnošću da mu se dâ i snaga vojnim sredstvima, možda čak i na dalekim, pa i najdaljim obalama i morima. Međutim, ovo novo saznanje najpre je bilo strogo ograničeno na zaštitu američkog kontinenta. Mogućnost njenoga pro-

* Monroe James (1758—1831) bio je dva puta predsednik SAD; geslo njegove doktrine „Amerika Amerikancima“ odražava težnju tadašnje mlade severnoameričke industrijske buržoazije da sa celog američkog kontinenta potisne uticaj evropskih sila. — Prim. prev.

širivanja na zaštitu interesa na Dalekom istoku i u Evropi shvatili su tada samo uski krugovi politički upućenih ljudi, ali ne i štampa niti narod.

Ugroženost Latinske Amerike pokrenula je jednu značajnu inicijativu ministra spoljnih poslova Kordela Hala. On je u pismu od aprila 1938. predložio predsedniku Ruzveltu da ministarstva stvore komisiju koja bi povezivala diplomatsku službu i vojne komandne ustanove. Kao odgovor na ponudu sila Osovine latinskoameričkim republikama da im pruže pomoć u obuci armija, Ministarstvo spoljnih poslova je tada predložilo da se susednim državama pruži pomoć u izgradnji oružanih snaga, uključujući tu i ratne mornarice. Naročito je interesantno to što je general Džordž Maršal predložio da se donese odluka da se Paragvaju pošalje finansijska pomoć. Da bi se otpočelo sa tim, dotle nečuvenim i, uz to, složenim akcijama pomoći nove vrste, ministar spoljnih poslova je predviđao osnivanje stalnog komiteta za vezu koji je trebalo da bude sastavljen od podređenih civilnih službenika Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva vojske i Ministarstva ratne mornarice.

Tu inicijativu je predsednik Ruzvelt rado prihvatio. Ali on je naredio da ta stalna komisija bude na višem nivou nego što je predviđao ministar Hal u svom vrlo neodlučnom predlogu. Komisiju je trebalo sastaviti od zamenika ministra spoljnih poslova načelnika generalštaba vojske i načelnika admiralskoga štaba. U liku Stalnog komiteta za vezu (Standing Liaison Committee), koji je po tom obrascu osnovan početkom 1938, stupila je u život prva institucionalna veza između ustanova koje planiraju politiku i strategiju u oružanim snagama i onih kod civilnih vlasti. A inicijativa je potekla od civila.

Dok je general Maršal — koji je tada bio zamenik načelnika generalštaba (Assistant Chief of Staff) — najtoplje pozdravio tu novinu, ona je očito izgledala potpuno suvišna admiralu Lejhiju, načelniku admiralskoga štaba (Chief of Naval Operations). Pa ipak se taj komitet prihvatio posla. U početku je bio zauzet pre svega problemom koji je u Ministarstvu spoljnih poslova i podstakao njegovo osni-

vanje, naime jačanjem odbrane Panamskog kanala i obezbeđivanjem Latinske Amerike od podrivačke delatnosti i infiltracija sila Osovine.

Novi operacijski planovi

Novoprobuđeno interesovanje za odbranu i obezbeđivanje zapadne hemisfere uvelo je u američku strategijsku misao dve potpuno nove predstave. Napušteno je strogo podvajanje moći od politike koje je dотле važilo kao zlatno pravilo, izuzev za vreme Teodora Ruzvelta. Prevaziđeno je izolacionističko shvatanje odbrane zemlje, koje se zasnivalo isključivo na strategijskoj odbrani, što je gotovo izrazitije negovano kod vojnih nego građanskih faktora. Pri tome, prirodno, treba praviti jasnu razliku između strategijskog i taktičkog područja.* Dok je u taktici ofanzivnost bila uzdignuta na stepen dogme, u strategiji je važila samo defanziva. Ali sada je ugroženost zapadne hemisfere — koja je u ono vreme, ako se uzmu u obzir stvarne tadašnje mogućnosti sila Osovine, bila jako precenjivana — podstakla razvoj strategije koja ne bi bila uspešna tek kada bi neprijatelj već dosegao svoje ciljeve. S obzirom na Kongres koji bi jedva bio voljan da odstupi od tradicionalnih puteva, ministarstvima odgovorni za odbranu zemlje činilo se pametnijim da se privremeno traži saglasnost Kongresa samo za jačanje odbrambenih mera za Panamski kanal i njegovu zonu. To je izgledalo kao čisto odbrambena mera i uz to još u jednom području koje je moralo naročito da leži na srcu narodnim predstavnicima. To je imalo mnogo više izgleda da će biti shvaćeno nego mere koje su gledale daleko napred i bile namenjene za to da se mogućnom nemačkom napadu odupre u veoma udaljenim područjima.

U ovoj situaciji očigledno je prevaziđeno strategijsko planiranje koje je bilo uobičajeno u ratnim planovima „Plavi“, „Narandžasti“, „Crveni“ i „Crveno-narandžasti“.

* Kao što je poznato, na Zapadu se pod pojmom taktike obuhvata i operatika. — Prim. prev.

Ono nije više odgovaralo novoj svetskoj strategijskoj situaciji u koju je uočljivo rastuća ugroženost od sila Osvinice bacala svoje senke. Posle krize u Evropi u jesen 1938 — takozvane sudetske krize — koja je našla oduške u Minhenskom sporazumu, Zajednička komisija (Joint Board) je dala zadatak svom planskom odboru da temeljno preduzme nova proučavanja.

Planski odbor je ubrzo zatim podneo izvrsnu i opsežnu studiju strategijske situacije. Koliko je daleko — bar u intelektualnom smislu — iza sebe bila ostavljena podvojenost sile od politike jasno se vidi u sledećoj rečenici izveštaja:

„Strategija ne samo što se mora povezati sa politikom, nego mora uzeti u obzir i ono što se ne može meriti, kao što su tradicije, duh naroda i „vrenje javnog mnenja“.⁹

Na osnovi toga izveštaja Zajednička komisija vojske i ratne mornarice (Joint Army and Navy Board) utvrdila je smernice svog budućeg rada. Njen planski odbor primio je zadatak da razvije pet planova koje nije trebalo označiti na dosadašnji način, to jest bojama, već kodiranim nazivom „duga“ (RAINBOW) i brojevima od 1 do 5. „Duge“ 1, 3 i 4 polazile su od pretpostavke da će Sjedinjene Američke Države biti upletene u rat, a da pri tome ne mogu računati sa nekim značajnim saveznikom. Planovi „duga“ 2 i 5, na protiv, počivali su na pretpostavci da bi SAD sa Velikom Britanijom i Francuskom bile u savezu ili bar na neki način sa njima združene. Sadržaj tih planova najbolje se može prikazati kratkim izlaganjem koje se može naći u izveštaju načelnika generalštaba u drugom svetskom ratu.¹⁰ Prema tom izveštaju planovi „duga 1—5“ predviđali su mere za ostvarivanje sledećih ciljeva:

„Duga 1“. — Sprečiti povredu Monroove doktrine i odbraniti Sjedinjene Države, njihove posede i prekomorsku trgovinu.

„Duga 2“. — Izvođenje plana „duga 1“ i istovremeno čuvanje interesa i pozicija demokratskih sila u području Tihog okeana.

„Duga 3“. — Zadobiti gospodarenje nad Zapadnim Pacifikom.

„Duga 4“. — Obezbediti odbranu zapadne hemisfere odašiljanjem američkih združenih jedinica u Južnu Ameriku i na istok Atlantskog okeana, sve dok to bude potrebno.

„Duga 5“. — Ostvariti ciljeve izložene u planovima „duga 1—4“ i istovremeno pripremiti — za kasniju fazu — odašiljanje trupa u Afriku i Evropu kojima bi se mogao potpomoći i ubrzati odlučujući poraz Nemačke ili Italije ili obe te sile zajedno. Tim planom je predviđeno sadejstvo sa Velikom Britanijom i Francuskom.

Kompleks planova „duga“ odobrio je predsednik Roosevelt 14. oktobra 1939. Kao što se uskoro pokazalo, ti planovi su se potvrdili kao posve korisni u prvim fazama rata, pošto su sadržavali neke smernice za politiku kojom je tada trebalo poći. Većinu su ipak uskoro prevazišli događaji koji su imali da stvore potpuno izmenjenu sliku sveta.

„Duge 1—4“ bile su poništene u svim oblicima i povučene tek 4. maja 1942. Samo je „Duga 5“ izgrađivana i upotpunjavana, i to već od 1940, sve dok nije predstavljala opsežan i celovit operacijski plan. Ona je bila pripremljena kada su Japanci nasrnuli decembra 1941.

Taj period strategijskog planiranja je od velikog interesa jer je doveo do odluke od istinskog istorijskog značaja. Dva ideala američke strategijske misli — oba su poticala iz stogodišnjih vojnih tradicija — stajali su nepomirljivo jedan prema drugome: dominirajući interes ratne mornarice u Tihom okeanu i aksioma da ona nikad ne bi smela da bude podeljena.

Tiki okean a sa njim i mnogostruki američki interesi u istočnoj Aziji već odavno je polagao pravo da mu američka ratna mornarica pokloni naročitu pažnju. Načela i mišljenja tradicionalnog izolacionizma nisu za te zone nikada našli tačnu primenu. Samo se atlantska obala SAD osećala kao stvarna granica, dok su plava prostranstva Tihog okeana, džungla Filipina i bregovi Kine izgledali Amerikancu kao slobodno i otvoreno lovište. A osim toga, postojao je i glavni stav: da flotu ne bi trebalo nikada deliti. Tome stavu bila je podloga staro ubedjenje da sve snage treba stalno da budu prikupljene, kako bi se neprijatelji

smrvili jedan za drugim. Sad su obe te zamisli stajale jedna nasuprot drugoj. To neslaganje je savladano jednom jasnom odlukom. Ona je glasila: prvo mora biti pobedena Nemačka.

Trenutak te odluke je došao kada je 10. maja 1940. „smešni rat“ („drole de guerre“)* u Evropi iznenada buknuo u pakleni požar, koji je za najkraće vreme imao da proguta Francusku i dovede u pitanje opstanak Velike Britanije. Sada je bilo jasno da ugroženost zapadne hemisfere potiče od vojne moći Nemačke i mogućnosti koja se nije mogla isključiti — da u bliskoj budućnosti nacional-socijalistički Rajh prisilno stavi sebi u službu gotovo celokupni industrijski potencijal Evrope, uključujući i njene ljudske snage. Prva briga planera pomorskog vođenja rata postalo je u SAD to što bi Nemci mogli da se domognu francuske i britanske ratne mornarice i istovremeno britanskih i francuskih poseda u zapadnom Atlantiku. To bi moglo da im omogući da nadmoćnijim pomorskim snagama napadnu SAD.

U poređenju sa tom mogućnošću, male su izgledale opasnosti od Japana, koji, uostalom, još nije stupio u rat, a postojala je i nada da će se stupanje Japana u rat znatno odugovlačiti samim njegovim oklevanjem.

Sudbina istočne Azije

Tako je, oktobra 1940, kada se London obratio Sjedinjenim Državama sa predlogom da zajednički preduzmu obezbeđenje Singapura — za obe sile podjednako važnog uporišta za odbranu od mogućnog japanskog prodora na jug — odgovor Vašingtona bio negativan. London je predviđao da bi se u Singapur mogla premestiti neka američka jedinica flote. Ona bi, po engleskom shvatanju, mogla da rashlađujuće deluje na Japance koji su sve više pretili. Američka ratna mornarica, isto kao i Generalstab vojske,

* „Smešnim ratom“ je u istoriji nazvan rat Francuske protiv Nemačke od septembra 1939. do maja 1940, zbog neodlučnosti i neaktivnosti francuskih oružanih snaga. — Prim. prev.

odbila je taj predlog sa najvećom odlučnošću. Njihova odluka je bila čvrsta: Japan ne sme biti izazvan. Opasnost se nalazila na Atlantskom oceanu i u Evropi; američke oružane snage ne bi se mogle deliti i rasipati.

Odluka je, u stvari, već ranije pala. 25. septembra 1940. je Odeljenje za ratne planove vojske (War Plans Division) načelniku generalštaba podnelo dug memorandum. To je bio rezultat uske saradnje između vojske, ratne mornarice i Ministarstva spoljnih poslova, i predstavljao je blistavo jasno strategijska rasuđivanja koja su imala da potvrde događaji. Tadanji dominirajući stav bio je da treba Nemačku smatrati za glavnog protivnika, a Japan, kao drugog, sa kojim bi se imalo obračunati tek pošto bi Nemačka bila pobedena.

Ali uprkos čvrstoj odlučnosti da se Nemačkoj pruži otpor i Velikoj Britaniji pomogne u nevolji, prihvatanju vojnih dogovora sa ovom drugom — koji su sada bili neophodni — isprečavala su se dvoumljenja i ustezanja koja su još bila velika. Kao što je u izveštaju načelnika generalštaba o drugom svetskom ratu rečeno,¹¹ tu pojavu treba pripisati činjenici što je upravo tada bila u toku kampanja za predsedničke izbore. Kao kandidat republikanaca stajao je Vendl Vilki protiv Ruzvelta, a oba kandidata su u svojim govorima uveravali da se nijedan Amerikanac neće boriti ni na jednom prekomorskom ratištu. A samo dve godine kasnije iskrcala se jedna moćna američka armija na obale severne Afrike.

Početkom novembra 1940, pošto je Franklin Ruzvelt ponovo izabran, načelnik admiralskoga stajala je pred svog ministra sa odlučnim memorandumom. U njemu je izložio osnove strategije koje se treba držati u nesumnjivo predstojećem ratu. Njegovi pogledi su se gotovo potpuno poklapali sa gledištima planera vojske. Memorandum koji je docnije bio poznat pod kodiranim nazivom „Plan dog“ (jer je na vojnoj tabeli za srikanje slova za slovo „d“ stajala reč „dog“)*, predviđavane

* Kao „dog“ (pas) izgovarano je slovo „D“ pod kojim je u memorandumu navedeno pitanje izneto u ovom tekstu u sledećem redu. — Prim. prev.

su razne mogućnosti i postavljeno pitanje: „D. Treba li da prikupimo snage za kasniju snažnu ofanzivu na Atlantiku, kao saveznici Britanaca, a da na Tihom okeanu ostanemo u defanzivi?“ Odgovor je bio ubedljivo „Da“. Admiral Stark nikako nije delio mišljenje Britanaca da blokada i vazdušno bombardovanje — ta sredstva na najvišoj ceni kod njih — mogu da dovedu do poraza Nemačke. Po njegovom mišljenju, jedini siguran put do pobeđe bio je da se Nemačka tuče na kopnu. Prema tome, SAD moraju, pored potpomaganja Velike Britanije flotom, poslati velike kopnene i vazdušne armije u Evropu ili u Afriku, ili na oba ta kontinenta i uzeti na sebe veliki deo u ofanzivi na kopnu.¹² I general Maršal je potpuno delio takvo mišljenje.

Rat isključuje politiku

Predsednik je ponovo izabran. Načelne procene su već učinjene. Vojnim faktorima bila je potrebna još samo sa-glasnost najvišeg autoriteta da bi doneli odluke koje bi određivale tok istorije. Zajednička komisija vojske i ratne mornarice (Joint Army and Navy Board) izdala je svome Odboru za planiranje zadatak da za predsednika Ruzvelta sastavi u opštim crtama dokument sa predlozima. Kad taj dokument bude dovršen i kada ga budu odobrili komandanți, trebalo je da ga podnesu predsedniku tri najviša člana vlade — ministri spoljnih poslova, ratne mornarice i rata.*

Tada se dogodilo nešto što na jedinstven način osvetljava odvojenost politike od sile koja je tada još postojala u mislima najviših i vodećih ličnosti. Vrhovi vojske i ratne mornarice su odobrili taj dokument već decembra 1940. Međutim, ministar spoljnih poslova Kordel Hal okrenuo se protiv zamisli da se taj dokument zajednički podnese predsedniku. Objasnjavao je da se, doduše, on šlaže sa

* Ministarstvo rata bilo je najviši, zajednički organ KoV i RV. — Prim. prev.

osnovnim mislima koje dokument sadrži, ali da on kao rukovodilac Ministarstva spoljnih poslova — dakle civilnog nadleštva — mora da sumnja da je njegova dužnost da „u sadašnjoj situaciji učestvuje u podnošenju tehničkog vojnog dokumenta predsedniku“. Tako je, eto, jedan od najdalekosežnijih dokumenata o američkoj strategiji, koji je imao da određuje politiku SAD kroz ceo drugi svetski rat, podnet predsedniku bez saradnje ministra spoljnih poslova, i to zbog toga što je rukovodilac spoljne politike smatrao da to ne spada u njegovu nadležnost.

Držanje ministra spoljnih poslova po ovom formalnom pitanju obeležavalo je načelan stav koji ni na koji način nije više odgovarao zahtevima tadašnje situacije. Uostalom, taj nezgodni događaj imao je dalekosežne posledice. Došlo je do objašnjavanja između ministra rata Henrika Stimsona i ministra spoljnih poslova Kordela Hala. Najzad je postignut sporazum da je neizostavna izvesna saradnja na planiranju osnovne strategije. Tri ministra — spoljnih poslova, rata i ratne mornarice — ubuduće bi se sastajala svakoga utorka „u vezi sa poslovima nacionalne odbrane“ (re National Defense Matters).¹³

Ruzvelt koji je — prirodno — o tim postupcima nešto znao, sazvao je za 16. januar 1941, po prvi put, konferenciju koja je kasnije imala da preraste u njegov ratni savet (War Council). Ona se sastojala, pored samog predsednika, od ministara spoljnih poslova rata i ratne mornarice i načelnika generalštaba i admiralštava. Trebalo je da se taj savet sastane, pod rukovodstvom predsednika, svaki put kada bude potrebno da se obrade poslovi od većeg strateškog značaja.

Posle Perl Harbora — kada su SAD stvarno stupile u rat — predsednik Ruzvelt se vratio shvatanju koje je ranije vladalo da rat isključuje politiku. Njemu je bilo stalo do toga da ga od sada smatraju kao vrhovnog komandanta i da ga tako tretiraju u stvarima koje se tiču rata, a ne kao „predsednika“. Od dana Perl Harbora on je ministra spoljnih poslova isključio iz Ratnog saveta. To je bila promena zbog koje je sada Kordel Hal duboko žalio i odlučno je osudio; osudio je upravo onaj civil koji je još

pre svega nekoliko meseci odbio da učestvuje u strategijskom planiranju.¹⁴ Tako je, u toku celoga rata, po rangu najstariji član vlade — kome je pripadalo vođenje spoljne politike — bio isključen sa međunarodnih strategijskih konferencija, na kojima su predsednik i vojni komandanti zastupali SAD. Kordel Hal se nije nalazio u Beloj kući kada je britanski premijer Čerčil pregovarao sa predsednikom, i nikada ga Ruzvelt nije obavestio o odlukama. Ova okolnost je tako upadljiva i tako jako odgovara tradicionalnim strategijskim predstavama koje su vladale u SAD, da se ne može jednostavno objasniti ličnim odnosima koji su postojali između predsednika i njegovog ministra spoljnih poslova.

Predsednik Ruzvelt je iskoristio prvi sastanak svoga Ratnog saveta, 16. januara 1941, da dâ usmeno objašnjenje o opštoj strategiji SAD. On se pritom poglavito zadržao — što je takođe značajno — na problemima odbrane na Dalekom istoku, od Japana. Zbog toga se uskoro pokazalo da to objašnjenje ne zadovoljava kao smernica za naprezanje koje je narastalo da bi se pružila pomoć Velikoj Britaniji i da bi se same SAD stavile u stanje pripravnosti za rat. Na osnovu jednog predsednikovog naloga stvoren je opsežan strategijski program koji je docnije bio poznat pod imenom „Program pobede“ („Victory Program“). On je dovršen 25. septembra 1941. i poslat u Belu kuću.

Kada je otpočeo obiman i intenzivan generalštabni rad na pripremanju toga plana, ubrzo se uvidelo da je osnova nacionalne strategije još „previše maglovita“ i da još nedostaje čvršća osnovica na kojoj bi se mogla preduzeti potpuna mobilizacija svih snaga zemlje za veliko ratno naprezanje. Tako je Generalštab morao sam da traži osnovne strategijsko-političke linije po kojima bi mogao da izgrađuje svoju strategiju za rat i da se pridržava tih linija. Najvažnije crte te osnovice su bile sledeće: suprotstaviti se svim sredstvima prodiranju sila Osovine u zapadnu hemisferu; ubediti Japan u odlučnost SAD da mu pruži aktivan otpor; za sada izbegavati veća vojna uplitavanja na Dalekom istoku; glavno ratište je Evropa, ali se za kasnije moraju imati u vidu i druga; poraz Nemačke je uslov i

pretpostavka za pobedu nad ostalim protivnicima koji se mogu očekivati.

Tok rata kakav je zamišljan i ratni ciljevi opisani su tada na prilično lakonski način:

1. Faza (do dana M — mobilizacija — ili do početka neprijateljstava).

Cilj: obezbeđenje snabdevanja Britanskih ostrva i isporuke ratnog materijala drugim nacijama koje učestvuju u borbi protiv sila Osovine, da bi se sprečilo slabljenje njihovih ratnih napreza; istovremeno sa tim, priprema američkih oružanih snaga za aktivno učešće u ratu.

2. Faza (od dana M do uspostavljanja gotovosti za završnu ofanzivu).

Cilj: priprema puta za završno savlađivanje Nemačke aktivnim učešćem u ulozi saveznika Velike Britanije i drugih nacija koje se nalaze u ratu protiv sila Osovine.

Završna faza — cilj: potpuno slamanje Nemačke.

To su bila osnovna strategijska shvatanja „Programa pobeđe“ i njegovih docnijih proširenja. Vojska i ratna mornarica nisu bile potpuno jedinstvene u pogledu metoda kojim je trebalo poći, u pogledu hronološkog plana dejstava i redosleda mera. Kompromisna formula na kojoj su se konačno složile može se ukratko izložiti na sledeći način: pošto bi jačina trupa kopnene vojske morala biti ograničena, neophodno je da se u punom opsegu razviju sredstva pomorskog i vazdušnog putovanja protiv Nemačke. Flota je bila mišljenja da dejstva masa trupa ne bi bila tako uspešna kao što bi bile maštine i izgladnjavanje. Međutim, pošto se Nemačka ne bi mogla baciti na kolena samim vazdušnim i napadima ratne flote, kopnene oružane snage moraju se u nužnoj meri spremiti za odlučnu bitku na evropskom kontinentu.

Ratni ciljevi „Programa pobeđe“ mogli bi se ukratko izložiti na sledeći način:

1. Očuvanje integriteta celoga zapadnoga sveta.
2. Sprečavanje raspadanja britanskog Komonvelta.
3. Sprečavanje daljeg proširivanja moći Japana.

4. Ponovno konačno uspostavljanje ravnoteže snaga u Evropi i Aziji koja obezbeđuje političku stabilnost tih regiona i bezbednosti SAD za sva vremena;

5. što šire uspostavljanje takvih oblika vladavine koji su povoljni za slobodnu privredu i za slobodu ličnosti.¹⁵

„Program pobede“ bio je još „u radionici“ kada su ratni ciljevi našli svoj dramatični, ali istovremeno i vrlo uopšteni i neobavezni izraz u jednoj izjavi najviših autoriteta. Predsednik Ruzvelt i premijer Čerčil su 14. avgusta 1941. u zajedničkoj proklamaciji — koja je kasnije imala da bude potvrđena kao „Atlantska povelja“, u „Proglasu ujedinjenih nacija“ — opisali, u osam tačaka, svoje namere i smisao ratovanja. Tačka koja je najpričutnija jednoj izjavi o strategiji i ratnom cilju glasila je:

„Šesto, oni se nadaju da će, posle odlučnog uništenja nacističke tiranije, uspostaviti mir koji će svim narodima omogućiti da u sigurnosti borave u svojim granicama, i svim ljudima u svim zemljama sveta pružiti sigurnost da žive u slobodi od straha i bede.“

III

TEORIJA I ISKUSTVO U DRUGOM SVETSKOM RATU

Defanziva — ofanziva

Kada su 7. decembra 1941. Sjedinjene Američke Države uvučene u rat, strategijske teorije koje su se odrazile u planovima „duga“ ostale su neuzdrmane „kao da su — kazano rečima admirala Mahana — na steni izgrađene“. Iako je Japan napao, nasrnuo na SAD, nije došlo ni do kakvog kolebanja u pogledu prvog ratnog cilja: savladati Nemačku. Propala je namera da se Japan zastraši, ali i da se ne izaziva. Ipak je i dalje bila na snazi odluka da se na Pacifiku ostane u odbrani kao i u istočnoj Aziji. Mudrost te odluke, kojom se gledalo daleko unapred, izgleda da je potvrđena jedva shvatljivom činjenicom da je bojna flota na Tihom oceanu bila gotovo isključena prepadom na Perl Harbor. Odbrana Filipina i ostrva Guam — koje su jednom, novembra 1938, Zajednička komisija vojske i ratne mornarice i njeno Plansko odeljenje u planu „orange“ označili kao životno nevažne po interesu SAD — i sada je posmatrana samo kao manevar za dobitak u vremenu. Pošto nije bilo više nikakve flote koja bi u bliskoj budućnosti dejstvovala iz Manilskog zaliva, moglo se mirno posmatrati napuštanje ostrva Luzona. Koliko je predsednik Ruzvelt malo polagao na te pozicije video se u njegovoј izjavi o opštoj strategiji koju je 16. januara 1941. dao na Ratnom savetu: „Komandant Azijske flote odlučiće prema

svojoj proceni koliko će zadržavati svoju bazu na Filipinima i u kom pravcu će se kasnije povući — na istok ili ka Singapuru“.

Ta izjava je, uostalom, jedan primer onog mišljenja koje veoma podseća na ono Vudroa Vilsona, po kome, posle izbijanja rata politika može potpuno da se povuče iz viđnog polja predsednika SAD ili čak i da iščezne. Jedna odluka od najvećeg vojno-političkog značaja, naime ona da li „Azijska“ flota treba da se priključi jednom savezniku — time što bi otplovila u britansko uporište Singapur i učestovala u odbrani britanskih, holandskih i francuskih poseda — ili da se vrati američkoj floti u Perl Harboru ili ka Panamskom kanalu ili bilo kud, prepuštena je admiralu koji je na licu mesta komandovao. Smatralo se: rat je rat i vlada tu nema šta više da kaže.

Jednostavno, defanzivno držanje prema Japanu nije dugo potrajalo. Uskoro se ispoljio tradicionalni ofanzivni duh flote i počeo je da razvija svoj uticaj u operativnom području. Pošto Japanci nisu uspeli da unište američke nosače aviona — koji su se 7. decembra 1941. nalazili na otvorenom moru — i pošto su propustili priliku da tada svoj uspeh ostvaren iznenadenjem eksploatišu i razore celu bazu Perl Harbor, flota je mogla ubrzo da preduzme uzne-miravajuća dejstva koja je i imala u vidu od samog početka. Istina, to nije bila Mahanova strategija. To je bila strategija nemoći i očigledno je podsećala na perifernu strategiju koju je primenjivala Velika Britanija protiv Nemačke i Italije.

Strategija „ubadanja iglom“ (Strategie der Nadelstiche), napada radi uznemiravanja, dostigla je vrhunac u napadu generala Dulitla na Tokio koji je preduzeo 18. aprila 1942. sa nosača aviona „Hornita“. Taj prepad — to nije bilo ništa više od prepada — značajno je doprineo da se poboljša raspoloženje naroda SAD u danima kada su bili izgubljeni Filipini.

Uskoro zatim nosači aviona su u dve defanzivne bitke naneli Japancima teške poraze. Maja 1942. potukli su, u pomorskoj bici u Koralskom moru — istočno od Australije — pratnju japanske transportne flote koja je trebalo da

iskrca jednu jaku združenu jedinicu u Port Morezbi — dakle na južni vrh Nove Gvineje. U bici kod Midveja, 4. i 5. juna 1942, oni su uništili združenu jedinicu japanskih nosača aviona koja je pratila njihove transportne brodove sa trupama za posedanje toga ostrva.

Prvo Nemačku

Međutim, prvi strategijski cilj bio je i ostao: pobediti Nemačku. U toku 1942. i 1943. američka Vrhovna komanda je gotovo neprekidno imala da brani tu svoju koncepciju od svih mogućih napada i osporavanja. Zapisnici sa konferencija Kombinovanog odbora načelnika generalštabova (Combined Chiefs of Staff) — koji je ubrzano imao da rukovodi zajedničkim ratnim naporima SAD, Velike Britanije i ostalih, manjih saveznika — izveštaji o pregovorima Franklina Ruzvelta i Vinstona Čerčila, njihova ratna prepiska i čak konferencije Zajedničkog odbora načelnika američkih generalštabova (Joint Chiefs of Staff), sve to ukazuje na jedno sporno pitanje koje je sva druga bacalo u zasenak, naime na borbu za ostvarivanje osnovne strategijske zamisli SAD: da se glavni neprijatelj smrvi uništavajućim udarcem armija kopnene vojske. Ta se borba vodila protiv onih koji su predlagali sve moguće drukčije postupke.

Povodi za raspravljanje o toj osnovnoj strategijskoj doktrini pojavili su se uskoro u dovoljnem broju. Američkim planerima je izgledalo da je prvi i privremeno jedini zadatak — da se stvore dovoljne oružane snage na Britanskim ostrvima radi njihovog održavanja kao napadne baze i da se sa njih docnije povede ofanziva protiv zapadne Evrope. Planovi koji su bili na to usmereni, a bili su poznati pod kodiranim nazivom „Bolero-raundap“ (priključivanje trupa u Velikoj Britaniji, prepadi na periferiju neprijatelja, invazija 1943. godine) i „Sledžhamer“ (jedno manje iskrčavanje u zapadnu Evropu 1942. godine, radi otvaranja drugog fronta i rasterećivanja Sovjetskog Saveza), Britancima su se samo malo sviđali. Velika Britanija je više

želela što skorije iskrcavanje u severnu Afriku, da bi otklonila pritisak sa svojih pozicija na Bliskom istoku. Potajno se takođe težilo da se, uz pomoć svih i ne odveć vidljivih sredstava koja se mogu zamisliti, uspori velika invazija u zapadnu Evropu, pošto su britanski planeri bili ubedeni da bi taj teški poduhvat smeо da se preduzme tek kada se bude nagomilala toliko nadmoćna snaga koja će biti dovoljna za pobedu i kada Nemačka bude mnogo više oslabljena vazdušnom ofanzivom.

Odluku da se u kasnu jesen 1942. preduzme iskrcavanje u severnu Afriku — koje je kasnije postalo poznato pod kodiranim nazivom „Torč“ — doneli su Ruzvelt i Čerčil protiv najžešćeg otpora američkih komandanata, generala Maršala i admirala Kinga. Ona predstavlja jedan od najznačajnijih slučajeva u kojima se predsednik Ruzvelt, nasuprot mišljenju svojih vojnih savetnika, priključio drugom shvatanju a ne njihovom. I ona predstavlja jedan od retkih slučajeva u kojima su isključivo politička rasudištanja odlučila o vojnem poduhvatu.

Osnove za tu odluku — koju treba posmatrati gotovo kao poseban slučaj — danas su jasne i očevidne: Ruzvelt se pribavljao da bi Staljin bio u stanju da se sporazume sa Hitlerom ukoliko SAD ne bi smesta otpočele vojna dejstva protiv Nemačke. Za američko empirijsko mišljenje koje sve situacije posmatra obično u svetlu iskustava iz prošlosti, nisu se kao presedan mogli prenebreći događaji od 1917. godine, kada je Rusija istupila iz rata. Ruzvelt je takođe delio nade Britanaca da bi se Francuska mogla ponovo vratiti na stranu saveznika; on je razumeo neophodnost ponovnog uspostavljanja ranijeg stanja na Bliskom istoku; čvrsto je verovao — i to mnogo više nego njegovi vojni savetnici — u odlučujući uticaj vazdušnog rata protiv Nemačke. Ali su istovremeno predstojali novembarski izbori za Kongres, u kojima bi ukazivanje na neki ratni uspeh moglo da bude od najveće koristi po demokrate i samog Ruzvelta. I uopšte, Ruzveltu u osnovi nije odgovaralo da razmišlja u vojnostrategijskim kategorijama. Konačno, moglo bi biti i nečeg istinitog u primedbi — koja svakako spada u frivolne — koju je, prema navođenju

admirala S. E. Morisona*, učinio general Džordž Maršal 1957. godine. Tu primedbu pominje Morison u svojoj knjizi „Strategija i kompromisi“ (Strategy and Compromise). Naime, general Maršal je rekao da je od 1942. stekao iskustvo da „u ratnim vremenima političari moraju svake godine da preduzimaju nešto veliko“.¹

Sukobi sa Britancima

Iako je, posle beskrajnih pogodađanja i cenjkanja među saveznicima, doneta odluka za iskrcavanje u severnu Afriku, ipak razlika u strategijskoj misli između Britanaca i Amerikanaca nije sasvim savladana. Ona je više puta namah izbjjala na površinu. Britanci i pojedini Amerikanci koji su boravili u Londonu, pa su se pomalo srodili sa mogućnostima i izgledima perifernog vođenja rata — prirodno, njihov najuticajniji predstavnik bio je Čerčil — predložili su sada smelo prodor u Sredozemno more, povezan sa iskrcavanjem trupa u Alžir. Admiral Kaningem, koji se najviše radovao tom poduhvatu, otišao je tako daleko da je zahtevao da ga bez odugovlačenja puste da sa flotom prodre u Bizertu. Istorija pokazuje da su i američki admirali potpuno sposobni za takve ofanzivne operativne zamisli. Sećamo se Nju Orlienza 1862. godine i admirala Dejvida Feragata.^{**} Ali vodeći američki stratezi, general Maršal i admiral King, nisu mogli sebi — u situaciji kakva je postojala 1942. godine — uopšte da predstave nijedno drugo rešenje osim da se počne od početka: u Maroku obezbediti pristaništa, železničke pruge i koncentracijsku prostoriju za oružane snage, i onda korak po korak prodirati ka istoku. Kada je general Ajzenhauer

* Samuel Eliot Morrison (1887), znameniti američki istoričar; pisac mnogih istorijskih i vojnoistorijskih dela. — Prim. prev.

** David Glasgow Farragut (1801—1870). U američkom građanskom ratu kao komandant Unijine blokadne eskadre u Meksičkom zalivu, preotimao protivničke luke, forsirao ulaz u Misisipi, razbio flotilu Konfederacije i zauzeo Nju Orlienz. — Prim. prev.

— koji je bio izabran za komandanta te operacije — upitan za mišljenje, predložio je, što je karakteristično, neku vrstu kompromisa: najveći deo u Maroko, a nešto i u Alžir.

Mnogo dalekosežnije, važnije, a i složenije su bile strategijske odluke koje su se morale doneti pošto je već jednom osvojena južna obala Sredozemnog mora. Nastupilo je ono čega su se Amerikanci pribavljali, a što su, s druge strane, Britanci sigurno planirali: pošto su se sad angažovali na tome ratištu, nije više bilo povratka. Odluku da se sada napadnu sile Osovine sa Sredozemnog mora nije uopšte više trebalo donositi. Sami događaji su to već odlučili.

Zamisao da se Italija i Nemačka napadnu sa juga bila je istovremeno britanska i čerčilovska; izvođenje te zamisli usledilo je na klasičan američki način. Osvajanje Sicilije avgusta 1943. prisililo je italijansku vladu na kapitulaciju, a već u septembru usledilo je iskrcavanje na italijansko kopno. Pošto je front uspostavljen poprečno preko poluostrva, potiskivan je zatim na sever frontalnim napadima kroz doline i preko brda, sve dok se operacije nisu zagušile u krvi i blatu. Jedina operativna zamisao u smislu postizanja manevarske sposobnosti — iskrcavanje kod Ančija 22. januara 1944 — bila je u početku uspešno ostvarena, ali zatim, zbog preterane obazrivosti Komandanta*, nije iskorišćena. Još jednom su, shodno američkoj tradiciji, odluke od najvećeg strategijskog značaja prepustene nižem komandantu koji se nalazio na licu mesta. Nikome nije palo na pamet da tome komandantu izda zapovest za iskorišćavanje početnog uspeha i iznenađivanje neprijatelja, što je lako moglo da dovede i do zauzimanja Rima.

Pošto su se već uhvatili čvrsto u koštač sa neprijateljem u frontalnom napadu u Italiji, američki vojni rukovodioci su se protivili svakom daljem izdvajaju snaga iz sastava koji su tada već prikupljeni iz „Overlord“ — odlučujući napad na francuske obale. Međutim, ta ofanziva je pomerena za leto 1944. Do teških sukoba su doveli,

* Britanski maršal Harold Aleksander koji je, kao pomoćnik Ajzenhauerov, rukovodio operacijama saveznika na Siciliji i u južnoj Italiji. — Prim. prev.

s jedne strane, predlozi Britanaca za druge operacije u oblasti Sredozemnog mora — osvajanje Rodosa, prodor kroz Dardanele, uvlačenje Turske u rat na strani saveznika, iskrcavanje trupa na obale Jugoslavije — na čije je preporučivanje Čerčil upotrebio svu svoju rečitost i veština ubedivanja, a sa druge, tvrdoglavim otpor Amerikanaca koji su se pribojavali da bi time „Overlord“ bio još dalje odložen. Tim sukobima se bavio i veliki broj ratnih konferencija od Kazablanke do Teherana, a njihov epilog je punio sveske izveštaja, ličnih uspomena i kritičkih držanjem je dao na znanje da se slaže sa tom izjavom istorijskih rasprava.

General Maršal, admirал King i general Arnold* bili su zaokupljeni samo jednim problemom, a to je bilo razbijanje nemačkih armija u Evropi razvojem nadmoćnijih snaga. Onaj ko je tada govorio o politici — kako su to Britanci stalno činili — jednostavno im je izgledao kao neprijatelj brze i totalne pobeđe. Istorija međusobnog sukoba u Savezu pokazuje kako je tradicionalna strategijska misao Amerikanaca — onakva kakva je kroz više od jednog stoljeća negovana — postajala samo okorelija u daljem toku rata. I to uprkos dubokim promenama političke, tehničke i vojne slike rata koji je zahvatilo čitav svet.

Lično držanje predsednika Ruzvelta prema problemu odnosa između politike i sile, između politike i ratovodstva, od dana Perl Harbora predmet je polemike među istoričarima. Da li je Ruzvelt u duši povukao jednu oštru liniju razgraničenja između svoje odgovornosti u ulozi poglavara države i šefa vlade i one druge koju je imao u ulozi makar nominalnog vrhovnog komandanta svih oružanih snaga? Da li se u ovome slučaju ograničio na to da vojnim faktorima samo naznači opšti ratni cilj, da bi onda njima — to znači komandantima vidova oružanih snaga koji su mu bili odgovorni — prepustio odlučivanje u vojnom smislu? Ili je kao vrhovni komandant razvijao svoju ulogu u širem, čak mnogo širem smislu, budući da

* Henry Harley Arnold (1886—1950), vazduhoplovni general; komandovao vazduhoplovstvom SAD (izuzev mornaričkog) u drugom svetskom ratu. — Prim. prev.

je lično predlagao neke operacije ili čak odbijao da usvoji neke vojne odluke koje je pripremao Zajednički odbor načelnika generalštabova?

Na osnovu preovlađujućeg i nekako površnog mišljenja smatra se da se predsednik Ruzvelt oslanjao na savete generala Maršala i da je na konferencijama sa saveznicima jednostavno branio one strategijske predloge koji su izrađivani u vojnim instancama i njemu gotovi donošeni. Međutim, jedna studija Kenta Grinfielda, glavnog istoričara Ministarstva vojske od 1946. do 1958. ukazuje da je u tom pogledu stanje bilo manje jednostavno.² On navodi dvadeset i dva slučaja u kojima je predsednik delovao protiv saveta vojnih stručnjaka, ili čak i protiv njihovih hitnih predstavki ili protesta, i trinaest slučajeva u kojima je verovatno sâm predložio određene vojne pohvate. Niko neće hteti da ospori da se držanje Franklina Ruzvelta prema ratu više približava dubokom učestvovanju Abrahama Linkolna u građanskom ratu nego držanju Vudroa Vilsona prema evropskom ratu. Za Ruzvelta su njegov položaj i služba u ulozi Vrhovnog komandanta značili potpuno ostvarenje moći i odgovornosti predsednika u vremenima nacionalne opasnosti. Pošto je gospodario političkom scenom gotovo deset godina, on je njome, bez sumnje, vladao i u ratnim godinama, sve do smrti.

Ali način na koji je vodio rat bio je karakterističan za tradicionalni američki način posmatranja, a i stvaran je kroz njega. Njemu je pripadala politička odgovornost u najširem smislu. On je slao armije u rat, on je izgrađivao flote i naoružavao ih. On je među saveznicima imao da neguje odnose koji su bili inače mučni i da ih sređuje. Bio je nepokolebivo ubedjen da jedino on može održavati u životu savez Staljinovog Sovjetskog Saveza, Čerčilovog Britanskog carstva i Sjedinjenih Američkih Država. On je sprovodio vojne odluke kad je bio ubedjen da su neophodne za održavanje Saveza. Baš kao što su njemu potčinjeni komandanti u izvesnim slučajevima imali običaj da daju minuciozne instrukcije koje su isle u same pojedinosti, a u drugim bi ostavljali komandantima na frontu upravo fantastičnu slobodu i kompetencije, i predsednik je bio u

stanju da se bavi i najmanjim vojničkim stvarima ako su bile u vezi sa opštom spremnošću nacije ili sa odnosima prema saveznicima. Naprotiv, u odnosu prema čisto vojnim dejstvima držao se učenja da njih treba ostaviti slobodnoj oceni vojnih starešina.

Pošto je predsednik Ruzvelt umro pred kraj rata, preno što su pale najvažnije i za budućnost odlučujuće vojno-političke odluke, nikada nećemo znati koliko bi učestvovalo u donošenju odluka za vođenje završnih operacija koje do današnjeg dana određuju političku kartu. Predsednik Truman je, iz lako pojmljivih razloga, zauzeo tradicionalno držanje po kome politici pripada njen vlastiti život, odvojen od pravog ratovodstva.

Bezuslovna kapitulacija

Moć tradicionalne misli u američkoj strategiji i žilavo dejstvo američkog folklora osvetlićemo jednim događajem koji su kasnije naduvali novinari, političari i istoričari, sve dok nije dostigao neobične razmere koje više i ne stoje u nekoj vezi sa njegovim stvarnim značajem za određivanje ratnog cilja saveznika. Taj događaj je pojava izraza „ankendišenel serende“ (unconditional surrender) — bezuslovna kapitulacija.

26. januara 1943. predsednik Ruzvelt je u Kazablanki, na kraju znamenite ratne konferencije sa premijerom Čerčilom, primio novinare na neusiljen razgovor. Jasno je da on nije mogao ni da pomisli na to da makar samo nagovesti kakvu odredbu tajnih vojnih odluka koje su bile donete. Međutim, s obzirom na veliki značaj konferencije koja je upravo bila privredna kraju, nešto ga je gonilo da saopšti bilo što upečatljivo. Tako mu je palo na pamet da kaže novinarima da su se premijer Čerčil i on potpuno saglasili u pogledu pregovora sa protivnikom o primirju: da bi bezuslovna kapitulacija protivnika morala biti jedina pretpostavka pod kojom bi pregovarali sa ma kojom vladom jedne od Osovine, ili sa nekom njihovom grupom. Čerčil koji je prisustvovao toj konferenciji za štampu, svojim

držanjem je dao na znanje da se slaže sa tom izjavom predsednika.

Kao što proizlazi iz Čerčilovih memoara, on je pre konferencije i u toku nje razmišljao da li bi se moglo dati neko objašnjenje rezimea da će se rat nemilosrdno voditi sve do bezuslovne kapitulacije Nemačke i Japana. Italija bi namerno ostala nepomenuta, i to u nadi da će se možda uskoro isčupati iz fronta Osovine. Na konferenciji se spravljalo o tom pitanju, ali, očigledno, nije došlo do sglasnosti, i oficijelna izjava koja je na završetku sastavljena nije se na to osvrnula.

Tako su se oni koji su u to zbivanje bili upućeni potpuno iznenadili kada je Franklin Ruzvelt pred novinarama upotrebio izraz „bezuslovna kapitulacija“. I njega samog je iznenadio taj izraz. Kao što je docnije priznao, dok je govorio pred predstavnicima štampe pomislio je na američki građanski rat u jednoj sasvim drugoj vezi i neočekivano je izgovorio tu frazu. Potpuno je jasno, da se pri tom setio čuvene rečenice koju je 16. februara 1862. naskrabao na parčetu papira general Julisis Grant*, da bi odgovorio na jednu poruku komandanta tvrđave Donelson koju je opsedao: „Ne mogu se prihvati nikakvi uslovi osim bezuslovne i momentalne predaje“ (No terms except an unconditional and immediate surrender can be accepted). Ta rečenica je po svoj prilici poznata i većini američkih đaka. Ona je postala sastavni deo američkog folklora, pošto najpotpunije izražava ideal muževnosti i čežnje američke duše za „sve ili ništa“. Ruzvelt je upotrebio pošto se poveo za trenutnim nadahnućem, a pri tome nije mislio na dalje posledice.** U krajnjem slučaju njega je mogla tog trenutka da zaokupi želja da suzbije prebacivanja Rusa koji su uvek bili nepoverljivi ili da onemogući legendu o potaj-

* Ulysses Simpson Grant (1822—1885) je u američkom građanskom ratu prinudio odred Juga od 15.000 ljudi na bezuslovnu kapitulaciju. — Prim. prev.

** Tu Ruzveltuvu rečenicu iskoristila je Gebelsova propaganda za jaču mobilizaciju snaga naroda na otpor neprijatelju koji zahteva ništa manje nego bezuslovnu kapitulaciju. — Prim. prev.

nom udarcu kamom u leđa koju su Nemci proturali posle prvog svetskog rata.*

Cerčil koji je istoriju američkog secesionističkog rata u prste znao, očito se obradovao kad je čuo tu klasičnu rečenicu, ali je bio i iznenađen što je Ruzvelt upotrebio i tako odstupio od pripremljenog kominikea. No, tada uopšte nije dolazilo u obzir da se predsedniku javno protivreči.

Odmah posle toga Ruzvelt je pokušao da svojim nabrinu kazanim rečima pripiše dublji politički smisao. U govoru koji je održao 12. februara 1943. u Vašingtonu, pomenuo je pokušaje sila Osovine da saveznike izmanevruju odvojeno jednog od drugih, tražeći od njih separatne pregovore za primirje. Te pokušaje, koje je vrlo odlučno odbio, spremno bi — tako je rekao — dočekala odlučnost saveznika da se prihvati samo bezuslovna kapitulacija.

Teško će biti čak i budućim piscima istorije da odluče da li je ubacivanje jedne rečenice radi prikazivanja ratnog cilja saveznika bilo korisno ili štetno po njihovu stvar, ili ona nije ni imala nikakav uticaj. Današnjem posmatraču izgleda najverovatnije baš ovo poslednje. Ali i makar kakav da je bio uticaj, ta rečenica je ubedljivo izrazila osnovnu strategijsku predstavu Amerikanaca u onom vremenu, naime da bi se rat morao voditi bez razmišljanja o nekom političkom cilju koje bi samo smetalo.

Kada se 6. juna 1944. operacija „Overlord“ najzad pokrenula, američka strategija je pobedila sva druga shvatanja koja su zastupali saveznici. Tada je trebalo upravljati moćnim udarom, sa nadmoćnijim snagama sve do razbijanja nemačkih armija, a dalji udarci bi sledovali sve dok se postigne pravi cilj: bezuslovna kapitulacija onih snaga koje budu preostale od nekada moćne nemačke ratne maštine.

* Misli se na legendu da nemačka vojska u prvom svetskom ratu nije pobedena na frontu, već da su za to krivi „unutrašnji neprijatelji“; Tako, u knjizi „Die Ursachen unserer Niederlage“ „Uzroci našeg poraza“ general Kraus piše: „Nemački narod će sada, uz zveketanje ropskih lanaca, svakako uvideti kuda su ga odveli, vitezovi sa levice‘...“ — Prim. prev.

Nikakvu politiku

U toku drugog svetskog rata stalno i oštro su se sukobljavali volja Amerikanaca — onakva kakvu je oličavao Ajzenhauer — da se rat vodi čisto vojnički, bez obzira na ma kakva politička prosuđivanja, i, s druge strane, mnogo elastičnije shvatanje Britanaca — onakvo kakvo je predstavljao Winston Čerčil. Karakterističan primer za takve sukobe jeste raspravljanje o operaciji „Anvil“, to jest o iskrcavanju dveju armija na jug Francuske, koja je najzad izvedena 15. avgusta 1944. pod nazivom „Dragen (DRAGON), sa sjajnim taktičkim i operativnim uspehom.

O operaciji „Anvil“ bilo je odlučeno već novembra 1943. na konferenciji u Teheranu, i to kao o ofanzivi koja je u tesnoj vezi sa iskrcavanjem u Normandiju. Pošto su saveznici sada, 1944. uspešno izveli desantnu operaciju pravo preko Lamanša, u Francusku, Britancima je odmah bio pri ruci nov predlog. Odmah su predložili da se odrekne desantata u južnu Francusku — koji je bio zamišljen kao pomoć i sadejstvo severnoj operaciji — i da se na taj način oslobođene snage i sredstva upotrebe za iskrcavanje u područje Jadranskog mora. Vojno rukovodstvo SAD oštro je odbilo taj predlog. On je protivrečio osnovnom principu sasređivanja svih snaga na jednom pravcu i protiv jednog neprijatelja. Po njegovom mišljenju, taj predlog je značio uplitanje političkog rasuđivanja u ratovodstvo, što oni, Amerikanci, ni u kom slučaju nisu hteli da dozvole.

Dok se u držanju najviših američkih vojnih rukovodilaca ogledalo samo njihovo odavno poznato ubeđenje, stav predsednika Ruzvelta zasluzuje bliže razmatranje, jer ga je uslovila jedna odluka koja nam omogućava da shvatimo njegovu strategijsku misao. Ruzvelt je prosto-naprosto odbijao i da sasluša ma kakve vojničke argumente, pa čak i takve koji bi se mogli nazvati argumentima više strategije ili vojne politike. Dakle, čak i one kao što je bila potreba za proširivanjem obuhvatnog pokreta protiv nemačkih armija, od klešta ograničenih samo na Francusku, na takva koja bi obuhvatila čitavu zapadnu Evropu, ili kao što je bila potreba da se spreči prodiranje Sovjet-

ske armije u jugoistočnu Evropu pre britansko-američkih oružanih snaga. Za njega su to bile vojnotehničke odluke koje se uopšte nisu mogle niti smelete njega ticati.

On je, u poruci u vezi sa radnjom od tako velikog strategijskog značaja kao što je bila izgradnja oružanih snaga za izvođenje „Overlorda“, čak pisao Čerčilu: „Smatram da je za to odgovoran Ajzenhauer“. Kod njega kao političara bilo je mesta samo za političke procene sasvim druge vrste, naime za unutrašnjepolitička rasuđivanja koja nemaju ništa zajedničko sa strategijom. On je pisao Čerčilu: „I najzad, iz čisto unutrašnjepolitičkih razloga ne bih nikako mogao da preživim ni mali neuspeh u pogledu ‚Overlorda‘, kada bi Amerikanci doznali da su za Balkan izdvojene oružane snage od ma kakvog značaja.“³

U toku celog ratnog pohoda u Evropu stalno su primenjivane i dolazile do izražaja vladajuće misli i predstave američke strategije, kao što su nekada, u secionističkom ratu, odlučivale, i kao što su određivale i način vođenja prvog svetskog rata. Knjige ratnih sećanja i dela u kojima istoričari brane ili osuđuju pojedine odluke iz drugog svetskog rata — tog istorijskog perioda o kome je svakako napisano više nego i o jednom drugom — pune su priznanja za tradicionalna strategijska shvatanja. Osobito je karakteristično, na primer, ono što je Omar Bredli kazao o pitanju prodora ka Berlinu. On piše u svojim sećanjima:

„Nisam mogao da uvidim i priznam nikakve političke koristi koje bi se navodno dobile zauzimanjem Berlina, a kojima bi se moralo žrtvovati razbijanje nemačkih armija na našem frontu. Kao vojnici mi apsolutno nismo imali razumevanja za britansku sklonost da se rat komplikuje bavljenjem političkom budućnošću i nevojnim ciljevima“.⁴

Službeni istoriograf Ajzenhauerovog štaba Forist Pog obaveštava nas da u Vašingtonu uopšte nikada nije pretresana odluka da li da se Berlin posedne ili ne, nego je to potpuno prepušteno nahođenju komandanta fronta.⁵

Kratko vreme pre toga došlo je do oštrog sukoba između generala Ajzenhauera i generala De Gola, kada je

Ajzenhauer kao vrhovni saveznički komandant naredio da se napusti Strazbur, koji je malo ranije bio otet od Nemača. On je nameravao da duž celog južnog odseka fronta, na Vogezima, uspostavi odbrambene položaje, da bi tako koncentrisao sve snage za odbijanje Rundštetove ofanzive. Predstavci De Gola da je, iz političkih razloga, nemoguće i nedopustivo izložiti stanovništvo Strazbura osveti Nemača, Ajzenhauer je suprotstavio svoje shvatanje da mu je stavljen u dužnost da rešava samo vojne probleme a ne i političke. Najzad su Francuzi — protivno zapovestima vrhovnog komandanta — preuzeli odbranu Strazbura, a iščezla je opasnost na severu koju je Ajzenhauer bio procenio.

Smatramo da su se ovde potvrdila shvatanja koja su se — u upadljivo sličnom obliku, u odnosu na američki građanski rat — izrazila u oštroj kritici čuvenog marša na more generala Šermana* koju je izneo general Skoufield.** Ona se odnosi na operaciju toga generala Unije koji se 1864. godine odvojio od protivnika (koji se povlačio posle bitke kod Atlante) i, globeći i udarajući ratni namet na stanovništvo, marševaо do obale Atlantskog okeana, sa namerom da nanese smrtni udarac privredi Džordžije, najznačajnije zemlje Konfederacije. General Skoufield piše u svojoj knjizi — koja se pojавila 1897 — da se Šermanova odluka nikako nije slagala „sa zahtevima stalnih principa za vođenje vojnih pohoda“. I sav prezir visokih vojnih ličnosti SAD prema vojno-političkim rasudivanjima izražen je u rečenici: „To što je Šerman preuzeo možda je bila politika, ali ni u kom slučaju ratovanje“.⁶

Putevi ka Tokiju

Rat protiv Japana nije vođen samo u vidu dejstva za zadržavanje neprijatelja i dobitak u vremenu, što je bilo predviđeno planovima „duga“. Američka flota se od

* Sherman William (1820—1891), jedan od vojskovoda Severa u Secesioničkom ratu. — Prim. prev.

** John M. Schofield. — Prim. prev.

perlharborske katastrofe mnogo brže oporavila no što se prvobitno prepostavljalo, i u svakom slučaju mnogo brže no što je odgovaralo procenama na kojima je bilo zasnovano strategijsko planiranje Japanaca. Oni su uspešno sprečeni u iskrcavanju trupa na jug Nove Gvineje i Midvej. Amerikancima je uskoro bilo jasno da se Australija mora održati kao polazna baza za kasniju ofanzivu protiv Japana. Svoje dejstvo je razvijao i zakon po kome svako angažovanje i svako dodeljivanje snaga na određeno ratište prinudno povlači za sobom i dalje dodeljivanje snaga i sredstava. Snažna naprezanja SAD radi naoružavanja počela su uskoro da stvaraju tako mnogo oružanih snaga, da su nadmašile količinu i broj onih koje su se, u korisnom roku, mogle odvesti u Afriku i Evropu. Ograničenja su nametali kapaciteti za prekomorski transport trupa i materijala i broj desantnih brodova koji su se mogli izgraditi onda kada je trebalo podmiriti i sve ostale potrebe.

Pored toga, ratno naprezanje — koje je bilo sasređeno za Evropu — moralo je da bude obezbeđeno od opasnosti ma kakvog napada na američku zemlju-maticu, na tu moćnu radionicu savezničkog naoružanja u koju su se SAD pretvorile. To obezbeđenje se moglo postići samo ako se vežu japanske snage. Taj zahtev je uspešno zadovoljen pod vođstvom generala Daglasa Makartura.

Kad je u decembru 1944. bio jasan skori poraz Nemačke, Kombinovani odbor načelnika generalštabova je na konferenciji u Kairu, zaključio da treba poseti baze sa kojih bi se Japan mogao prinuditi na bezuslovnu kapitulaciju. Tu su došle do izražaja sve one strategijske procene koje su pokretale američku Vrhovnu komandu od vremena kada je povratila mogućnost za ofanzivu.

Pri planiranju slamanja Japana, vazduhoplovstvu je dodeljena mnogo veća uloga nego u slučaju Nemačke. Već 16. januara 1941, dakle mnogo pre izbijanja rata sa Japanom, predsednik Ruzvelt je, na prvom ratnom savetovanju — na kome je usmeno skicirao osnovne poteze strategije koja će se primenjivati protiv Japana — dodelio ratnoj

mornarici zadatak da ispita mogućnost većih bombarderskih napada na japanske gradove.*

Ruzvelt je polagao velike nade u vazdušnu moć isto kao što je čvrsto verovao u odlučujući značaj pomorske moći. Kada je, oktobra 1938, primio izveštaj američkog ambasadora u Parizu, u kome je prikazana duboka zabrinutost koja je tada vladala u velikoj Britaniji i Francuskoj zbog brzog razvoja nemačkog vazduhoplovstva, i kada je pročitao diplomatske izveštaje o teškim ljudskim žrtvama i razaranjima koja je prouzrokovalo bombardersko vazduhoplovstvo u španskom građanskom ratu i u ratu protiv Kine, odmah je shvatio značaj tih podataka. Počeo je u sve većoj meri da poklanja pažnju problemima i mogućnostima priprema strategijskog vazdušnog ratovanja.

Može se pretpostaviti da je na njega uticalo to što se slika sasređene moći uništavanja, koju je već tada imala bombarderska avijacija, podudarala sa tradicionalnim američkim strategijskim predstavama o koncentrisanom uništavajućem udaru koji treba zadati neprijatelju. Ali pošto je tako brzo napustio jednu drugu američku osnovnu predstavu — koju je stalno i otvoreno izražavao — o „pravednom ratu“ u kome se bore samo oružane snage, a civilno stanovništvo ostaje bezuslovno pošteđeno — mora da su ga na to navele jače pobude. Tako je i bilo. Naime, predsednik je počeo da predoseća da bi se budući rat mogao dobiti bez učešća velike američke vojske u borbama na zemlji. Predstava o trupama bačenim na bojište Evrope bila je grozna za američko vojno mnenje, a naročito za „liberalne“ krugove — koji su bili tako jaki na rečima — i Kongres, a time, prirodno, i za političara u Beloj kući. Dakle, on je ovako rezonovao: zar SAD ne bi pre svega mogle da otpočnu izgradnju teških bombardera koji bi se u ogromnom broju isporučivali Francuskoj i Velikoj Britaniji, kako bi bile u stanju da unište Hitlera bez oružanog učešća SAD.⁷

* Napada mornaričkom avijacijom sa nosača aviona. — Prim. prev.

Bilo je jasno da se takve ideje nisu mogle ostvariti u punoj meri. Pouzdano se moglo očekivati da bi se Kongres snažno usprotivio planu koji bi prepostavljao žrtvovanje najsavremenijeg američkog vazduhoplovног materijala nepouzdanim Evropljanima. Uz to bi — što su planeri mogli dokazati — pored bombardera bio potreban i „instrument“, kako su u ono vreme nazivane „izbalansirane oružane snage“ — „balensed forces“* One su bile neophodne za posedanje i odbranu isturenih baza za teške bombardere koji su tada bili potrebni, a i baza za flotu.

Vazduhoplovstvo vojske (Air Corps) već je dотле bilo snažno povećano. Ono je posle 10. maja 1940,** uz punu podršku Kongresa, dobilo apsolutni prioritet u dodeljivanju ljudstva i proizvodnih kapaciteta. Po snazi ono se ubrzo izjednačilo sa kopnenom vojskom i ratnom mornaricom. Načelnik štaba vazduhoplovstva, general Henri Arnold, formalno je bio još potčinjen načelniku generalštaba vojske. Ali već u martu 1942. njemu je data puna ravноправnost sa komandantima kopnene vojske i ratne mornarice, iako je formalna potčinjenost izmenjena mnogo kasnije — tek 1947. godine. Isto tako on je izjednačen sa njima i u Zajedničkom odboru načelnika generalštabova, Kombinovanom odboru načelnika generalštabova i u celokupnoj oblasti strategiskog planiranja.

Mnogo pre kairske odluke 1944. godine počelo je pomjeranje baza napred, prema Japanu, s obzirom na predstojeću odlučujuću ofanzivu. Prvi koraci su bili: zauzimanje Gvadalkanala avgusta 1942, pomorska bitka u Bizmarkovom moru marta 1943, ofanziva kroz Novu Gvineju od jugoistoka ka severozapadu 1943. i 1944. i napad na Taravu u centralnom delu Pacifika 1943. godine.

Godina 1943. donela je mnoge rasprave o strategiji koju je trebalo primeniti u toku približavanja Japanu. Generalu Makarturu bilo je teško da prepostavi nekako drukčije nastupanje osim osvajanja ostrva redom jednog

* Balanced forces — pod tim se podrazumeva uravnoteženost i usklađenost vidova unutar oružanih snaga SAD. — Prim. prev.

** Dan početka napada Nemačke na Belgiju, Holandiju, Luksemburg i Francusku. — Prim. prev.

za drugim, korak po korak. On je planirao da utre sebi put duž osovina Nova Gvineja — Mindanao (Filipini) — Lejte — Luzon, zatim ka Formozi i kineskom kopnu, i otuda ka Japanu.

Ratna mornarica i vazduhoplovstvo zauzimali su se za drukčiji postupak koji je bio bogatiji fantazijom. Ima se utisak da su general Maršal i admirал King bili inficirani neamerikanskim predstavama u toku stalnog dodira sa svojim drugovima iz Britanije i Vinstonom Čerčilom i sa njihovom sasvim drukčjom strategijskom mišlju. Zbog toga su se odlučili, protivno Makarturu, za skokovito nastupanje — "lipfrogging".* Jako branjene japanske baze — na primer Rabaul, gde je na kraja rata nađena jedna nenačeta borbeno spremna posada od 100.000 ljudi — ostajale su da leže levo i desno nenapadnute. Zauzimana su slabije branjena ostrva i pretvarana u baze za vazduhoplovstvo i podmornice.

3. oktobra 1944, Zajednički odbor načelnika generalštabova okončao je sve dotele neokončanu strategijsku raspravu između zastupnika Makarturovog sistematskog metoda i onoga za smelije nastupanje koji je zastupala ratna mornarica. Makartur je htio da korača sa ostrva na ostrvo, kao po lestvicama, i da najzad zauzme severno ostrvo Filipina — Luzon i glavni grad Manilu. Nasuprot tome, mornarica je želela samo jedan mostobran na jugu Filipina, da bi odatle mogla da prodire ka Formozi, Hongkongu i Rjukju.** Ona je istovremeno zahtevala bočno, paralelno nastupanje kroz centralni Pacifik i duž Boninških ostrva. Makartur se rukovodio dvema pobudama: po njegovom ubedjenju bila mu je potrebna široka i pouzdana kopnena osnovica za invaziju japanskih ostrva. Sem toga, on je založio svoju vojničku čast da što pre osloboди celokupno područje Filipina od japanskog jarma, a tu su, prirodno, pre svega sapadali Luzon i glavni grad Manila.***

* Leapfrogging — engleski naziv dečje igre „janidžaes“. — Prim. prev.

** Arhipelag u čijem je sastavu ostrvo Okinava. — Prim. prev.

*** Makartur je od 1922. do 1925. bio načelnik vojne oblasti Manile. — Prim. prev.

U raspravljanju oko sudbine Filipina nadvladao je Makartur. On se iskrcao januara 1945. na severni deo Luzona. Manila je zauzeta 25. februara. U jednom paralelnom pokretu mornarica je nastavila svoje pomorsko-desantne operacije da bi zadobila aerodrome blizu Japana. Aprila 1945. zauzeta je Ivo Džima, među Vulkanskim ostrvima,* otpočeo je desant na Okinavu koji je doveo do jedne od najkrvavijih bitaka drugog svetskog rata. Posada tog ostrva pružala je ogorčen otpor sve do jula. Kad se otpor ugasio, među vojnicima i stanovništvom ostrva izbrojano je 110.000 mrtvih.

Mahan u pomorskoj bici kod Lejte

Malo pre tih događaja dala je američka Vrhovna komanda dokaz o značajnoj strategijskoj pokretljivosti i elastičnosti za koje je bila sposobna kada se mogla sasrediti na čisto vojni problem. Uostalom, vojnim tradicijama SAD ne pripada samo Getisberg i Pitersberg, nego i Džeksonova i Šermanova kampanja „Stounvol“.* Prema utvrđenim planovima za zadobijanje osnovice za napad na Japan, general Makartur je morao da zauzme i posedne najjužnije veće ostrvo Filipina — Mindanao, a posle toga manje ostrvo Lejte. Međutim, tada je vrhovna komanda primila izviđačke izveštaje iz kojih je proizlazilo da je japsko vazduhoplovstvo na Filipinima mnogo slabije no što se prvobitno smatralo. Odmah je zajednički odbor načelnika generalštabova ovlastio komandante onog ratišta da odstupe od ranije usvojenog plana, to jest da preskoče Mindanao i odmah zauzmu Lejte koje se nalazi severnije.

* Oko 1.250 km južno od Tokija. — Prim. prev.

** U američkom građanskom ratu, u bitkama kod Getisberga i Pitersberga došla je do izražaja neumešnost, a u kampanji „Stounvol“ umešnost komandanata Severa i Juga. Na primer, u bici kod Getisberga komandant trupa Juga general Li primenio je frontalni napad sa 10 brigada — 15.000 ljudi, na frontu od svega 1.600 m centra odbrane trupa Severa. Taj napad je razbila pešadijska i kartečna vatra protivnika. Komandant trupa Severa Mid je tu lakomisleno primenio konjicu čiji je juriš plaćen teškim gubicima. — Prim. prev.

Iskrcavanje trupa u zaliv Lejte počelo je 20. oktobra 1944. Ono je izazvalo protivakciju Japanaca u koju je bačen veliki deo pomorskih i vazduhoplovnih snaga, još preostalih Japanu. Otprilike sve što je od carske mornarice preživelo dotadašnje krvave borbe bilo je podeljeno u dve flote i uvedeno u borbu protiv američkih desantnih jedinica.

U pomorskoj bici kod Lejte koja se razgarala i verovatno će biti smatrana najvećom pomorskom i vazdušnom bitkom u istoriji pomorskog ratovanja, desilo se nešto što pokazuje koliko na odluke komande mogu da utiču tradicionalna strategijska misao i na njoj zasnovana operativno-taktička obuka, i upute pogrešnim kolosekom kada se te odluke donose pod pritiskom veoma značajnih događaja. U pomorskoj bici istočno od Filipina, juna 1944, admiral Rejmond Spruens je propustio priliku da uništi japanske nosače aviona. On se nije okrenuo protiv sastava nosača aviona zbog toga što se striktno pridržavao svoga glavnoga zadatka — koji je očigledno i bio najvažniji — naime, da štiti desantnu operaciju na Marijanska ostrva.* Takva odluka je u ono vreme kritikovana jer je protivrečila doktrini — koja se pripisuje Mahanu — da prvi cilj uvek mora da bude: uništenje protivničke flote — doktrini u koju se još nikada nije posumnjalo i koja je uživala najveće uvaženje. Zbog toga su se pred veliku operaciju protiv ostrva Lejte, viši komandanti u svojim zapovestima setili te teorije koja je bila sačuvana kao baština od Mahana. Kada je, ubrzo posle početka iskrcavanja na Lejte, stigao izveštaj o približavanju jake flote sa severa, za koju se smatralo da je veliki sastav japanskih nosača aviona — a, u stvari, to je bila samo grupa borbeno gotovo nesposobnih brodova koju su Japanci sastavili radi demonstracije i obmanjivanja protivnika** — admirал Holsi, komandant

* Na tu Spruensovu odluku uticala je njegova prepostavka da se radilo o japanskim pomoćnim snagama, a da se glavnina tek može pojaviti i ugroziti desantne snage iz nekog drugog pravca.

— Prim. prev.

** Reč je o 3. floti admirala Ozave — 1 teški i 3 flotna nosača aviona, 2 starija bojna broda, 3 lake krstarice i 8 razarača. — Prim. prev.

sastava nosača aviona koji je štitio iskrcavanje sa severnog boka, odlučio je da se odmah baci na tog neprijatelja kako bi ga uništio. On je gonio tu japansku flotu utvara i tako potpuno zanemario svoj pravi zadatak u vezi sa iskrcavanjem.*

Iz te greške proizašla je i privremeno postojala vrlo opasna situacija. Ona ipak nije dovela do katastrofe, pošto Japanci nisu više bili u stanju da je iskoriste. Japanska glavnina, koja je jedne za drugim napadala male američke flotne sastave, prekinula je borbu i povukla se na zapad, verovatno zato što je bila pokolebana uništavanjem druge japanske flote na jugu, u prolazu Surigao. Sam, pak, slučaj pokazuje kako kruto pridržavanje strategijskih učenja poput dogmi može da dovede do štetnih posledica.

Jedna druga dogma bilo je pravilo koje je nekad postavio Mahan — da flota ne bi smela nikada da se podeli. Za tog istoričara i teoretičara pomorske strategije to pravilo je spadalo u temelje prave svetske, globalne strategije, kakvu je izvodio iz ratova 17. i 18. stoljeća. I predsednik Teodor Ruzvelt, jedan od njegovih najvernijih učenika, shvatio je to pravilo u takvom, svetsko-strategijskom smislu. Ali u rukama nastavnika na vojnim akademijama, kao i admirala i zapovednika flota, taj princip je kasnije na najsematskiji i najformalistički način prenet i u oblast operatike i taktike. Rezultat je bio taj, što se u drugom svetskom ratu komandanti više puta nisu usuđivali da od glavnine izdvoje manje snage kako bi iskoristili povoljne prilike da potuku manji neprijateljski sastav.

Novi oblici vazdušnog rata

Pošto su Filipini povraćeni, a aerodromi na Tinijanu, Sajpanu i Guamu bili spremni za baziranje bombardera B-29, mogla su, novembra 1944, da otpočnu planirana bombardovanja Japana. Ta dejstva su otpočela napadima

* Holsijev zadatak nije bio dovoljno jasan: zaštititi i podržati snage jugozapadnog Pacifika, a ukoliko se pruži prilika, i uništiti veći deo neprijateljske flote. — Prim. prev.

sa većih visina. Prvobitno se htelo ograničiti samo na precizna bombardovanja usred bela dana koja bi se pre svega usmerila protiv fabrika oružja, a naročito protiv vazduhoplovne industrije i onih fabrika koje za nju pripremaju materijal. Ali uskoro je Komanda američkog vazduhoplovstva morala uvideti da su takvi napadi potpuno promašili cilj. Tim načinom bombardovanja nisu mogla da se razore fabrička postrojenja koja su bila većinom mala i široko rasturenja, te ih je bilo teško uočiti i raspoznati. Delimično su izgledala i kao zanatske radionice i bila prikrivena zamršenošću i metežom japanskih gradova. Tačno se ispostavilo da je tačnost bombardovanja sa većih visina znatno manja nego što se predviđalo, pa čak i pri najboljoj vidljivosti.

Zbog toga se komandant vazduhoplovnih snaga na Dalekom istoku general Kertis Lemej odlučio za drukčiju taktiku. Naredio je da se napada noću, eksplozivne bombe za rušenje u svojim avionima zamenio je zapaljivim bombama i okrenuo se razaranju onih japanskih gradova za koje se znalo ili pretpostavljalo da prikrivaju fabrike aviona i preduzeća koja im isporučuju pojedine delove i materijale. Najjači po pustošćem dejству bio je napad na Tokio noću 9 — 10. marta 1945, u kome je na taj grad bačeno 2.000 tona zapaljivih bombi. 250.000 kuća je izgorelo, milion ljudi je ostalo bez krova, a 85.000 je izgubilo život u vatrenoј oluji. Oko 50 japanskih gradova — među njima Osaka i Kobe — bili su žrtve takvih uništavajućih napada. Istovremeno su i dalje preduzimani i dnevni letovi. U njima su dolazili pod udar određeni ciljevi koji su precizno tučeni razornim bombama.

Nova taktika se pokazala mnogo razornijom. Stambene četvrti japanskih gradova, koje su gotovo isključivo građene od drveta, bile su lak plen zapaljivih bombi. Široko rasprostranjeni sistem malih fabrika i radionica koje su bile uključene u proizvodnju aviona uništavan je jednovremeno sa kućicama u kojima su stanovali radnici.

Ministar rata Henri Stimson strogo je ukazao da se poštedi stari carski grad Kjoto. Njegovih naređenja su se najtačnije pridržavali. Taj slučaj se mora naročito pome-

nuti jer predstavlja jedan od malog broja izuzetaka u kojima je kulturnim obzirima data prednost u odnosu na ratne potrebe i gde se do kraja čvrsto ostalo pri tim obzirima.

Time što je uveo nov metod bombardovanja, nov metod vazdušnog ratovanja koji je predstavljao mnogo više nego novu taktiku, naime potpuno drugu i novu strategiju — pošto su u krug onoga što se imalo razarati ušli sasvim drugi ciljevi — general Lemej je doneo odluku od najvećeg značaja. Karakteristično je to što je takva odluka koja spada u oblast jednog od osnovnih strategijskih pitanja, prepuštena frontovskom komandantu, a da prethodno nije ispitana. Pojam „pravednog rata“ — koji kao opravdane priznaje samo napade na vojne ciljeve i štedi neboračko stanovništvo — svečano je proklamovan na početku rata kao srž buduće američke strategije, čime se svesno htelo biti na suprotnoj poziciji u odnosu na strategiju diktatora i tirana. Međutim, taj pojam je sada bez ustručavanja prosto bacio preko palube jedan vojni, frontovski komandant.

Ta odluka Lemejova nije opozvana i njena ispravnost nije dovedena u pitanje. Objasnjenje za to je jednostavno. Vrhovna komanda je bila zaokupljena isključivo vojnim pitanjima, i to na najintenzivniji način. Ona se nije plašila da operativne probleme ispituje u svim pojedinostima i da o nijma sama odlučuje. Jedno takvo pitanje bilo je, na primer, da li Makartur treba prvo da se iskrca na Mindanao ili na Lejte. Ali Vrhovna komanda je odbila da razmatra stvari koje su imale posla sa moralom, politikom, ratnim ciljevima i budućim razvojem — jednom rečju sa problemima vojne politike u pravom smislu, ili, bolje rečeno, nije uopšte došla u situaciju da se time bavi.

Takvi problemi su bili i ostali u nadležnosti predsednika, kao najviše političke vlasti. Ali predsednik ih je odbijao daleko od sebe čim bi se pokazalo da su u vezi sa vojnim operacijama, kojima su komandovali i morali komandovati vojni rukovodioci. On se osećao pobuđenim da u te probleme zalazi samo kada su mogli da se jasno odvoje od vojnih.

Pribojavanje da bi se „politika“ mogla mešati u ratovodstvo bilo je svuda prisutno. Ono je bilo pojačano i jednom jezičkom nepreciznošću, naime neizvesnošću šta u američkoj jezičkoj upotrebi treba podrazumevati pod rečju „politiks“ („politics“). U vreme rata stajalo je u prvom planu tumačenje koje je izjednačavalo „politiku“ sa mešanjem Kongresa i pojedinih njegovih članova u vojne stvari, sa protekcionaštvom, zloupotrebama svake vrste i korupcijom. Takve predstave o „politici“ napajale su se bogatim sokovima iz istorije građanskog rata.

To pozitivno nepoverenje i svako mešanje politike u vođenje vojnih operacija — tu treba podrazumevati „politiku“ u ovom osobitom smislu, u smislu politikanstva — razaralo je sasvim drugi oblik učestvovanja politike u raspravljanjima o ratu, pošto je prelazilo one granice koje je inače opravdavao njegov cilj. To nepoverenje je doprinelo da se podrži američka privrženost da se iz ratovodstva isključi rasuđivanje visoke politike. Od toga je patila primena moralnih principa u ratovodstvu i to se štetno odražavalo na prikazivanje i objavljivanje ratnih ciljeva, na uobičavanje slike sveta kakva je trebalo da proiziđe iz rata. Sve to, osnovni problemi velike strategije, bilo je isključeno iz onog što je smatrano kao pravo, čisto ratovodstvo.

Desant na Japan?

Sad je došlo vreme u kome su Vazduhoplovstvo — koje je tako uspešno dejstvovalo — i sa njima ratna mornarica — koja je hitala iz jedne pobeđe u drugu — uvideli kako se na dokučivo odstojanje primakla mogućnost da se Japan prinudi na kapitulaciju uz pomoć blokade i vazdušnog bombardovanja — kao što je bilo predviđeno u planovima „duga“. Suprotno tome, kopnena vojska je nepokolebljivo ostajala pri nameri da izvrši veliko iskrcavanje trupa na japanska ostrva i da tamо potuče careve armije u odlučujućoj bici. Trupe i brodovi koji su bili potrebni za taj završni desant počeli su se prikupljati u Tihom

okeanu. 18. juna 1945. predsednik Truman je, na sednici Ratnog saveta, odobrio plan Zajedničkog odbora načelnika generalštabova za invaziju Japana. Kao što je lako i pogoditi, ta operacija je trebalo da se korak po korak valja kroz ceo Japan, počev sa jednog kraja japanskih ostrva. Novembra 1945. trebalo je da se general Makartur iskrca na južno ostrvo Kjušju. Tamo bi uredio vazduhoplovne baze i onda, u proleće 1946, napao glavno ostrvo Honšu. Na taj način — tako je računao Zajednički odbor načelnika generalštabova — rat bi mogao da se završi krajem 1946. Gubici koje bi saveznici pretrpeli u toj operaciji procenjeni su na milion mrtvih i ranjenih, a gubici Japana i više od toga, možda višestruko više.

Međutim, nauka i tehnika su u silnom razvoju svojih snaga već osvojile atomsku bombu. Svi planeri najvišeg stepena vojne hijerarhije bili su, prirodno, obavešteni o projektu „Manhattan“, ali kao što izgleda, malo ih je imalo predstavu o tome šta treba očekivati od tog projekta i kada će dati prve rezultate. Pa ipak je Džon Mekloj, na Ratnom savetu predsednika 18. juna, nabacio pitanje ne bi li se S—1 (atomska bomba) moglo primeniti protiv Japana, kao upozorenje. Među prisutnim civilima u Ratnom savetu bili su, pored predsednika, ministar rata Henri Stimson i njegov zamenik Mekloj. On je kasnije izjavio da je u trenutku kad je sednica bila već završena i kad su se učesnici pripremali da izađu, neko sasvim uzgredno primetio da bi se ipak moglo još ozbiljno razmisliti: zar ne bi bilo moguće da se rat dovrši političkim sredstvima? I Mekloj dodaje tom svom sećanju umesno razmatranje: „Ovaj slučaj pokazuje da je u to vreme svako bio tako isključivo ispunjen voljom da se rat dovrši vojnom silom, da su politička razmatranja organizovana gotovo slučajno.“⁸

Misao o političkom prodoru bila je odmah jasna predsedniku Trumanu i svidela mu se. On je ministru rata Stimsonu dodelio zadatak da skicira predlog za takav korak. Stimson je 2. jula 1945. dostavio predsedniku memorandum. U njemu je predložio oštru pretnju na adresu Japana i da se pozove na kapitulaciju.⁹ Ta pretnja i poziv

na kapitulaciju su kasnije stvarno objavljeni u obliku proklamacije Potsdamske konferencije.

Izveštaj o uspeloj eksploziji prve atomske bombe u pustinji Novog Meksika prispela je 17. jula predsedniku i njegovim savetnicima u Potsdamu, ali je jednovremeno stiglo i obaveštenje o telegramima koje je uhvatila i dešifrovala američka služba prisluškivanja. Oni su emitovani u oba pravca između japanskog ministra spoljnih poslova i japanskog ambasadora u Moskvi. Iz te razmene teleograma je proizlazilo da Japan teži da završi rat posredovanjem Sovjetskog Saveza. U uputstvima ministra ambasadoru izričito je navedeno da je „bezuсловна kapitulacija jedina prepreka na putu ka miru“. Taj izvanredno važan izveštaj i ukazivanje koje je sadržavao, kako bi se možda rat mogao na najbrži način završiti sredstvima diplomatije, bili su jedva uzeti na znanje i više instance nisu o njima nikada čak ni raspravljale. Predsednik Truman nije preuzeo ništa drugo nego da objavi dugo pripremanu Potsdamsku proklamaciju. Rat se nastavio svojim tokom.

Bombe na Hirošimu i Nagasaki

Predsednik Truman je odlučio — pošto je saslušao jednoglasno mišljenje svojih najviših savetnika i pošto ga je premijer Čerčil bodro ohrabrio — da upotrebi atomsку bombu, ukoliko Japanci ne budu pristali na potsdamsku izjavu. Ratnom vazduhoplovstvu su izdate odgovarajuće zapovesti. Ono je izvesno vreme pre toga obučilo jednu grupu bombardera koja je sada bazirala na ostrvu Tinijan. Ta grupa je bila tačno upoznata sa načinom rada i postupcima koji su bili unapred određeni, ako bi se, možda, bacila atomska bomba. Komandant strategijskog vazduhoplovstva primio je 25. jula 1945. zapovest „da prvu od specijalnih bombi, čim vreme dozvoli nišansko bombardovanje pojedinačnog vidljivog cilja, približno posle 3. avgusta 1945, baci na jedan od sledećih ciljeva: Hirošimu, Kokuru, Nijgatu i Nagasaki...“¹⁰

Pretpostavljalo se da bi se Japanci do 3. avgusta, na osnovi potsdamske izjave, mogli odlučiti na kapitulaciju i o svojoj odluci izvestiti Vašington. Sad više nije bila potrebna neka dalja predsednikova odluka, niti ikakva nova zapovest avijacijskim komandantima na Tihom okeanu. Pošto 3. avgusta predsednik — koji se tada, na povratku u SAD, nalazio na krstarici „Augusti“, na sredini Atlantskog okeana — nije opozvao već izdatu zapovest, atomska bomba je morala da bude bačena. 6. avgusta komandantu na Tinijanu nije izgledalo da je vreme nepovoljno i — Hirošima je toga dana razorena.

Druga atomska bomba — drukčije vrste no što je ona prva — bila je spremna u tehničkom pogledu 9. avgusta. Zapovesti koje su Vazduhoplovstvu izdate glasile su da se bombardovanje specijalnim bombama nastavi ukoliko ništa drugo ne bi bilo naređeno. Pošto je komandant bombarderske jedinice na ostrvu Tinijanu upravo primio izveštaj od svojih meteorologa da predstoji period nepovoljnog vremena, datum bacanja druge bombe — koji je prvobitno utvrđio za 11. avgust — pomerio je nešto bliže, na 9. avgust. Ovog puta cilj je trebalo da bude grad Kokura, a Nagasaki rezervni cilj, ako se ne bude moglo dospeti do Kokure. Vremenski uslovi koji su se pogoršavali i nedovoljna količina pogonskog goriva — okolnost do koje je došlo usled jedne omaške — nisu dozvolili komandantu aviona koji je nosio atomsku bombu da bombarduje Kokuru, nego bliži alternativni cilj — Nagasaki.

Pošto je prva bomba eksplodirala nad Hirošimom, odmah je razvijena snažna propagandna aktivnost. Lecima i radio-emisijama trebalo je objasniti japanskom narodu taj stravični događaj. Narod je pozvan da peticijama zamoli cara da okonča rat. Ipak, mnogo pre no što bi to bilo moguće da vlada iz Hirošimine katastrofe — o kojoj je raspolagala samo nekim nejasnim izveštajima — izvuče ma kakav zaključak i doneće neku odluku, eksplodirala je i druga bomba iznad Nagasakija.

Prirodno, bilo je isključeno da bi japski narod mogao da bude saslušan u bilo kakvom obliku. To nije mogao da postigne narod u zemlji kojom je gospodarila netaknuta

armija i prožimala je nemilosrdna policija, narod koji je uostalom jedva i bio u mogućnosti da sazna i shvati šta se desilo. Ali, odlučio je Nagasaki, razoren drugom atomskom bombom, posle žestokih raspravljanja u Ratnom kabinetu u kojima je najzad car presudio. Car Japana je 15. avgusta stupio pred mikrofon i saopštio narodu i armijama da je rat završen.

Dogadjaji od jula i avgusta 1945. koji su prethodili odluci da se upotrebi atomska bomba i doveli do njenog bacanja na Hirošimu i Nagasaki, nisu ništa drugo nego primena metoda i šablona strategijske misli u SAD koju sada dobro poznajemo. Oni koji su odgovorni za najvažnije odluke — pošto vode rat — svu pažnju usmeravaju na vojnu stranu događaja. Politička rasuđivanja gotovo se potpuno isključuju. Ali vojnog stranom događaja preovlađuju dve misli: rat se mora završiti uništenjem sposobnosti protivnika za dalji otpor; rat se mora završiti razvijanjem moći kojoj ništa ne može odoleti da bi se tako pobeda brzo zadobila i da bi se mogao umanjiti broj američkih gubitaka.

Političko-diplomska sredstva će biti zanemarena, pa i kada se predloži njihova primena i kada ta sredstva leže na dohvatu ruke. Kad je jednom vojna odluka doneta, stvar je vojnog komandanta na frontu da je izvede. On odlučuje. Čak njemu samom ostaju prepuštene i odluke koje bi mogle docnije da imaju i najveći politički uticaj. Politička vlast se odrekla svojih prava i dužnosti u korist vojnog komandanta.

IV

NAUKA O PRIRODI I STRATEGIJA

Prelazni periodi

Izgradnja savremene pomorske sile, mehanizacija rataovanja na kopnu koja je započela, priprema hemijskog rata, ostvarivanje teorija o vazdušnoj moći,* ceo razvitak i sva usavršavanja koja nikada posle prvog svetskog rata nisu mirovala, ne bi se mogli ni zamisliti bez istraživanja u oblasti prirodnih nauka i bez tehnike koja se na njega oslanja. Istraživač i tehničar su odvajkada stajali u službi priprema i vođenja rata. Za bezbrojne pronalaske i otkrića, čak i iz najranijih vremena može se dokazati vojničko poreklo. Na rešavanje pitanja ratne tehnike i taktike, u toku vekova su sve više pozivani talenti koji su iz sila prirode umeli da izvuku koristi.

Ali prava strategijska misao zadržana je, kako u Evropi tako i u SAD, u rukama vojnih stručnjaka i teoretičara. To je nametalo potrebu za naučnim otkrivanjem osobite vrste koje bi vojnom planiranju obećavalo da će mu staviti na raspolaganje ne samo mnogo veću razornu snagu, nego i sasvim novu vrstu oružja, da bi se stvorila potpuno nova uzajamna veza prirodnih nauka i strategije.

Oslobađanje energije koja je okovana u atomskom jeku jeste događaj koji je strategijskoj misli dao potpuno nov značaj i dodelio potpuno novu ulogu, najpre u SAD

* Među njima je najpoznatija teorija Đulija Dueta, a u SAD generala Mičela. — Prim. prev.

a zatim, šireći se odатle, i u celom svetu. „Klasična vеština da se vojna moć uvede u borbu na određenom ratištu, popela se na visinu nauke čiji je zadatak da izgradi takvu moć koja odgovara razmerama čitavoga sveta i može se upotrebiti gde bilo na zemljinoj kugli, u obračunu sa snagama koje se suprotstavljuju, i to čak i u periodima relativnog mira“.¹ U godinama drugog svetskog rata, začeci toga obnavljanja strategijske misli bili su pritajeni. Citav niz uočljivih događaja vodi od početka do kasnijeg potpunog razvijanja strategijske teorije i stručnog znanja. Iako mogu da budu samo važne tačke u nepreglednom toku razvoja koji stalno dobija u širini, pojedini događaji ne mogu se izostaviti kada se određuje njegov pravac.

U proleće 1939. fizičar Enriko Fermi obratio se instancama ratne mornarice da ih upozori na vojne mogućnosti koje nudi cepanje atomskog jezgra. Mada je Istraživačka laboratorijska ratna mornarica odmah pokazala veliko interesovanje za te misli italijanskog naučnika, ipak su teškoće administrativno-tehničke i formalne prirode sprečile vojno-pomorske štabove da im bliže pridruži. Zbog toga je jedna grupa fizičara, koja je bila dobro upoznata sa stanjem nuklearne fizike tog vremena, potražila drugi put da bi navela vladu na delanje.

11. oktobra 1939. predsednik Franklin Ruzvelt je, u Beloj kući, primio privrednog naučnika Aleksandra Saksa. Cilj te posete bio je da se predsedniku predstavi jedno pismo koje je 2. avgusta te godine potpisao Albert Ajnštajn.² U sporazumu sa velikim starim čovekom, pismo su sastavili fizičari Liou Silard i Judžin Visner. Predsednik je zamoljen da posveti pažnju jednom novom izvoru energije, na čijem je oslobađanju rađeno u Velikoj Britaniji kao i u Nemačkoj, Francuskoj, Danskoj, Švedskoj, Norveškoj i SAD, pošto bi ona mogla da bude od najvećeg vojnog, pa čak i po rat odlučujućeg značaja.

Mnogi fizičari koji su tada radili u oblasti istraživanja urana na američkim univerzitetima poticali su iz Evrope. Antisemitizam koji je u Nemačkoj, a kasnije i u Italiji uvažavan kao osnovno državno načelo, primorao je neke od tih fizičara da napuste svoje zavičaje i laborato-

rije. Oni su raspolagali podrobnim znanjima o fundamentalnom istraživanju kojim se bave u Nemačkoj i koje je bitno doprinelo razvoju nuklearne fizike od kada je Džeјms Čedvik, 1932. godine, otkrio neutron. Iz onoga što su oni znali o stanju istraživanja u Nemačkoj — delimično još svojim neposrednim saznanjem, a delom i iz obaveštenja koja su razmenjivana među istraživačima — kao i iz poznavanja brzog napretka koji su sami postizali, mogli su doći samo do jednog zaključka: Nemačka bi, verovatno u bliskoj budućnosti, mogla da izazove lančanu reakciju u masi urana i da tako stekne eksploziv do sada neslućene moći dejstva. Nijedan od tih ljudi nije imao nikakvog razloga da posumnja u to da bi diktator Hitlerova kova upotrebio to novo sredstvo uništavanja da bi ostvario svoj cilj — gospodarenje svetom. Njima je izgledalo da je neophodno da se u SAD stvori takav eksploziv, pre no što ga Nemačka bude posedovala.

Obraćanje samom predsedniku izgledalo je da je jedini put za probijanje kamenog zida nerazumevanja kojim su se okružili vojni faktori, a njih je, uostalom, tada potpuno zaokupio zadatak da savladaju stanje nepripremljenosti u kome su se u to vreme nalazile Sjedinjenje Američke Države. Da bi pobudili predsednikovu pažnju, fizičari su upotrebili ime legendarnog i veoma slavnog Ajnštajna. Ruzvelt je odmah shvatio hitno upozorenje koje mu je na taj način prispelo. Naredio je da specijalni savetodavni komitet pobliže ispita to pitanje. Godinu dana pošto je Fermi podneo zahtev ratnoj mornarici raspolagalo se kreditom od 6.000 dolara, što je postignuto posle proučavanja toga komiteta i njegovih podsticanja. Tim kreditom su se mogli kupiti grafit i uran. Jednovremeno je znatna količina srebra pozajmljena od Državne blagajne. Tim sredstvima je Fermi mogao da izgradi u Čikagu uređaje za proizvodnju prve nuklearne reakcije.

Stvara se atomska bomba

Jedna godina je prošla. Problem je još ležao u rukama Savetodavnog komiteta. Interesovanje za cepanje atomskom jezgra bilo je i tada tako malo da je Džeјms Konent,

član Komiteta za istraživanje u oblasti nacionalne odbrane (National Defense Research Committee), u čiju je nadležnost to pitanje spadalo, mogao da dâ čak i takav predlog da se istraživanje atomskog jezgra dalje ne unapređuje i da je bolje pričekati dok se rat ne završi.

Međutim, iz Evrope su stizale vesti obaveštajne službe koje su ukazivale na obimne nemačke radove u oblasti stvaranja atomskog eksploziva. Kasnije, po završetku rata, kada je u okupiranoj Nemačkoj stečen pun uvid u stanje nemačkog istraživanja, ispostavilo se da su obaveštenja iz 1940. i 1941. bila preterana.

Iz Velike Britanije su stigli iscrpni izveštaji o istraživanju koje se tamo odvijalo; Britanci su sa velikim pouzdanjem smatrali da se može stvoriti atomska bomba. Tako se najzad i američka vlada odlučila na delovanje u tom pravcu. Ustanovljen je odbor Nacionalne akademije nauka, sa zadatkom da izvesti o stanju istraživanja urana. Studija koju je sastavio Artur Kompton, predsednik tog odbora, bila je novembra 1941. pred savetodavnim komitetom najvišeg vladinog nivoa koji je imenovao predsednik. Taj komitet su sačinjavali podpredsednik Henri Valas, ministar rata Henri Stimson, Vannevar Buš,* Džejms Konent i general Džordž Maršal. Komitet je došao do zaključka da vlada mora podupreti svim sredstvima ostvarivanje atomske bombe i o tome je izvestio predsednika. 6. decembra 1941. predsednik Ruzvelt se složio sa tom preporukom.

U sastavu Inžinerije kopnene vojske tada je stvoreno posebno odeljenje koje je dobilo naziv „Distrikt Manhattan“. 1943. godine je rukovođenje „Distrikta Manhattan“ povereno generalu Lesliju Grouvsu; najvišu odgovornost za rad tog odeljenja snosio je ministar rata neposredno. Time je ceo projekt dat potpuno u ruke oružanih snaga koje su od tada nastavile da na njemu rade, sa njima svojstvenom upornošću i koncentracijom svih snaga

* Vannevar Buch (rođ. 1890), američki profesor univerziteta — inženjer elektrotehnike; 1941—47. direktor uprave za naučno istraživanje i razvoj. — Prim. prev.

za postizanje jednog jedinog cilja. A taj cilj je bio da se rat završi potpunim slamanjem neprijatelja.

U taj poduhvat, koji je ubrzo dobio ogromne razmere, bile su uključene hiljade naučnika — prirodnjaka. Dokle god su oni bili ubedeni da moraju po svaku cenu dobiti trku sa Nemačkom oko posedovanja atomske bombe — da bi sprečili totalan poraz i uništenje slobodnoga sveta — jedva da je dolazilo u obzir ikakvo dvoumljenje u nužnost i opravdanost tog osobitog rada i naučnog naprezanja. Kad je Nemačka u maju 1945. pobeđena, odlučena je i trka za tu bombu. Nemačka nije bila sposobna da u potrebnom roku stvori atomsku bombu. Već prvi pregled istraživačkih postrojenja u pobedenoj i razorenoj zemlji i prva ispitivanja nemačkih fizičara jasno su pokazali da su njihovi radovi bili daleko zaostali iza savezničkih.

Ali „Distrikt Manhattan“ se tada približio vrhuncu svoga razvoja. Jedva da su više bile dozvoljene ikakve sumnje u mogućnost da se ostvari atomska bomba.

Atomska bomba je upotrebljena

Dok su fizičari i inžinjeri koji su bili neposredno zaposleni izradom atomske bombe, pored tog ogromnog zadatka, jedva mogli da se predaju drugim kakvim mislima, naučnici-prirodnjaci, posvećeni više fundamentalnim istraživanjima odakle je trebalo da usledi tehnička primena njihovih otkrića koja je sada napregnuto očekivana, počeli su da se okreću novim sferama misli. Šta je za budućnost značilo oslobođanje energije atomskog jezgra? Da li tu bombu treba upotrebiti protiv Japana? Kako uticaj bi imalo to novo oružje, i uopšte taj novi izvor energije, na mir i svet? Kako bi to novo oružje uticalo na odnose prema Sovjetskom Savezu koji su počeli malo po malo da dobijaju uznemiravajuće poteze?

Na ta i srodna pitanja moralo se odgovoriti. General Grouvs je u svojstvu rukovodioca „Distrikta Manhattan“ ustanovio odbor pod rukovodstvom R. C. Tolmana koji je

primio zadatak da prouči buduću vojnu upotrebu atomske bombe kao i mogućnu miroljubivu primenu atomske energije i radioaktivnih izotopa: u medicini, industriji, poljoprivredi i fundamentalnim istraživanjima. Izveštaj tog odbora omogućio je ministru rata — koji je, kao što smo rekli, snosio najviše odgovrnosti za taj razvoj — da u punoj meri oseti da se tu radi o ogromnom neposrednom i posrednom uticaju novih otkrića i njihovih tehničkih primena koje će se odraziti na čitavu budućnost.

Zbog toga je ministar rata Stimson predložio predsedniku Trumanu da odredi komitet vodećih ličnosti koji bi ga mogao savetovati pri odlučivanjima o politici u vezi sa neposredno predstojećom i budućom primenom atomske energije. Taj organ, koji je dobio ime „Privremen komitet“, sastao se prvi put 9. maja 1945. pod predsedništvom Henrika Stimsona; njemu je pomagala jedna grupa naučnih savetnika — „Naučna porota“. Artur Kompton nas obaveštava o tom prvom sastanku i pominje da je ministar rata Stimson u uvodnoj reči kazao: „Činjenica koja gospodari današnjicom jeste rat. Naš je zadatak da ovaj rat privedemo brzom i uspešnom kraju.“³

Bilo je jasno da prvi zadatak Privremenog komiteta nije moglo da bude ništa drugo nego da ministru rata dâ savete za upotrebu atomske bombe u tom ratu. Ništa ne ukazuje na to da su ikada bila posvećena ozbiljna razmišljanja pitanju: da li možda bombu nikako i ne bi trebalo upotrebiti, ako bi jednom i bila gotova? Jedini je general Maršal, načelnik generalštaba vojske, nabacio pitanje: da li bi se nekako moglo pretpostaviti da se bomba protiv Japana ne upotrebi, kako bi se sačuvala kao najveća vojna tajna. Ali ta misao je bila samo ispoljena, jedva da je o njoj prodiskutovano i ta diskusija nikada nije nastavljena.

Na prvi pogled iznenađujuća činjenica što je upravo čovek koji se nalazio na čelu vojske nabacio pitanje o tome da se atomska bomba ne upotrebi, nipošto ne znači da je on i za trenutak odstupio od dominirajućeg principa američke strategije, naime, da se, protivnik mora pobediti

i uništiti najjačim oružjem koje se uopšte može zamisliti. Strategijski pogledi generala Maršala su isuviše dobro poznati da bi se tako nešto moglo i pomisliti. Njegovo pitanje se, štaviše, oslanjalo na ubeđenje da se već raspolaže drugim, oprobanim i savršenim oružjem kojim se Japan može pobediti — moćnom vojskom koja bi se iskrcala u Japan, dok je atomska bomba bila još neisprobano sredstvo čije se dejstvo nije moglo proceniti. Uz to je postojalo i ubeđenje da bi se bezbednost Sjedinjenih Američkih Država u posleratnom vremenu možda bolje sačuvala već poznatim sredstvima naoružanja, nego sistemom oružja još nepoznatog dejstva i osobina, kao i da bi taj sistem — ako bi jednog dana već bio upotrebljen — morao bezuslovno postati poznat i pasti u ruke mogućnom budućem neprijatelju. Događaji su pokazali koliko je bilo tačno to mišljenje. Međutim, general Maršal se zadovoljio da samo postavi to pitanje. Naučnici-prirodnjaci su ubedili Privremenim komitet da ne postoji nikakva nada da bi se atomska bomba mogla sačuvati kao tajna. Oni su izneli i objasnili da bi naučna saznanja o atomskom jezgru i tehnika stvaranja atomske bombe ranije ili kasnije bili opštepoznati. Otuda je i Maršal napustio tu svoju misao.

Privremeni komitet je sada posvetio pažnju isključivo pitanju kako bi se atomska bomba morala upotrebiti, da bi se izdejstvovala bezuslovna kapitulacija Japana. Protiv plana da se atomska bomba baci na ciljeve u Japanu ispoljena su teška premišljanja i kolebanja, pošto se znalo da će to neizbežno dovesti do uništenja, onako nasumce, ljudskih života i vrednosti u Japanu. Zato su traženi drugi putevi. Razmišljalo se o mogućnosti da se bomba baci na neko nenaseljeno ostrvo u Tihom oceanu i da se na to prikazivanje njene razorne snage dovedu japanski posmatrači. Ali se to rešenje moralno odbaciti. Njegove slabosti su bile prevelike. Naime, moglo se desiti da bomba otkaže i tada bi to upravo ohrabrilo Japan na dalji otpor. Ili bi prikazivanje moći te bombe na nekom dalekom ostrvu moglo da uspe u tehničkom pogledu, ali bi moglo da ima takav psihološki učinak da bi Japanci izvukli zaključak

kako SAD nisu odlučne da sve svoje snage upotrebe protiv Japana. U svakom slučaju izgledalo je sumnjivo da bi samo jedna pretnja te vrste pokrenula moćnu ratnu stranku u Japanu da obustavi otpor. Kasniji događaji — bombardovanje Hirošime — dokazuju da je ta ocena japskog mišljenja bila tačna.

Privremeni komitet dospeo je najzad dotle da preporuči da se atomska bomba što pre upotrebi. Nju je trebalo baciti na neki vojni ili industrijski cilj koji je okružen zgradama od lakšeg materijala — to znači na neki japski grad — i to bez prethodnog upozorenja. Dok je određivan cilj bombardovanja potanko je razmotreno i pitanje da li bi se mogli izbeći inače očekivani ogromni gubici civilnog stanovništva. Ali misao o prethodnom upozorenju bila je konačno napuštena. Nije bila potpuno isključena ni opasnost da bomba neće eksplodirati. Takođe je postojala verovatnoća da bi Japanci, posle upozorenja, doveli ratne zarobljenike u rejon označenoga cilja.⁴ General Marshall je, iz napada zapaljivim bombama na Tokio u martu — koji uprkos užasnim posledicama nije nikako pokrenuo japansku vladu na kapitulaciju — takođe zaključio da bi samo puna upotreba atomske bombe mogla da postigne dejstvo koje se želelo.

Ranije principijelno odbijanje prostornog bombardovanja već odavno je ustupilo mesto drukčijem stavu prema načinu vođenja rata. Prostorna bombardovanja su već u toku dve godine primenjivana protiv Nemačke, a protiv Japana od pre dva meseca. Preciznija razlikovanja vojnih od nevojnih ciljeva, boraca od neboračkog stanovništva, kojih se strogo pridržavalo u SAD pre stupanja u rat, izgubila su se u tim gorkim godinama.

Ono čime su se strategijski planeri još bavili pošto su se odlučili na upotrebu novoga oružja bila je neobična vrsta i neobično dejstvo tog sistema oružja, kao i u njemu sadržano obećanje da će se Japan prinuditi na kapitulaciju bez neke krvave desantne operacije. Njih sada nije više zanimala vrsta i veličina gubitaka koje će taj sistem oružja prouzrokovati u Japanu.

Razmišljanja posle događaja

Cim su dve atomske bombe, bačene na Hirošimu i Nagasaki, dovele do bezuslovne kapitulacije Japana i cim je rat završen, opet su se pojavili isti raniji problemi, ali sada u sasvim drugom svetlu. Ono što je za predsednika i njegove savetnike bila srazmerno laka odluka, pošto je njihov zadatak svakako bio potpuno jasan — naime, završiti rat sa najmanjim mogućnim gubicima u ljudskim životima — to je sada, u svetskim merilima, postalo ogroman problem.

Problem su u svim njegovim dimenzijama prvi shvatiли — što je sasvim prirodno — nuklearni fizičari i inženjeri uredaja za izdvajanje izotopa. Oni su godinama raspravljali o atomistici i tehničkim i industrijskim problemima iskorišćavanja atomske energije. Samo oni su poznavali pravu prirodu svojih otkrića i zbog toga su samo oni i mogli da procene njihove mogućnosti i jačinu dejstva na daljinu, makar približno. Iako su se posvetili pre svega svome neposrednom cilju u okvirima napora za pobednosno dovršavanje rata, mnogi od njih su žrtvovali besane časove dubljem smislu tog poduhvata.

Pored naučnika-prirodnjaka, a naročito nuklearnih fizičara, istupile su uskoro i druge grupe koje su bile duboko pogodjene pojmom novog izvora energije i njenom upotrebljom u ulozi ratnog oružja. Prirodno, među njima su se nalazili univerzitetски krugovi, zatim takozvani „liberali“ i crkve.

U jednom naučnom izveštaju Ministarstvu rata, koji je izradio odbor pod predsedništvom profesora Džejmsa Franka sa Čikaškog univerziteta, došlo je do izražaja shvatanje da je „u prošlosti naučnik mogao da odbije svaku neposrednu odgovornost zbog toga što je čovečanstvo upotrebilo rezultate njegovih istraživanja koja je vršio ne postavljajući nikakve uslove. Ali danas se osećamo obavezним da zauzmem aktivnije držanje...“⁵ Naučnici-prirodnjaci, ispunjeni osećanjem trijumfa zbog svog dela, kao i dubokom brigom zbog njegovih mogućnih posledica, počeli su usled toga da se bez oklevanja okreću razmišlja-

njima i proučavanjima koje su smatrali svojom novom obavezom.

U Metalurškoj laboratoriji u Čikagu, u Ouk Ridžu i Los Alamosu osnovana su gotovo istovremeno društva istraživača prirode. Januara 1946. ona su osnovala Federaciju naučnika SAD. 15. decembra 1945. pojavio se prvi broj Biltena atomskih naučnika. To je bio — kako je kasnije pisao Judžin Rabinović — „jedan deo zavere čiji je cilj bio da se naša civilizacija spase na taj način što su ljudi zastrašivani umerenim metodom“.^{6*}

U početku je izgledalo da je cilj tih naučnika dvostruk: izbeći po svaku cenu trku u naoružavanju sa Sovjetskim Savezom i buditi razumevanje čitavog čovečanstva za nesagledive opasnosti koje u sebi krije nuklearno naoružanje protiv ljudske civilizacije i čovečanstva.

Pribojavanje da bi sada započela atomska trka u naoružavanju sa Sovjetskim Savezom nije bilo ništa drugo do odraz razmišljanja koja su u početku dovela do uбеđenja da bi se iz cepanja atomskog jezgra morala stvoriti moćna oružja. Oni su strahovali da će jednog dana videti u rukama diktatora nacionalsocijalističke Nemačke atomsко oružje, i svoja naprezanja su zbog toga osećali kao trku u naoružavanju sa tim neprijateljem. Kako je odnos između Sovjetskog Saveza i njegovih saveznika još davno pre završetka rata pokazivao tendencije da se ozbiljno pogorša, njima je izgledalo prirodno i neizbežno ako se ta trka u naoružavanju nastavi, samo sada između novih partnera.

Međutim, pojavila su se i druga mišljenja o značaju novog oružja. Većina tih mišljenja se može svesti na strategiska shvatanja koja su svojstvena američkom mišljenju zato što su duboko ukorenjena, prenošena sa generacije na generaciju i nikada nisu dovedena u pitanje. Među tim mišljenjima nalazimo neke aksiome i prosuđivanja u koja veliki broj istraživača prirode veruje sa čudnom upornošću. Ti aksiomi i rasuđivanja mogli bi se označiti krilaticom „pravedan rat“.

* Zastrashivani užasima eventualnog nuklearnog rata. — Prim. prev.

Aksiomi naučnika-prirodnjaka

Pošto je doktrina da bi se rat morao voditi uz razvijanje maksimalnih snaga kako bi se neprijatelj uništio, u ono vreme, oko 1945. godine, opšte i nesumnjivo važila, naučnicima — prirodnjacima bilo je lako da izvuku zaključak da bi sledeći rat bio neizbežno nuklearan. Oni nisu mogli ništa drugo da pretpostavje do da rat mora da bude totalan. Od pacifističkih pokreta prve tri decenije ovog stoljeća i njihovih dela oni su nasledili učenje koje nikada nije dovedeno u pitanje: da trka u naoružavanju nužno vodi u rat. Dok su pojedini pacifisti ranijih vremena, kao Alfred Nobel, zastupali mišljenje da bi nova moćna oružja bila u stanju da onemoguće ratove, znatna većina bila je mišljenja — naročito na osnovi spektakularne trke u naoružavanju ratnih flota pred prvi svetski rat — da nova i mlađnja oružja čine ratove neizbežnim. I iskustvo Perl Harbora, koje je u američku misao pustilo duboke korene, učinilo je bliskim zaključak da bi budući rat sigurno mogao da izbije samo u obliku iznenadnog napada, i to atomskim oružjem.

Ali od američkog idealizma — kako je bio prihvaćen u Društvu naroda — od Brijan-Kelgovog pakta o proskripciji rata, od planova za svetsku organizaciju Ujedinjenih nacija, stečeno je verovanje — kome se jedva mogao oteti ijedan istraživač prirode koji se bavio svetskim problemima — da bi samo međunarodna organizacija koja bi raspolagala svim oblicima atomske energije mogla da spreči njenu upotrebu u razorne svrhe, i da je zbog toga neizbežna jedna svetska vlada.

Nuklearnim fizičarima postala je jasna činjenica da rezultati istraživanja i tehnička iskustva koja su dovela do izgradnje atomske bombe ne mogu dugo da ostanu tajna. Njene naučne osnove bile su svuda poznate. Tehnička iskustva za upravljanje fisione materije i mehanizma bombe mogu se razviti u svakoj industrijski razvijenoj zemlji, ako se ona odluči da za tako zamašni projekt angažuje naučne i tehničke talente i utroši potrebna finansijska sredstva. Da bi se spričilo da se atomska oružja

potpuno nesređeno šire po svim zemljama, postojalo je samo jedno rešenje: internacionalizacija. Iz tog saznanja se razvio Ačeson-Lilijentalov izveštaj koji je kasnije imao da se utopi u takozvani Baruhov plan.* Da se takvim planovima i njihovim predlogom za internacionalizaciju nuklearnog materijala od rudnika do gotove bombe samo trčalo za iluzijom, postalo je jasno kada ih je Sovjetski Savez oštro odbio u Ujedinjenim nacijama, 1. decembra 1946. To je bio dan dubokog razočaranja za nuklearne fizičare.

Duh i atomska bomba

Široki slojevi američkog naroda — uključujući i mnoge političare — bili su sasvim drukčijeg shvatanja od fizičara i klanjali su se delimično naivnim predstavama. Te predstave su glasile otprilike ovako: SAD imaju sada novo, moćno oružje, apsolutno oružje od koga nema odbrane. Sve neprijatelje mira moguće je sada urazumiti samom pretnjom tim oružjem. Pošto su Amerikanci nagnjali tome — a to i danas čine — da svaki međunarodni sporni slučaj posmatraju kao sukob između dobra i zla, između pravde i nepravde, a nikako kao razračunavanja međusobno suprotnih interesa, pozdravili su pojavu sredstva kome se ne može odoleti, pred kojim će svaki zločinac morati sa strahom da ustukne, ili kojim će moći da bude kažnjen — ukoliko zastrašivanje ne bude delovalo. To sredstvo je sada ležalo sigurno i isključivo u rukama Sjedinjenih Američkih Država. I pošto SAD nikada nikoga neće napasti, rat je od sada postao nemogućan.

Nasuprot ovim optimističkim tumačenjima novih odnosa stoje predstave i izjašnjavanja drugih grupa koje su

* Acheson Dean Gooderham (1893), pravnik, 1945—1947. zamenik ministra, a od 1949. ministar spoljnih poslova SAD.

Lilienthal David Eli (1899), od decembra 1946. do februara 1950. predsednik komiteta SAD za atomsku energiju.

Bernard M. Baruch (1870), ekonomist — profesor univerziteta, narodni poslanik, član komisije Ujedinjenih nacija za atomsku energiju 1946. godine. — Prim. prev.

se javljale za reč. Neke su same sebe opsežno izlagale gorkom prekorevanju. Na to su ih navodili takozvani „liberali“ sa levih krila partije i grupe intelektualaca oko univerziteta, a jednim delom i crkva. Imajući pred očima ruševine Hirošime i ljudska bića koja su umirala pogoden smrtonosnim zračenjem, ljudi su pokazivali takve izlive osećanja koja su se ponekad graničila sa panikom. Javno mnenje, kad se već jednom uzburka dramatičnim događajima, više nije sklono mirnom prosuđivanju. Sasvim suprotno onome što neki površni posmatrač misli da je utvrdio i u šta prosečni Amerikanac veruje, atmosferi Sjedinjenih Američkih Država u stvari pripada duh suzbijenog i prikrivenog ličnog i kolektivnog straha. Uprkos uopšte hrabrom držanju Amerikanaca pred stvarnom opasnošću, ta osobita atmosfera može ići na ruku čudnovatim načinima ponašanja koji se javljaju kao odgovor na uobrazene opasnosti koje se ne mogu jasno prepoznati.⁷ To prenosi sklonosti višeg stepena da se čovek prepusti panici.

Međutim, 1945. godine čovečanstvo je bilo sposobno da uništi samo sebe. Postala je mogućna propast sveta koju bi sâm čovek izazvao. Osećanje neizvesnosti i čak beznadežnosti koje je odatile izviralo potpirivali su naučnici atomisti koliko je to bilo u njihovoј moći. Posredstvom njihove propagande uviđalo se da se atomsko oružje isuviše razlikuje po poreklu i suštini od svih drugih ratnih oružja. O osećanju krivice koje je neke naučnike počelo da tišti obavešten je najveći mogućan broj ljudi. Potpuno suprotna mišljenja o svakoj pojedinoj strani tog problema izražavana su i jedna drugim suprotstavljanja. Ona su silno doprinela pometnji duhova koja je tako prirodna na kraju dugog i krvavog rata.

Judžin Rabinović, jedan od izdavača *Biltena a tom skih naučnika*, svedoči o takvom stanju. On piše:

„Prodiranje naučnika-prirodnjaka u vođstvo nacije, nesumnjivo je donelo i nepoželjne posledice. Ono je u nekim slučajevima potpirilo više, a ne manje strasti i izazvalo više, a ne manje pometnji, a razborita rešenja je otežavalo, a ne olakšavalo.“⁸

Iz tog kovitlaca protivrečnih mišljenja i osećanja izronila je najzad opipljiva odlučnost i čvrstina kao izraz zajedničke volje: sa duhom SAD nije bilo spojivo da se dozvoli da ga haos savlada. Tako je sada valjalo duhovno nadjačati novooslobođenu prirodnu energiju. Glavni ideo u tom savlađivanju dali su sami naučnici-prirodnjaci. Druge udele su dale hrišćanske crkve, sociolozi i publicisti.

Taj pokušaj ovlađivanja događajima koji su stajali u neraskidivoj vezi sa tek završenim ratom morao je nužno da obuhvati celokupno razmišljanje o vojnoj strategiji. A to je značilo nešto novo. Potreba da se postavljaju pitanja o prirodi rata i mira i da se istražuju osnovni strategijski principi, sada je raskinula uski krug vojnih stručnjaka koji su, u ranijim vremenima, svoje umovanje i deo radne sposobnosti poklanjali strategijskim pitanjima. Ta potreba se sada prostrla na mnogo širi krug ljudi, na svet naučnog istraživanja i religioznih težnji. Sad je u tome učestvovao naučnik-prirodnjak, sociolog, privredni naučnik, istoričar, teolog, sveštenik, filozof, novinar. Da li su i vojni stručnjaci u tome učestvovali? U mesecima neposredno posle rata teško je otkriti kakve znake nekog novog početka strategijske misli pravih stručnjaka. Tek kasnije, u monumentalnim prikazima rata koje su izdavali kopnena vojska, vazduhoplovstvo, ratna mornarica, i u nekim ličnim sećanjima koja su se sada pojavila, događaji se suočavaju i upoređuju sa idejama.

Duh i totalni rat

Pitanja koja su tada počeli da postavljaju mislioci — što su prišli studijama ratnih zbivanja i strategijskih problema, a u međunarodnom razgovoru koji je tada otpočinjao postavljana su im o najbližoj prošlosti — kretala su se uglavnom po sledećem krugu problema: Jesu li velike strategijske odluke u toku rata bile ispravne ili ne? Zar nisu odlučujući oblici velikog razračunavanja bili zaslepljivani strategijskim zabludama ili postavkama koje su slepo preuzete od prošlosti, ili nacionalnim predrasudama

i ponosom. Zar nisu sredstva politike bila često zanemarivana kada je planirano slamanje protivnika? Zar politički ciljevi koje je trebalo ratom ostvariti nisu često bili zamagljeni strašću ratovodstva? Zar su bila potrebna prostorna bombarovanja i ona masovna, i mogu li se pravdati? Kako se sada može uspeti u razoružavanju? Kako ubuduće treba zaštititi neboračko stanovništvo? Koja vrsta svetskog poretku može da spreči ratove?

Protivno ovom novom načinu razmišljanja o ratu, završetak neprijateljstava je izazvao i snažan protivpokret sasvim druge vrste. Usred duhovne i duševne iscrpenosti koja je bila neizbežna posle tako snažnog i obimnog naprezaanja celog naroda, ispoljila se i težnja za povratkom ka starim, uhodanim kolosecima mišljenja. Slamanje nemačke armije na nemačkom tlu, bezuslovna kapitulacija potučene, dezorganizovane i opustošene Nemačke i japanskog cara, ostvareni su najmoćnjom ratnom mašinom koja je ikada stvorena i najmoćnjim oružjem razaranja koje je ljudski duh ikada smislio, kao i pretnjom potpunog uništenja ljudi i Zemlje. Izgledalo je da je sve to u svim odnosima potvrđivalo stare, uobičajene strategijske osnovne predstave SAD. Pragmatičnom američkom mišljenju se činilo da su rat i njegov ishod dokazali sledeće:

Savremeni rat je totalan. On se mora završiti potpunim slamanjem neprijatelja. Kad se rat završi, narodi se mogu vratiti miroljubivoj delatnosti i ukoliko brže to urade, utoliko bolje. Civilna vlast opet preuzima potpunu vrhovnu odgovornost. Više neće biti nikakvog rata, pošto su sile zla pobedene, a miroljubivi američki narod jedini raspolaže novim, apsolutnim oružjem. Ako bi i pored toga trebalo opet da dođe do nekog rata, njega bi vodile, nosile i rešile mašine, a ne ljudi. Ratovi koji se dugo razvlače pripadaju prošlosti i ne moraju se više nikada voditi.

Predstave te vrste imale su da uobičjavaju odluke SAD neposredno posle rata. Oružane snage SAD su prenagljeno rasformirane. Pošto je propao plan da se atomska energija internacionalizuje, ona je proglašena državnom tajnom koja se mora ljubomorno čuvati. Posle jednog dramatičnog raspravljanja u predstavnicičkom domu pove-

rena je za sva vremena civilnim vlastima usvajanjem zakona o atomskoj energiji — Mak Mahonov zakon — koji je predsednik Truman potpisao 1. avgusta 1946.

Razoružanje u SAD bilo je najtemeljnije izvedeno; nije se uopšte sumnjalo da će ceo svet uskoro slediti taj dobar primer. Smatralo se da je to jednostavan problem koji jedva da je zahtevao neko ozbiljnije razmišljanje.

Intelektualci-levičari — među njima nikako nisu bili samo nuklearni fizičari i uopšte naučnici-prirodnjaci koji su se doselili iz Evrope, nego i mnogi univerzitetski profesori koji su se bavili pravom, istorijom, sociologijom i psihologijom — bili su duhovno bliski snagama koje su istupale kao pobornici razoružanja, i uopšte raznim pokretima za mir. Na tom pitanju njima su se priključile neke hrišćanske crkve. Crkve su dočekale dobrodošlicom raspoloženje koje je zahvatilo zemlju na kraju rata. U toku rata one su uopšte uzev istupale u korist najodlučnijeg naprezanja i pokušale su da svoja religiozna učenja izmire sa potrebama rata. To im je uspelo ali ne bez borbe sa svojom savešću i bez temeljnog razmišljanja.⁹

Jedna komisija Federalnog saveta crkava (The Federal Council of Churches' Commission on the Relation of the Church to the War in the Light of the Christian Faith — Komisija federalnog saveta crkava za odnos crkve prema ratu u svetu hrišćanske vere) raspravljala je već 1944. godine o posledicama vođenja totalnog rata i naročito o prostornom bombardovanju u Nemačkoj — bombardovanju nasumce, bez nišanjenja i tučenja samo pojedinih vojnih ciljeva. 1950. godina donela je ništa manje nego pet velikih saopštenja koja su izradile stručne komisije raznih hrišćanskih crkava.¹⁰ 1945. godine pred crkve je došao nov problem — atomska bomba. Da bi ocenile dejstvo i posledice tog novog oružja na doktrinu crkava o ratu i miru, studijske grupe koje su tada sazvane imale su, prirodno, da se oslove na mišljenja krugova koji su nesumnjivo bili jedini stručni za ta pitanja — na mišljenja naučnika-prirodnjaka.

Uopšte uzev, crkve su bez ispitivanja prihvatile tvrdjenje naučnika-prirodnjaka da će budući ratovi biti totalni.

Ta prepostavka ih je primorala da se temeljno obračunaju sa ne baš nevažnom doktrinom „pravednog rata“. Tu doktrinu su stvorile generacije hrišćanskih mislilaca. Njihova osnovna misao je da se kao pravedan rat može označiti onaj koji se vodi radi samoodbrane od nekog napada oružanom silom, i u kome je neborac pošteđen koliko je god to u ljudskoj moći. Ta vrsta rata se može pomiriti sa Hristovim rečima i mišljenjem o hrišćanskoj ljubavi. Ali sad je slika mogućnog budućeg sukoba dobila savim nove crte koje su teško — ako ne i nikako — dopuštale da se dvoboј može voditi i drugim oblicima za koje bi se moglo reći da su opravdani. Zbog toga je odgovor crkava glasio da sada treba ukinuti sve vrste ratova. Kao jedini dozvoljeni izuzetak izgleda da bi mogao biti rat koji bi bio vođen kao uzvraćaj na neprihvatljivo izazivanje i u situaciji gde bi bili u pitanju egzistencija i produžetak življenja naroda i njegovih najviših dobara, kao što su hrišćanska vera i sloboda.

Koliko je bio dug put koji je od izbijanja drugog svetskog rata ostavila za sobom američka misao o ratu, postaje vidljivo ako se uporede novija shvatanja sa izjavama sa najviših mesta iz 1939. i 1940. godine, koje su odražavale mišljenja liberalnih i intelektualnih krugova toga vremena. 1. septembra 1939. je predsednik Ruzvelt objavio hitan poziv svim zaraćenim državama. U tom pozivu je tražio od njih da javno izjave da njihove oružane snage neće iz vazduha bombardovati civilno stanovništvo ili otvorene gradove ni u kakvim okolnostima i nikad pod pretpostavkom da će se i svi njihovi protivnici pridržavati tih istih ratnih odredbi. 2. decembra je dao oštru izjavu protiv sovjetskog vazdušnog napada na Finsku, a u jednoj poruci američkom Crvenom krstu od 1. maja 1940. izjavio je: „Bombardovanje nenaoružanih i nezaštićenih civila jeste tragedija koja užasava čitavo čovečanstvo. Ja smem s ponosom da podsetim na to da su Sjedinjene Države uvek bile predvodnik u zahtevu da se zabrani takvo nečovečno postupanje.“¹¹

Pojava super bombe

Komitet za istraživanja u oblasti nacionalne odbrane i Uprava za naučna istraživanja i razvoj zapošljavali su veliki broj nučnika. Oni su u tom okviru, kao što je izjavio dr Vanevar Buš, „prvi put postali odgovorni učesnici u odlučivanju o vođenju rata“. ¹² Kad se vlada SAD ipak ponovo našla pred odlukom od najvećeg strategijskog značaja, prema kojoj je pitanje iz 1945. godine — da li je trebalo upotrebiti atomsku bombu — izgledalo gotovo beznačajno, naučnici su bili gotovo potpuno odstranjeni od pravog odlučivanja. Sad se, naime, radilo o tome da li treba stvoriti hidrogensku bombu ili ne.

Već je decembra 1946. Džon Mekloj javno nagovestio da postoji mogućnost da se stvori super bomba. U jesen 1949. jedan poslanik iz Kolorada iz nehata je počinio upravo besprimernu izdaju tajne kad je u jednom govoru pomenuo „super bombu koja je hiljadu puta jača od one što je upotrebljena protiv Hirošime.“ Januara 1950. senator Edvin Džonson je otkrio u jednom izlaganju preko televizije, da će se raditi na takvom oružju. Ta zloupotreba poverenja navela je predsednika Trumana da, 31. januara 1950, službeno izjavi da je „Komisiji za atomsku energiju naložio da nastavi rad na atomskom oružju svih vrsta, uključujući i superbombu“. Jula iste godine, nekoliko dana posle napada komunističke Severne Koreje na Južnu Koreju, predsednik je zahtevao dopunski kredit od četvrt milijarde dolara za razvoj hidrogenske bombe.

Dr Vanevara Buša i predsednika Konenta sa Harvardskog univerziteta — onog istog čoveka koji je 1941. godine ispoljio mišljenje da bi rad na razvoju nuklearne energije mogao da pričeka kraj rata — upitao je predsednik Truman: da li bi prema njihovom mišljenju bilo pametno da se nastave radovi na fuziji atomskih jezgara i da li u njoj postoje kakve vojne mogućnosti. Obojica su se odlučno izjasnili protiv razvijanja novog, moćnog oružja koje bi se zasnivalo na fuziji atomskih jezgara. Sasvim drugčijeg mišljenja bili su Zajednički odbor oba doma Kongresa — koji je osnovan Mak Mahonovim za-

konom — i predstavnici oružanih snaga. Predsednik Truman se složio sa ovim drugim mišljenjem.

Odjek na koji je Trumanovo saopštenje od 31. januara 1950. naišlo kod atomskega fizičara jasno pokazuje da su oni bili mišljenja da ih je predsednik nepravedno zaobišao. Fizičari su u većini bili protiv tog poduhvata koji su smatrali opasnim i strategijski pogrešnim. Oni su se prezriivo izjasnili o „galamđijskoj podršci naroda“ na koju je naišla predsednikova odluka, i o dobrovoljnoj sa-glasnosti Kongresa. Na jednom skupu njujorškog Fizikalnog društva, dvanaest naučnika-prirodnjaka je potpisalo manifest u kome je zahtevana svečana izjava Sjedinjenih Američkih Država da neće nikada prve upotrebiti planirano novo oružje. U njihovom manifestu se nalazi rečenica koja je karakteristična za činjenicu da su čak i u tom visoko obrazovanom krugu gospodarile tradicionalne strategijske predstave. Naime, oni su izjavili da bi jedini slučaj u kome bi se SAD našle prinuđene da upotrebe novo oružje mogao nastupiti samo ako bi same bile napadnute takvim oružjem, ili bi bio napadnut neki od njihovih sa-veznika. Dakle, to je značilo da bi neki internacionalni zločinac koji bi to opasno oružje oslobođio okova, bio smrvljen najjačim sredstvom koje se uopšte može zamisliti. Ali istovremeno to znači da — verno američkim tradicijama — treba smatrati moralnom i međunarodno-pravno važnom samo činjenicu otpočinjanja rata.

Ono što je bilo u temeljima nove i vrlo važne strategijske odluke nije bilo ništa drugo nego ponavljanje misaonog procesa koji je 1939. godine pokrenuo neki fizičare da napišu poznato pismo Ruzveltu koje je kasnije potpisao i Ajnštajn. Na osnovi temeljnog poznavanja ondašnjeg stanja istraživanja urana, nacionalsocijalističke Nemačke i svog osećanja mržnje, oni su 1939. godine došli do zaključka da bi Nemačku po svaku cenu trebalo sprečiti u upotrebi nuklearnog oružja. Jedino sredstvo da se taj cilj otvari bilo je da se SAD naoružaju istim oružjem. 1949. godine su Sjedinjene Američke Države i vodeći članovi Senata i Kongresa upoznati s tim kakve namere

gospodara Kremlja treba očekivati i kakve su tehničke mogućnosti Sovjetskog Saveza. Nuklearni fizičari su im izložili sva raspoloživa obaveštenja iz kojih su sigurno zaključili da se Sovjetski Savez spremu da stvori hidrogensku bombu i da će u tome i uspeti. Vodi Kongresa i najviši vojni autoriteti nisu više sumnjali u to da je postala neizbežna nova trka u naoružavanju, što su istim povodom mogli da kažu i naučnici-prirodnjacu.

Kada je u letu 1950. napadnuta Južna Koreja, a Evropi zapretila krajnje opasna kriza, situacija je izgledala tako preteća da je u SAD automatski počeo da se kreće mehanizam ratne odlučnosti. Opet su u jedan mah bili prisutni koncentracija snage i gvozdena volja da se izvojuje uspeh, što je u svoje vreme pomoglo i projektu „Distrikt Manhattan“ u prodoru ka uspehu. 1. novembra 1952. ekplodirala je prva termonuklearna naprava, na ostrvu Enivetoku u Tihom oceanu. Ona je svojim bleskom otvorila vrata novom veku istraživanja, tehnike, strategije i politike.

Političko i intelektualno proganjanje čija su žrtva bili izvesni naučnici koji su odvraćali od hidrogenske bombe, ponovo je bacilo svetlo na osnovne crte američkog mišljenja. Najpoznatiji je postao slučaj dr Roberta Oppenheimera koji je postao poznat javnosti sa kongresnih sa-slušanja 1954. godine. Ta proganjanja su se vraćala neposredno na stare američke tradicije, između ostalog na borbeni nacionalizam. Izlivи nacionalističke zaslepljenosti koji mogu da odvedu do pravog lova na veštice mogli su se zabeležiti i u ranim kolonijalnim vremenima, ali sigurno i u blistavoј deceniji pod Vilsonom, a naročito u prvom svetskom ratu. Proganjanja su takođe bila znak da je strategija sada, posle kratke međuigre, posle učešća i mešanja fizičara koji su izgledali svemogućni i sveznajući, opet vraćena u ruke vojnika. Posle one međuigre što je naučnicima-prirodnjacima — od kojih su, uostalom, mnogi bili „sumnjivog“, evropskog porekla — pričinjavala iluzije u toku nekoliko godina da je prošlo vreme „vladanja nad filozofima“.

Udeo trajne vrednosti i trajnog uticaja koji je istraživač prirode uspeo da pruži u onom vremenu međuigre predstavljaju opšte prošireni zahtevi da se nađu putevi za završavanje trke u naoružavanju. Rad i trud raznih komiteta SAD za razoružanje, koji nikada više ne bi trebalo da iščeznu iz programa rada Organizacije za bezbednost sveta, ne mogu poreći da su začeti u Biltenu atomskih naučnika.

V

MASOVNA ODMAZDA I OGRANIČENI RAT

Moskva ima atomsku bombu

1949. godine u Sovjetskom Savezu je eksplodirala prva atomska bomba. Time što je kopirao američki bombarder B-29, SSSR je stvorio sredstvo da ono malo atomskih bombi koje je tada imao može odneti do cilja. 1953. godine u Sovjetskom Savezu je došlo do prve termonuklearne eksplozije.

Već od kraja drugog svetskog rata, po nalogu Moskve su preduzeta najveća naprezanja da se na putu kojim su Nemci bili odmakli sa projektilima* V-1 i V-2 dospe do sistema naoružanja nove vrste. Napredak koji su sovjetska nauka i tehnika postigle za kratko vreme u oblasti raketne tehnike bio je takav da je u jesen 1956, na vrhuncu suecke krize, Kremlj mogao da zapreti uništenjem zapadnoevropskih gradova projektilima srednjeg dometa. Avgusta 1957. probe raketa koje su uspešno tekle u SSSR, odale su da se tamo priprema izrada i interkontinentalnih raketa. Već u oktobru iste godine oni su, time što su izveli „sputnjik“ na orbitu oko Zemlje, pokazali da raspolažu balističkim raketama sposobnim da ponesu znatan koristan teret do ma koje tačke na površini Zemljine kugle.

Sjedinjene Američke Države su u to vreme raspola-gale strategijskim štitom koji je stvoren od veličanstvene

* U knjizi se dalje primenjuje ovaj naziv kao opšta oznaka za vođena oružja.

moći aviona strategijskog vazduhoplovstva. Teški bombarderi su stajali spremni na aerodromima u SAD, a srednji bombarderi u bazama razmeštenim daleko po Zemljinoj kugli, u američkim posedima ili na tlu savezničkih država. Američko strategijsko planiranje je do tada davalо prednost bombarderima nad projektilima. Takav stav se objasnjavao rasuđivanjem da su termonuklearne bojne glave — na koje se američka odmazda prvenstveno htela da oslanja — bile tada preteške i glomazne za rakete koje su njihovi pobornici nameravali da izgrađuju, a smatrane su kao praktično ostvarivim.

Istina, Ministarstvo odbrane je naložilo da se sačini studija u kojoj bi se temeljno ispitala mogućnost izrade raketa daljnog dejstva. Taj posao je otpočet neposredno po završetku rata, i to uz pomoć nemačkih stručnjaka za rakete, ali je zatim, već 1947. godine, napušten. Krajem četrdesetih godina, u SAD se interesovanje gotovo isključivo okrenulo bombarderskim avionima. Kao što se redovno dešava, i na planove mogućnog protivnika se gledalo u svetu svoje naklonosti za određen sistem oružja. Odraz takve procene situacije bila je činjenica što su u prvi plan došle protivavionske rakete i drugi projektili za protivavionsku odbranu, što je potisnuto interesovanje za balističko oružje daljnog dejstva i što su i raspoloživi krediti bili sasvim opterećeni. Istovremeno je posvećena pažnja problemima protivraketne odbrane, čime je razvoj balističkih projektila još više produžen.

Izgledalo je da su mnogi razlozi, i pre svega iskustva drugog svetskog rata, zaista govorili u korist bombardera sa posadom. Američkim strategijskim misliocima je izgledalo da je bombarder naslednik bojnog broda koji je bio namenjen da uništava pomorsku moć neprijatelja u dalekim morima. Avion je prvu atomsku bombu odneo na Japan. Vazdušni napadi su u velikoj meri doprineli da se zakoči nemačka ratna mašina, a pre svega njena saobraćajna mreža i vazduhoplovna industrija. Vazdušni napadi su pokrenuli Japan na bezuslovnu kapitulaciju i učinili suvišnom invaziju na japansko kopno. Na drugoj strani, projektili koje su Nemci bacili u borbu poslednjih

meseci rata, nisu ispunili očekivanja, to jest da će slomiti volju Velike Britanije za otporom i onesposobiti njenu industriju. To su bile činjenice i opipljiva iskustva. Bila je potrebna zamašna mera uobrazilje da se takva iskustva preispitaju u svetu tehničkih razvoja i usavršavanja koja su mogućna u budućnosti, a i da se opovrgnu zaključci koje je iz njih mogao tako lako da izvlači pragmatičar. Isto tako, niko nije mogao ni krajem četrdesetih godina da sa sigurnošću predskaže tačnost pogađanja koju su balistička oružja dalnjeg dejstva imala da postignu samo desetak godina kasnije. Sa dobrim razlozima i osnovama smatran je bombarder sa posadom kao nosač oružja koji je mnogo sigurniji u pogledu dolaska na cilj. Uz to je još dolazila naklonost američkog ratnog vazduhoplovstva prema bombarderu sa posadom koja i danas živi.

Od bombardera ka projektalu

I pored toga, ratno vazduhoplovstvo je već 1946. godine izdalo mnogo naloga za istraživanje u oblasti vođenih oružja. U stvari, samo tri su dospela u poodmakli stadij razvoja: dva vodena bombardera bez posade — „snark“ i „navaho“ i balistički projektil — „atlas“. * Do 1952. godine učinjeni su ipak samo neki spori koraci, pošto je svuda nedostojalo kredita. Ali tada je nastupio prvi zaokret.

Avgusta 1952. sazvana je konferencija istaknutih oficira sva tri vida oružanih snaga, zatim predstavnika komisije za atomsku energiju i vodećih industrijskih preduzeća, da bi se informisali o rezultatima saslušavanja oko dve stotine nemačkih stručnjaka koji su vraćeni iz Sovjetskog Saveza, gde su radili na projektima raket. Ti eksperti koji su u toku rata bili zaposleni u Penemindeu i na drugim istraživačkim i proizvodnim mestima u Nemačkoj, morali su kasnije, u sovjetskom ratnom zarobljeništvu, da stave svoje znanje na raspolaganje sovjetskom razvojnom radu i imali su tačan uvid u stanje radova u

* Sva ova tri oružja ubrajamo u strategijske vodene projektile.
— Prim. prev.

Sovjetskom Savezu. Iz njihovih saopštenja je proizašlo da bi Sovjetski Savez do 1958. godine mogao gađati svaku tačku teritorije SAD, bojnom glavom teškom četiri tone. Događaji su sada počeli naglo da slede jedan za drugim.

Početkom 1953. godine, inženjer Trevor Gardner, koji se doselio iz Velike Britanije, imenovan je za stručnog pomoćnika za istraživanje i razvoj ministru vazduhoplovstva Haroldu Talbotu. On je predložio da se pod rukovodstvom Džona Nojmana* osnuje odbor za procenu strategijskih projektila. Taj odbor je otpočeo rad novembra 1953., a marta 1954. podneo je izveštaj iz kojeg je proizlazilo da bi se balistički projektili daljnog dejstva morali razvijati na račun svih ostalih projekata, i da bi se taj problem mogao rešiti u roku od pet do šest godina. Gotovo u isto vreme „Rand“, korporacija ratnog vazduhoplovstva, poslao je izveštaj o istoj temi u kome se dospelo do zaključaka sličnih onima do kojih je došao i Odbor za procenu strategijskih projektila na čijem je čelu bio istaknuti mađarski matematičar Nojman.

Uvid i razumevanje za hitnu potrebu da se stvori interkontinentalno vođeno oružje — razumevanje koje se probilo zahvaljujući svim tim studijama — unapredila je i jedna dalja studija „Rand“ — korporacije, koja je — da li je to bilo slučajno? — 1954. godine izrađena za ratno vazduhoplovstvo. Na osnovi jednog istraživanja o mogućnostima snabdevanja i vrednosti isturenih baza za bombarderske avione strategijske vazduhoplovne komande, koje je preduzeto pod rukovodstvom privrednog naučnika Alberta Volstetera, nastala je opsežna studija o razvoju strategijskog vazduhoplovstva na njegovim aerodromima. Tom studijom došlo se do zaključka da su te oružane snage veoma ranjive. Na osnovu nje preduzete su mnoge mere da se bombarderi bolje osiguraju od iznenadnih napada. No, jedan drugi rezultat koji je ta studija dala bio je taj što je i s druge strane osvetljena nužnost da se strategijski bombarderi dopune balističkim oružjem daljnog dejstva.

* O Nojmanu je dato više podataka na str. 131. — Prim. prev.

• Korporacija „Rand“ u Santa Moniki (Kalifornija) zauzimala je, u stvari, ključni položaj pri ovim pitanjima, kao pokretač i tumač bezbrojnih problema. Ta organizacija je izrasla iz Instituta ratnog vazduhoplovstva za istraživanje i razvoj („Research and Development“ — RAND). General Arnold je maja 1946. organizovao taj institut, kao nezavisni odeljak avioindustrije „Daglas“, sa namerom da i po završetku neprijateljstava sačuva za vazduhoplovstvo naučne savetodavce koji su ga u toku rata veoma korisno savetovali. Institut je novembra 1948. pretvoren od odeljka fabrike aviona u nezavisni, opštakorisni institut. Njegov cilj je da okuplja naučnike iz oblasti kako prirodnih tako i duhovnih nauka, kako bi im se dala prilika da, u punoj nezavisnosti i bez ikakvog uticaja težnji za neposrednim rezultatima, preduzimaju proučavanja koja bi se možda nekada mogla pokazati korisnim za bezbednost Sjedinjenih Američkih Država. Ta korporacija danas obuhvata razne grane: nauku o privredi, sociologiju, statistiku, metodiku istraživanja, fiziku, matematiku, kibernetiku.

Kriza zbog „sputnjika“

Skori događaji su imali da potvrde kao tačne: izveštaje nemačkih naučnika i tehničara koji su se vratili iz Sovjetskog Saveza, proračune i predviđanja Odbora pod rukovodstvom Džona Nojmana, predstave grupe istaknutih vazduhoplovnih generala koji su se zauzimali za projekt „Atlas“ i kasnije za projekt „Titan“ i, najzad, proučavanja korporacije „Rand“. Oktobra 1957. sovjetski inženjeri su ubacili prvi veštački satelit „sputnjik“ u orbitu oko Zemlje. Dejstvo tog događaja u svetu i pre svega u samim SAD prevazišlo je sva očekivanja.

1941. godine iskorišćen je slučaj Perl Harbora da se probudi pospana, izolacionistička i samozadovoljna javnost i da se povuče ka obimnom ratnom naprezanju. Bez onog napada na veliku bazu flote na ostrvima Havaji, SAD bi verovatno još dugo posmatrale i trpele da Japanci šire svoj uticaj na jugoistočnu Aziju i da šire svoje carstvo. Napad

na američku flotu — koji je u sebi objedinjavao sva svojstva verolomnog prepada — izmenio je atmosferu u roku od svega nekoliko časova, i zbog toga se i morao pokazati kao jedna od najvećih strategijskih grešaka u svetskoj istoriji.

Sasvim slično Perl Harboru, lansiranje „sputnjika“ i rasparčavanje tog uspeha, što je iz političkih razloga činio sovjetski predsednik vlade Hruščov, pokazalo se malo pomalo kao ogromna strategijska greška. Bez povezivanja tako reći, opipljive opasnosti po bezbednost SAD sa triumfalmom demonstracijom ostvarenja koje je odmaklo napred i žurilo se daleko ispred američke nauke i tehnike, američko javno mnenje iz godina Ajzenhauerove vladavine ne bi se još dugo probudilo iz dremeža. Ono samozađovljno mnenje koje je pre svega mislilo na svakidašnju dobrobit. Ali sada je stajalo pred neposrednim izazovom. Jedna politički i privredno zaostala zemlja, Sovjetski Savez, prestigla je, eto, SAD koje su, bez okolišenja, predvodnik sveta u svim oblastima nauke, pronalazaka, industrijske proizvodnje, stvaralačke sposobnosti i u organizacijskoj obdarenosti. Prestigla je demokratske SAD koje su verovale da su same trajno i suštinski nadmoćnije od čitavog ostalog sveta. Posledice toga su bile gorka samospitivanja savesti, nepoštedna samoprekorevanja i — brze odluke. Od osnovne škole do univerziteta i od fundamentalnih istraživanja do industrijskog razvoja strogo su preispitani programi i ostvarenja. Tempo naučnog razvoja koji je tada razvijen, u velikoj meri je određen udarcem koji je tih dana bilo primilo američko samopouzdanje. I sigurno je da bi se ceo program vođenog oružja mnogo sporije pokrenuo da nije bilo poniženja koje je prvi veštački Zemljin satelit naneo Sjedinjenim Državama.

Dok su trajala tehničko-strategijska izučavanja i razvoji, a kasnije i ove promene u mišljenju, vlada SAD je razvijala novu strategijsku doktrinu koja je imala da bude od najvećeg značaja. U jednom govoru pred Savetom za spoljne odnose u Njujorku, ministar spoljnih poslova Džon Foster Dals izložio je 12. januara 1954. strategijske misli Ajzenhauerove vlade na način koji danas deluje kao klas-

sičan.¹ Te misli i vojni program koji je otuda proistekao bili su već pripremljeni pre no što je Ajzenhauer, januara 1953, stupio na dužnost predsednika. U uskoj saradnji sa admiralom Redfordom, Dals je pre početka izborne kampanje 1952. godine — on je bio predviđen za ministra spoljnih poslova — skicirao planove za spoljnu politiku Ajzenhauerove administracije i kao deo toga bile su izrađene osnove nove strategije.

Masovna odmazda i njena primena

U veoma zapaženom govoru, o kome je često raspravljano, admiral Redford — predsednik Zajedničkog odbora načelnika generalštabova — je, 14. decembra 1953, u Washingtonu, skicirao osnovne poteze nove vojne politike i strategije koji su brzo označeni kao „Nju luk“ (New Look — novi pogled). Redford je tada izložio da će postepeno postati nemoguće da se u svim krajevima sveta u kojima bi se moglo strahovati od napada, održavaju borbeno jake i nadmoćnije združene jedinice. Zbog toga bi SAD trebalo da održavaju takvu vazdušnu silu koja bi bila nadmoćnija od vazdušne moći svake druge nacije u svetu.² Time je nagovestio suštinu svoga shvatanja, koje su delili ministar spoljnih poslova i predsednik.

Takozvani „novi pogled“ Ajzenhauerove vlade — kad je objavljen bio je već postao gotovo „stari pogled“ (Old Look) — prevaziđen je političkim i tehničkim razvojem, kao i saznanjima pravih strategijskih mislilaca, onih na službenim položajima i na privatnim mestima. Pa ipak, ne bi se smeli prestrogo osuđivati zakasneli predstavnici i pobornici tog „pogleda“. „Novi pogled“ nije u osnovi bio ništa drugo do stari kompleks strategijskih shvatanja koji je neosporen gospodario između dva rata i u drugom svetskom ratu, pa je čak i danas u važnosti za slabo obavešteno javno mnenje ili možda i za njegove isto tako rđavo informisane vođe.

U izbornoj kampanji 1952. godine privlačna parola Republikanske stranke bilo je obećanje da će okončati rat u Koreji. Američki narod bio je duboko zabrinut i ozbiljno

ljut zbog toga što njegova omladina mora ponovo da podnosi teške žrtve u krvavom ratu, i to po brdima i pirinčanim poljima veoma udaljene i nepoznate azijske zemlje koja se njega ne tiče. Tehnička nadmoćnost SAD, njihova celokupna moć koja je veća od protivničke, njihove atomske bombe — sve je to izgledalo beskorisno protiv lukavog neprijatelja za koga ljudski život ništa ne predstavlja. Taj se rat morao bezuslovno brzo završiti. I takav rat nije smeо više nikad da izbjije. Tako je mislila velika većina Amerikanaca. Radi pravičnosti prema Amerikancima moramo podsetiti na to da su i u Velikoj Britaniji bila ispoljena sasvim slična mišljenja. Isto tako Ajzenhauer i Dals, koji su čvrsto odlučili da vode računa o raspoloženju u svojoj zemlji i spadali u one političke vođe koji rado maršuju iza svojih trupa, lako su prilagođavali svoju stratešku misao glasu naroda.

Međutim, jedan od njihovih argumenata trebalo je ozbiljno prihvati. On je proizlazio iz prosudivanja da je bezbednost SAD ugrožena sa dve strane vojne i privredne. Zbog toga je moral da se uspostavi pravilna ravnoteža između vojne i privredne moći i da se održava. Zabluda Ajzenhauerove vlade ležala je u njenoj proceni privrednih sposobnosti Sjedinjenih Država, u koje ona nije imala poverenja u pogledu toga što su sposobne i spremne da stvore.

Džon Foster Dals je u govoru u Njujorku januara 1954. pošao od značajnog i sigurno opravdanog tvrđenja da bi bila slabost spoljne politike i vojne strategije Sjedinjenih Država ako bi stalno čekale na inicijative nekog moćnog protivnika i na njih sa zakašnjnjem odgovarale. Ali on nije pokazao nikakav put koji bi izvodio iz takvog držanja, već se povlačio iza nove odbrambene linije čija je jedina prednost bila jeftinoća, i to samo pretpostavljena. Pravo rešenje problema nacionalne strategije video je u naglašavanju moći zastrašivanja i delimičnom odričanju od neposrednih odbrambenih mogućnosti na frontovima. Strategijsko zastrašivanje je smatrao savremenim sredstvom kojim bi se — po prihvatljivoj ceni — mogla kupiti najuspešnija zaštita od svakog napada. Govorio je da je

lokalna odbrana uvek potrebna, ali da bi se morala pojačati dodatnim zastrašivanjem koje bi proisticalo iz ogromne sile za odmazdu.

Dals i drugi govornici administracije opisivali su tu doktrinu i objašnjavali do pojedinosti. Tvrđili su da bi se masovna odmazda morala primenjivati ne samo na licu mesta, u napadnutim područjima, protiv napadača i zločinaca, nego i protiv izvora njegove volje za napad, dakle, na primer, protiv Sovjetskog Saveza i komunističke Kine.

Iste, 1954. godine, u roku od svega nekoliko meseci, ta je strategija pretrpela veoma vidljiv poraz. Francuska je izgubila rat u Indokini, a bilo je nemoguće priskočiti u pomoć tom savezniku niti lišiti komuniste pobede nekom masovnom pretnjom ili lokalnom intervencijom pomoću nuklearnog oružja. Posle brižljivog odmeravanja za i protiv, američkim vođama je izgledalo da opasnost od takvog koraka ne stoji u prihvatljivom odnosu sa interesima koji su bili u pitanju. Celokupna međunarodna situacija odlučno je odvraćala od nuklearne intervencije za spasavanje Dijen Bijen Fua. Evropsku odbrambenu zajednicu — ustalom još nerođenu — razarao je francuski parlament. To je bila organizacija čijom pomoći se Ajzenhauerova administracija nadala da će obezbediti Evropu od ugrožavanja sa Istoka bez velikog učešća američke kopnene vojske. I osnovni principi nove strategije su dospeli pod unakrsnu vatru kritike i u Sjedinjenim Državama i van njih.

Već novembra 1954. ministar Dals se našao pobuđenim da svoju doktrinu — koja je istovremeno bila i doktrina admirala Redforda, unekoliko prilagodi novoj situaciji. On je u jednom govoru u Čikagu rekao:

„Vi biste sada mogli postaviti pitanje — da li to sve treba da znači da bi se lokalni rat automatski morao pretvoriti u opšti, u kome bi se atomske bombe bacale svuda po svetu. Odgovor glasi: ne. Tu je odlučujuće jednostavno to što mi i naši saveznici raspolažemo sredstvima i rešenošću da se pobrinemo za to da mogućni napadač svojim napadom više izgubi no što dobije. To ne znači da se napadač mora potpuno uništiti. To samo znači da moramo biti sposobni da mu nanesemo štete koje su za njega neprihvatljive.“³

Međutim, poslednjih godina je u krugovima nauke i nastave podignuta čitava zgrada strategijskih predstava koje su stajale u oštroj suprotnosti sa osnovnim pogledima administracije. Ti krugovi, pošto su pružili svoj pun ideo velikom naprezanju zemlje, nisu nipošto sebe posmatrali kao one koji više ne učestvuju u rešavanju pitanja vojne strategije. Pre svega razvoj u istočnoj Aziji — na koji SAD, prema običaju, odgovaraju sa osobitom osetljivošću — u krugovima vojnih i civilnih intelektualaca uzdrmano je poverenje u apsolutno oružje. I pored snažne privredne pomoći i isporuka oružja vradi Čang Kaj Šeka, podrobnih vojnih savetovanja i uloženih napora velikog obima — koji su preduzimani 1945—1947. godine pod rukovodstvom generala Maršala — da se u Kini posreduje između komunista i nacionalista, Kina je ipak pala u ruke komunista septembra 1949. SAD su „izgubile Kinu“ — kako glasi jedan narodni izraz. U svetu te katastrofe, atomska bomba je izgledala kao nekorisna i bez uticaja.

U letu 1950. godine komunističke oružane snage su iz Severne Koreje prešle demarkacionu liniju na 38. stepenu širine koja je bila povučena prilikom primirja sa Japanom, preko Korejskog poluostrva. I te snage su prodrle u Južnu Koreju. Američko vazduhoplovstvo u istočnoj Aziji i Dalekoistočna flota koja je bila momentalno spremna da pohita u pomoć republići Koreji, morala je već posle nekoliko dana da uvidi da ima samo ograničenu mogućnost dejstva po planinskom i brdovitom zemljишtu tog azijskog poluostrva. Američke trupe kopnene vojske bile su hitno potrebne. Sve trupe do kojih se moglo doći bacane su u borbu onako kako su prispevale. Oni nisu bile u stanju da spreče nadiranje bujice; tek u kasnijoj etapi rata, pošto su dovoljno ojačane, mogle su, korak po korak, ponovo da osvoje zemljишte koje su u početku izgubile. Nadmoćnost flote u onim vodama, snažno vazduhoplovstvo i atomske bombe pokazali su se kao neprimenjivi ili bez uticaja.

Taj događaj je suviše duboko uticao na strategijske predstave u SAD. Možda nikada ništa nije tako brzo i te-

meljito izmenilo mišljenje jedne nacije u specifičnoj oblasti vojne strategije, kao upravo izbijanje korejskog rata.

Razvoj atomske bombe i njena eksplozija u ratu izazvali su nove grupe strategijskih mislilaca da raspravljaju o pitanjima politike i sile. Otvoreni su novi putevi mišljenju. No ipak, taj događaj nije bio dovoljan da se sruše shvatanja stara preko stotinu godina; on ih je čak i učvrstio. Ali je sada izbijanje malog kopnenog rata — kakav se „nikada“ ne sme ponoviti, kako su mnogi mislili i tvrdili — otvorilo vrata potpuno novom načinu mišljenja.

Jedno od najznačajnijih ukazivanja na tu promenu nalazi se u *Biltenu atomskih naučnika*, gde fizičar Judžin Rabinović piše, jula 1950:

„Ako prionemo na uspostavljanje oružja za masovno razaranje i ako pri njegovom daljem razvijanju nemamo stalno u vidu potrebu srazmerne izgradnje dovoljno velikih, dobro naoružanih i strategijski pravilno raspoređenih kopnenih trupa, dospećemo u dvostruku opasnost: preti nam opasnost da sa satelitima Sovjetskog Saveza gubimo u lokalnim sukobima malih razmera — kakav je sadašnji korejski rat, a druga opasnost je u tome što ćemo sami sebe lišiti slobode odlučivanja u slučaju otvorenog sovjetskog napada na nekog člana Atlantskog pakta. Ako ničim drugim ne budemo raspolagali za uzvraćaj udarca osim atomskom bombom, bićemo prinuđeni — iz razloga koje je lako shvatiti — da uprebimo te bombe čak ako ih ni sam protivnik nije upotreboio kao prvi, pa i ako naše vođe gaje ozbiljne sumnje u političku ispravnost i moralnu opravdanost njihove upotrebe.“⁴

Tako je stvorena tema za novo razmatranje situacije. Potrajalo je deset godina dok takve misli nisu potpuno prenete u novu odbrambenu strategiju. Ali tih deset godina je stvorilo nečuveno obilje strategijske literature, od čega su veći deo bila neobavezna privatna izjašnjavanja, a drugi deo službene studije koje su u početku bile tajne ili poverljive i postepeno postajale poznate u javnosti. Mnoga od ovih dela i spisa su od početka bila upućena javnosti koja razmišlja, ali, na žalost, mnoga i javnosti koja ne razmišlja.

Raznovrsnost pogleda koji su izražavani u svim tim delima o strategiji i brz preokret u američkim shvatanjima

koji je neke posmatrače toliko zbunjivao, mogu se ukratko svesti na četiri osnove:

1. Svaki pisac unosi u red svoje sopstveno znanje, a na njega naročito utiče to da li se pretežno napaja iz tradicionalnih vojnih shvatanja, ili radije iz misaonog blaga prirodnih nauka, blaga koje doduše nije nikako slobodno od predrasuda, ali se ipak crpe iz sasvim drugih izvora.

2. Tehnika koja određuje strategiju stalno se razvija. Zbog toga su temelji strategijske analize bivali iz godine u godinu objektivno drukčiji.

3. Odnose u komunističkom svetu treba shvatiti u stalnoj promeni, a tako stoji i sa komunističkom vojnom strategijom. Pošto se strategijska analiza u SAD od 1945. pa sledećih dvadeset godina bavila isključivo obračunavanjem sa komunizmom, svaka promena kod tog jedinog protivnika koji je bio uzet u razmatranje morala je odlučno da utiče na rezultate te analize.

4. Strategijsko učenje koje se razvijalo i samo je stalno davalо nove podsticaje i osnove za sledeće analize.

Dakle, nikakva skokovitost i proizvoljnost — koje bi, kako mnogi evropski kritičari smatraju, bile maltene urođene američkom mišljenju — nisu uslovljavale brze promene američkih strategijskih shvatanja za poslednjih dvadeset godina, nego je to velikim delom bio brz razvoj celokupnog okolnog sveta.

Sumnja u delotvornost zastrašivanja koje bi počivalo isključivo na pretnji masovnom odmazdom, nicala je istovremeno svuda gde su mislioci, obdareni maštom, uporedivali teorije „novog pogleda“ sa mogućnim i verovatnim stanjem sukoba koji bi mogao da proizađe iz postojećeg odnosa snaga. Oni su vrlo brzo otkrili da je politici pretnje masovnom odmazdom nedostajala i najmanja verovatnoća. Na osnovi te konstatacije počeo je i pokret kritike zvanične doktrine.

Značilo bi na nedopustiv način pojednostaviti stvarne odnose, a ako ne, i izopačiti ih, kad bi se jednostavno delilo: na jednoj strani je tradicionalna, a na drugoj naučna strategija, i ako bi onu prvu trebalo označiti kao područje vlade i vojnih stručnjaka, a drugu kao područje

privatnih analitičara, instituta i pisaca. Mi nailazimo na tradicionalizam u najširem smislu kod civilnih i privatnih analitičara, a napredne naučne misli najvišeg reda u vojnim i političkim institucijama, i to već u vrlo ranim fazama. Ali ne može se osporavati da je Ajzenhauerova administracija, prema opštoj usmerenosti mišljenja i pritešnjena svojim političkim obećanjima, previđala rezultate najnovijih istraživanja i tehničkog razvitka i brze promene političke slike sveta, sve dok se ti rezultati i promene nisu složili sa njenom osnovnom doktrinom o uravnoteženosti budžeta, a u manjem stepenu i sa iskustvima i shvatanjima, stecenim u drugom svetskom ratu. Suprotno tome, tabor nauke bio je, prirodno — zahvaljujući sasvim drukčijem odnosu prema svetu istraživanja i otkrića — pre u stanju da nepristrasno i otvoreno pogleda i ispituje nove pojave.

Gledajući unazad na godine u kojima se strategija masovne odmazde razvijala, a kasnije opet isčezaivala, neće ostati prikriveno da, uprkos tome što je u nekim slučajevima otkazala, nije bila sasvim bez uticaja. Kad je Džon Foster Dals objavio „Nju luk“, vodio je računa o izvesnim promenama koje su se desile posle izbijanja rata u Koreji. 1950. godine Sjedinjene Države su još posedovale monopol atomskog naoružanja a 1954. godine taj monopolski položaj je izgubljen. Umesto njega tada su Sjedinjene Države imale sva sredstva za izvođenje brzog i moćnog udara radi odmazde, na ma kom mestu zemaljske kugle. Zbog toga bi ponavljanje agresije kakva je pokušana u Južnoj Koreji — a u stvari je zamenjivala agresiju pravog agresora — protiv neke druge žrtve, opteretilo Sovjetski Savez mnogo većim opasnostima nego što je to bio manevar od 1950. godine. Činjenica je da otada nikada više nije preduzeta neka slična, otvorena agresija. Dakle, u tom smislu je delovala pretnja masovnom odmazdom.

Opasnost od totalnog strategijskog rata nuklearnim oružjima, koju sadrži doktrina masovne odmazde, izvršila je — kako je dokazivao američki sovjetolog Herbert Dinerstejn — snažan uticaj na strategijsko-političke poglede Sovjetskog Saveza. Lenjinski aksiom da je rat najuspešnije

sredstvo za ubrzavanje komunističkih revolucija u kapitalističkim zemljama malo pomalo je iščezavao iz sovjetskih udžbenika. Nuklearni rat je preterano rušilački i nje-gove posledice bi mogle da uvuku u zajedničke patnje i komunistički lager isto tako kao i kapitalistički. Pošto su kineski komunisti odlučno odbili to novo shvatanje, ideo-loški razdor koji je odavno i na najrazličitijim osnovama počeo da se oblikuje, produbljen je i različitim mišljenjima o tumačenju savremene strategije. Tako se dolazi do zaključka da je doktrina o masovnoj odmazdi doprinela i razbijanju jedinstva komunističkog lagera.

„Štit“ i „mač“

Jedan od najznačajnijih dokumenata američkog strategijskog mišljenja na najvišem službenom stepenu sredinom pedesetih godina jeste pismo predsednika Ajzenhauera ministru odbrane Čarlu Vilsonu od 5. januara 1955. To pismo je bilo rezultat temeljnih studija civilnih i vojnih predsednikovih savetnika. Tu su došla jasno do izražaja i lična shvatanja samog predsednika kao i njegovog ministra spoljnih poslova.⁵

Predsednik Ajzenhauer je u uvodu tog pisma istupio protiv shvatanja koje je u SAD već po običaju vladalo, da bezbednost zemlje može biti ugrožena samo u toku izvesnog vremena i od određenog neprijatelja. On se tom starom i široko rasprostranjenom pogledu usprotivio svojim tvrđenjem da je ugroženost bezbednosti trajna i mnogostruka. Zbog toga ta ugroženost zahteva stalnu i trajnu budnost i, sledstveno tome, trajnu izgradnju sistema vojne bezbednosti u najširem smislu, naravno u okvirima mogućnosti privredne snage nacije. Zatim je u tom pismu podvučen veliki značaj nauke i tehnike koje treba upotrebjavati u najvećoj mogućnoj meri, da bi se na taj način mogao što više da smanji broj ljudi pod oružjem. Predsednik je priznao da su sada, prvi put u svojoj istoriji, SAD izložene opasnosti od iznenadnog napada.

Pošto su jasno izložene osnovne misli koje su se mogle izvesti iz neposrednih iskustava drugog svetskog rata,

to pismo Vilsonu se vratilo na druga shvatanja kroz koja se već bilo prošlo i na njih jedva da su utisnule svoje trage činjenice i saznanja atomskog doba.

Po izlaganjima u pismu, potrebni dugoročni program vojne pripreme treba da se zasniva na pretpostavci da će se Sjedinjene Države — ako opet izbjiju neprijateljstva — moći da oslove, kao i do sada: na mogućnost upotrebe svog velikog industrijskog potencijala radi izgradnje oružanih snaga koje bi bile potrebne da se neprijatelj konačno slomi. U isto vreme mora se održavati i jaka snaga za odmazdu radi dvostrukog cilja: da se spreči izbijanje velikog rata i, ako zastrašivanje ne bi delovalo, da se napadač kazni. Jaka kontinentalna odbrana vazdušnog prostora označava se kao neizostavni sastavni deo sile zastrašivanja. Ako bude trebalo da stvarno izbije veliki rat, flota i armije kopnene vojske, posle razmene nuklearnih udaraca sa protivnikom, izvršavale bi svoje uloge tačno onako kao što su radile u drugom svetskom ratu.

Ograničeni rat, rat u vidu prostorno zaokruženih operacija, jasno je pomenut u tom dokumentu kao mogućnost. U njemu se priznaje da konvencionalne oružane snage ostaju i dalje potrebne za slučajevе takve vrste. Ali, prema shvatanjima admirala Redforda i ministra Dalsa, oružane snage savezničkih nacija morale bi ubuduće u povećanoj meri da nose teret u sukobima takve vrste. U ono vreme, američko vođstvo otvoreno je i na najčudnovatiji način precenjivalo spremnost i sposobnost tih nacija da daju takve udele. Sjedinjene Američke Države bi u takvim ratovima potpomagale svoje saveznike snagama centralne rezerve. Ona je bila predviđena kao veoma pokretljiva ali relativno mala, pošto se nije moglo misliti na to da se veće združene jedinice prebacuju brzo na udaljeno ratište, jer je nedostajalo vazdušno-transportnih mogućnosti. U tom dokumentu ne стоји ništa o drugim oblicima agresije, kao što su gerilski rat, infiltracija i subverzivna delatnost.

Pismo ministru odbrane Vilsonu, čije su glavne misli ovde iznete, daje, u opštim crtama, sliku znatno veće i savremenije strategije od ranijih izjava Ajzenhauerove

administracije koje su težište stalno stavljale na masovnu odmazdu. Ono je ohrabrilo generala Maksvela Tejlora — tada komandanta kopnene vojske — da početkom 1956, u Zajedničkom odboru načelnika generalštabova, podnese dokument koji je nosio naslov: „Jedan nacionalni vojni program“. Prvi put se tada strategija elaktičnog, prilagođenog dejstva, na potpuno i temeljno promišljeni način suprotstavila doktrini masovne odmazde. Ta misao o masovnoj odmazdi konačno je podlegla u neprekidnim ogorčenim raspravljanjima između raznih instanci, koja su za vreme Ajzenhauerove vlade bila možda još gora no ikad.

Admiral Redford, predsednik Zajedničkog odbora načelnika generalštabova, podneo je jula 1956. plan koji se gotovo neograničeno vraćao na raniju strategiju masovne odmazde. Kad se u svetu, zbog jedne indiskrecije, čulo o takozvanoj „Redfordovoj pukotini“, kod saveznika je dejstvo te vesti bilo momentalno i katastrofalno. U istorijskom smislu taj plan je postao izvor gotovo svih nesporazuma, nesuglasica i teškoća, od kojih je otada trpeo Severnoatlantski savez i od kojih i dalje pati. Nepristrasnom stranom posmatraču, koji nije potpuno obavešten o pozadini Redfordovog plana, činilo se da tu nastaje slika „tvrdave Amerike“ koja bi branila samu sebe i svoje savezниke, preteći strategijskom odmazdom, ukoliko bi trebalo da izbije opšti rat. Opšti rat bi bio kad bi Sjedinjene Države i Sovjetski Savez neposredno protivstajali jedan drugome, i u kome bi oni od početka upotrebljavali nuklearno oružje. U lokalnim ratovima Sjedinjene Države isprva bi se oslanjale na svoje saveznike i potpomagale bi ih najviše što bi mogle, sve dok veliki američki industrijski potencijal i snažne ljudske rezerve ne bi — kao obično — u nekoj kasnijoj fazi mogli da se bace u rat radi oslobođanja saveznika koji je, ili koji su, napadnuti i, dođuše, jednom već, u početnom sukobu, bili pobeđeni.

Taj strategijski sistem je bio, kao što je i prirodno, u osnovama strategije „NATO“ koju su u početku diktirale SAD. Malobrojne trupe kopnene vojske organizacije Saveza — nemačka vojska (Bundesver) tada je bila tek planirana — služile bi kao „štit“ koji brani granice savez-

ničkih zemalja. Da bi se taj štit ojačao, taktičkom vazduhoplovstvu su dodeljena laka nuklearna oružja. Neki artiljerijski i raketni bataljoni koji su bili u stanju da ispaljuju nuklearnu municiju ojačali su neke naročito važne odseke fronta. Niko nije prikrivao činjenicu da taj štit nije dovoljno jak da bi zadržao ili odbio odlučan napad na zapadnu Evropu koji bi bio vođen jakim snagama. Od njega se samo očekivalo da bi mogao prisiliti Sovjetski Savez da za prodiranje upotrebi celokupne snage kojima u Evropi raspolaže, čime bi njegove agresivne namere morale postati jasne i poslednjem sumnjalu. Ali zatim bi iznad glava sovjetskih trupa zafijukao „mač“. Naime, nastupila bi masovna odmazda pomoću bombarderskih aviona američkog strategijskog vazduhoplovstva.

U ranoj fazi „štít“ je zgodno upoređen sa niskom žičanom preprekom koja uljeza ne zaustavlja, ali izaziva eksploziju koja ga uništava. Pošto reči teško odumiru, predstava o niskoj žičanoj prepreci i poimanje štita i mača onakvi kakvi su u početku zamišljani, nastavili su da određuju predstave naroda pa čak i vlada i nakon toga što su već dugo bile mrtve one strategijske doktrine kojima su te predstave i ta poimanja imali da zahvale za svoje nastanje. Čak i danas, deset godina kasnije, ona prvobitna predstava o niskoj žičanoj prepreci, kao i pojам o štitu i maču, pojavljuju se kao utvare u mislima evropskih i američkih novinara, političkih vođa i visokih činovnika vlada.

Ograničen rat

Izbijanje rata u Koreji otvorilo je period temeljnih proučavanja u odgovornim vojnim ustanovama u kojima su naoružanje, taktička doktrina i strategijska shvatanja — koji su, naravno, većim delom bili nasleđe iz poslednjih meseci drugog svetskog rata — osvetljeni i temeljno ispitani u pogledu pogodnosti za vojno-političku situaciju sa svim druge vrste. U raspravljanjima koja su se iz toga razvila između vidova oružanih snaga, kopnena vojska, ratna mornarica i mornarička pešadija su, po pravilu,

obrazovale zajednički front protiv ratnog vazduhoplovstva. Vrhunac tih sukoba je nastajao svake godine kad je bila u pitanju podela kredita — kojima se raspolagalo u vojnem budžetu — na ta četiri vida oružanih snaga. Ti sukobi oko kredita imali su ipak i dobru stranu. Oni su unapredili raspravljanje oko strategijskih misli i konцепција i u velikoj meri učinili ga plodnim. Mnogostruki razvoj strategijske misli koji u onim godinama treba zabeležiti, i rezultate koji su odatle proizašli — a i danas još obimno određuju američku vojnu politiku — veoma sjajno je predstavio general Maksvel Tejlor u knjizi „*Nepouzdana truba*“ koja se pojavila 1959. godine.⁶

Šta je to u isto vreme uradila zajednica strategijskih analitičara i privatnih i poluprivateh ustanova, koje su se posvetile naučnom istraživanju u oblasti strategije? Posle izazova koji je neposredno nakon izbijanja rata u Koreji uputio „Bilten atomskih naučnika“ svima koji se bave problemima moći i politike, počelo je da se pojavljuje mnoštvo posebnih studija instituta političkih nauka, koje su uskoro našle i odjek u masovnim publikacijama. Sastavljači tajnih i poverljivih studija u vojnim ustanovama počeli su u prilozima po časopisima i dnevnim listovima da upoznaju čitaoce sa utančanim mislima o velikim strategijskim problemima koji su se tada pomaljali.

Izraz „ograničeni rat“ („limidet war“ — limitid vor) bio je tada svakome na jeziku. U tačnom značenju koje je kasnije imao da dobije, njega je, izgleda, prvi put upotrebio general Džordž Maršal, maja 1951. U saslušanju pred Odborom Senata za oružane snage i spoljne odnose, o vojnoj situaciji na Dalekom istoku, senator Kejn je upitao ministra odbrane — tada je to bio general Maršal — kako bi označio taj sukob u Koreji: kao policijsku akciju ili kao rat i, ako ga označava kao rat, onda da li kao veliki ili mali rat. General Maršal je odgovorio: „Ja bih ga označio kao ograničeni rat za koji se nadam da će i ostati ograničen.“⁷

Literatura o temi ograničenog rata narastala je malo pomalo do začuđujućeg opsega, i stručnjaci su — da i ne govorimo o zainteresovanoj publici — počeli da gube pre-

glednost nad ovim neuobičajenim bogatstvom strategijskog misaonog blaga koje se naglo pojavilo. Centar za međunarodne poslove Harvardskog univerziteta objavio je 1962. godine posebnu bibliografiju dela na temu o ograničenom ratu koja je obuhvatila ništa manje nego 328 radova.⁸ Nemoguće je odmeriti značaj svake posebne od tih publikacija. Takođe bi bilo teško da se od tog mnoštva istaknu pojedina dela, da bi im se, možda, pripisalo da su imala dejstvo inicijalnog paljenja za lančanu reakciju koja je imala da revolucionarno izmeni američku strategijsku misao. Ipak se može ukazati na neka dela koja su naročito doprinela da se problem upozna i shvati.

Među ovima na vrhu stoje članak Bernarda Brodija, „*Neograničena oružja i ograničeni rat*“ koji je objavljen novembra 1954.⁹ i „*Vojna politika i odbrana ,sive zone*“ Henrika Kisingera, objavljena aprila 1955.¹⁰ Jedna od najranijih analiza koja je duboko istraživala, ugledala je svetlo dana januara 1954. u prinstonском Centru za međunarodne studije. To je bio memorandum Vilijama Kaufmana — „*Zahtevi zastrašivanja*“.¹¹

U memorandumu iz Prinstona ovako se nabrajaju pretpostavke za uspešno zastrašivanje: sposobnost, što znači prisutnost potrebnog oružja i njegovog nosača; mogućnost da se neprijatelju nanesu takve štete da mu agresija mora izgledati preterano skupa; spremnost, to jest volja da se na sebe uzmu opasnosti koje su vezane za sredstva zastrašivanja. Postojanje svih tih uslova čini zastrašivanje ostvarljivim. Pojedinačno su predloženi mnogobrojni putevi kojima se može povećati i pojačati verovatnoća zastrašivanja. Oni su vojne i političke prirode. Vojne mere se mogu sastojati u tome da se sredstvima strategijskog zastrašivanja dodaju konvencionalne snage koje bi se isto tako pripremile u ugroženim zonama, kao i u centralnoj strategijskoj rezervi. Te snage bi jamčile da će agresor biti odvraćen od manjih napada — koje bi izvodio ograničenim snagama — a da se za odbranu od tih napada ne mora pribegavati velikom strategijskom ratu. Dalji koraci bi se mogli sastojati u izgradnji odbrane vazdušnog prostora severnoameričkog kontinenta. Političke mere za ja-

čanje zastrašivanja obuhvataju stvaranje i izgradnju saveza i njihovu veštu primenu, kao pretnje i mamca ili na nekom drugom polju — obuhvataju, na primer, obećavanje protivusluga u zamenu za dragocena obezbeđenja ili za garancije bezbednosti.

U stvari, u kasnijem toku duhovnog obračuna sa tim problemom, politička sredstva, upravo ona sredstva sa kojima se mislilo pojačati zastrašivanje i učiniti ga verovatnim, uspešnim otišla su prilično u pozadinu. U literaturi kasnijih godina jasno gospodari vojni element verovatnog zastrašivanja. Scenom sada vlada primena i udruživanje vojnih sredstava.

Već 1956. godine Arnold Volfers je posvetio posebnu studiju vrlo važnom i aktuelnom pitanju, tj. da li bi rat u Evropi nužno morao da dobije oblik neograničenog nuklearnog rata. Posle brižljivog ispitivanja prilika on je došao do zaključka da bi se takva eskalacija u veliki rat mogla sprečiti.¹² Između ostalog, njega je do toga rezultata dovelo prosuđivanje da nenišanska, prostorna bombardovanja verovatno ne mogu biti u interesu ni jedne ni druge zaraćene strane i da bi ih zbog toga obe izbegavale. Kontraadmiral ser Entoni Bazel u to isto vreme je pripremio sličan predlog sa britanske strane, i došao do sličnih zaključaka.¹³

U većini tih radova polazilo se od analize međunarodne situacije koja je tada postojala, a pečat su joj davali berlinska kriza i ratovi u Koreji i Indokini. Izgleda da su svako od ovih žarišta zategnutosti osvetljavala saznanja da se spoljna politika svetske sile ne može više voditi samo sa dva oruđa — sa slabim i bojažljivim saveznicima i nadmoćnom strategijskom vazdušnom silom koja bi, ako bi se morala upotrebiti, uvukla Sjedinjene Države u opšti rat. Taj opšti veliki rat bi Sjedinjene Države, isto kao i zemlje koje se htelo zaštитiti i spasti, izložio najtežim gubitcima i razaranjima i prouzrokovalo bi takve materijalne i političke posledice u celom svetu koje se po vrsti i opsegu ne bi mogle ni na koji način proceniti. I tako su analitičari pokušali da predstave šta znači ograničeno vođenje rata i šta bi se njime moglo postići.

Da bi se neki rat ograničio predloženo je da se u prvom redu ograniči njegov cilj. Na mesto poznatih pojmoveva kao što su „totalna победа“, „potpuno slamanje protivnika“, „bezuslovna kapitulacija“, koji su zauzimali centralna mesta u američkoj strategiji od građanskog do drugog svetskog rata, razvijana su nova strategijska shvanjanja. Sad su sagledavani mogućni pozitivni ciljevi koji bi se mogli nalaziti u obnavljanju pregovora sa protivnikom; u kompromisnim rešenjima — koja ne bi bila savsim povoljna ni za jednog saveznika niti za same Sjedinjene Države; u opštim sporazumima za jačanje organizacija za održavanje mira i u merama za ograničavanje naoružanja i za razoružanje. Jedan drukčiji metod za ograničavanje rata mogao bi se sastojati u ograničavanju sredstava i snaga koje se upotrebljavaju u ratu. Vilijam Kaufman je zgodno označio razloge zbog kojih se traže rešenja rečima: „Naterani smo na opreznost koja nas sprečava da na protivnika navalimo svim snagama.“¹⁴

Iz tog raspravljanja granala se živahna i sa mnogo argumenata vođena debata o upotrebi ili neupotrebi nuklearnog oružja, ili o njegovoj upotrebi pre no što bi to uradio protivnik, i, najzad, o mogućnostima da se ono, doduše, upotrebi, ali samo na ograničeni način. Iz činjenice da bi zastrašujuće dejstvo postojeće sile opštег razaranja očigledno moglo da spreči rat, svakako je bilo logično izvući zaključak da bi to zastrašivanje moglo imati i manje dejstvo — naime da se rat ograniči.

To je, dalje, vodilo traženju mogućnosti da se neki sukob ograniči pretnjom opštim ratom. Logično, sad je moralo da se postavi i pitanje da li postojeća ravnoteža snaga na polju strategijskog zastrašivanja uopšte dopušta da se moć zastrašivanja jednostavno primeni za ograničavanje rata, ili pak da li postojanje odgovarajuće strategijske suprotne sile isključuje takvu slobodnu upotrebu. I kakav je uopšte odnos između opšte strategijske ravnoteže i ograničenog rata?

Kada je Sovjetski Savez, oktobra 1957, uveo u orbitu prvi veštački Zemljin satelit, time je probudio — i to je bilo jedno od mnogih dejstava koje se nije nameravalо

postići u Sjedinjenim Državama — živo interesovanje za naučna istraživanja problema rata i mira. Knjige i članci koji su pre toga nailazili na ograničeni interes u još ograničenijem krugu čitalaca i koje oni što su odgovorni za oblikovanje politike uopšte nisu primali „k znanju“ od jednom su postali vrlo rasprostranjeni i privukli su na sebe najveću pažnju. To je upravo bila eksplozija opštег interesovanja.

Knjige kao što je, svakako, „Nuklearno oružje i spoljna politika“ od Henrika Kisingera, profesora na Harvardskom univerzitetu,¹⁵ čitane su i o njima se razgovaralo i to ne samo među vojnicima, diplomatama i predstavnicima javnog mnenja, nego i u širokim krugovima intelektualne publike. Veliki uspeh upravo te Kisingerove knjige bio je u to vreme što je u svesti ljudi koji su se uopšte bavili takvim pitanjima učvrstila usku i neraskidivu vezu vojne strategije i političkih ciljeva koju su Sjedinjene Države usvojile. Ona je u američku strategijsku misao uvela definiciju koju o smislu rata daje Klauzević, i to u njenom tačno shvaćenom smislu i prikladnim izlaganjem. Time je dala krupan doprinos razaranju starih, unapred stvorenih mišljenja i krutih ideja koje su do tada sputavale američku misao. Gotovo istovremeno sa delom „Nuklearni rat i spoljna politika“ pojavila se i knjiga Roberta Ozguda „Ograničeni rat“.¹⁶ Ona je uvrstila nove dimenzije u diskusije nove vrste.

Dokaz velikog interesovanja javnosti za međusobnu zavisnost vojnog i političkog, koje je odjednom počelo da se budi, bio je izveštaj koji je 1957. godine izradila jedna grupa — pod predsedništvom H. Rouena Gejtera — i podnela ga Ajzenhauerovoj vladi. Taj izveštaj nije nikada ugledao svetlo javnosti i još i danas se drži u tajnosti. Ali se zna da je u njemu vrlo brižljivo procenjen strategijski odnos snaga Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država. Fondacija braće Rokfeler je objavila, 5. januara 1958, jedan izveštaj o istim problemima. U tom izveštaju ukazano je na mogućnost i opasnost da Sjedinjene Države zaostanu u oblasti ratne tehnike. U njemu je zahtevano

energično unapređivanje spremnosti za opšti strategijski, kao i ograničeni rat.¹⁷

Opšta strategijska teza značajne Kisingerove knjige je glasila — ako se iznese do krajnosti uprošćeno — da najuspešnije odvraćanje od neke opsežnije agresije baziране na uverenosti svakog mogućnog protivnika: da će Sjedinjene Američke Države od samog početka upotrebiti mala nuklearna oružja u operativno-taktičkim okvirima bitačne prostorije. Dalji razvoj pišćeve teorije vidi se u njegovoj sledećoj knjizi, „*Nužda za izborom*“, koja je objavljena 1960. godine.¹⁸ Ona istovremeno odražava i dalji razvoj strategijske misli kod vojnih ustanova i u zajednici istraživača do kojeg je u međuvremenu došlo. Kisinger je sada stavljao veći naglasak na potrebu za vojno-političkim temeljom jakih konvencionalnih oružanih snaga — čiji značaj nije nikada osporavao — koje bi u idealnom slučaju trebalo da budu tako jake da bi sa izgledom na uspeh mogle da budu napadnute samo ako bi napadač razvio i nuklearne snage. Tako bi nuklearna odbrana bila poslednja, a ne jedina braniočeva mogućnost. Razume se da se mora imati na raspolaganju čitava lestvica atomskog oružja, ako takva strategija treba da ima željeno dejstvo. Kisinger je dokazivao da bi vojna moć takve vrste proširila mogućnosti delovanja gipko i elastično primenjivane diplomacije i olakšavala bi razumne pregovore o ograničavanju nuklearnog oružja.

Ukorak sa tim studijama o najuspešnijem zastrašivanju i o ograničavanju rata u slučaju da zastrašivanje otkaže, kao njihovo logično nastavljanje počele su i naučne rasprave o strategijskim mogućnostima koje se nalaze u opštim ili posebnim ograničenjima naoružanja.

Šta je zastrašivanje?

Istraživanje mogućnosti i dejstva oružja nuklearnog doba, kao sredstva politike, sada je ostavilo iza sebe dug put, i pri tome se vratilo na polaznu tačku.

1. U analizi se pošlo od zastrašujuće činjenice da je, zahvaljujući otkriću fisije i fuzije atomskih jezgara i njihovim dokučivanjem kao novih izvora energije, stvoren jedan stupnjeviti niz oružja koja su — zbog mogućnosti razaranja u svetskim razmerama i zbog političkih posledica koje se uopšte ne mogu predvideti niti sagledati — preterano opasna da bi se smela poveriti ljudskim rukama. Oružja takve vrste moraju da budu uništena ili učinjena bezopasnim, time što bi se poverila jednoj svetskoj vladu. Tako se mislilo 1946. godine.

2. Kada je Sovjetski Savez došao u posed nuklearnog oružja u kome se primenjuje i fisija i fuzija, počelo se računati sa ravnotežom straha između obe svetsko supersile. Teorijsko istraživanje se sada imalo baviti procenom te ravnoteže, njene suštine i snaga koje je određuju, stepenom njene pouzdanosti i njenim dejstvom na svetsku politiku. Tako je bilo 1954. godine.

3. Pošto je nuklearno zastrašivanje sada — po opštem priznanju — delovalo u dva pravca, izgledalo je da je upotreba velikog nuklearnog oružja neverovatna ako ne i nemogućna. To je dovelo, počev negde od 1956. godine, do temeljnih i opsežnih rasprava o shvatanju ograničenog rata. U toku tih analiza ispostavilo se ili, bolje reći, potvrdilo se — pošto je činjenica tako stara kao što su stari čovečanstvo i rat — da oružje za ograničeno vođenje rata, dakle, konvencionalno i malo nuklearno oružje, bezuslovno treba uračunavati u arsenal zastrašujućih sredstava.

4. Uvidelo se da zastrašivanje nije rezervisano samo za strategijsko nuklearno oružje, ali ni za samo konvencionalno, nego da se mora ispitivati kao učinak ma kojeg sistema oružja. To saznanje je karakteristično za godine oko 1960.

5. Američkim učenjem vrlo jasno je istaknuto da se pored sistema oružja svih vrsta, kao sredstva zastrašivanja u savremenom širem smislu moraju tretirati i druga, nevojna sredstva. Uvidelo se da su: poduhvati diplomatičke, signalni protivnoj strani, ograničeni protivudari, predlozi za ograničavanje naoružanja, javno izlaganje političkih namera, činjenje ili nečinjenje određenih postupaka,

davanje tajni u ruke protivne strane i prodiranje u tajne mogućnog protivnika — da su sve te mere i radnje važna sredstva zastrašivanja ratom baš i pravi sistemi oružja. To shvatanje je u punoj meri izbilo oko 1962. godine. Sistemi oružja od tada izgledaju kao sredstva zastrašivanja koja su korisna još samo u okviru opsežnog sistema sredstava i mera, što sve zajedno sačinjava strategiju.

Zastrašujuće dejstvo oružja

Novi rezultat obuhvatanja svih sastavnih delova moći u jedan jedini strategijski sistem — čija je svrha zastrašivanje svakog napadača, sprečavanje rata i osiguravanje mira — jeste u tome što je od sada postalo mogućno novo procenjivanje suštine atomskog oružja. Osnovna razlika između nuklearnog i konvencionalnog oružja morala je iznova da se ispita. Istina, u ratno-tehničkom smislu ne postoji nikakva sumnja da nuklearna oružja — velika ili mala — ne samo što pripadaju redu veličina razorne moći koji je drukčiji od konvencionalnog oružja, nego i zbog svojih osobina — širenja radioaktivnosti, trajnog dejstva, zapaljivog dejstva — predstavljaju posebnu vrstu i ne bi se smela posmatrati samo i jedinstveno kao strašna i velika oružja. Ali bi moralo da se tačnije ispita njihovo isticanje kao uništavajućih sredstava koja se zbog moralno-političkih razloga razlikuju od svih drugih oružja.

Kada se 1945. godine išlo na to da se rat što više skrati i dovede do brzog završetka psihološkim dejstvom koje je očekivano od atomske bombe, bilo je razumljivo što su njeni pronašlači i njihovi naredbodavci svim sredstvima širili utisak: da je sada pronađeno strahovito oružje koje se ne može opisati, potpuno novo i različito od svih ostalih oružja. Njegovo zastrašujuće dejstvo trebalo je što više iskoristiti.

Zastrašujuće dejstvo atomske bombe je kod naučnika-prirodnjaka stajalo potpuno u prvom planu njihovog mišljenja, kao što to pokazuje istorija razvoja cepanja atomskog jezgra, u prvim godinama rata. Oni su računali

da Nemačka može do 1941. godine stići to oružje i bili su uбеђeni da bi ga upotrebila na zločinački, bezumni i teroristički način. Dakle, Sjedinjene Države bi morale ranije osvojiti to sredstvo, kako bi suprotnim dejstvom, upravo zastrašivanjem, sprečile takvu strahovitu upotrebu novooslobodjene prirodne sile. Suprotno tome, vojni rukovodioci jedva da su se bavili tom osobitom stranom razvoja koji ima je obećavao nov sistem oružja. Za njih je atomska bomba bila samo veća i bolja bomba i nijednog trenutka ne bi oklevali da je upotrebe kao ma koje drugo novo oružje, ukoliko bi smatrali potrebnim i korisnim u okviru svog operacijskog plana. Međutim, narod je gotovo isključivo bio zauzet užasom tog „paklenog oružja“, čim je čuo o postojanju takve bombe. Pacifistička propaganda nije nikada prestala da ukazuje na tu stranu nuklearnog oružja, i to samo na tu stranu, i da se koristi tim njegovim osobitim aspektom.

Komunistička propaganda se dokopala atomske bombe a godinama je pokušavala da ne pristane na njeno postojanje u naoružanju, kako bi isticala njena svojstva koja izazivaju užas, i time vršila politički pritisak i ucenjivala.

Novo shvatanje zastrašivanja — ili, bolje rečeno, povratak na značenje te reči, staro hiljadu godina — po kome sve moći jedne nacije, jednog naroda, moraju da sarađuju kako bi se napadač obeshrabrio — zahteva da razlikovanje između nuklearnog i konvencionalnog oružja stvoreno s obzirom na zastrašujuće dejstvo, ustupi mesto jedino utančanjim razlikovanjima. Razlikovanje u današnjem uprošćenom obliku stvara uvek nove probleme kako strategijskom planiranju tako i nastojanjima oko naoružanja, politici saveza i uopšte spoljnoj politici. Ti problemi se ne mogu rešiti sve dok se čvrsto stoji na osećajnom i nelogičnom shvataju razlike između sistema oružja koje još gospodari. Značajno je što je do toga moglo da dođe, što prosto posedovanje nuklearnog oružja uvršćuje njegovog sopstvenika u osobitu kategoriju među članovima porodice naroda i daje mu dozvolu na izvesna zahvatanja u tuđa prava i na iznuđavanja koja se nekom drugom ne bi odobrila; uvršćuje ga u tu osobitu kategoriju pa bilo

to njegovo nuklearno oružje u vojnom smislu i tako neupotrebljivo kao što je, valjda, francusko ili kinesko.

Sve dok se masa i mnoštvo modernih oružja — nuklearnih i konvencionalnih — u mislima vojnika, vlada, strategijskih analitičara i široke publike ne budu jasno poimali kao vojnотehnička stvarnost i okolina u kojoj živimo ili čemo u njoj umreti, ili koje bismo se jednog dana mogli i oslobođiti, čovečanstvo se neće oslobođiti njihove pretnje.

Obelodanjivanje mišljenja da zastrašivanje može da bude i samo jedan zadatak za opširno kombinovanu strategiju, dobija na značaju u osobitoj vezi sa američkom strategijskom mišlju. Mogućnog napadača zastrašiti i odvratiti razvijanjem snaga ma koje vrste, to je bio i jeste neizostavan zahtev za svaku evropsku državu — veliku ili malu — kao i za svako pleme u oblasti Nage,* ili u šipražju centralne Afrike. Ta misao se jedva ikada ranije kosnula Sjedinjenih Država. Ostrvski položaj na udaljenom kontinentu i uvek miroljubivo i pravedno držanje — koje Amerikanac pripisuje vlasti SAD — izgledalo je da pružaju potpunu zaštitu i da čine napade nerevolatnim. Američkom mišljenju se činilo da je sasvim nemoralno upotrebljavati vojnu moć za postizanje političkih ciljeva i za stvaranje utiska kod okoline. Ako bi i pored toga imao da nastupi i taj neverovatni slučaj da se mora ratovati — na primer, zbog kolonijalizma nezasite Engleske, ili zbog pakosti din-dušmanina Japana — SAD bi se otarasile protivnika snagama koje bi za to bile potrebne i mobilisane za tu svrhu.

Uvođenje pojma zastrašivanje u vojni i strategijski rečnik, za SAD je istinska novotarija. Produbljeno poimanje značaja i uticaja zastrašivanja — koje je stečeno kroz sistematski istraživački rad — predstavlja, i pored neizbežnih zabluda, praznina i protivrečnosti, važan doprinos svetu od strane Sjedinjenih Država.

* Naga je planinska oblast uz severoistočnu granicu Indije. — Prim. prev.

VI

RAZMIŠLJANJE O NEZAMIŠLJIVOM

Novi metodi

U Velikoj Britaniji se u toku drugog svetskog rata potpuno uvidjelo u kojoj meri je potrebno da se za rešavanje komplikovanih tehničkih problema i kompleksnih vojnih operacija upotrebljavaju precizna naučna pomoćna sredstva. Teški zadaci pomorskog transporta za snabdevanje ostrva Velike Britanije i prekomorskih armija, kao i teškoće podmorničkog rata i izvođenja bombarderske ofanzive protiv Nemačke, nisu se više mogli rešavati prostim pravom jačega i jednostavnom primenom iskustva i zdravoga ljudskog razuma. Iskustvo i zdrava ljudska pamet otkazali su u mnogim slučajevima i navodili su na pogrešna rešenja one koji su delali.

Slični naučni metodi morali su sada da se primene u SAD, a pre svega za rešavanje novih i ogromnih problema razvoja atomske bombe. Veoma znameniti mađarski naučnik Džon fon Nojman je 1930. godine došao u Princeton, na univerzitet. 1933. godine on je tamo prešao sa Univerziteta u Institut za visoke studije. Njegovi radovi su postali putokaz za stvaranje matematičkog iskustva za prosuđivanje vojnih pitanja. On je pružio važne priloge za razvoj atomske bombe, kao i kasnije, 1953. godine, za odluku da se razvijaju interkontinentalni projektili.

Već 1928. godine Džon fon Nojman je objavio svoju „Teoriju društvenih igara“ i primenio je za

analiziranje privrednih zbivanja i ponašanja ljudi u privrednim odnosima. Ta teorija se mogla preneti i na strategiju pomorskog, vazdušnog i, kasnije, nuklearnog rata. Matematička teorija igre, koja je u zajedničkoj publikaciji Džona fon Nojmana i Oskara Morgensterna — „Teorija društvenih igara i ekonomskog ponašanja“,¹ skicirana 1943. godine, imala je ubuduće da se pokaze kao neizmerno plodna. Literatura o tom predmetu porasla je za kratko vreme na više stotina svezaka koje su se bavile procesom odlučivanja u privrednom životu i ratovodstvu. Povrh toga, njihova knjiga se pokazala stvaralačkom u pogledu novih naziva i izraza. Mnogi izrazi kojima je morala da se služi nova nauka strategije uzeti su iz sveta pojmove te knjige.

Kako je Klaus Knor, privredni naučnik, direktor Centra za međunarodne studije u Princetonu, pisao 1960. godine, u predgovoru knjige Hermana Kana „O termo-nuklearnom ratu“: „Vojni problemi su postali tako komplikovani, da njihovo rešavanje nije više moguće po pravima jačega koja su se nekada zvala principima, a vojnici su uobičajili da ih izvode iz iskustava prošlosti“.² Sad je postojalo ubeđenje da se bez primene određenih merila, bez poređenja tačno izračunatih brojeva i kvantitativne analize, ne može više prosuđivati pouzdano o mnogim strategijskim pitanjima.

Sve to nipošto nije značilo da bi vojne odluke mogle da se donose pomoću matematičkih formula. Ali niko više nije sumnjaо da su novi metodi u mnogim slučajevima podesni da stvore jasne i pregledne osnove za takve odluke. Time je stvorena i mogućnost da se priprema za pravu, konačnu odluku razloži na sastavne delove i da se tako vojnom i političkom rukovodiocu stave na raspaganje službe stručnjaka i grupa stručnjaka za rešavanje delimičnih i uzgrednih pitanja.

Cinjenica da mnogi od novonastalih polupravatnih istraživačkih instituta koji se bave strategijom podrobno ispituju prirodno-naučne probleme i prihvataju se operacijskog istraživanja, uključujući tu matematičku teoriju igre — ukoliko to izgleda korisno za osvetljavanje neke

povezanosti, zatim činjenica da ti instituti takođe prime-
nuju metode kibernetike i elektronske računske mašine,
pa čak ponekad pritežuju i ratne igre, učinile su da se
stvori široko rasprostranjeno mišljenje kako savremena
strategijska misao u Sjedinjenim Državama počiva gotovo
isključivo na primeni tehničkih igračaka. Međutim, ništa
nije neprikladnije od takvog mišljenja. Metodi strategijske
analize koje danas primenjuje većina vojnih, zatim
poluprivate i privatne instituta, kao i većina pojedinačnih
mislilaca, počivaju upravo na tome da se problemima
odbrane zemlje prilazi onoliko nepristrasno i
objektivno koliko je to uopšte moguće — tačno onako kako
se traži da se pristupa prirodno-naučnim pitanjima i pro-
blemima narodne privrede; da se uspostavljaju horizontalne
veze sa svim naukama i drugim misliocima i da se
u toku istraživanja ne isključuje nijedna mogućnost, niti
ijedan koliko-toliko pametan predlog.

Strategijsko odlučivanje ostaje prepušteno političkim i vojnim rukovodećim ličnostima, kako je to oduvek i bilo. Ali pomoću metoda koji su pristupačni strategijskoj eksperziji, to odlučivanje se oslobađa nečistoće i taloga, nepotpunih znanja i nedovoljne preglednosti.

Pri tome se proces radi utančavanja strategijske odluke izgrađuje u dva pravca: proširuju se i poboljšavaju osnove odlučivanja koje je, konačno, intuitivne prirode, i sama intuicija se, u neku ruku, razlaže na elemente da bi se tako olakšalo odgovornome da otkriva moguće pogrešne procene.

Analiza totalnog rata

Novi majstori strategijske analize su odlučili da se okrenu problemima koji su skopčani sa mišlju na mogućnost termonuklearnog rata, tek po savlađivanju velikih smetnji i prepreka. Ali pošto se sistemi oružja za takav rat imaju i drže spremna i stalno umnožavaju i usavršavaju, našlo se da je sve potrebnije i hitnije da se ozbiljno raspravi o njihovom strategijskom značaju. Pretnja vođenjem rata

te vrste postala je odlučujući deo moći zastrašivanja čije se posedovanje i pametno iskorišćavanje smatraju jednim od najvažnijih elemenata nacionalne strategije. Tako se jedva moglo mimoći da se moralno-politička analiza ne protegne i na nju.

Kao što se moglo videti u pređašnjim fazama razvoja strategijske misli, mi i sada otkrivamo prvi, pripremni stepen, jednu fazu prikrivenih, tako reći podzemnih radova, a to znači oficijelnih studija koje se drže u tajnosti, i povrljivih razgovora vojnih i civilnih stručnjaka. Kasnije se ta faza zamenjuje daljim stepenom razvoja. Razgovori izbijaju na površinu i to većinom kroz članak u nekom časopisu, kroz predavanje, knjigu, izjavu — što iz teško razumljivih razloga odjednom privlači na sebe pažnju većeg kruga ljudi. Ipak, i taj veći krug ljudi je u tim stvarima još relativno mala grupa. Tek mnogo kasnije moglo se stupiti u treću fazu, u kojoj značajniji deo javnog mnenja postaje pažljiv prema tim pitanjima i predloženim odgovorima na njih. Četvrta faza se dostiže kada neamerički okolini svet, i u njemu pre svega Evropa, zapaža novu misaonu zgradu, pokušava da je razume i da u nju prodre svojim mislima i počinje da je stavlja u vezu i odnos sa sopstvenim mišljenjem o ratu, miru, bezbednosti i sopstvenoj budućnosti.

S obzirom na neobično spor razvoj javnog mišljenja koje bi bilo zainteresovano za te stvari i sa njima bilo dobro upoznato, treća i četvrta faza nastupaju sa velikim zakašnjenjem. Osobito je Evropa zaostajala do pre kratkog vremena, tako da se dugo moglo pitati da li će ona moći da učestvuje u kasnijim fazama razvoja. Od 1963. godine u toj oblasti su se otvorili neki vidici puni nade. Jedan kratak članak Alberta Volstetera u časopisu „S poljni poslov“ (Forin Afers), koji se pojavio početkom 1959. godine, jeste kazivanje koje se može označiti kao pravo otvaranje novog odsečka vidljivog raspravljanja o problemima termouklearnog rata.³ Predmet toga članka, „Delikatna ravnoteža straha“, bio je da se dokaze da za atomsku strategiju nema mrtve tačke. Strategijska ravnoteža nikako ne isključuje automatski ve-

liki strategijski nuklearni rat. Istina, ravnoteža se može učvrstiti, ali samo po cenu stalnih preispitivanja i pametnog prilagođavanja odnosima koji se menjaju.

Knjiga Bernerda Brodija „Strategija u veku projektila“ imala je da se pokaže kao osnova za raspravljanje koje se tada razvijalo.⁴ Ona je proizišla iz istraživanja koje je korporacija „Rand“ preduzela za američko ratno vazduhoplovstvo i završila ga marta 1959. Pisac te značajne knjige može se smatrati prvim u sadašnjoj generaciji vojnih pisaca koje pretežno interesuju strategijski problemi. On je već 1941. godine, pre no što su Sjedinjene Države uvučene u rat, objavio svoje delo „Pomorska moć u veku mašina“.⁵ U njegovim knjigama je izašao na put novi metod strategijske analize, a takođe je izišlo na videlo čitavo blago pojmove i reči čijom pomoći se mogao izvesti prelaz strategije pedesetih godina ka onoj iz šezdesetih.

Pošto je Brodi iz bogatstva iskustava crpao i znanje koje je prikupljeno kod korporacije „Rand“, i budući da se pametno koristio mogućnostima za uspostavljanje horizontalnih veza sa svim raspoloživim znanjima koje ona nudi, on ne samo što je doveo u vezu sadašnjost sa strategijskim učenjem prošlosti i iskustvima iz ranijih događaja, nego je razvio i uzbudljivu sliku mogućnosti koje su dolazile. On je u svojoj knjizi „Dobadrigovanih oružja“ objasnio čitaocu osnovnu činjenicu da nema zastrašivanja ako ne postoji spremnost da se stvarno vodi rat kojim se preti, ukoliko zastrašivanje otkaže. On je predložio široku strategiju, ili niz strategija koje se pružaju od odbrane sopstvenih obala i civilnog stanovništva, i od strategijskog vazduhoplovstva pa sve do priprema za ograničeni rat.

Herman Kan, fizičar i nacionalni ekonomist, naduhovit i strastven način je te misli dalje razvio i izneo pred javnost, sa naročitim isticanjem mogućnosti velikog termonuklearnog rata i njegovih nesagledivih posledica. U nizu predavanja koje je marta 1959. održao u Centru za međunarodne studije Univerziteta u Princetonu i ponovio ih na raznim drugim mestima, Kan je predočio taj novi

svet misli velikom broju članova kako zajednice naučnika tako i visokih komandnih ustanova oružanih snaga. Ta predavanja su objavljena 1960. godine u zamašnoj knjizi „O termonuklearnom ratu“.

Za ovom knjigom došla je 1962. godine dalja Kanova studija, „Razmišljanje o nezamisljivom“. Ona je osvetlila tu temu sa raznih strana i objasnila je na nov način. Francuski naučnik i pisac Rejmon Aron napisao je za nju predgovor; naziv te knjige dao nam je naslov ove glave.

Knjiga „O termonuklearnom ratu“ pobudila je najveću pažnju i naišla na saglašavanja kao i oštra protivljenja. Kao što je autor te knjige sam pisao, kritika je u mnogim slučajevima — što je karakteristično — bila manje uperena protiv samih teza knjige no što se bavila pitanjem da li se uopšte smela napisati takva knjiga. Kan na to kaže:

„Karakteristično je za naše vreme to što se mnogi intelligentni i časni ljudi usuđuju da iznose tvrdnju i da je brane, kako je nemoralno da se razmišlja, a još nemoralnije da se piše, o pitanju šta i kako bi bilo kad bi se morao voditi termonuklearni rat. Uopšte uvez, kritika koja je meni upućena nije bila lična; ona je prosti odražavala činjenicu da mi Amerikanci i mnogi drugi ljudi u celom svetu nismo spremni da pogledamo stvarnosti u oči, i da svoje gnušanje prema termonuklearnom ratu prenosimo i na saopštenja o činjenicama koje o tom ratu govore“?

Ovoj Kanovoj primedbi se može dodati da nije samo užasavanje pri pomisli na tu strašnu vrstu rata dovodilo do neprihvatanja takvih teorijskih razmišljanja, nego je na to neprihvatanje uticalo i opšte zauzimanje stava prema ratu uopšte, stava koji neprestano pokušava da rat isključi iz misli čovekovih.

Razni sistemi zastrašivanja

Teorija koju je razvio Kan znači — ako je predstavimo u krajnje uprošćenom obliku, preterano uprošćenom s obzirom na mnogolikost problema koja izgleda fantastična — da se ne možemo zadovoljiti mišljenjem nuklearnih

fizičara, mišljenjem koje je, uostalom, i narodno, da se termonuklearni rat jednostavno ne bi mogao dogoditi pošto bi bio preterano strašan, i da bi, ako bude trebalo da se dogodi, prosto značilo kraj čovečanstva i smak sveta.

Ravnoteža strategijskog zastrašivanja može da se učini toliko stabilnom koliko se može zamisliti ljudskim rasudovanjem i prema stanju tehnike, i kakva ona uostalom izgleda da je i postojala početkom 1965. godine.* No i pored toga nikada se nećemo smeti da slepo prepustimo stabilnosti te ravnoteže. Veliki, glavni rat može da izbije i zbog pogrešne procene namere protivnika, na osnovu lažnih vesti, zbog nekih tehničkih otkaza ili zbog ljudskih nedostataka u radu, ili može da bude iznuđen zbog veoma jakih političkih motiva.

Brižljiva proračunavanja i procenjivanja, zasnovana na matematičkim metodima, pre svega Stanfordskog instituta za istraživanje i korporacije „Rand“, pokazuju da bi termonuklearni rat, ako bi sada izbio, istina prouzrokovao užasne ljudske žrtve, i ogromna razaranja, ali da ipak ne isključuje unapred mogućnost ponovne privredne, političke i kulturne izgradnje ljudskog društva ili pojedinih država.

U jednoj od 70 tablica na kojima su u knjizi „O termonuklearnom ratu“ predstavljene — delom u velikim potezima, a drugim delom u pojedinostima — posledice nuklearnog rata na život, privredu i kulturu, pod najrazličitijim uslovima napada i odbrane, nalazimo sledeće procene:⁸

broj mrtvih u milionima	2	5	10	20	40	80	160
privredno oporavljanje u godinama	1	2	5	10	20	50	100

Brojke se odnose na SAD, sa pretpostavkom da na početku zamišljenog rata imaju 180 miliona stanovnika.

Kan dokazuje da se inteligentna strategija u termo-nuklearno doba mora i može dalekovido planirati. Njen

* To je vreme kada je pisac dovršavao ovu knjigu. — Prim. prev.

cilj treba da bude da se izbegava velik rat sa strahovitim ljudskim žrtvama. Njen drugi cilj jeste da se smanje gubici ako zastrašivanje ne uspe. Mere za ostvarivanje tog cilja su moguće, ali se mogu pronaći samo ako se razbije tabu kojim je okruženo svako razmišljanje o katastrofi takve vrste, i ako se bude trezveno razmatrala ta opasnost i odbrana od nje. Odatle sleduju saveti odgovornim rukovodiocima na službenim mestima, kao i privatnim analitičarima i planerima, naime: moramo se više starati za bolje osvetljavanje situacije i bolje planiranje; ne smemo se slepo uzdati u delotvornost strategijskog zastrašivanja; moramo stvoriti i imati na raspolaganju potrebna sredstva za odbrambene i zaštitne mere; moramo ozbiljno da shvatimo činjenicu da imamo neprijatelja — Sovjetski Savez; moramo ozbiljno da shvatimo svoj zadatka da treba sigurno da doživimo sredinu sledeće decenije (1975. godinu).

Kan u tom delu brižljivo analizira američku vojnu politiku u svetu njenih ciljeva. Oni su bili 1962. godine — a biće i 1975: zastrašivanje u obliku tri različita tipa — I do III; ograničavanje šteta u slučaju rata; učvršćivanje stabilnosti strategijske ravnoteže i ograničavanje naoružanja. U pojedinostima, te ciljeve Kan predstavlja na sledeći način:

1. Zastrašivanje I tipa sprečiće veliki napad na oružane snage ili stanovništvo SAD, pošto će se napadaču zapretiti većom štetom u odmazdi.

2. Zastrašivanje II tipa će, pošto se Sovjetskom Savezom preti nuklearnom odmazdom, sprečiti krajnje teški izazov ili otvoreni veliki napad, ali se pri tom izbegava glavni, direktni napad na SAD. Primer takvog izazova bi bio nuklearni napad ili veći konvencionalni napad Sovjetskog Saveza na zapadnu Evropu.

3. Mere za ublažavanje posledica rata sastoje se u umanjivanju šteta u Sjedinjenim Državama i kod saveznika, kao i u pripremama najrazličitije vrste, kao što su, na primer, mere civilne zaštite.

4. Mere za učvršćivanje ravnoteže isključuju pre svega izbijanje termonuklearnog rata usled neke zablude ili slučaja.

5. Opsežna ograničenja naoružanja zahtevaju da prestane trka u naoružavanju il da se makar uspori, i isključuju upotrebu sile pri rešavanju međunarodnih razilaženja.

6. Zastrasivanje III tipa — koje se navodi na kraju zbog toga što nema posla sa termonuklearnim ratom — sastoji se u tome da se spreče napadi manjeg stepena no što su oni koji su pomenuti u vezi sa zastrašivanjem II tipa. III tip zastrašivanja uz to doprinosi i da se politički ciljevi ostvaruju miroljubivo ili omogućava da se primenjuju: manje miroljubive metode ograničenog rata, ograničena i odmerena odmazda i potpomaganje borbe protiv unutrašnjeg prevrata.

Pet godina od pojave knjige Hermana Kana donelo je bogat očigledan materijal koji razjašnjava ovu teoriju. Zastrasivanje I tipa je odlično odigralo svoju ulogu. U kubanskoj krizi 1962. godine ono je sprečilo svako pojačavanje i proširavanje sukoba, dok su mere zastrašivanja III tipa iznudile povlačenje sovjetskih strategijskih oružja srednjeg dometa.

Zastrasivanje II tipa stoji u centru borbe za održavanje Severnoatlantskog saveza, čija budućnost odista zavisi od toga koliko se može, za saveznike i protivnike, učiniti verovatnim upravo ovaj tip zastrašivanja.

Mere za umanjivanje šteta jedva da su, u većini zemalja, ozbiljno razmatrane. Tu, bez sumnje, zjapi najveća praznina u spremnosti svih nacija za rat.

Učvršćivanje ravnoteže je veoma napredovalo kod nuklearnih sila poboljšavanjem sistema komandovanja i veza; na američkoj strani tu spada i uvođenje elektronske ustavljače (permissive link) za atomska oružja. U međusobnim odnosima je direktna teleprinterska veza između Kremlja i Pentagona* izvrstan primer mere koja treba da spreči nehotično izbijanje rata.

U oblasti ograničenja naoružanja, u Moskovskom sporazumu od 1963. godine ugovorena je zabrana nuklearnih probnih eksplozija u tri medija — u vodi, atmosferi i u egzosferi. U pregovorima za razoružanje ispitivane su bez-

* U stvari je to veza Kremlja sa Belom kućom, u kojoj Pentagon posreduje tehnički. — Prim. prev.

brojne druge mogućnosti, ali do sada nisu postignuti neki rezultati. Međutim, ostaje značajno to što sve veći broj vlada počinje da se bavi, ozbiljno i naučno, mogućnostima i metodima za ograničavanje naoružanja.

Zastršivanje III tipa se izvodi, sa većim ili manjim uspehom, u jugoistočnoj Aziji. Isto tako je primenjena odmerena i ograničena odmazda (Tonkinški zaliv 1964. godine*), kao i najavljeni udar radi *opomene* (*Severni Vijetnam*, februara 1965. godine), ili ograničeni rat (počev od marta 1965.)

Signali Sovjetskom Savezu

I predavanja, i knjige Hermana Kana — sa svojim suvoparnim listama megatona, miliona mrtvih i promil-brojeva naslednih mana i nedostataka, sa proračunima uspešnosti mera civilne zaštite i procenom uticaja pretnje uništenjem, imali su dvostruko dejstvo na tok razvoja strategijske misli u SAD. Na jednoj strani su užasavali mnoge ljude, kao što neka medicinska stručna knjiga može da prestravi laika. Na drugoj strani su mnogim ljudima odgovornim za planiranje odbrane u Sjedinjenim Državama, omogućili pristup trezvenijem i odmerenijem razmatranju problema zastrašivanja. Verovatno su ta dela imala odgovarajući uticaj i u Sovjetskom Savezu.

To je i bila namera pisca. Među istraživače SAD koji su se bavili strategijskim studijama prodrlo je ubedjenje da će objektivna procena uticaja arsenala oružja koje se nagomilalo u rukama supersila, stvoriti zajedničku osnovu za razumevanje zajedničkih problema. Sada je valjalo iznuditi opšte priznanje činjenici, da je svak zainteresovan za ravnotežu zastrašivanja. Bilo je nade da će prikazivanje i razlaganje činjenica koje su stvorene pronalaskom termonuklearnih oružja i njihovih nosača ubrzati istovrsno

* O ovome se govorи više na str. 196; navodni napad motornih torpiljarki Severnog Vijetnama na brodove 7. flote SAD iskorišćen je za opravdavanje „odmazde“, to jest napada u sklopu agresije. — Prim. prev.

razumevanje kod protivne strane. Ukratko, kao preduslov za delovanje zastrašivanja priznata je činjenica da onaj koji se zastrašuje i odvraća od agresije mora biti u punoj meri upoznat sa strategijom suprotne strane i svim njenim mogućim dejstvima.

Od najvećeg je značaja taj potpuno posebni uticaj studija strategijskih problema — bilo da su njihovi pisci bili stručnjaci u uniformi ili civili — kao i izlaganje njihovih rezultata, bilo da je usledilo u knjigama ili na seminarima istraživačkih instituta, u govorima predsednika ili generala. Pošto izbegavanje rata pomoću zastrašivanja počiva na što življoj predstavi određenih opasnosti — koja se mora saopštiti protivniku i koja će mu reći kakve posledice izaziva određeni postupak ili propust — izgleda da je neizostavno da prijatelj i neprijatelj govore zajedničkim jezikom, kako bi se o rizicima sporazumeli. Taj jezik može da se sastoji od reči. Ali u njemu mogu da se upotrebljavaju signali umesto reči.

Signali te vrste mogu primiti najrazličitiji oblik. Kao signali mogu da deluju: razvijanje nekog novog sistema oružja i širenje podatak o tome; nuklearne probe ili obustavljanje takvih proba; mere civilne odbrane; premeštanje strategijskih i operativnih jedinica; lansiranje veštačkih satelita u orbitu; lansiranja na Mesec i ostali hici u Kosmos; povećavanje ili smanjivanje vojnog budžeta; predlozi za ograničavanje naoružanja. Svakom pažljivom posmatraču je jasno da danas postoji takva razmena signala. Ovde se mogu pomenuti kao najpoznatiji primeri: obaranje jednog izviđačkog aviona U-2 iznad Sverdlovska 1960. godine; sastanak Kenedija i Hruščova u Beču 1961. godine; podizanje berlinskog zida iste godine; kubanska kriza 1962. godine; zabrana atomskih proba 1963. godine; operacija „Big lift“ 1963. godine*; sovjetski i američki vojni budžeti poslednjih godina.

* „Big Lift“ (velika dizalica) je naziv vežbe u kojoj je vazdušnotransportna služba SAD, sa 196 aviona, za 63 časa prevezla iz Kalifornije u SR Nemačku 1 oklopnu diviziju (bez teškog naoružanja i opreme) — 15.278 ljudi i 473 t materijala. — Prim. prev.

Danas treba priznati da je otpočela razmena strategiskih teorijskih shvatanja, uz živo podsticanje sa američke strane. Knjiga „Vojna strategija“ (Voenaja strategija) napisana u redakciji maršala V. D. Sokolovskog, pojavila se u Moskvi sredinom 1962. godine.* Već 1963. izašla su u SAD dva prevoda te knjige, sa opsežnim predgovorima.⁹ Novembra 1963. pojavilo se u Sovjetskom Savezu pomalo izmenjeno izdanje te knjige. Većina izmena se svodi na unutrašnje razloge, ali kod nekih od njih stiče se utisak da odražavaju komentare koji su stavljeni ispred američkih prevoda prvog izdanja te knjige. To novo izdanje i komentari u sovjetskoj štampi su nagovestili da bi Zapad trebalo da upozna nov razvoj sovjetske strategije. Trebalo bi da Zapad razume da je strategijsko držanje Moskve postalo gipkije i da se, na primer, prerastanje svakog oružanog sukoba u opšti nuklearni rat više ne smatra kao nešto potpuno neizbežno.

Argumenti američke strategijske teorije koji ukazuju na mogućnost ograničenog rata, više se u Moskvi ne odbacuju potpuno, iako ostaje prilična sumnja u njihovu valjanost. Sovjetska teorija dodaje sada svojoj čvrsto utemeljenoj doktrini i korisno razlikovanje između „lokalnog“ i „ograničenog“ rata. Lokalni rat je u geografskom pogledu ograničen, ali može, unutar ograničene oblasti, da se neprestano vodi oružjem svake vrste. Ograničeni rat je, naprotiv, po toj definiciji sukob koji ostaje vezan izvesnim ograničenjima, kako po geografskom prostiranju tako i po količini i vrsti oružja koje se u njemu primenjuje. Pada u oči da ovo utančavanje doktrine spada u šahovske poteze koji bi trebalo da razore saveze Sjedinjenih Država. Ono treba pre svega da predovi Nemcima da bi se u zapadnoj Evropi mogao voditi rat svim oružjima — dakle i nuklearnim — a da Sovjetski Savez ne bi u njega bezuslovno morao da uvuče Sjedinjene Države direktnim napadom.

U govoru od 20. aprila 1964, tadašnji sovjetski predsednik vlade Hruščov — kad je nagoveštavao jednostrane

* Naš prevod drugog sovjetskog izdanja te knjige izašao je u izdanju VIZ 1965. god. — Prim. prev.

korake za smanjivanje proizvodnje plutonija i urana za vojne svrhe, čemu bi na američkoj strani bili preduzeti odgovarajući koraci — upotrebo je izraze koji tačno odgovaraju onima koje je već upotrebljavala američka strategijska teorija. On je pomenuo „štit sastavljen od nuklearnih raketa koji pouzdano brani bezbednost svih zemalja socijalističkog lagera“.¹⁰ Bez rasprostranjenih publikacija o američkoj strategijskoj doktrini ne bi postala mogućna razmena mišljenja takve vrste, niti bi bile moguće takve simetrične mere.

Sada se sa iznenadenjem konstatiše da se u Sjedinjenim Američkim Državama, naučno raspravljanje o osnovnim vojno-političkim problemima, do 1963. godine, odnosi isključivo na strategijsku ravnotežu između SAD i SSSR i da to ništa drugo nije imalo u vidu do zastrašivanje vlastodržaca u Moskvi. Iako je za spoljnu politiku Washingtona sprečavanje napada Kine ili Kube na njihove susede bio zadatak koji nije nikad gubljen iz vida, opasnosti koje su otuda dolazile izgledale su — pošto nisu uključivale nikakvu neposrednu opasnost za same Sjedinjene Države — tako sporedne, da ih nijedan od majstora strategijske analize ni u jednom trenutku nije ozbiljno procenio. Čak i u načelnim, opštim knjigama, kao što je Kanova „O termouklearnom ratu“, ili u opštim pregledima kao što je „Oružje govori“ od Roberta Levina, pojmovi „protivnik“ i „Sovjetski Savez“ se obrađuju kao da potpuno isto znače.

Pragmatičnu crtu nalazimo, dakle, čak i u delima misilaca koji potpuno naginju apstrakciji. Predmet njihovog istraživanja jeste i ostaje odnos između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza; pogled ostaje uperen isključivo na moć Sovjeta, jer oni predstavljaju jedini kompleks moći koji stvarno postoji od pre dužeg vremena i iz koga se, na osnovu iskustva, mogu izvući zaključci. To objašnjava zašto su ostala zanemarena raspravljanja o odnosima prema neutralnim i savezničkim zemljama. 1963. godine su izbile na videlo posledice okolnosti što tako važni kompleksi problema nisu dovoljno istraženi.

Odgovori na velika pitanja koja postavlja neposredni sukob između Istoka i Zapada mogu se u bogatom mnoštvu da nađu čitanjem strategijske literature. Ali ona je od male pomoći kad je reč o tome da se treba pozabaviti: pojmom nove, nezavisne nuklearne sile unutar saveza; strategijskom ulogom neutralnih i neutralističkih zemalja u ratu i miru ili u pregovorima o ograničenjima u naoružanju;* pitanjem raspolažanja nuklearnim oružjem unutar saveza. Pojava plana francuske „sile odvraćanja“, postojanje britanske „nezavisne nuklearne i bombarderske moći“, zabrinutost SR Nemačke za nuklearnu garanciju koja joj je zajemčena — sve te pojave od gorućeg značaja zatekle su američku teoriju nedovoljno pripremljenu, iako se od 1958. godine nije oskudevalo u znacima koji su opominjali. Plan o „multilateralnim snagama“ (MLF) pojavio se — kada je podnet 1961. godine — kao strategijska improvizacija i taj pečat je ostao na njemu do kraja.

Bude li neka nova svetska sila stupila u arenu, pode li proširivanje nuklearnog naoružanja nezadrživo ka novim vlasnicima, ako bude trebalo da izbije rat koji nije onaj između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza od koga se pobojavalo i o kome se temeljno razmišljalo, te knjige moraće se drukčije napisati.

Ali ta i slična pitanja će biti predmet novih raspravljanja i istraživački instituti su ih se, u stvari, već latili.

Ograničeni strategijski rat?

Otvaranje novog puta za razmenu signala i saopštenja između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza da bi se izbegli nesporazumi strategijskih dimenzija i premostila provalja koja razdvaja te sile strategijskom teorijom, zacelo je samo sporedni učinak vojnog istraživanja. Međutim, činjenica što je teorijskom spoznajom proterana

* „Neutralističke“ države su usvojile neutralizam kao politički pravac (Švajcarska, Švedska, Austrija); one ostaju trajno, u svim vojno-političkim situacijama neutralne, sem ako su i same ugrožene. — Prim. prev.

avet neizbežnosti razmene termonuklearnih udara na gusto nastanjene centre, koja bi, tobože, morala da nastupi čim bi bio prekoračen izvestan niski prag konvencionalne ili nuklearne razmene projektila, nije bila od sporednog, već od najvećeg i to političkog značaja. Te svetske sile su posrednom razmenom mišljenja možda više no jednom izbegle katastrofu, pa izleda da ćemo verovatno, uz pomoć takve razmene, ipak moći zdravi i čitavi da doživimo sredinu sledeće decenije.

Istina, ratne igre gde ima i postupaka koji sprečavaju da konflikt preraste u veliki termonuklearni rat, još nikako ne dokazuju da bi se to prerastanje stvarno moglo izbegići. Ali ono što one dokazuju jeste to što je mogućno shvatiti da se takav rat može ograničiti. Predlozi za metode i strategijske postupke kojima treba da se izbegne veliki termonuklearni rat ne garantuju da će stvarno biti i izbegnut. Ali oni pokazuju mogućnosti rešenja za koja se mogu — kao za neko spasilačko uže koje se stalno drži u pripravnosti — da uhvate odgovorni rukovodioci države kada se nađu pred golemim odlukama, na vrhuncu krize.

Predlozi i teorije te vrste izrastali su u velikom broju — krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina — iz sveta strategijskih studija u Sjedinjenim Državama koje su se brzo razvijale. Ti predlozi i teorije pojedinačno, zacelo, ne bi smeli da budu precenjeni u pogledu značaja. Ali ukupno označavaju strujanja misli koja su bar toliko važna i delotvorna, kao što su nekad bile teorije pronačelača atomske bombe o smaku sveta.

Većina takvih razmatranja proizlazi iz jednostavnog i sasvim ograničenog shvatanja koje gospodari američkim mišljenjem, da se smanjivanjem naoružanja može smanjiti i zategnutost između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza. Među tim razmatranjima ipak se mogu naći i utančana istraživanja u kojima se pravi razlika između sistema oružja i pokušava da se ustanovi koji su od njih podobni kao sredstva za učvršćivanje ravnoteže. Oni se takođe često okreću i sporednim, takozvanim „kolateralnim“ merama, koje se ne bave smanjivanjem broja i dejstva oružja ili oružanih snaga, a ipak su pogodne da okolnim, zaobilaznim

putevima umanje verovatnoću ili čak onemoguće izbijanje rata.

Između mnogih američkih dela o tom predmetu zaslužuje da se posebno pomene knjiga Oskara Morgensterna „Problem nacionalne obrane“¹¹ iz 1959. godine. Uska povezanost ovog dela sa ranijim pokušajima da se matematička teorija igre primeni i u oblasti strategije i rani datum autorove studije — poklapa se sa datumima studija Roberta Ozguda i Henrika Kisingera — daju mu posebno mesto. Morgensternovo delo načelno osvetljava iskustva koja se primenjuju u Sjedinjenim Državama pri obrađivanju političkih smernica i donošenju pojedinačnih odluka. Njegovi zaključci daju pre svega dobra svedočanstva pravim stratezima u uniformi koji su — kako on izlaže — već u vreme pojave njegove knjige najšire saradivali sa naučnim stručnjacima svake vrste i stalno se koristili znanjima i iskustvima privatnih i poluprivateh istraživačkih organizacija. Nasuprot tome, daleko pozadi su stajale civilne vlasti, a naročito Ministarstvo spoljnih poslova koji se oslanjao samo na sopstvene snage i „ekspertize“. U Morgensternovim predlozima naglašava se potreba da se iskoristi svaki dostupni talenat. Ona ista tehnika koja je upotrebljena da se stvore opasni sistemi oružja našeg vremena morala bi se primeniti i za onemogućavanje rata.

Ali i stare pacifističke snage koje su se u taboru naučnika stalno širile, počele su da prihvataju tu povezanost. Te snage i krugovi su između dva rata razvili jaku delatnost, u drugom svetskom ratu su bili osuđeni na nemoć, a proslavljali su svoje vaskrsnuće kada su pronašli i izgradnja atomskih bombi mnogima izgledali kao početak svetsko-istorijskog greha. Uglavnom iz tih krugova su pronašli put u javnost bezbrojni predlozi kojima se očekivalo da same Sjedinjene Države jednostranim koracima smanje zategnutost i konačno obezbede večiti mir.

Jedan dobar primer planova takve vrste pruža knjiga Amitaja Ecionija „Težak put ka miru. Jedna nova strategija“.¹² Taj mladi profesor sociologije na univerzitetu „Kolumbijski“ u Njujorku, predložio je me-

tod koji je nazvao „gradualizam“ (postepenost). Po njegovom mišljenju, Sjedinjene Države bi mogle, napredujući korak po korak, da smanjuju svoje naoružanje, u nadi da će time pokrenuti i Sovjetski Savez na odgovarajuće korake. „Postepenost“ se razlikuje od jednostranih mera — koje, inače, ti krugovi većinom preporučuju — u tome što prvoj jednostranoj meri jedne strane može i treba da usledi drugi, sledeći korak tek kada mu bude prethodila odgovarajuća mera druge strane.

U knjizi „P o b e d a b e z r a t a“,¹³ Ecion proširuje tu tezu, ali sada u prvi plan stavlja značaj mera za razoružavanje. Po njemu bi svetske sile morale i mogle i dalje da rade na smanjivanju i ograničavanju svog naoružanja, pa i kada se pri tom neke druge nacije ne bi ugledale na njih. Ali u suštini, knjiga odvraća od vojnostrategijskog načina posmatranja i usmerava na analizu svetsko-političke situacije, te preporučuje da se takmičenje za nadmoćnije vojno zastrašivanje — kao sredstvo za očuvanje mira — pokuša da zameni privrednim nadmetanjem i takmičenjem u pomaganju zemalja u razvoju. Ona time predstavlja dobar primer za nadležnost američke političke nauke i sociologije — što se danas smatra razumljivim — za celokupnu oblast vojne i političke strategije, u kojoj se one kreću slobodno i pouzdano. Slično, ali bliže stvarnosti teku misli u knjizi „A l t e r n a t i v a r a t o v a t i i l i p o d l e c i“, od Čarlsa Ozguda.¹⁴ Taj poznati američki psiholog isto tako preporučuje jednostrane korake. Po njemu, te korake moraju svakako da prate opsežne mere bezbednosti. Sposobnost Sjedinjenih Država za odmazdu u slučaju napada ne treba smanjivati i nijedna od predloženih jednostranih incijativa ne sme da umanjuje mogućnost da se napadi konvencionalnim oružjem odbijaju konvencionalnom ešeloniranom odbranom. U rizik koji je neizbežno povezan sa jednostranim koracima i za čije se podnošenje mora biti spremam, treba se upuštati samo u srazmeri sa očekivanim obratnim delanjem. Jednostrani koraci treba da budu najrazličitiji po vrsti i treba ih takođe preduzimati u najrazličitijim geografskim regionima. Oni moraju da odražavaju poštenu želju da se smanjuje zategnutost

i moraju uvek biti povezani sa pozivanjem suprotne strane da užvraća na isti način. Vreme u kome bi se takvi koraci izveli treba unapred nagovještavati i u to vreme oni se moraju i ostvarivati, i to bez obzira na to da li se u međuvremenu suprotna strana obavezala da preuzme odgovarajuće korake. Sve mere takve vrste trebalo bi da se nastavljaju u toku dužeg vremenskog perioda. Carls Ozgud predlaže da se za ostvarivanje takve politike ustanovi odbor za strategijsko planiranje koji bi bio u sastavu stalne uprave za razoružanje. Taj odbor bi obuhvatao stručnjake iz Ministarstva odbrane i spoljnih poslova, naučnike i predstavnike privrede. Njegov zadatok bi bio da predloži postupak za smanjivanje zategnutosti koji bi se ostvarivao korak po korak.

Sa tim predlogom su srodni izvesni planovi gde se ima u vidu ugovor kojim bi se sile obavezale da nikada prve neće upotrebiti nuklearno oružje. Misli koje se nalaze na toj liniji temeljno su ispitane od onog dana kada su ih prvi put pomenuli neki naučnici-prirodnjaci koji su se morali odlučiti da li treba preporučiti da se izgrađuje termonuklearna bomba. Kako je utvrđeno u jednoj studiji Centra za međunarodne studije Univerziteta u Prinstonu koja se pojavila 1963. godine, ti tokovi misli nisu obećavali nikakvo praktično mogućno rešenje. Oni nisu značili mnogo više od ukazivanja na činjenicu da mnogi američki istraživači u oblasti strategije prosto idu za svakom mišlju — pa i kad je još tako nerealistička — sve dok upućuje u pravcu ograničavanja naoružanja.¹⁵

Jedan drugi metod upotrebe nuklearne moći da bi se napad odbio postupcima koji ne dovode do velikog rata, nazvali su oni što su ga pronašli „kontrolisanom odmazdom“. Tu važnu teoriju, pored ostalih, razvijao je i Morton Kaplan, u Prinstonu.¹⁶ Takva strategija bi se sastojala u tome da se napadaču ili protivniku za koga se veruje da je sposoban za napad, uputi opipljiva opomena. Takva pretnja ili opomena — koja bi uvek morala da bude propraćena odgovarajućim saopštenjem — mogla bi se sastojati od razaranja nekog neprijateljskog industrijskog postrojenja konvencionalnim ili nuklearnim oružjem, ili bi

to bilo uništenje vojnog cilja, ili čak grada. Ovo svakako samo pošto bi se već tražila evakuacija stanovništva tog grada. Kontrolisana odmazda bi se mogla zaodenući i „pečurkom“ neke eksplozije oružja megatonske jačine, i to blizu nekog neprijateljskog objekta. No, ta eksplozija bi usledila na izvesnoj visini iznad nekog mesta, gde bi se, isitna, mogla videti i čuti, ali ne bi ubijala ljudi niti razarala materijalna dobra.

Vidimo da ove misli, predstave i rezonovanja sasvim liče na one koje smo videli kod nuklearnih fizičara iz 1945. godine. Oni su hteli da izbegnu stvarnu upotrebu prve atomske bombe protiv nekog japanskog grada i zbog toga su predložili simboličnu primenu tog novog oružja, kako bi se na taj način prinudio Japan na kapitulaciju. Razlozi koji su sprecili da se takav postupak isproba 1945. godine izloženi su u jednoj od ranijih glava ove knjige.

Teorije koje su ovde pomenute, a razvijali su ih privatni teoretičari, predstavljaju prilično proizvoljno izabrani isečak iz gotovo nepreglednog mnoštva raznih dela. One su se pokazale kao malo važne i razvijale su ograničeni uticaj na mišljenje odgovornih ljudi i javno mnenje. Ali one osvetljavaju činjenicu koliko se deo intelektualaca oseća pozvanim i obaveznim da se bavi najvišim problemima strategije bezbednosti. Od dana Hirošime, ispoljavanje takvih tokova misli postalo je deo američkog dijaloga.

Pronalazačima je bilo potpuno jasno koliko je neverovatno da se takvi metodi mogu primeniti ili čak ugovoriti sa nekim protivnikom i koliko bi mogli da se pokažu i opasnim. Jedan od njih označio ih je kao „bizarne“. Drugi, realističniji pisci — na primer Kissinger — istupili su suprotno njima i to sa dobrim razlozima. Kissinger zapaža da bi kontrolisana odmazda bila ili preterano ili nedovoljno ubedljiva. Pretnja ili demonstracija oružjem koja bi trebalo da bude ubedljiva, upravo bi iziskivala preventivan udarac; ako ne bi bila dovoljno ubedljiva ne bi mogla da spase žrtvu napada, niti bi mogla da ostvari ikakav uticaj.

Iznenadjujuće je to što, očigledno, nijedan američki pisac, teoretičar ili političar nije do sada priznao ili makar nagovestio da je kontolisana odmazda, u stvari, već primjena. Ovde mislimo na poznate eksperimentalne eksplozije nuklearnih bojnih glava.

Nacionalni interesi i obazrivo isplanirana spoljna politika nisu dopuštali da se učini ni nagoveštaj da su neke nuklearne probe koje su preduzimane u Sjedinjenim Državama bile zamišljene pre svega kao pretnja na adresu Sovjetskog Saveza. Sve su one, bez sumnje, služile istraživanju određenih naučnih i tehničkih problema u oblasti naoružanja i tehnike veza. Ali trenutak u kojem su ti opiti izvršavani, a možda i njihov broj i opseg, i činjenica što su preduzeti, a ne odloženi ili uopšte izostavljeni — sve je to zavisilo i zasnivalo se na pravim strategijskim odlukama. Strategijska namera se sastojala u tome da se uzvrati na slične sovjetske eksperimente, da se protestuje što je Sovjetski Savez u kasno leto 1961. godine prekršio prečutno ugovoren moratorijum, i da se sopstvena moć učini vidljivom kako bi se time u klici ugušili novi izazovi u Berlinu. Eto tako se neke probne eksplozije nuklearnog oružja obeju strana, poslednjih godina, mogu označiti kao mere kontrolisane odmazde koja se u osnovi pokazala uspešnom.

Oblici strategijskog rata

Jedno od najvažnijih ostvarenja naučnih strategijskih analiza i diskusija onog vremena, u kojima su i oružane snage sve življe učestvovali preko naučno-istraživačkog kadra ili specijalizovanih, poluprivateh instituta koji su sa njima bili stupili u ugovorne odnose, bilo je to što je postepeno stvarana opsežna predstava suštine naučnostrategijskog vođenja rata.

Između ciljeva ili žrtava strategijske odmazde, u strategijskoj teoriji postoji razlika koja se može obuhvatiti izrazima „strategija razaranja gradova“ (Countervalue) na jednoj i „strategija uništavanja vojne sile“ (Counterforce)

na drugoj strani. Između ta dva suprotna pojma lete sve moguće veze strategijskog izbora ciljeva.

Napad u okvirima strategije razaranja gradova, dakle, vrsta napada koju laik uopšte zamišlja kada misli na veliki strategijski rat i čijom se predstavom sa tvrdoglavom isključivošću bavi većina evropskih analitičara, sastoji se u iznenadnom udaru termonuklearnim oružjem na naseljene centre. Cilj takvog napada jeste da se raspoloživim sredstvima uništi onoliko ljudskih života koliko se uopšte može zamisliti i da se razori što više vrednosti i izvora koji omogućavaju vođenje rata i ponovnu izgradnju života nacije. Među poslove koje treba sprečiti spadaju: vođenje organizovane delatnosti vlade, nastavljanje priprema za rat i proizvodnja ratnog materijala.

Naprotiv, napad u okvirima strategije uništavanja vojne moći predstavlja se kao iznenadni napad podesnim nuklearnim i termonuklearnim oružjem, a možda i konvencionalnim bojnim glavama, koji se jasno i razgovetno usmerava na izvore strategijske moći protivnika. U svom najjasnijem obliku strategija uništavanja vojne moći bila bi čak povezana sa istinskim merama za zaštitu protivničkog stanovništva. To znači da se sa čisto vojnog gledišta, moraju podneti velike štete, kao, na primer, ograničiti se na nepotpuno razaranje nekog vojnog cilja, ukoliko se na drugi način ne bi mogla izbeći smrt civilnog stanovništva ili razaranje drugih dobara, nego upravo ograničavanjem primene strategijskog napadnog oružja.

Između krajnjih tačaka skale mogućnosti koje označavaju granice izbora ciljeva, Herman Kan navodi sledeće glavne¹⁷: strategija razaranja gradova plus strategija uništavanja vojne moći, dakle, uništavanje važnijih delova stanovništva, grupa zgrada i naselja i istovremeno vojnih ciljeva; strategija uništavanja vojne moći plus dodatak, dakle, razaranje neke baze strategijskog dalekometnog naoružanja i uzgred ubijanje ljudi i razaranje nekog naselja kao poželjno sporedno dejstvo.

Pri upoređivanju prirode, dejstva i jačine raznih vrsta strategijske odmazde, savremenija američka teorija je došla do iznenađujućih rezultata. Njeni zaključci spadaju

u neumitnu logiku: oružja koja mogu da razaraju samo gradove nisu ofanzivna nego defanzivna. Oružja koja su sposobna da uništavaju strategijska oružja protivnika nisu odbrambena, nego su ofanzivne prirode.

Lako je shvatiti glavne razloge takvog razmišljanja. Ako — pretpostavimo — iznenadnim napadom unište kako strategijske bombardere tako i interkontinentalne projektille Sovjetskog Saveza, ili makar veliki deo, Sjedinjene Države time otvaraju put za napad svake druge vrste. One onda mogu da napadaju konvencionalnim oružanim snagama ili razaraju dobra i živote ljudi u Sovjetskom Savezu i u zemljama koje su njegovi sateliti ili saveznici, ili bi mogle da ostvare političke ciljeve samim pretnjama, zahtevima ili pregovorima koje bi pratio oštar pritisak. Dakle, takvo oružje je podesno za preduzimanje ofanzive.

Pretpostavimo da Sovjetski Savez planira strategijski iznenadni napad na Sjedinjene Države. Sve dok ne bi bio ubeden da se već u početku sukoba može izbaciti iz stroja strategijska moć odmazde Sjedinjenih Država, on zna da bi pretrpeo uništavajući protivudarac. Zbog toga, razaranje američkih gradova i ubijanje sanovništva u njima ne bi koristilo političkim ciljevima Sovjetskog Saveza i takav napad ne bi imao nikakvog smisla. Naprotiv, kao defanzivna mera on bi imao taj značaj što bi se američkom napadu moglo suprotstaviti nešto čime bi SAD možda bile prinuđene da prekinu napad.

Francuska ne bi mogla svoju „sili odvraćanja“ (Force de dissuasion) da iskoristi za napad, pošto je ta njena sila po svojoj izgradnji i naoružanju podesna samo za strategiju razaranja gradova, dakle, u stanju je samo da razara naseljene centre. Takav udarac protiv Sovjetskog Saveza, Velike Britanije ili Sjedinjenih Država sigurno bi izazvao protivudar strategijskim oružjem koji bi likvidirao ostatke „sile odvraćanja“ — ako bi možda još postojali — ali istovremeno i udar odmazde strategije razaranja gradova koji bi imao uništavajuće dejstvo. Taj protivudar bi doveo do toga da prvi, francuski, udar postane odmah bespredmetan, pošto u samoj Francuskoj ne bi preživeo niko ko bi ga mogao iskoristiti.

Teorijska razmatranja se po pravilu ne bave pitanjem da li je uopšte mogućan protivudar strategije uništavanja vojne moći koji bi pogodao isključivo vojne ciljeve, i u kojoj bi meri razoružao neprijatelja i lišio ga sposobnosti da vodi strategijski nuklearni rat. Pošto obrađuju strategiju uništavanja vojne sile kao mogućnu, teoretičari prećutno smatraju da postoje tehničke pretpostavke za postupak čije bi strategijske i moralne prednosti bile takve da bi ih trebalo obaručke prihvati.

Velika debata

Strategijska misao postaje sve obuhvatnija i raznovrsnija. Sve mnogobrojnija su i učenja i sve razgranatiji putevi kojima američki mislioci pokušavaju da se približe odlučujućem pitanju: kako se može izbeći rat ili kako se može uspešno završiti, ukoliko bi izbio uprkos svemu. Zbog toga je potreba da se dobije pregled o nauci koja se tek razvija i da se sredi to obilje mišljenja, postala hitna.

Robert Levin, privredni naučnik zaposlen u korporaciji „Rand“, istupio je 1963. godine pred javnost knjigom u kojoj je pokušao da sistematski sredi tadanju strategijsku literaturu. U knjizi „Oružje govori“¹⁸ koja je nastala u Harvardskom univerzitetskom centru za međunarodne poslove, Levin predlaže klasifikaciju učenja, i svakog pojedinog pisca i njihovih mišljenja, prema dva glavna merila.

Prvo merilo za svrstavanje nekog autora jeste njegova namera i cilj koji teži da ostvari svojom strategijom. Drugo merilo su učinak i posledice, koje će se teže postići tom njegovom strategijom i koje ona očekuje.

Prvo merilo, prema namjeri i cilju, pruža se od ciljeva pacifista — koji bi hteli da onemoguće rat ili bar da umanje verovatnoću njegovog izbjivanja i naročito pokušavaju da isključe termonuklearni rat — do ciljeva antikomunista: da se po svaku cenu spreči prodiranje komunizma, da se on ograniči na zemlje u kojima je već

zavladao, ili čak da se od njega oslobode i narodi koje drži podjarmljene. Između te dve granične vrednosti skale nalaze se najrazličitije namere.

Drugo merilo, naime ono koje meri opseg prouzrokovanih promena, počinje od ciljeva — kojima je u celokupnoj američkoj istoriji težila većina ličnosti na visokim odgovornim mestima — minimalista koji se sastoje u tome da se izravnaju međusobno suprotstavljeni interesи. To merilo prestaje da važi kod predstavnika i branilaca maksimalizma — pobornika totalnog ostvarenja onoga što traže, totalnim promenama.

Levin na osnovu toga sastavlja svoj spektar učenja koji, po njegovoј terminologiji i u prevodu koji joj najviše odgovara, glasi:

Systemic anti-war	maksimalizam, protiv rata ^{*1}
Marginal anti-war	minimalizam, protiv rata ^{*2}
Marginal middle	minimalizam, srednji ^{*3}
Marginal anti-communist	minimalizam, antikomunistički ^{*4}
Systemic anti-communist	maksimalizam, antikomunistički ^{*5}

Među maksimaliste koji su protiv rata može se uvrstiti pisac kao što je Bertrand Rasel. Među minimaliste koji su se usmerili protiv rata mogli bi se naći pisci kao Džordž Kenan, Volter Lipman, Amitaj Ecion i Čarls Ozgud. Kod minimalističke sredine nalazimo, tako reći, sve pisce koji su pomenuti u ovoj studiji i učestvovali su sa odlučujućim uticajem u razvoju strategijske misli, kao što su Din Ačeson, Robert Bovi, Bernard Brodi, Herman Kan, Henri Kisinger, Tomas Šeling, Albert Volsteter, Arnold Volfers i mnogi drugi. Među minimalističkim antikomunistima, to jest koegzistencijalistima, mogli bi se pomenuti Robert Straus-Hipe i Stefan Posoni, Maksimalistički

* 1 ultrapacifizam ili apsolutni pacifizam.

* 2 pacifizam.

* 3 umereni pacifizam.

* 4 koegzistencijalizam.

* 5 poborništvo „krstaškog“ rata protiv komunističkih zemalja ili zagrižena antikomunistička ratobornost. 1—5 — Prim. prev.

antikomunisti — „krstaši“ — su zastupljeni imenima ranijeg senatora i kandidata za predsednika Barija Goldvorta i Aleksandra de Severskog.

Maksimalisti na jednoj strani spektra odražavaju mišljenja velikog dela liberalnih intelektualaca, a oni na drugoj strani — duboko ukorenjena mišljenja mase koja se retko javlja za reč. Dok minimalisti kako na pacifističkoj tako i na antikomunističkoj strani, zastupaju značajna mišljenja, ali ne vrše nikakav bitni uticaj, minimalistima sredine treba pripisati zaslugu što su uticali kako na privatno tako i na službeno strategijsko mišljenje i planiranje, i to u smislu koji je često dolazio do izražaja u odlukama odgovornih.

Koliko je stvarno jak uticaj ovih misilaca? To je pitanje koje se u SAD često postavlja u krugovima koji raspravljaju o svetu strategijskih misli. Delo „Strategijska ekspertiza i nacionalna bezbednost“ pukovnika Veslija Posvara, iz 1964. godine,¹⁹ daje upečatljiv odgovor na to i slična pitanja.

Nepristrasni posmatrač dolazi do zaključka da su privatni i službeno pozvani strategijski analitičari doprineli razvoju američke politike našeg vremena, mnogo više no što veruje i shvata američki narod, baš kao i mnoge ličnosti na visokim položajima. Kada se posmatraju teme koje obrađuju nadležni instituti, njihovi pojedini saradnici i važniji pisci strategijskih dela, ubrzo se uviđa da one nikako ne rasuđuju samo o problemima velikog strategijskog rata koji izgledaju daleki, nego i o svim pitanjima, koja u svakodnevnoj politici neprestano niču. Temeljno se promeravaju stvari kao što su: podobnost za ograničeni i subverzivni rat, ograničenja naoružanja, dopunske mere za ograničenje naoružanja, jednostrani koraci, politički predlozi, istraživanja mogućnih ratnih ciljeva i putevi za okončavanje rata. Pojedinačno se postavljaju pitanja kao što su: koliko je uspešna strategija uništavanja vojne moći? Koliko je verovatna i pouzdana sposobnost za strategijski protivudar (Second strike)? Kako bi na strategijsku ravnotežu uticalo ako bi se stvarno izgradila civilna odbrana? Kako se najbolje može organi-

zovati nuklearno zastrašivanje koje bi sprečilo sovjetsko ugrožavanje Evrope? Koliko bi trebalo da se odbrana Evrope oslanja na mala nuklearna oružja kod trupa na frontu? Kako se rat može okončati, ukoliko bude otkazalo zastrašivanje?

Sistematski pregled celog tog polja strategijskog istraživanja otkriva iznenađujuće bogatstvo misli, najbržljivije ispitivanje mnogih mogućnosti i predloge za rešavanje problema koji su bogati fantazijom. Izraz „iznenađujuće“ sme da se upotrebi pošto je do kraja drugog svetskog rata za SAD bilo upravo karakteristično to što su strategijske studije retko ugledale svetlo dana. Razlozi i uzroci ranije oskudice u takvim radovima ovde su prikazani zajedno sa snagama koje su pokrenule najnoviji razvoj.

Američko strategijsko mišljenje danas je savladalo smetnje koje su ranije sprečavale i pominjanje i procenjivanje sile kao oruđa politike. Politika i moć više se ne razdvajaju kruto. Strategija se danas shvata i razume u stvarnom i punom smislu kako ga je, na primer, formulao general Albert Vedemajer: „Velika strategija je nauka i vještina upotrebe pomoćnih izvora nacije, za ostvarivanje ciljeva koje je sebi postavila nacionalna politika“. ²⁰

I uprkos tome, u celom toku strategijskog raspravljanja, na svakom koraku, nailazimo na ostatke starinskih uzoraka mišljenja. Tako bi se kao primer mogao pomenuti još dominirajući empirizam koji stalno traži da se teorija sigurno oslanja na već poznate činjenice i da se sačeka dok sve činjenice budu poznate pa da se tek onda preduzme sledeći korak. Zatim bismo mogli da pomenemo bipolarnost koja je gospodarila do pre kratkog vremena i vodi isključivom raspravljanju o jednom te istom problemu, naime o otporu moći Sovjetskog Saveza. S tim u vezi mogli bismo takođe da ukažemo na sklonost ka moralističkom shvatanju koje prečutno prihvata da su Sjedinjene Američke Države uvek u pravu a razvijanje i upotrebu njihove moći uvek izjednačava sa kažnjavanjem nekog zločinca.

Odbojana zemlje nije u SAD uopšte priznata kao stalna potreba o kojoj se neprekidno mora voditi računa, nego uvek samo kao odgovor na ugrožavanje koje se može lako razaznati i nazvati pravim imenom. Zbog toga i nije iznenađujuće što u širokim krugovima postoji mišljenje da, čim počne da popušta zategnutost između istoka i zapada, može se srazmerno smanjiti i naprezaњe u službi odbrane. Tako se već javljaju za reč glasovi da „Nato“ — koji je zacelo stvoren kao protivmera jasno izraženoj opasnosti — sada treba ponovo da bude preispitan. Sve to ne može da iznenadi nikoga ko sebi polaže računa s činjenicom da je takvo držanje dominiralo celokupnim vojnim mišljenjem u Sjedinjenim Državama u toku više od jednog stopeća. Ali su od tih tragova starinskog mišljenja koji još postoje mnogo jači ogromni uspesi, postignuti od kraja drugog svetskog rata, kako u teoriji tako i u praksi nacionalne odbrane.

VII

PRIMENA NAPREDNE MISLI

Tehnika i strategija

Sada treba odgovoriti na pitanje: u kojoj meri su strategijske predstave i teorije — koje su od svršetka drugog svetskog rata razvili bezbrojni mislioci u uniformi i civilu — uticale ili čak određivale vojno-političku strategiju Sjedinjenih Američkih Država? Ovo pitanje sadrži i jedno drugo: kako je bilo moguće da su nauka i vojnička praksa stupile u tako tesnu vezu poslednjih dvadeset godina?

Strategijska doktrina Sjedinjenih Država je 1961. godine usvojila određene konture. Iako uopšte nije zbijena u krute oblike, ipak se od tada razvijala na mirnijim kolosecima. To na jednoj strani treba pripisati strategijskom istraživanju i delatnosti stručnjaka koji su prostrano polje — koje im je bilo otvoreno — tako temeljno istražili da su u svojoj obimnosti jasno upoznata pitanja dana, a verovatno i ona koja će se postavljati u sledećim godinama. Razvijeni su metodi koji omogućavaju da se i budućnost skicira sa izvesnim stepenom verodostojnosti. Određenoj stabilizaciji doprineo je i sam razvoj ratne tehnike. On je dostigao tačku na kojoj je u stanju da pruži široku lepezu mogućnosti od kojih se može birati. Tehničko oruđe je manje, no ranijih godina snaga koja bi uticala na strategijske odluke ili ih iznudivala zbog toga što bi

se činilo da nudi jedino mogućno rešenje. Naprotiv. Zbog svoje mnogobrojnosti, tvorevine vojne tehnike su opet postale oruđa, alatke u pravom smislu. Njih može da bira duh koji planira i odmerava slobodnim odlučivanjem.

Sredinom šezdesetih godina prihvaćeno je da je u najbližoj budućnosti malo verovatan veliki tehnički preokret koji bi dubokim zahvatima izmenio uslove u vojnom svetu oko nas. Sledećih godina ne treba ništa novo očekivati od niza veličina kao što su: lake termouklearne bojne glave, rakete kojima bi se veliki korisni tereti mogli da ponesu u orbitu oko Zemlje, čvrste pogonske materije, nuklearne pogonske materije za podmornice, osmatrački i sateliti za vezu. Razume se, usuđujemo se to da tvrdimo samo uz jednu ogragu: dobro je poznato kako su bila retka tačna predskazivanja u pogledu tempa tehničkog napretka. — Svi krupni preokreti u oblasti tehnike poslednjih dvadeset godina izgledali su neverovatni pre no što su postali činjenice. Pa ipak, sledeći verovatni razvici koji privlače pažnju: protivprojektilski projektili, primena laser-a i masera* i drugih njima sličnih uređaja, tehnička primena fuzije atomskih jezgara — sve to izgleda da se danas nalazi tek u stadiju eksperimenta. Biološka, radioaktivna i hemijska oružja — čiji je naučni razvoj mnogo napredovao i na kome se i dalje energično radi — izgleda da su još veoma daleko od toga da bi se mogla razmatrati kao stvarna, praktično primenjiva ratna sredstva kojima se može vladati.

Dok su u ranijim fazama razvoja, otkrića i pronałasci iz kojih su se mogli izgrađivati novi sistemi oružja često činili polaznu tačku za nove strategijske poglede i planiranja, danas su uloge obnute. Široka lepeza tehničkih mogućnosti koja danas postoji i drži na raspolaganju oruđa za ostvarivanje gotovo svakog plana — ili bi ih, pak, mogla staviti na raspolaganje, ako bi se neko odvažio i preuzeo mere da moćna sredstva dovede do

* Maser (Microwave) Amplification by Stimulated Emission of Radiation) je pojačivač i generator elektromagnetskih talasa područja 10 cm do 0,1 m; njegovim razvojem stvoren je laser („optički maser“). — Prim. prev.

punog razvoja — stavlja planera koji se nalazi u najvišoj instanci, u situaciju da pita: „Šta hoću da postignem?“ Ako se na to glavno pitanje o cilju dejstava odgovori, on može da počne da skicira strategiju koja ga vodi tom cilju, a zatim bira sredstva, sisteme oružja i njihov razvoj koji su mu potrebni da bi ostvario tu strategiju. To je novo.

Takav postupak se nije mogao zamisliti sve dok su vojni i politički planer i naučnik delovali na sasvim različitim poljima, svaki bez dovoljnog poznavanja ostalih. Ta razdvojenost je sada savladana. Novo tumačenje pojmove nacionalnih interesa i bezbednosti nastalo je iz iskustva drugog svetskog rata, iz velikih političkih poduhvata kao što su ostvarenje „Trumanove doktrine“, * „Maršalovog plana“ ** i 4. tačke Programa Severnoatlanskog saveza. *** Iz drugog svetskog rata izašla je nova generacija kojoj su bile dobro poznate stvari kao: nauka o privredi, diplomacija, sociologija, nuklearna fizika, elektronika, vojna strategija, politika sile, statistika i istraživanje postupaka i psihologija. Ti predmeti su se mogli dovesti u vezu jedan sa drugim i odmah su stupili u vezu zbog sukoba između Istoka i Zapada koji je stalno prisutan i na sve je bacaó senku.

Istorijском posmatranju ne može da umakne činjenica da je podstrek da se na nov način pristupi novim problemima došao mnogo pre sa vojne strane no od civil-

* Program Trumanove vlade iz 1947. god. za vojno-ekonomsku pomoć Grčkoj i Turskoj. — Prim. prev.

** Plan (nazvan po ministru spoljnih poslova SAD) za ekonomsku pomoć SAD Evropi, radi omogućavanja normalnog funkcionišanja svetskog kapitalističkog tržišta; prihvaćen u Parizu 1947. god. od strane 16 država. — Prim. prev.

*** Vrlo elastična formulacija te tačke: „Strane ugovornice savetovaće se međusobno kad god po mišljenju ma koje od njih budu ugroženi teritorijalni integritet, politička nezavisnost ili bezbednost ma koje od potpisnica“ omogućava SAD mešanje u unutrašnje stvari drugih država članica Nato. — Ministar spoljnih poslova Ačeson je, komentarišući ovu tačku, izjavio: „Uspostavljanje komunističke vlade u jednoj od država potpisnica Atlantskog pakta moglo bi se smatrati kao razlog za intervenciju“ — Prim. prev.

nih instanci koje su odgovorne za oblikovanje politike SAD prema saveznicima i protivnicima. Desilo se to da su ratno vazduhoplovstvo, ratna mornarica i kopnena vojska, po ovom redosledu, nakon pobedonosno završenog rata i posle prenagljenog razoružanja — u vreme kada su se prihvatili zadatka da opet razvijaju nove generacije oružanih snaga i da sastavljaju nove ratne planove — sami sebe videli pred nužnošću da na ubeđljiv i jasan način izlože svoje potrebe, da ih obrazlože i omeđe. Za to su bili potrebni naučni argumenti i dokazi koji se izražavaju brojevima.

Pošto su u predračunima vidova oružanih snaga bili predviđeni veliki iznosi za zadatke istraživanja, oni su mogli sebi dozvoliti i da izdaju naloge privatnim i poluprivateim opštekorisnim institutima, da rade za njih uz naknadu. Takođe su mogli, izvan instituta i svog sopstvenog uniformisanog kadra, da idu u potražnju za talentima i, kada ih nađu, da ih uvode u svoju službu. Kao rāni primer ove vrste istraživanja može se pomenuti jedna studija koja je po nalogu ratnog vazduhoplovstva preduzeta i završena 1954. godine. Njome su iscrpno i strogo ispitani izbor i upotreba baza za Strategijsku bombardersku komandu.¹ Taj dokument je godinama ostao u tajnosti i tek 1962. godine izšao je na svetlo javnosti.

Poluprivate instituti

Dobar primer kako se strategijski problemi, radi razbistranja, prenose na privatne i poluprivate institute, pruža jedan spisak ugovora koje je u najnovije vreme zaključila Agencija SAD za kontrolu naoružanja i za razoružanje: tehnički postupak za inspekciju izgradnje strategijskih nosača dalekometnog oružja — nalog kompaniji „Bendiks systems divižen“; * postepeno razoružavanje i ra-

* Odeljenje Bendiks kompanije za ispitivanje i razvoj elektronskih uređaja za navigaciju, projektile i satelite.

zoružavanje po zonama — nalog kompaniji Rejtion;* statistički postupak za inspekciju ugovorenih ograničenja naoružanja — nalog instituta „Matematika“ u Prinstonu; problemi sistema inspekcije — nalog Institutu za analizu odbrane (IDA).

Pri tome treba istaći da oružane snage ne bi nikada bile u stanju da se masovno koriste civilnim talentima i „ekspertizama“ civila — kako se to sada stvarno zbiva — da se same nisu opsežno posvetile naučnom istraživanju. Samo zahvaljujući postojanju sopstvenih istraživačkih ustanova bilo je moguće da se u redovima unifor-misanog ljudstva nađu i mnogi stručnjaci koji izlažu svoje probleme istraživaču u civilu, mogu da postavljaju izvesna pitanja i u stanju su da razne odgovore povezuju međusobno i sa problemima koje je trebalo rešavati.

Ratna mornarica je, pored sopstvenog naučnog štaba, zaposlila i mnogobrojne stručnjake u Upravi za pomorska istraživanja, a povrh toga i Grupu za ocenjivanje dejstava koja je osnovana pri masačusetskom Tenhološkom institutu. Ministarstvo odbrane raspolaže Upravom za istraživanje u oblasti odbrane i tehnike, Agencijom za visoka istraživanja projekata odbrane od balističkih projektila i već pomenutim Institutom za analizu odbrane. Ratno vazduhoplovstvo je za svoje potrebe stvorilo korporaciju „Rand“. Veliki deo programa vođenih oružja vazduhoplovstva ustupljen je, na osnovi ugovora, civilnim organizacijama. Tako: 1953. godine „Atlantski projektilski poligon“ — sada „Kejp Kenedi“, — kompaniji „Pan ameriken vorld ervejs“; 1955. godine tehničko rukovođenje programom vođenih oružja — korporaciji „Ramo-vulridž korporejšn“ i pojedini nalozi za razvoj, prirodno, industriji. Pošlo se i obrnutim putem. Tako ratno vazduhoplovstvo široko radi za civilni program kosmičkih letova, za Nacionalnu upravu za vazduhoplovna i vavionska istraživanja (NASA) koja je osnovana oktobra 1958. godine.

* Korporacija za izradu i razvoj vođenih projektila. — Prim. prev.

Nabrala se u svemu oko 350 opštakorisnih istraživačkih instituta, 300 istraživačkih centara na univerzitetima i preko hiljadu istraživačkih organizacija privatnih industrijskih preduzeća i privatnih ustanova koje se bave, sasvim ili delimično, rešavanjem problema koji su vezani sa vojnom strategijom i nacionalnom bezbednošću.

Zategnutost i gotovo neizbežni sukob između „pronalazača“, tehničkog novatora koji nije u službi oružanih snaga — na jednoj strani, profesionalnog vojnika, vojnog tehničara, planera i stratega u uniformi — na drugoj, jeste pojava koja se može naći u svim vremenima i u svim zemljama. Ona je u Sjedinjenim Državama potisnuta u pozadinu povoljnim razvojem poslednjih godina. U Velikoj Britaniji ratna mornarica tvrdi da je u drugom svetskom ratu načelno ozbiljno prihvatala, mišljenja i predloge koje su joj spolja prinosili pronalazači i ljudi sa strategijskim idejama i planovima i da ih je odista uvek proveravala u pogledu primenljivosti. Ako je tako bilo, ni lično ministar ratne mornarice i kasniji ministar — predsednik Winston Čerčil, ne bi smeо da u tome bar donekle ne učestvuje. On se, međutim, u svojim istorijskim delima stalno žali na uskogrudu isključivost i konzervativizam vojnih vlasti i komandanata. U svim drugim zemljama stanje je takvo da se vojnik još čvrsto drži ubeđenja da samo on može da zna šta je korisno i mogućno za odbranu zemlje.

Naprotiv, u Sjedinjenim Državama danas se pokreće razvitak novih sistema oružja, ispitivanje strategijskih problema i vojnonaučno istraživanje, u mnogim slučajevima prosto-naprosto samim nalozima i pitanjima Ministarstva odbrane ili pojedinih vidova oružanih snaga. Ti nalazi i pitanja su po pravilu oblikovani kao ugovorene pogodbe o određenim zadacima istraživanja i razvoja. Ali i industrija i privatne institucije mogu same da prihvate inicijativu i da se obraćaju vojnim ustanovama svojim predlozima. Ukoliko privatni predlozi — bilo da se tiču sistema oružja, operativnih postupaka, problema snabdevanja ili vojno-političkih istraživanja — budu načelno prihvaćeni, Ministarstvo odbrane praktikuje, po pravilu,

da plaća istraživačke i studijske radove koji proizlaze iz daljeg razvoja i nastavljanja rada na tim predlozima.

To su službeni putevi na kojima se ostvaruje saradnja između vlasti i privatnih stručnjaka. Međutim, teže je upoznati najodgovornije rukovodioce sa privatnim teorijskim raspravama o strategijskim problemima. Ipak se ne gube uticaji koji proizlaze iz takvih radova. Oni dopiru, ako već ne do vrhovnih odgovornih ličnosti, ono bar do savetnika i stručnjaka na raznim nižim stepenicama vojne hijerarhije, pošto ovi često pripadaju istom uzrastu i istim socijalnim grupama kao i pisci sa univerziteta i istraživačkih instituta. A sa nivoa savetnika vode mnogi putevi ka višim nivoima, iako su često neizvesni i krivudavi.

Vreme koje taj proces zahteva može da bude kratko, al i veoma dugo. Pod vladom predsednika Ajzenhauera moglo je da potraje osam godina dok se neko važno saznanje prihvati i pretvori u odgovarajuću odluku. Primer za to je veštački Zemljin satelit. Za njega je dala predlog korporacija „Rand“ krajem četrdesetih godina; nadležne vladine ustanove su ga prihvatile kao dragocen sistem koji vredi razvijati i potom je — ubrzano zaboravljen, sve dok „sputnjik“ nije počeo da kruži oko Zemlje.

Unutrašnja povezanost između vojske, nauke i industrije, poslednjih godina je začuđujućih razmara. Pa ipak, još postoje nepremostive provalije i nepomirljiva međusobna zavist. To nikad neće biti sasvim odstranjeno. Pa i prirodno je što je profesionalni oficir kritičkim okom i podrobno ispitivao prodiranje civila u područje njegovog poziva koje je uzimalo maha. Prema toj pojavi morao se tako ponašati vojnik od zanata koji je iza sebe gledao na stogodišnju tradiciju — koja ga je uvek videla odvojenog od ostalog naroda, jer je ponajčešće delao na dalekim i nepristupačnim mestima — tradiciju, uostalom, koja je od njega stalno zahtevala da čuva svoje staleško stanovište koje je tako visoko uvažavano, i da ga brani od vojnog diletantizma.

Profesionalni oficiri bi danas mogli žaliti što su posle drugog svetskog rata sami doprineli da se sruše zidovi

koji su odvajali vojno područje od civilnog. Ali mnogi priznaju da su u nekim slučajevima prejako naglašavali svoju stručnu specijalnost. Vidovi oružanih snaga, naime ratna mornarica, kopnena vojska, ratno vazduhoplovstvo i mornarička pešadija, predugo su oklevali da zajednički čuvaju interes svoga poziva, i pored ukaza i upravnih dekreta kojima se išlo na to da se savlada preoštra podvojenost među vidovima oružanih snaga. Oni su propustili da za zajedničko planiranje odgoje stručne kadrove koji su tako neodložni i radije su se oslanjali na prigodan, povremen zajednički rad stručnjaka pojedinih vidova oružanih snaga. Jedan profesionalni oficir i kritičar nadmoćne uloge koju su civili stekli u oblasti vojnog planiranja i odlučivanja, piše: „Propust profesionalnih oficira, koji se sastoji u tome što se nisu upoznavali zahtevi vremena i što im se nije udovoljavalo, omogućio je laicima-stratezima da se šepure u oblasti vojnih pitanja.“²

Glasovi takve vrste su danas ipak usamljeni. Američki profesionalni oficir pre nagnje tome da na način kojim se možda ide predaleko, ustukne pred civilom i da se u najvažnijim pitanjima osloni na njegovu „ekspertizu“, umesto da sam izrađuje osnove za važne odluke. Ili, što je još gore, dešava mu se da se plaši donošenja odluka, pa i njih prepušta stručnjacima.

Međutim, svuda se može osetiti nastojanje da se ostvari pravilna ravnoteža. Kako se jako razvilo strateško mišljenje u Sjedinjenim Državama i kako ga malo sputava vojni profesionalizam, može se videti iz programa koji se izučavaju u nacionalnim vojnim akademijama. Tamo mladi oficir brižljivo i dobro upoznaje pojmove strategije u najširem smislu.

U vojnoj akademiji Sjedinjenih Država u Vest Pointu, Odeljenje za socijalne nauke, na primer, vodi kurs o problemima nacionalne bezbednosti. Cilj tog kursa je da proredi interesovanje za klimu u zemlji i inostranstvu koja utiče na politiku bezbednosti države. Potrebno je „buditi razumevanje za mnogostruko uzajamno dejstvo između vojne politike i drugih sredstava nacionalne politike.“ Slušalac u okviru tog kursa čita dela savremene strate-

gijske literature, a među njima i veoma vredne knjige svojih nastavnika koji su oficiri po pozivu. To isto važi za vazduhoplovnu akademiju u Kolorado Springsu.

Tako se čini da sredinom šezdesetih godina stanje strategijske misli u SAD mnogo obećava. Ono je omogućilo i unapredilo izgradnju savremene odbrane zemlje, instrumenta koji ume da otvorí sve pomoćne izvore — ljudskih i materijalnih snaga — za savlađivanje ogromnih zadataka koje vidi pred sobom.

Sasvim je drugo pitanje odnosa između vojnika i njegovog saveznika nauke s jedne, i civilne političke vlasti, s druge strane. Pošto strategija znači primenu svih pomoćnih izvora nacije, ne može se govoriti o modernoj strategiji sve dok obe moći — vojna moć i spoljna politika — ne stupe u tesnu vezu.

Pentagon i Ministarstvo spoljnih poslova

Američka diplomacija i planiranje spoljne politike ostali su sve do jednog kasnog trenutka — oko 1945. godine — odvojeni provaljom od vojnog planiranja. U tadašnjim shvatanjima u SAD o vođenju spoljne politike i njenim ciljevima, polazilo se — prema staroj tradiciji — od stava da je mir normalno, bogu poželjno stanje, a rat nenormalno i neminovno prolazno. Vojna moć se, dakle, ne bi mogla posmatrati kao element nacionalnog života sa kojim treba zajednički živeti, nego samo kao izlaz, neželjeno pomoćno sredstvo kojeg bi se čovek u nuždi latio — „ultima ratio regis“.*

Još za vreme drugog svetskog rata, odvojenost ratovodstva od politike, koliko je to bilo moguće, zadržavala se, iako su događaji tekli na način koji je to sve više otežavao. Vojni rukovodioци su ubrzo bili prinuđeni da traže savete od diplomata. Ali to se dešavalo u ograničenom području, za usko ograničena pitanja jednog jedinog ratišta. Za američko držanje bilo je karakteristično po-

* „Poslednje vladarevo sredstvo“ — latinski izraz o ratu. — Prim. prev.

našanje generala Ajzenhauera u toku konferencije u Ka-zablanki, 1943. godine: on nije našao za potrebno da posedi na Konferenciji duže od svega nekoliko sati, pošto „nije imao vremena“. Na drugoj strani, diplomat, kako se čini, nisu imali želje da pribavljaju izjave sa mišljenjima vojnih stručnjaka.³

Događaji posle 1946. godine — kada je Iranu zatrebala zaštita od Sovjetskog Saveza; kada je 1947. godine obnarodovana Trumanova doktrina za odbranu Grčke i Turske, a kasnije i Jugoslavije, od preteće sovjetske ekspanzije; kada su komunisti 1948. godine zavladali Čehoslovačkom bez borbe, a Berlin blokirali — tek ti događaji su pokazali i oklevalu i skanjeralu da vojna moć i spoljna politika ubuduće moraju da budu tesno povezane. Potpisivanje Severnoatlantskog pakta u Vašingtonu 4. aprila 1949 — prvog vojnog saveza Sjedinjenih Država, u mirno doba — bilo je simbol novog vremena u kome su moć i politika stupile u jednu trajnu vezu.

Kada se predsednik Truman, 30. januara 1950, složio sa programom za razvoj hidrogenske bombe, istovremeno je izdao nalog da se ponovo ispita celokupna spoljna i odbrambena politika. Dokument koji je na osnovi tog naloga izrađen u roku od dva meseca — i koji se uopšte označava šifrom NSC 86, a još i danas je tajan — bio je rezultat zajedničke studije ministarstava spoljnih poslova i odbrane. Nastao je pod jakim učešćem naučnog saradnika Saveta za spoljne odnose Pola Nitsea koji je sada ministar mornarice.

Mnogobrojni udeli civilnih instituta i opštakorisnih organizacija u vojnom planiranju ne bi smeli da se tumače tako kao da su samo vojnici tražili njihovu pomoć. I civilne vlasti su tražile i dobijale savete i dragocenu pomoć istih ili sličnih ustanova. Kao primeri bi se mogli pomenuti čuveni Gejterov izveštaj iz 1958. godine, koji se još čuva kao tajan, i izveštaj Fondacije braće Rokfeler iz te iste godine — oba o uticaju i posledicama moći vođenog oružja Sovjetskog Saveza na spoljnu politiku Sjedinjenih Država, u najširem smislu. Ili izveštaj „Američka spoljna politika; razvitak u oblasti odbrambene tehnike i njegov

uticaj na strategiju i spoljnu politiku Sjedinjenih Država", koji je vašingtonski Centar za spoljno-politička istraživanja, pod Arnoldom Volfersom, podneo decembra 1959. Komitetu Senata za odnose sa inostranstvom.⁴

U američkom sistemu postoji na najvišem nivou nadaleko vidljiva veza između vojne moći i spoljne politike — u ličnosti predsednika. U kojoj meri će ta veza biti delotvorna i korisna, u velikoj meri zavisi od ličnosti samog predsednika, njegovog shvatanja dužnosti, metoda rada i od njegovih saradnika — koje je sam izabrao. Zbog toga su važni stalni i unapred uređeni odnosi između ministarstava odbrane i spoljnih poslova.

Neobličeni, gotovo slučajni horizontalni odnosi između ministarstava spoljnih poslova i odbrane i prigodna, povremena saradnja na zajedničkim studijama i istraživanjima, pokazali su se nezadovoljavajućim u svetu u kome su svuda i uvek pretili rat i prevrat. Jedan od puteva koji je mogao da vodi trajnoj i uređenoj horizontalnoj vezi između političke i vojne strategije bio je onaj preko budžeta. Kada se posle izbijanja rata u Koreji budžet Ministarstva odbrane popeo od 13 na 42 milijarde dolara, bila je to politička odluka na najvišem mestu koju su tražile ličnosti odgovorne za spoljnu politiku. Tada se moralo odgovoriti na pitanja koja su bila tesno vezana za vojnu i političku strategiju. Ona su glasila otprilike ovako: Jesu li Sjedinjenim Državama potrebni novi ugovori o bezbednosti i potpomaganju? Treba li im više sile zastrašivanja? Da li su im još potrebne strane baze?

Upravo je problem stranih baza morao tađa da se ispituje stalno, pošto je uvek iznova trebalo zaključivati u kakvom odnosu stoje politička cena i ostali troškovi prema vojnoj korisnosti. Iz te situacije se razvio običaj, pa i praksa da se Ministarstvo odbrane prethodno sporazumeva sa Ministarstvom spoljnih poslova o svim svojim budžetskim predlozima. Tako je novac uspostavio horizontalnu vezu koja nije za potcenjivanje.

Dok se između ministarstava odbrane i spoljnih poslova uvek održavala česta razmena mišljenja na najvišem nivou i bila smatrana ako neizostavna, na nižim

stepenima je često nedostajala. I pre 1961. godine nisu postojale praktično nikakve organizovane institucionalne veze. Tek 1961. godine, u Ministarstvu spoljnih poslova je ustanovljena Uprava za političko-vojne poslove i poverena jednom pridodatom zameniku ministra.

Ta ustanova održava tesnu vezu, u svim oblicima, sa odgovarajućim ustanovama u Ministarstvu odbrane. Ali tim stazama ona utire put i stalnoj razmeni mišljenja i informacija na svim stepenima hijerarhije. Dalje, ona se stara za živu međusobnu razmenu ljudi. Ministarstvo spoljnih poslova šalje svoje diplomatske službenike na duže vremenske periode na kurseve viših vojnih škola, a prima oficire iz raznih vidova oružanih snaga, kao učesnike kurseva na Institutu za spoljnu službu. Ono vojnim akademijama stavlja na raspolaganje diplomatske savetnike. Međusobno razmenjeni programi omogućuju oficirima da rade kao diplomatski službenici u Ministarstvu spoljnih poslova, a diplomatima da učestvuju u izvršavanju vojnih zadataka u Ministarstvu odbrane.

Težnja koja je takvim merama dolazila do izražaja — da se političko i vojno iskustvo spoje i iskoriste u političkom odlučivanju, očigledno nije do sada ugrozila prvenstvo civilne vlasti. U svim pitanjima uvek se poslednja odluka nalazi u rukama civilne vlasti, pa bilo da se radi o prihvatanju budžeta, ili da se u nekoj akutnoj krizi donese odluka ili se ide na to da se određena politika podrži vojnom moći. Za to jemči nadmoćno obilje vlasti šefa vlade, dakle predsednika, i protivteža — zakonodavna vlast, Kongres.

Nema nikakvih znakova da su vojne starešine ikada dovele u pitanje tu raspodelu vlasti i odgovornosti. Duboko su užidani temelji, o kojima je u doba osnivanja hiljadu puta izlagano i koji su još tada hiljadu puta preinačavani, za prvenstvo civilnog prema vojnem i za strahovanje od težnje vojnika za nekom vlašću koja mu ne pripada, za strahovanje koje je u ono vreme bilo uobičajeno. Naprotiv, stvar stoji tako što se generali, prema američkoj tradiciji, po pravilu od sveg srca potčinjavaju civilnom vođstvu predsednika ili visokih civilnih ličnosti

na odgovarajućim položajima. Karakterističan primer za to pruža izbijanje korejskog rata 1950. godine. Predsednik je bio odsutan iz Vašingtona kada su prispele preteće vesti iz istočne Azije. Komandantima vidova oružanih snaga očigledno je bilo dobro došlo da potpuno povere rukovođenje ministru spoljnih poslova — tada Dinu Ačesonu. Držanje Daglasa Makartura za vreme krize vođenja rata u Koreji u zimu 1950/51. predstavlja izuzetak i dovelo je do toga da ga je predsednik Truman brzo smenio.*

Kakve je vrste strategijska doktrina koja proističe iz tog trostrukog prožimanja politike, moći i nauke? Dokaz da je stvarno postignut napredak pružen je samo ako spajanje tradicije sa novim saznanjima i pronalaženje novih organizacijskih oblika stvarno doprinosi nacionalnoj strategijskoj doktrini i skladnoj strategijskoj koncepciji koja je očigledno ubedljiva.

Pre svega, posmatraču sada pada u oči stalna promena koncepcije. To je posledica veoma razgranatog raspravljanja o strategiji koje datira od kraja drugog svetskog rata. To treba pripisati sledećim promenama:

1. u ratnoj tehnici koje su morale uzimati u obzir;
2. u strategijskom držanju glavnog protivnika i u njegovim sredstvima moći;

3. u držanju savezničkih i nesvrstanih nacija koje su uticale na političku klimu;

4. strategijske teorije koje su rezultat dubokog razumevanja prave prirode savremenoga rata i moraju voditi drugčijim strategijskim rešenjima;

5. najzad, promenama u terminologiji strategijske nauke koja neretko nadeva novo ime istoj stvari.

Takve promene koje većinom treba pripisati stvarnoj izmeni prilika i odnosa, često se pogrešno shvataju. To važi naročito za političke i vojne krugove u Evropi. Pisci i govornici — koji raspolažu osveštanim i uobičajenim evropskim obrazovanjem i tradicionalnim misaonim za-

* Kao komandant snaga Ujedinjene komande, Makartur je uporno zahtevao i bombardovanje kineskih baza u Mandžuriji, pa i po cenu proširivanja rata; smenjen pod pritiskom svetske javnosti i nekih saveznika SAD. — Prim. prev.

leđem, a o Sjedinjenim Državama su obavešteni samo nepotpuno — često su pripisivali te promene urođenoj strasti Amerikanaca za novotarijama i osobitoj nepromišljenosti pri obradi važnih problema, kao što su, svakako vojni savezi. Međutim, takvo tumačenje nije tačno.

Učvršćivanje kontura američke strategijske misli potklapa se sa početkom predsednikovanja Džona Kenedija, dakle sa 1961. godinom. One su počele da se ispoljavaju iz mnoštva skica i da primaju odlike izvesnog trajanja. Konačnim imenom zaceleo se ne mogu nazvati konture te doktrine koja danas gospodari, pošto ničega konačnog i nema u svetu vojne politike koji je podložan stalnoj promeni. Ali, može se računati sa čvrstim temeljima na koje se može postaviti zgrada strategije. A nju treba stalno obnavljati. Strategijska analiza se mora i dalje voditi i ona će uvek iznositi na videlo nove strane problema rata i mira. Velika debata teče dalje, kako u Sjedinjenim Državama tako i u celom svetu. Ali sada su tu razvijeni pojmovi, terminologija i metodi koji daju jasne konture toj velikoj debati.

Kenedi, Džonson i Maknamara

Strategijsku doktrinu Sjedinjenih Američkih Država opisao je predsednik Džon Kenedi 28. marta 1961, u posebnoj poruci Kongresu u vezi sa budžetom odbrane.⁵

U Kenedijevoj poruci se na jasan način objašnjava nov odnos između politike i moći. U njoj se osobito navodi da su strategijska načela nanovo preinačena, u sporazumu između ministara spoljnih poslova i odbrane. „Diplomacija i odbrana nisu više alternative, pri čemu bismo se laćali jedne ako otkaže ona druga; one moraju da dopunuju jedna drugu.“ Zatim se u toj poruci izlažu glavna načela američke strategijske misli, kako će ih ubuduće primenjivati vlada:

1. Sprečavanje rata je najviši cilj strategije, pa bilo da je opšti ili ograničeni, nuklearni ili konvencionalni, mali ili veliki. Jedan drugi isto tako važan cilj, koji ostaje

uvek povezan sa prvim, jeste potpomaganje diplomatskog izglađivanja sukoba i pripremanje argumenata kojima se možda mogu postići izvesna ograničenja u naoružanju.

2. Strategijska oružja i odbrana od takvih oružja protivnika moraju biti dovoljna da zastrašivanjem spreče nuklearni napad na Sjedinjene Države i njihove saveznike. Pošto su se Sjedinjene Države odrekle pomisli na prvi udarac, morale bi biti u stanju da prežive prvi udar protivnika i da potom same uzvrate moćnim protivudarima, i to čak i ako neprijatelj nastavi napad i ovaj dugo potraje.

3. Oružane snage Sjedinjenih Država moraju, zajedno sa oružanim snagama svojih saveznika, da budu dovoljno jake, kako bi zastrašivanjem sprečavale nenuklearna, ograničena, subverzivna i banditska vođenja rata u svim slučajevima u kojima ne bi bio opravдан nuklearni protivudar. Ako se neki veći napad ne bi mogao odbiti konvencionalnim oružanim snagama, Sjedinjene Države moraju biti spremne za svako protivdejstvo svim vrstama oružja. Sva protivdejstva kojima bi se uzvratilo na neki napad moraju da budu njemu saobražena, promišljeno odabrana, brza i efikasna. Mora biti isključena opasnost rata koji bi izbio slučajno ili zbog neke greške — ako bi zatajio faktor čovek. Najbolja sredstva za to su: sigurno i stalno održavanje veza, mere za sprečavanje iznenadnih napada, okončavanje utakmice u naoružavanju i sprečavanje širenja nuklearnog oružja na države koje do sada nisu nuklearne.

4. Najzad, sva oružja moraju stajati pod civilnom vlašću raspolaganja, i to za sva vremena, kako u miru tako i ratu. O svakom učešću u nekom sukobu, o upotrebi nuklearnog oružja, o prerastanju nekog malog rata u veći, moraju u krajnjoj instanci da odlučuju najviše civilne vlasti.

Sledeće merodavno i obuhvatno prikazivanje strategijske doktrine učinio je ministar odbrane Robert Maknamara, 16. juna 1962, u jednom govoru na Univerzitetu u Mičigenu.⁶ On je uveo nov pojam koji je strategijska nauka davno bila pripremila, ali ga predsednik Kenedi

nije pomenuo — strategiju uništavanja vojne sile.

Odgovarajuće objašnjenje dali su kasnije predsednik Kenedi i predsednik Džonson. Ministar odbrane Maknamara objasnio je ponovo strategijsku koncepciju koja je na snazi, 27. januara 1964, pred vojnom komisijom predstavničkog doma, u jednom izlaganju programa odbrane za period 1965—1969. godine. Predsednik Lindon Džonson izneo je strategijsku doktrinu za koju se izjašnjava 18. januara 1965. u posebnoj poruci Kongresu.

Zbog toga je teško razumeti kako se još na mnogim mestima mogu naći izgovori za nepoznavanje strategijske koncepcije Sjedinjenih Država. Na osnovi pomenutih izjava i objašnjenja nju je lako i shvatiti i prikazati u grubim potezima.

Strategijska nuklearna moć SAD je izgrađena do takvog stepena da na njemu može sigurno da održava strategijsku ravnotežu. Ta moć je postala u velikoj meri neranjiva. Strategijska bombarderska avijacija drži se u visokoj pripravnosti, a njen sistem komandovanja i veze je osiguran od iznenadnog napada. Projektili su postavljeni u utvrđene položaje po teritoriji SAD. Njihov broj je znatno povećan, naročito izvođenjem programa „Minuteman“*. Sistem interkontinentalnih projektila popunjava se sistemom projektila srednjeg dometa ratne mornarice na nuklearnim podmornicama — krstaricama.

Ta nuklearna moć je određena za to da zastrašivanjem sprečava kako nuklearni tako i konvencionalni napad. Osim toga, ona je tako stvorena da se njome može dobiti rat ukoliko zastrašivanje ne bi imalo uspeha i da se može verovati da će organizovana državna zajednica nadživeti nuklearni rat. U tu svrhu njeni ciljevi su tako izabrani da u slučaju iznenadnog napada na Sjedinjene Države ili na nekog njihovog saveznika, ili u slučaju nu-

* „Minuteman“ je strategijski vođeni projektil, izrađen 1962. god. — kalibar 180 cm, težina 31.750 kg, domet 9.250 km, brzina 22 maha; lansira se iz dubokih bunara. Naziv mu dolazi po predniku milicije („Minuteman“) iz američkog rata za nezavisnost.
— Prim. prev.

klearnog napada koji bi se postepeno razvio iz ograničenog rata — strategijska snaga protivničkog udara može biti uništena silovitim protivudarom. Taj protivudar je usmeren na to da uništi sve strategijske oružane snage Sovjetskog Saveza, i to kako snage bombarderske avijacije i interkontinentalnih projektila kojima bi se moglo dosegnuti do Sjedinjenih Država, tako i one koje bi bile u stanju da tuku samo zapadnu Evropu i druge susedne zemlje i mora. U izvršavanju tog zadatka učestvovali bi kako projektili i strategijski bombarderi sa baza u Sjedinjenim Državama, tako i oni u Evropi i sa ratnih brodova koji se nalaze na morima koja okružuju Evropu.

Kao dopuna oružju za taj uništavajući udar po izvrima protivničke vatrene moći, stoji spremno dovoljno termonuklearnog oružja koje bi moglo uništiti i neprijateljeve naseljene centre, ako bi naterao Sjedinjene Države na tu krajnju protivmeru.

Ta kombinacija mogućnosti treba da jamči najjače zastrašivanje koje se uopšte može zamisliti i odvraćanje protivnika od napada na Sjedinjene Države, ili na nekog od njihovih saveznika ili na njih i nekog njihovog saveznika zajedno. Istovremeno ona treba da predstavlja opomenu i poziv protivniku da se odrekne napada na stanovništvo i njegova naselja (zastrašivanje I i II tipa).

Zastrašivanje I—III tipa

Strategijska odluka koja se nalazi u osnovi tog sistema zastrašivanja temelji se na upoređivanju učinaka koji se nameravaju postići i koristi koja bi se time dobila. Na prvo mesto dolazi želja da se izbegne rat, a ako on ipak izbije, da se preživi i nuklearni rat i da se okonča. Prirodno, ta želja važi u prvom redu za sopstvenu zemlju i njene saveznike. Ali ona važi i za neutralne i nesvrstane države. Osim toga, prostire se čak i na neprijatelja, čije potpuno uništenje ne bi nipošto bilo poželjno.

Pojam „pobeda“ primio je sasvim drugi sadržaj od onoga po ranijem američkom strategijskom mišljenju,

kada je pobeda izjednačavana sa potpunim razaranjem svih protivnikovih mogućnosti da se dalje odupire volji pobjednika. Za takvim pojmom išlo se u ratovima protiv Indijanaca, Konfederacije*, protiv Nemačke i Japana. U promeni pojma „pobeda“ leži pravo objašnjenje strategijske ograničene i odmerene, što znači elastične odmazde — „fleksibl respons“ (flexible response).**

Odluci da se, i u slučaju krajnjeg izazivanja, prvo nanese udar po položajima neprijateljskog strategijskog oružja, doprineli su — što je razumljivo — humanitarna prosuđivanja, teorija o pravednom ratu i želja da se i protivnik pozove da se umeri čak i u najtežoj krizi.

Najzad, važan je i jedan vojni argument u užem smislu. Uspešni udar koji bi lišio protivnika velikog dela njegovog dalekometnog oružja, otvorio bi put za osvajanje i posedanje njegove zemlje konvencionalnim sredstvima, ili, ako to nije poželjno, onda za primenu svakog drugog postupka koji se može zamisliti, a bio bi podesan da se okonča upotreba oružja i ostvare politički ciljevi rata.

Nasuprot zastrašivanju I i II tipa, zastrašivanje III tipa je namenjeno da sprečava ograničeni rat kako nuklearne tako i konvencionalne vrste. Strategija kojom treba ostvarivati zastrašivanje III tipa mora da bude u stanju da se osloni na veliki izbor sistema oružja i sredstava. Ona se mogu pružati od nuklearnih oružja sa srednjim i malim razarajućim dejstvom, pa preko konvencionalnih snaga, preko mogućnosti vazdušnog transporta, specijalnih snaga za gerilsko ratovanje, preko policijskih snaga, mobilizacija, blokada i manevra, pa do diplomatskih nota. Sva ta sredstva stoje danas na raspolaganju, a isprobane su i primene pojedinih od njih i njihove kombinacije.

Strategija kojoj je stalo do toga da protiv svake opasnosti istupi protivsredstvima koja toj opasnosti odgo-

* Rat severnih, industrijskih država SAD protiv konfederacije jedanaest južnih poljoprivrednih država koje su bile protiv ukinjanja ropstva — američki građanski rat 1861 — 65. — Prim. prev.

** O „Heksibl responsu“ se opširno govori u posebnom poglavljju na str. 181. — Prim. prev.

varaju i po jačini su na njenom nivou mora prirodno, da bude u stanju da se lati i arsenala izrazito vojničkih mera i postupaka koji zaceleo pruža današnji bogat izbor oružja. Kad se zna da bi zastrašivanje III tipa moglo da otkaže na ma kom stepenu gde se može primeniti, jasno je da bi se morala i praktično primeniti i sama strategija koja protivnika ugrožava zastrašivanjem. Dakle, vlastito vođenje rata koje i kada postane neophodno, moraće da bude tačno prilagođeno stvarnom načinu vođenja rata protivnika, ili ugrožavanju koje od njega potiče.

Protivdejstva neprijateljskom napadu mogu, prema tome, da počnu, na primer, odbranom pomoću konvencionalnog oružja. No ne mora da bude samo tako. I mala nuklearna oružja mogao bi od početka da upotrebi glavni komandant na dotičnom ratištu ili starešina koji je na licu mesta, ukoliko je za to dobio odobrenje od vrhovnog komandanta. To bi odobrenje, ako se već dodeljuje, trebalo, po pravilu, da se sastoji od jednog punomoćja užeg ili šireg sadržaja koje se daje starešini. Komandant koji je na licu mesta ograničio bi stvarnu upotrebu nuklearnog oružja na najnužniju meru — već prema toku bitke.

Ali нико ne treba da sumnja u to da bi nuklearna oružja bila upotrebljena ako bi Sjedinjene Države u područjima u kojima su njihove kopnene, vazdušne i pomorske snage stvarno napadnute i zapale u težak položaj. U takvim slučajevima američka vlada bi morala da polaže račun vrlo širokom javnom mnenju koje bi tada odista uzavrelo, pošto bi teško shvatilo da su američki vojnici morali da vode ozbiljnu borbu protiv neprijatelja koga je trebalo ozbiljno uzimati, a nisu upotrebili svoje najefikasnije oružje. U Koreji se to nije desilo u ozbiljnoj krizi zimi 1950/51. Ipak, to je bilo u rano doba nuklearnog oružja, a rat je bio rat saveza, vođen u znaku Ujedinjenih nacija, u kome se više vodilo računa o raspoloženju saveznika nego u sopstvenoj zemlji.

Ako se u okviru takve strategije, u zoni operacija, budu morala da upotrebe nuklearna oružja, čak i najmanjeg kalibra, po shvatanju koje uopšte vlada — bilo bi mogućno pa čak i verovatno da dođe do prerastanja,

„eskalacije“ u opšti centralni, veliki nuklearni rat. Ta opasnost suštinski postoji u svakom oružanom sukobu između nuklearnih sila. Ali ona postoji na isti način i za napadača kao i za napadnutog, za branioca, i svaki napadač mora s njom ozbiljno da računa. Otuda je pretnja mogućim, spontanim prerastanjem — dakle ne hotimično pokrenutim — jedno od najmoćnijih oruđa zastrašivanja. Njena delotvornost se još i pojačava osobenošću prerastanja, koje je u suštini neproračunljivo i čije je razmere i posledice teško, ako ne i nemoguće sa sigurnošću predvideti.

„Fleksibl rispons“

Zbog toga* se američka strategija svesno oslanja na primenu širokog izbora oružja, i to u promenljivom redosledu i sklopu, koji izmiče ranijim proračunima protivnika. To je suština postupka koje se označava nazivom „fleksibl rispons“ (flexible response)** — ograničena, odmerena odmazda. Takvo postupanje ostavlja protivniku mogućnost da zaustavi prerastanje sukoba na svakoj pojedinoj, naravno uzlaznoj, stepenici, ako mu je uopšte stalo do toga da ograniči rat.

To svesno korišćenje mogućnosti prerastanja u veliki rat kao oruđa koje zastrašuje protivnika, isključuje, naravno, svaki unapred utvrđen i objavljen tok ograničenog rata. To sasvim onemogućava da se utvrdi nekakav scenarij rata, u koji bi, na primer, bila uključena i „pauza“ od toliko i toliko dana, posle toliko i toliko dana borbe konvencionalnim oružjem, i posle primene ovih ili onih unapred utvrđenih odbrambenih mera, kako to zamišljaju neki fantazijom obdareni pisci, naročito u Evropi.

„Fleksibl rispons“ označava strategiju, a ne nekakav plan operacija, kako, naime, misle mnogi vodeći govornici

* To jest radi korišćenja protivničkim pribujavanjem od nehotične eskalacije. — Prim. prev.

** „Flexible response“ se u nas prevodi nazivom „elastičan odgovor“. — Prim. prev.

zemalja organizacije „Nato“ iz Savezne Republike Nemačke i Francuske. I taj sam nesrećno izabrani američki izraz podupire to pogrešno shvatanje. Tačnija bi bila formula, naziv kao „ograničena, odmerena (prikladna) odmazda“. Ne radi se o tome da Sjedinjene Države planiraju u operativnom smislu nekakvo uzmicanje pred protivničkim napadom, kako se u SR Nemačkoj i Francuskoj često zamišlja, nego da su SAD i njihovi saveznici dovoljno duhovno gipki i da su fizički u stanju da iz mnoštva oružja i mogućnih protivdejstava kojima se može odgovoriti na napad, primene upravo ona koja mogu najbrže i najsigurnije da zaustave napad.

Sprečavanje ograničenog rata nižeg stepena, to jest onog kad se javlja kao rovarenje, infiltracija ili ustanički pokret, zastrašivanjem koje možemo nazvati onim IV vrste, jeste područje koje je tek u novije vreme temeljno istraženo. Ono pripada oblastima koja su najmanje pristupačna strategiskom istraživanju, pošto su mu mogućnosti neograničene. Ipak proučavanja revolucionarne literature, a naročito dela Lenjina i Mao Ce Tunga, i iskustva iz rata u Malaji, a od 7. februara 1965. i u Vijetnamu, znatno su produbila poznavanje te vrste rata. Strategija koja se mora primenjivati za odvraćanje od takve vrste napada zastrašivanjem, i određuje odgovarajuća dejstva ako zastrašivanje otkaže, ne može da bude nikakva druga do strategija elastičnog protivdejstva. Pri tome je prilagođavanje stanju i načinu vođenja borbe koji primenjuje protivnik i primena političkih sredstava, u još većoj meri zakon nego u konfliktnim situacijama višeg stepena.

Rasuđivanje koje je nekad u američkom strategijskom raspravljanju igralo veliku ulogu, a kod evropskih stratega i danas ga srećemo, dovodi do zaključka da iako nenuklearno naoružanje i opsežne pripreme za vođenje nenuklearnog, konvencionalnog rata, umanjuju verodostojnost i jačinu nuklearnog zastrašivanja. To se stalno tvrdi i naglašava. Pri tome dokazi protivnika jakih konvencionalnih snaga glase otprilike da bi njihovo postojanje upravo ohrabrilovalo neprijatelja na napad. Po njima, ono

bi izražavalo nameru da se upotrebe samo konvencionalne oružane snage. Tako bi napadaču izgledala umanjena opasnost od prerastanja u veliki rat.

Međutim, tačno je ono što je suprotno od toga. Pretpostavimo jednu silu koja raspolaže jakom termonuklearnom strategijskom moći zastrašivanja i uz to jakim konvencionalnim snagama — kao što je, na primer, Sovjetski Savez. Prihvatljiva ravnoteža trebalo bi da je time uspostavljena; ta sila se oseća relativno sigurnom. Uzmimo dalje da konvencionalne oružane snage budu sad odstranjenе. Je li bezbednost posle toga veća i ravnoteža bolja? Teško da je tako. I američka i sovjetska teorija i doktrina izjašnjavaju se odlučno za neophodnost umerenih konvencionalnih oružanih snaga. Samo takve snage dopuštaju uopšte pretnju prerastanjem u veliki rat. Ako njih ne bi bilo, mogućna bi bila samo pretnja velikim, centralnim ratom kojoj bi nedostajala verovatnost, pošto je pretvaranje vremenski ograničeno.*

U Sjedinjenim Američkim Državama se misli da je strategijskom teorijom, isto kao i odbrambenom doktrinom oružanih snaga, jasno preinačen sistem zastrašivanja III tipa u ograničenom ratu i da postoje sredstva da se ono ostvari. Međutim, izgleda da je poželjno pojačavanje te vrste zastrašivanja kako naprezanjem SAD tako i njihovih saveznika. Njegovo slabljenje umanjivalo bi bezbednost i ravnotežu.

Pri tom se danas priznaje da se konvencionalna sila zastrašivanja ne može ceniti samo po broju divizija koje stoje spremne na najisturenijem frontu. Vatrena moć trupa, njihova pokretljivost i sadejstvo mogu da vrede više nego divizije koje nedostaju. Takođe su mogućni novi operativni postupci, na primer, uskladištanje teškog oružja i opreme po isturenim bazama i brodovima i priprema vazdušnog transporta trupa koje se drže spremne u udaljenim *rezervnim rejonima* do mesta njihovog teškog naoružanja i opreme. Sve te mogućnosti, a možda i mnoge

* To jest, ne može se dugo blefirati kao da se hoće stvarno napasti, a da se pri tome uopšte i ničim ne napada. — Prim. prev.

druge, mogu se proceniti i ostvariti a da se ne razbiju okviri strategije zastrašivanja koja je do sada obrađena, niti da se ona dovede u pitanje. Jedini uslov koji pri tome mora biti ispunjen jeste taj da se onome koji priželjkuje uvek preti prerastanjem rata iz malog u veliki centralni sukob.

Dalji zahtev uspešnog sprečavanja rata zadržavanjem i zastrašivanjem protivnika jeste da se odbrambene snage tako odmere, da i neočekivani pronalazak, takozvani tehnički prođor, poboljšanje koje preokreće metode vođenja borbe, ispadanje nekog saveznika, ili neke druge promene političke scenarije koje dovode u pitanje ravnotežu — da sve to može ipak da bude prevagnuto jačinom svojih snaga, bar za kratko vreme.

Visok stepen vojne spremnosti je neophodan, ako zastrašivanje koje treba da očuva mir mora da ostane uspešno u svim okolnostima. No, održavanje takve spremnosti znači teško opterećenje za Sjedinjene Države — kao i za svaku drugu supersilu — i stavlja ih uvek pred nove probleme. Mnogi od njihovih saveznika su već odavno zbacili to preteško breme ili su ga znatno olakšali. Američka narodna duša nije se još nikako srodila sa pomišlju na obaveznu vojnu službu u mirno doba. Ona, zacelo, neće to nikada ni postići, pošto američkom snu o „spokojnom streljenju ka sreći“ ne odgovara vojna obaveza. Ona ne odgovara osnovnoj predstavi da je mir pravo, bogu dragostanje, a rat izuzetak i zastranjivanje posle koga bi se moral, a i moglo, uvek vraćati u normalno stanje.

Stalnu spremnost oružanih snaga za rat u toku dužih perioda čiji se kraj uopšte ne može sagledati, može održavati samo najobazrivije rukovodstvo. Relativno je lako održavati visoku spremnost kod ratne mornarice, gde svakodnevna služba u miru zahteva gotovo isti stepen gotovosti kao i u ratu. Isto to važi i za letačke jedinice ratnog vazduhoplovstva. Ali, problem pripravnosti postavlja se u svojoj oštirini kod posada na položajima vođenih dalekometnih projektila. Za njih su izrađeni psihološki fino zamišljeni sistemi kojima se, između ostalog, predviđa

ispaljivanje pojedinih projektila radi probe, sa posebnih vežbališta. Da bi se kod kopnene vojske taj problem rešio, pomažu stalna aktivnost, manevri i napetost povezana sa premeštanjem jedinica na velike daljine.

Ceo sistem zastrašivanja ili zadržavanja protivnika postavlja sebi cilj da se održi mir i napadi spreče, i to upravo uz činjenicu da taj isti sistem može da otkaže. Pretnja prerastanjem od malog rata u veliki je delotvorna za ograničavanje nekog rata, samo ako je to prerastanje mogućno. Strategija uništavanja vojne sile u stanju je da spreči napade na sopstvene gradove samo ako može da razori dalekometna oružja protivnika. Zastrašivanje će biti uspešno samo ako je sila koja ga sprovodi spremna da vodi rat koji bi htela da izbegne. Ali, rat će izbiti ako zastrašivanje otkaže.

Ograničavanje naoružanja i razoružanje

Potreбно je da ceo znalački izgrađeni strategijski sistem može ipak zatajiti da bi upravo zbog toga mogao da deluje. To je nepovoljno, paradoksno i ne zvuči kao istinito. Zbog toga su, dok je u teoriji i praksi uspostavljan strategijski sistem koji je danas u važnosti, uporedo sa tim radovima preduzimane i opsežne studije da bi se došlo do saznanja kako bi se taj sistem mogao još bolje utvrditi i obezbediti ograničavanjem naoružanja.

Nastojanje za razoružavanjem i ograničavanjem naoružanja je staro; ono je prisutno još od početka ovoga stoljeća. Prvobitno je bilo zasnovano na narodnom mišljenju — a i danas je tako još kod mnogih ljudi — da naoružanje izaziva ratove, da bi se sukobi mogli izbegavati odricanjem od naoružanja i da bi se — ako bi ipak izbili — mogla da umanjuje njihova opasnost i razorno dejstvo.

Predlozi za razoružanje su takođe omiljeni, jer su im svojstveni jaki propagandni uticaji. Ali to nipošto nije jedini razlog što ih velike sile stalno obnavljaju kao i male države, što sve stalno podnose takve predloge. Oni su

dobili i veći značaj, od kada su se poslednjih godina teorija strategije ozbiljno uhvatile ukoštač sa problemom kako da se ograniči naoružavanje. Danas su poznate mogućnosti za poboljšavanje međunarodne ravnoteže — a time i opšte bezbednosti — koje se nalaze u ograničavanju naoružanja, ali se znaju i opasnosti koje se suštinski nalaze u izvesnim predlozima za razoružanje.

U kojoj se meri uzima ozbiljno nastojanje za ograničavanjem naoružanja kao deo strategije bezbednosti, vidi se i iz toga što su neke vlade pridružile svojim ministarstvima spoljnih poslova posebna odeljenja koja se posvećuju isključivo tim problemima. Primer za to je Agencija SAD za kontrolu naoružanja i za razoružanje — jedno odeljenje koje je osnovano prvih meseci Kenedijeve vlade i potčinjeno neposredno predsedniku. Nalazi se u Ministarstvu spoljnih poslova i u stalnoj je vezi kako sa Ministarstvom odbrane tako i sa Ministarstvom spoljnih poslova.

Američke studije za ograničavanje naoružanja usmeravaju se danas pre svega — ukoliko su sadržane u službenim i privatnim radovima koje treba uzimati ozbiljno — na veću ravnotežu snaga, i to na nižem i jeftinijem stepenu jačine no što je do sada dostignut. Mnoge istražene mogućnosti rešenja i očekivanja koja se za svaku od njih vezuju izložio je potanko Robert Levin u knjizi „Oružje govori“.

Svi problemi ograničavanja naoružanja, zatim ograničavanje proba ili upotrebe nuklearnog oružja, problemi metoda raspravljanja o tim pitanjima i problem uvođenja obezbeđenja od iznenadnih napada — svi oni zaista pripadaju naučnom pretresanju velike strategije, to jest vojne politike. Dok je u početku razoružanje bilo briga pacifističkih krugova, ping-pong loptica političkih interesa u salama Ujedinjenih nacija i zadatak diplomatskih pregovarača i planera, postepeno je postalo nalog za strategijsko istraživanje i problem koji ulazi u planove rada kako privatnih, civilnih instituta tako i vojnih štabova.

Može se prihvati i da je američki naučnik — koji se postepeno i sve dublje upetljavao u vojna pitanja —

osećao pritisak da olakša svoju savest, te je u studijama davao naročito širok prostor ograničavanju naoružanju i razoružanju.

Citavu bi knjigu ispunilo prikazivanje istraživačkih projekata, studija, stipendija opštetskorisnim ustanovama, konferencija i naloga vlade naučnoistraživačkim institutima u oblasti razoružanja i ograničavanja naoružanja. Zbornik važnih članaka i govora o tom predmetu koji je sastavio Ernest Lefevr, objavljen 1962. godine pod redakcijom direktora vašingtonskog Centra za spoljnopolička istraživanja Arnolda Volfresa, sadrži u odabranoj bibliografiji o tom predmetu ne manje od 123 publikacije.⁷

Među prilozima za upoznavanje tog problema ističu se članci Tomasa Šelinga, profesora u Harvardu, koje je posvetio razoružanju 1956—1960. godine. Njihov sadržaj obuhvaćen je knjigom „Strategija sukoba“.⁸

Šelingtovi radovi su od osobitog značaja i predstavljaju nov stepen strategijske teorije, jer obuhvataju sve njene elemente. Matematika, Teorija igre, Teorija odlučivanja, Operativna istraživanja u oblasti ekonomike i privrede i Statistika — već odavno su primenjivane da bi doprinele upoznavanju i razumevanju ravnoteže snaga u nuklearno doba. Tako stečena znanja Šeling primenjuje u rešavanju problema razoružanja. Pri tome opovrgava bezbrojna pogrešna shvatanja o uticaju mera za razoružanje na održavanje ravnoteže snaga, a time i mira.

Iako se bezuslovno zauzima za ograničavanje naoružanja, on ipak tvrdi: „Nije“ baš sigurna činjenica da razoružanje, uzeto u doslovnom smislu vodi ka stabilnosti mira“.

Istraživanje suštine i vrednosti strategijskih oružja i naročito da li su podesna za prvi ili drugi udar, dovodi do sledećeg zaključka:

„Oružje koje može da uništava samo ljudi, a ni u kom slučaju nije u stanju da ošteti termonuklearne oružane snage druge strane, u svojoj najdubljoj suštini je defanzivne vrste: ono svoga vlasnika ne stavlja u položaj da može da udari kao prvi. Samo onaj sistem oružja koji je stvoren i pripremljen da razori vojne

ciljeve — da dosegne protivničke projektile i bombardere — samo bi on mogao da iskoristi prednost prvog udara i, zbog toga, samo on može da navede na iskušenje da se takav udar izvede.”⁹

Za tom knjigom dolazi dalja studija koju je Šeling napisao sa Mortonom Helperinom — „Strategija i kontrola naoružanja“.¹⁰ Oni u njoj naročito raspravljaju o pitanju ograničavanja naoružanja. Pisci se pritom bave i široko rasprostranjenim mišljenjem da su, što se tiče pitanja razoružanja i ograničavanja naoružanja, diplomati po pravilu za, a vojnici protiv:

„Konzervativizmu — koji uopšte karakteriše vojnu politiku — svojstveno je to što dozvoljava da, ograničavanje naoružanja izgleda kao alternativa nastojanju koje je suprotstavljeno i čak neprijateljsko prema vojnoj politici. Ali ograničavanje naoružanja će, možda, jednom biti poznato kao sastavni deo težnji koje su usmerene na to da se vojna politika učini stvarnim, čvrsto ugrađenim sastavnim delom nacionalne politike. Ono će možda biti poznato i kao korak ka saznanju da je vojna moć — koja je, zacelo, u velikoj meri samo odgovor na vojnu moć na suprotnoj strani — sasvim pristupačna uzajamno prilagođenim sporazumima.“¹¹

U „Strategiji sukoba“ pred nama se pojavljuje američka strategijska misao onakva kakva se razvila sredinom šezdesetih godina, gotovo u klasičnom obliku. Ona nas podseća na to kako su evropske države još jako zaostale u toj oblasti. Samo jedan od novijih evropskih priloga može se stvarno ravnati sa razvojem strategijske misli u SAD. To je „Mir i rat među nacijama“ od Rejmona Arona.¹² U vezi s tim ima puno draži u ispitivanja predstave koja se stvara uopšte o razlici između američke i francuske naučne literature. — Šeling, naučnik — istraživač na Harvardskom univerzitetu u svojim kratkim i elegantnim izlaganjima o najkomplikovanijim vezama i odnosima, prikazuje nam se sasvim „latinski“, dok nam Aron, francuski pisac i naučnik, pruža veličanstvenu, učeno napisanu, a u neku ruku „anglosaksonsku“ knjigu.

Zadatak američke Agencije za kontrolu naoružanja i razoružanje jeste da se naučno upoznavanje problema razoružanja i ograničavanja naoružanja koje se brzo širi,

učini korisnim za međunarodna nastojanja i pregovore o sistemu razoružanja, i da se preduzimaju samostalne studije u toj oblasti, ili da se — na ugovornoj osnovi — prenose na pogodne institucije. Ta agencija je istovremeno i istraživačka ustanova i vladino nadleštvo. Ona projektuje politiku koje treba da se drže Sjedinjene Države u pregovorima za razoružanje i sastavlja tekstove predloga i nacrta ugovora. Bitisanje te američke agencije postalo je i podsticaj za osnivanje sličnih ustanova koje — iako na mnogo skromnijoj osnovi — nastaju ovde-onde i kod drugih vlada.

Dok praktični predlozi za razoružanje čiji bi ciljevi bili: ograničiti vojne budžete, zabraniti probne eksplozije nuklearnih oružja, smanjiti brojno stanje trupa, stvoriti demilitarizovane zone i zabraniti i uništiti određena oružja — u izvesnom smislu spadaju u konvencionalnu vrstu i ne postavljaju velike zahteve u pogledu izlaganja i objašnjavaња, postoji i druga vrsta predloga. Nju sačinjavaju takozvane sporedne, „kolateralne“ mere; ona obuhvata elemente mnogo komplikovanije prirode i istovremeno je karakteristična za savremenu strategijsku misao.

Jedan primer predloga za razoružanja koji se zasnivaju na novim metodima mišljenja jeste sporazum o „slobodnom nebu“ (open skies).* Predsednik Dvajstog Ajzenhauer je, na konferenciji na vrhu jula 1955. u Ženevi, preporučio da se ispita predlog za taj sporazum. Kako Tomas Šeling primećuje u svojoj knjizi „Strategija sukoba“, „planovi za izbegavanje iznenadnih napada, suprotно drugim vrstama predloga za razoružanje, izgrađeni su na prikazivanju z a s t r a š i v a n j a kao osnovne zaštitne mere od napada“. To tvrđenje proizlazi iz pomenutog otkrića da su stvarna ofanzivna oružja ona koja su planirana i pripremljena za ostvarivanje strategije uništavanja vojne sile. Mere za sprečavanje iznenadnog napada mogle bi sada da doprinesu tome da se jača sistem strategije uništavanja vojne moći, pošto bi ga činile manje povredljivim. Na taj

* U okviru takvog sporazuma, vazdušna prostorija iznad svake države bila bi „otvorena“, „slobodna“ za izviđačke letove svih država. — Prim. prev.

način bi umanjivale potrebu ili iskušenje svake strane da prva udari na to oružje, te bi tako potpomagale stabilnost i čvrstinu ravnoteže.

Mere te vrste koje bi dozvoljavale nadzor iz vazduha ili pregled neke druge vrste, mogle bi da razviju dejstvo koje treba nazvati posrednim. Njihov zadatak bi mogao da bude da otkriju pripreme mogućnog protivnika za napad konvencionalnim sredstvima, ili pripremu za prvi udarac u okviru strategije uništavanja vojne moći. One bi time ugroženoj strani dale mogućnost da protivniku pošalje opomenu u poslednjem času, ili, pak, da sam otpočne preventivni udar (preemptive strike). A strah od izazivanja takvog unapred preduzetog protivudara — taj strah i jeste pravi cilj izviđanja te vrste — može da spreči pripremu mogućnog protivnika da prvi iznenadno napadne u sklopu strategije uništavanja vojne moći, pošto je to preterano opasno po njega samog.

Ugovoreno izviđanje i proveravanje mogli bi možda da budu od pomoći da se stekne sigurnost da protivna strana uopšte ne namerava da pripremi napad. Time bi se, uz pomoć takvog postupka, mogla suzbiti opasnost koju donosi neopravdani, unapred preduzeti protivudar do koga bi moglo da dovede neosnovano, pogrešno pribojavanje. Ova konstatacija takođe ukazuje na saznanje iz naših dana da vojno iznenađenje, u savremenom svetu dalekometnog oružja, ne mora da znači bezuslovno da predstavlja zaštitu za onoga koji ga priprema i drži u tajnosti, nego, naprotiv, može najjače da ugrozi njega samog.

Pretpostavka za uspešnost svih tih postupaka jeste, prirodno, da se u tehničkom smislu mogu pronaći uspešni metodi izviđanja iz vazduha, ili drugih načina proveravanja. Uz to, rezultati letova američkih izviđačkih aviona tipa U-2 iznad Sovjetskog Saveza i izviđačkih letova iznad Kube ukazuju na gotovo neograničene mogućnosti i veliku tačnost tih metoda.

Odricanje od nuklearnih probnih eksplozija u tri medija — u kosmosu, atmosferi i vodi — koje je izraženo u Moskovskom ugovoru od 1963. godine i osetilo se kao korak ka razoružanju, pre svega je značajno u političkom pogledu.

No, u praktično-strategijskom smislu taj ugovor ne znači mnogo za poboljšavanje sistema zastrašivanja i napredak u ograničavanju naoružanja. On je bio sklopljen u vreme kada neki novi nizovi proba nisu izgledali naročito potrebni nijednoj od dve nuklearne supersile. Probe najrazličitije vrste, naročito manjim i poboljšanim oružjima, mogu se i dalje izvoditi pod zemljom. Jedini odista osetljivi gubitak koji je taj ugovor naneo velikim nuklearnim silama jeste u tome što su se morale odreći proveravanja bezbednosti utvrđenih položaja svojih vođenih oružja probnim eksplozijama iznad takvih položaja.

Svaka sila koja bi smatrala za svoju hitnu vojnu potrebu da opet izvodi probe u tri zabranjena medija mogla bi lako, na legalan način, da izjavi da je prestala važnost Moskovskog ugovora i zbog toga on uopšte ne menja strategijsku sliku. Tako i nije pravi predmet strategijskog istraživanja.

Širenje nuklearnog oružja

Sistem odmerenog zastrašivanja — brižljivo podignut na temeljima naučnog procenjivanja — kao sredstvo za očuvanje mira koje obuhvata mnoštvo vojnih priprema, predloga za ograničavanje naoružanja, političkih koraka i objašnjenja, slabo bi izdržalo gruba spoljna narušavanja. Zbog toga američka strategijska misao i okleva da odobri ustanavljanje nuklearnih oružanih snaga izvan znalački promišljene izgradnje. Takve sile i snage mogle bi sasvim lako da dovedu u pitanje strategijsku ravnotežu koja je tako osetljiva. Zbog toga je u SAD uopšte bilo odbijeno širenje nuklearnog oružja kako u obliku „proliferacije“ — to jest nastajanja novih pravih nuklearnih sila u industrijskom smislu — tako i u formi „diseminacije“, to jest da druge države stiču gotova nuklearna oružja. Američka teorija i praksa nisu rado gledale da takva oružja dospeju u ruke čitavog niza država na način koji bi ih doveo u stanje da njime raspolažu potpuno nezavisno.

Američka strategijska misao je sa zakašnjenjem počela temeljno da istražuje značaj i uticaj širenja nuklearnog oružja na druge države osim prvobitne tri nuklearne sile. Ona je to počela, naime, tek kada je širenje stvarno počelo, to znači oko 1960. godine — posle prve francuske atomske eksplozije u Sahari. Odnos i držanje prema tom pitanju isprva su bili određivani ubedjenjem da se strategijska ravnoteža najbolje čuva u rukama dveju svetskih supersila, a i sklonosću naroda da smatra kako su opasna samo atomska oružja i samo njih da gleda kao pravo i jedino ugrožavanje mira. Taj stav je jednostavno glasio da je širenje nuklearnog oružja u svakom slučaju štetno i da se zbog toga treba boriti protiv njega.

To shvatanje je rečito izraženo u takozvanoj „Irskoj rezoluciji“ — koja je prihvaćena u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20. decembra 1960 — koja odražava i tadanje strategijsko shvatanje u SAD. U toj rezoluciji:

„1. pozivaju se sve vlade da preduzmu sve napore kako bi se postigao trajni sporazum za sprečavanje širenja takvog oružja;

2. pozivaju se sile koje izgrađuju takva oružja da se — uzimajući to kao prolaznu i dobrovoljnu meru koja prethodi zaključenju ovakvog trajnog sporazuma — odreknu istupanja prava na raspolaganje takvim oružjem ma kojoj drugoj naciji koja ga ne poseduje, i da se odreknu prava da im saopštavaju informacije koje su potrebne za izgradnju takvih oružja;

3. pozivaju se države koje takva oružja ne poseduju da se na sličnim, privremenim i dobrovoljnim osnovama odreknu izrade takvih oružja kao i svakog drugog pokušaja da ih steknu.“

S tim u vezi ponovo su stekla ugled shvatanja koja su vladala u prvim godinama nuklearnog doba da, naime, vlasnik atomske bombe ima zadatak i da mu je svojstvena sposobnost da svojom nadmoćnom snagom sprečava svaki rat. Ta misao je prodrla i stoji i danas u središtu američkog shvatanja da bi zabrana širenja nuklearnog oružja bezuslovno morala da se dopuni garancijom SAD koja bi svim zemljama koje ne raspolažu sopstvenim nuklearnim

naoružanjem obezbeđivala američku nuklearnu zaštitu od ugrožavanja atomskim oružjem. Ali takva garancija, razumljivo, ne rešava problem na zadovoljstvo malih, a naročito neutralnih i nesvrstanih država.

Tako se danas uviđa da se pitanja širenja nuklearnog oružja moraju temeljno analizirati isto kao nekad pitanja ograničavanja naoružanja. Prilikom prvih ozbiljnijih ispitivanja, utvrđeno je pre svega da bi izvestan broj industrijski naprednih nacija, kao što su Indija, Švedska, SR Nemačka, Kanada, Švajcarska i Izrael, bio u stanju da sopstvenim snagama postane vlasnik nuklearnog oružja, i to kroz nekoliko godina. Narodna Republika Kina dokazala je oktobra 1964. godine da može da vrši nuklearne eksplozije. Tako se rasplinula nada koja je kumovala još i Irskoj rezoluciji od 1960. godine, da bi se relativno lako moglo sprečiti da se, osim četiri atomske sile koje su tada postojale, i druge države obezbede svojim nuklearnim oružjem.

Pitanje koje se danas postavlja u SAD, a i od strane britanskog istraživanja koje je u ovoj oblasti vodeće, glasi: da li je širenje nuklearnog oružja na druge države — osim na dosadašnje četiri atomske sile — tako opasno i štetno kako je prвobitno bilo prečutno prihvaćeno? Sporazum među velikim silama u kome bi se obavezale da ne daju atomska oružja ni obaveštenja koja bi vodila njihovoj izradi, po jednoj studiji Instituta za strategiska izučavanja u Londonu, mogao bi upravo da ohrabri industrijski napredne nacije da se vlastitim snagama obezbede takvim sistemom oružja. Pošto su sigurne da neki manje moćan sused nije u stanju da to isto uradi ako bi uz to još i znale da mu se nekim međunarodnim sporazumom zabranjuje da se spolja snabdeva nuklearnim oružjem, bila bi osigurana nadmoćnost onih koje bi same razvijale takvo oružje. I zadržavanje, nedavanje informacija o izradi nuklearnih oružja nije više podobno sredstvo da se spreči njihovo širenje, pošto je gotovo opšte poznata celokupna tehnika izrade fisionog materijala koji se može koristiti u vojne svrhe i eksplozivnih tela u kojima se može upotrebiti.

Naprednija američka misao počinje sasvim dobro da upoznaje takva shvatanja. Nuklearna oružja će se verovatno proširiti na veći broj država. Ta verovatnoća ili izvesnost mora se uzeti kao polazna tačka za sva buduća nastojanja da se odstrani opasna situacija. Već su učinjeni mnogobrojni predlozi koji su usmereni u tom pravcu, a ipak su te stvari još u tolikoj meri u toku, da ne može biti ni govora o koliko-toliko jasnoj strategijskoj doktrini u toj oblasti.

U tom raspravljanju će centralno mesto zauzeti pitanje — da li već samo raspolaganje nuklearnim oružjem sposobljava neku vladu da, kao inicijalno paljenje, dà signal za veliki rat između svetskih super sila? Glavni zadatak obe svetske velesile biće da se ravnoteža tako ostvari i oblikuje, da je ne mogu poremetiti ni najsmeliji, ni najagresivniji poduhvati manjih nuklearnih sila, kao, možda, Francuske i Kine. Njihov sopstveni interes iziskuje od njih stvarno i neizostavno da se pomoću metoda signala koji im stoje na raspolaganju ili izričitim sporazumima pobrinu da ni njihov saveznik niti neka druga država ne mogu sami da stave u pokret spiralu preraštanja malog sukoba u veliki rat.

Doktrina i kriza

Sistem odmerenog zastrašivanja isprobavale su Sjedinjene Države od 1961. godine. Glavno područje na kome on deluje jeste zaštita zapadne Evrope i oblasti Sredozemnog mora posredovanjem „Nato“. Odmereno, ograničeno, „elastično“ zastrašivanje do sada je postiglo svoju svrhu, i pored silnih unutrašnjih teškoća tog saveza. Ono se sa promenljivim uspehom primenjuje u jugoistočnoj Aziji, gde je pređena čitava lestvica mera zadržavanja, upozorenja, odmazde i ograničenog vođenja rata. Taj sistem je pokazao za šta je sposoban u kubanskoj krizi 1962. godine — najtežem vojno-političkom razračunavanju od rata u Koreji.

U tom sukobu — koji je izbio kada je Sovjetski Savez, u jesen 1962, na ostrvu Kubi uredio baze za projektile uperene protiv Sjedinjenih Država i za bombardere srednjeg doleta — predsednik Kenedi i njegovi savetnici primili su na majstorski način sva sredstva stepenastog i odmerenog zastrašivanja. Američke konvencionalne oružane snage bile su se razvile oko Kube pod štitom strategijske sile odmazde koja je potirala i time isključivala svaku ugroženost — od strane Sovjetskog Saveza — kako Sjedinjenih Država tako i ma koje druge, njima savezničke ili nesavezničke zemlje. Diplomatski koraci kojima je zahtevano uklanjanje sovjetskih projektila srednjeg dometa sa Kube, dopunjavali su i pojačavali blokadu tog ostrva koja je bila uspostavljena sa ograničenim ciljem, tj. da se spreči dalje pojačavanje raketnih oružanih snaga i bombarderskih jedinica. Bio je pripremljen napad na raketne baze. Te pripreme stavljene su na znanje Sovjetskom Savezu pozivom da sovjetsko ljudstvo treba odmah da napusti baze u svom sopstvenom interesu.

U okvirima američke strategijske teorije, rešenje kubanske krize bilo je klasični primer kako se može primeniti doktrina stepenastog, odmerenog zastrašivanja. Kao što se jasno može uvideti, sukob je brzo prevazišao fazu razmene diplomatskih nota, otvorenih zahteva i pretnji. On se pretvorio u pravo odmeravanje snaga, pošto su oružane snage na obe strane stvarno otišle na svoje položaje i stupile u dejstvo, razume se bez međusobne razmene hitaca. Na američkoj strani: ratni brodovi u punoj pripravnosti da podrže iskrcavanje trupa; ratno vazduhoplovstvo u vazdušnom prostoru iznad Kube, spremno da razori raketne baze, bilo konvencionalnim ili nuklearnim bombama; vazdušnodesantne trupe u neposrednoj blizini, spremne da posednu bazu. Na sovjetskoj strani: podmornice sa torpedima, na položajima, da bi potapale američke brodove koji bi transportovali trupe i ratne brodove koji bi ih pratili; lovci i lovci-bombarderi na aerodromima u Kubi, spremni za start radi uletanja u borbu protiv američke flote i vazdušnih desanata; sovjetske posade na zemlji i

kubanska kopnena vojska na položajima za odbranu raketnih baza.

To je bio prvi slučaj međusobnog sukoba obe u vojnom smislu najveće sile nuklearnog doba. Nijedan pucanj nije odjeknuo. Vlade su razmenjivale opomene, upozorenja i pretnje. Iako je verovatno da bi Sjedinjene Države upotrebile samo konvencionalne bombe za razaranje projektila srednjeg dometa i bombardera na kubanskem tlu, ipak je ova situacija sadržavala opasnost prerastanja u nuklearni rat, da Sovjetski Savez nije odlučio da se odmah povuče. Sovjetski Savez je raspolagao u Kubi i okolnom pomorskom području krajnje slabim konvencionalnim borbenim snagama, u poređenju sa nadmoćnom snagom Sjedinjenih Država. Prema tome, on nije bio u stanju da vodi ograničeni ili prostorno omeđeni rat na Kubi i oko nje, sa bilo kakvim izgledom na uspeh. Pošto Moskva nije nameravala da dozvoli da zbog toga dođe do velikog centralnog strategijskog razmenjivanja projektilskih hitaca sa Sjedinjenim Državama, nije joj preostalo ništa drugo nego da se složi sa predlogom za nagodbu, po kojoj su projektili srednjeg dometa i bombarderi povučeni sa Kube. Takođe, iz istog razloga, Sovjetski Savez, pošto nije smerao da vodi veliki rat, nije mogao taj sukob, koji je već izbio, da pomeri na neko pogodnije ratište, kao što su možda Berlin ili Turska. Tako je američko zastrašivanje ili zadržavanje delovalo na svim stepenima.

Jedan drugi slučaj ograničenog i odmerenog zastrašivanja, iako od manjeg domaćaja no što ga je imala kriza oko Kube, bila je američka akcija odmazde avgusta 1964. u Tonkinškom zalivu. Svi sastavni delovi koji su se razvili iz američke strategijske teorije stupili su u igru: prethodno objavljanje ograničene prirode udarca radi odmazde i protivdejstvo, ograničeno i podešeno prema jačini pretrpljenog protivničkog napada. Na napad severnovijetnamskih motornih torpednih čamaca na dva američka razarača odgovoreno je bombardovanjem — naravno konvencionalnim bombama — onih luka iz kojih su motorni torpedni čamci dejstvovali i njihovih zaliha pogonskog goriva.

Kritika koja je u Sjedinjenim Državama primenjivana protiv vlade zbog toga što je objavila napad pre no što su avioni dospeli u područje cilja pružila je dobrodošlu priku da se u svoj javnosti razjasni metod elastične, ograničene, odmerene odmazde koji je tada primenjen. Plan je bio da se neprijatelj samim razvojem nadmoćnije snage i čvrstom odlučnošću uzdrži od daljih napada i da mu se istovremeno saopšti da se ta operacija ograničava samo na tu svrhu, te je ne treba posmatrati kao početak rata. Da ta poruka nije pravovremeno dospela do primaoca i da je on nije razumeo, očigledno je da bi postojala opasnost da dođe do otvorenog rata sa Kinom. Taj rat bi se mogao proširiti u sukob na Dalekom istoku sa Sovjetskim Savezom, posle čega bi se opasnost prerastanja u opšti rat približila opasnoj zoni.

Multilateralne snage

Primenu strategijske teorije u njenom najrazvijenijem obliku imamo u planu multilateralnih atomskih oružanih snaga, u okviru Severnoatlantskog saveza — Plan multilateralnih snaga (Multilateral Force — MLF). Pošto su u savezu Nato odmeravane razne varijante bolje raspodele prava raspolaganja nuklearnim oružjem koje je neophodno za zajedničku odbranu i pošto je o njima diskutovano u toku nekoliko godina, američko Ministarstvo odbrane je najzad predložilo saveznicima taj plan multilateralnih snaga. Svrha toga plana je bila, pre svega, da se odstrane zategnutosti u samom Savezu koje su nastale zbog posve nejednakog učešća u raspolaganju nuklearnim oružjem u savezu „Nato“. Projekt je od velikog interesa kao značajna tvorevina američke strategijske misli, pa iako verovatno neće biti ostvaren, ili iako bude trebalo da se izvede u nekom jako izmenjenom obliku. On najjasnije odražava neke zahteve koje je postavila teorija, a prihvatile ih vojne instance:

1. U slučaju zastrašivanja I i II tipa, MLF pojačavaju rezerve koje su potrebne za ostvarivanje strategije raza-

ranja gradova — ukoliko bi bila potrebna — pošto bi već bili izvedeni protivudari strategije uništavanja vojne sile.

2. MLF pojačavaju zastrašivanje II tipa koje je samo nedovoljno jako. U svim zemljama koje su u savezu sa Sjedinjenim Državama sumnja se — a neke američke izjave tu sumnju stalno pothranjuju — da bi Sjedinjene Države stvarno upotrebile celokupnu strategijsku moć za odmazdu zbog masovnog napada na nekog svog saveznika, sve dok neprijateljski napad ne bi zahvatio samo područje Sjedinjenih Država. Jake strategijske snage za odmazdu koje se nalaze u Evropi ili u vodama koje je okružuju, iako njima raspolaću SAD, ulivaće onima što sumnjaju veće poverenje da bi one odista bile upotrebljene u slučaju potrebe. Pošto neki sumnjaju da bi SAD izložile svoje sopstvene gradove i stanovništvo termonuklearnim udarima odmazde radi zaštite nekog svog saveznika, ta bi sumnjala pre bila sklona da prihvate da bi u dejstvo stupile MLF koje plove blizu Evrope. Zastrašivanje II tipa time dobija u pouzdanosti.

3. MLF, dakle flota naoružana projektilima srednjeg dometa, onakva kakvu su je američki planeri projektovali, takođe bi ojačavale sposobnost za zastrašivanje III tipa. Pošto krstare morima koja okružuju Evropu, one predstavljaju nezavisnu protivpretnju sovjetskim raketama srednjeg dometa koje ugrožavaju samo Evropu i time čine od evropskih naroda taoce u rukama Moskve. Zahvaljujući toj protivpretnji, sovjetska moć srednjeg dometa gubi u pouzdanosti kao sredstvo političkog ucenjivanja.

4. MLF su značajan primer savremenog sistema oružja koje nije stvoreno istraživanjem i razvojem tehnike, a potom ga vojnik — pošto je već stvoreno — potčinjava strategiji koja se zasniva na njegovim mogućnostima. To je sistem oružja koji je pronađen i čiji se razvoj zahteva da bi se postigao sasvim određeni vojno-politički cilj, naime da bi se ojačao Savez koji je počeo da se koleba. Istoj toj svrsi služi i komplikovana forma organizacije i sastavljanja posada od nacionalno mešovitih jedinica, koje je necelishodno u vojnem pogledu.

5. MLF su sistem oružja sa izričitim političkim sporednim ciljem. One po rasuđivanju svojih pronašlazača treba nekim savezničkim državama koje nemaju nuklearnog naoružanja da pruže onu bezbednost koju stvara samo posedovanje nuklearnog oružja, ali s tim da im se ono ne poverava. Time je trebalo — tako se mislilo — da se odstrani jedan od najvažnijih razloga koji vode daljem širenju atomskog oružja.

VIII

OD BEZNAČAJNE ULOGE DO VOĐSTVA

Oruđe u svom vremenu

„Miroljubiva, a ipak vojna republika“ — koja je bila pred očima general-potpukovnika Džona Skoufilda, kada se krajem 19. stoljeća osvrnuo na četrdeset i šest godina službe u vojsci Sjedinjenih Američkih Država, nije bila prijateljski raspoložena prema vojno-političkim izučavanjima. Ne bi bilo tačno ako bi se tvrdilo da do onog vremena nije bilo strategijske misli u Sjedinjenim Državama. Dela Aleksandera Hamiltona (1788), Henrika Helka (1846),¹ Emorija Aptona (1881), Alfreda Mahana (1890), Teodora Ruzvelta (1901), Homera Lija (1909), Vilijama Mičela (1925), Bernarda Brodija (1941) i Aleksandera Severskog (1942), — u ovoj knjizi su pomenuti u vezi sa vremenom koje predstavljaju i problemima o kojima raspravljaju — dokazuju da su ulagani napor da se upoznaju strategijski problemi, da se opišu, izvuku i istaknu osnovna strategijska načela. Svi ti radovi, a i neki koji ovde nisu mogli da budu pomenuti, rezultat su brige i uviđavnosti pojedinih pisaca i mislilaca koji su išli svojim putem često usamljeni, čak ponekad vrlo usamljeni i neshvaćeni.

U to isto vreme nije jako bogata ni neamerička strategijska literatura u užem smislu. Malo je dela koja se odnose na ono što je principijelno. Drukčije stoji sa ratnoistorijskim raspravama, memoarskim delima, udžbenicima i priručnicima svake vrste i specijalnosti. Strategijska li-

teratura Evrope postala je značajna time što su se pojedina njena dela pokazala kao pravi rudnici koji čak ni do danas nisu iscrpeni. Ali i vanamerička strategijska misao može se obuhvatiti sa svega nekoliko imena. To su: veliki švajcarski pisac general Antoan Anri Žomini (1779—1869), veliki nemački teoretičar general Karl Klauzevic (1780—1831), francuski profesor vojne strategije i vojskovođa Ferdinand Foš (1851—1929), Lenjin (1870—1924), italijanski vazduhoplovni strateg Đulio Duet (1869—1930), Mao Ce Tung (rođen 1893) i sociolog Rejmon Aron (rođen 1905).

Izgleda da u SAD strategijska dela, izuzimajući ono čuveno Mahanovo, nisu nikada delovala ni u dubinu ni u širinu. Malo je bilo interesovanja za vojno-političke probleme čak i kod obrazovanih ljudi. Profesionalni oficiri i vodeća vojna lica — koji su stručno vojno obrazovanje sticali u akademijama, dakle u srednjim i visokim školama vidova oružanih snaga — predstavljali su siccnu grupu usred velikog naroda koji je bujno rastao. Oni su, po pravilu, nailazili na potpunu ravnodušnost za pitanja kojima su se bavili, na nepoverenje prema vojnom licu uopšte ili, pak, na tradicionalno i bezbrižno mišljenje da se, u slučaju potrebe, hrabri civili mogu pretvoriti u dobre vojниke samom snagom patriotizma koji ih nadahnjuje. Misliло se i učilo da bi odvažne vodeće ličnosti građanskog, a naročito političkog života, bile u i u ratu dobri vojni rukovodioci. Takve predstave su preživele čak i krvave godine građanskog rata, gde se hiljadustruko pokazalo koliko su neprikładne.

Tim shvatanjima profesionalni oficiri nisu imali da protivstave ništa drugo osim preimrućstva stručnjaka, specijalista. A njega su morali da dokazuju na uskom polju koje im je stajalo otvoreno i neumorno su ga naglašavali. To je oficirskom kadru davalо karakter zatvorene grupe koja se sve više izdvajala iz građanskog života, a naročito iz politike.

Nepoverenje prema vojniku uopšte i neprihvatanje profesionalne vojske, što je od 1776. godine* stalnā re-

* Godina proglašenja nezavisnosti američkih kolonija. — Prim. prev.

zervna hrana američkog folklora, produbljivalo je još više usamljenost vojnika i učvršćivalo u njemu ubedjenje da se mora držati daleko od svake politike. Izuzeci iz ratnih i poratnih vremena, kada su junaci rata pozivani na najveće položaje ili se usuđivali da pokušaju da ih se dočepaju — izuzeci koje označavaju imena: Meklelen, Grant, Maršal, Makartur i Ajzenhauer, samo potvrđuju pravilo, pošto su potekli većinom od suprotno usmerenog kretanja.*

Osnovna koncepcija američke spoljne politike od Toma Džefersona na ovamo jeste mišljenje da se treba čuvati od spoljnih saveza, i da se iz moralnih razloga sila ne sme upotrebljavati za ostvarivanje nacionalnih ciljeva. Što se taj princip — u najmanju ruku privremeno — zaboravlja u slučajevima kao što su Meksiko, Španija, i Kolumbija,** to nije remetilo osnovne predstave koje su bile jače od svega ostalog. Pisci istorije, nastavnici i politički govornici su i te izuzetne slučajeve uspešno potiskivali iz svesti prosečnog američkog građanina.

Empirizam i pragmatizam — koji su oblikovali američku misao — nisu nikako podsticali na vojna izučavanja, nisu nipošto pozivali da se saznanja dubljeg razmišljanja o strategijskim problemima primenjuju u eventualnim budućim vojno-političkim situacijama. *Oni su najodlučnije* obeshrabrivali svako zajedničko planiranje raznih vidova oružanih snaga, a isto tako i planiranje na raznim stepenima saznanja, pri kome bi vojna nauka, tehnika, prirodne nauke, nauka o privredi, statistika i psihologija bile plodno združene. A bez toga — kao što danas znamo — ne može se stvoriti široka strategijska koncepcija.

* Generali: Meklelen, kao komandant svih snaga Severa, došao u sukob sa predsednikom Linkolnom; Džordž Maršal je bio na dužnostima ambasadora, ministra spoljnih poslova i ministra odbrane; Makartur, kao komandant savezničkih okupacionih snaga u Japanu, imao je i potpunu političku vlast, a u korejskom ratu došao u sukob sa vladom. — Prim. prev.

** SAD su Meksiku otrgle Teksas 1822. god. a u ratu 1846—48. Novi Meksiko i zlatom bogatu Kaliforniju; Španiji su, u ratu 1898. god. uništile flotu i preotele Kubu, Portoriko i Filipine; u Kolumbiji su inscenirale „revoluciju“ u području Paname, da bi se 1903. god., otcepila od Kolumbije i postala posebna država, radi interesa SAD. — Prim. prev.

Ishod drugog svetskog rata izmenio je sve to na revolucionaran način. Matematika i eksperimentalna fizika preplavile su oblast ratne tehnike u vreme kad se išlo na to da se razvija atomska bomba. Kad je rat prošao, naučnici-prirodnjaci su se nadali da će to novo oružje koje su stvorili, oni i oduzeti od vojnika, da će ga neutralisati i potpuno staviti u ruke civila. I to ako je ikako moguće onih civila koji bi predstavljali svetsku vladu. Kada su se sve te nade razbile, naučnici su se bacili na zadatak da sastave pravila za upotrebu novog oružja. I tako je započela velika strategijska debata koja još nije završena.²

Uvođenje vazdušne moći u prvi svetski rat i njen ogromni razvoj u toku drugog svetskog rata nisu bili mogućni bez naučnika-prirodnjaka kao istraživača, pronalažača i savetnika. Predsednik Vilson je ustanovio Nacionalni savet za istraživanje, a predsednik Franklin Ruzvelt Komitet za istraživanje u oblasti nacionalne odbrane i Upravu za naučno istraživanje i razvoj. Vidovi oružanih snaga su svojim štabovima pridodali naučnike-prirodnjake, stručnjake za elektroniku, hemijski rat, za eksplozive, pogonske materije i stručnjake za privredni rat. Način vođenja rata protiv vazduhoplovne i industrije pogonskog materijala i protiv privrednog potencijala neprijatelja isključivo sredstvima bombarderske ofanzive i pomorske blokade, doveo je, naročito u drugom svetskom ratu, privrednog naučnika i statističara u najtešnju saradnju sa vojnim planerom i rukovodiocem. U obaveštajnoj službi bilo je neophodno iskustvo i znanje mnogobrojnih civila iz visokih instanci. Za upravljanje i obnovu posednutog neprijateljskog područja, vojnim faktorima je bilo potrebno da u tome omoguće učešće službi političkih nauka, istorije, čak istorije umetnosti, sociologije, pravnih nauka, psihologije i nauke o privredi.

Vidovi oružanih snaga i Ministarstvo odbrane, sada već sa dugom navikom da im nevojni talenat i nevojno znanje stoje na raspolaganju, posle rata su zadržali trajno u svojoj službi mnogobrojno ljudstvo sa univerzitetskim obrazovanjem. Od savetnika fondacija, instituta i istraži-

vačkih ustanova stalno su traženi saveti. Kao što smo videli, vojne vlasti su u tome prednjačile civilnim, jer su za plaćanje tih usluga koje nisu bile jeftine raspolagale sa mnogo više novca no civilne službene ustanove. Generali i pukovnici su sada držali velike svote koje su bile namenjene profesorima i često su stupali u prijateljske veze s njima. Profesori sada više nisu bili sanjala; oni su bili realisti, gospodari čvrstih činjenica, dok se prosečno obrazovani profesionalni oficir morao često oslanjati na prilično neodređeno znanje.

I industrija je morala da se obraća za usluge univerzitetu, ili čak i apsolventima univerziteta, ako je htela da ispunjava naloge istraživanja, razvoja i izrade, koje su sada postavljali vojnici. I to vojnici koji su postali ljudi sa mnogo zahteva. Bez fundamentalnog istraživanja i statistike nisu se više mogli rešavati industrijski problemi koji su postajali sve zamršeniji. Industrijske organizacije koje su imale velike naloge za izradu ratnog materijala, ustanovljavale su svoje sopstvene istraživačke odeljke, i to pre svega avionska i elektronska industrija. Dovoljan je jedan primer: „Laboratoriјe Bel telifoun“, jedna od najvećih privatnih istraživačkih organizacija u svetu, sa polovinom svojih kapaciteta su zaposlene samim problemima ratne tehnike.

Vlada je otišla još dalje. Ona je poverila privatnim firmama i pogon sopstvenih tehničkih postrojenja. Tako, opitnim poligonom „Kejp Kenedi“ upravlja i koristi se njime „Pan ameriken er lajns“, a sistemom „Đu“ (DEW*) za rano upozoravanje o neprijateljskim naletima preko Severnog pola upravlja „Internešenel telifoun end telegraf“. Stotine hiljada inteligentnih i obrazovanih ljudi i žena, od sredine pedesetih godina, učestvujuju u ispunjavanju naloga odbrane. Oni mogu da budu neposredno u službi vidova oružanih snaga, u službi Ministarstva odbrane ili se mogu nalaziti u opšte korisnim organizacijama koje su osnovane u tešnjoj ili labavijoj vezi sa kopnenom vojskom, ratnom mornaricom i ratnim vazduhoplovstvom.

* DEW — Distant Early Warning (daleko rano upozorenje).
— Prim. prev.

Oni mogu da budu sa univerzitetskih instituta koji često, na ugovornoj osnovi, izučavaju izvesne stvari za vladu.

Koliko se ova slika razlikuje od američkog vojnog dela pre drugog svetskog rata, kada su se strategijski planovi morali razvijati pod pritiskom štedljivosti i odričanja, rezignacije u svojim redovima i nerazumevanja spolja, i u punoj izolovanosti od narodne zajednice!

Novostvorena vojno-naučno-industrijska zajednica rađa nove misli. Njoj su potrebne i misli drugih i ona ih obrađuje. Svakog dana ona sebe vidi pred novim traženjima i zahtevima koji proizlaze iz naučnih otkrića, tehničkih pronađazaka i novih načina rada koji počivaju na jednom, već u velikoj meri razvijenom, stanju znanja i umenja.

Nove zadatke toj zajednici postavljaju politički i vojni planeri, i niko od onih koji su odgovorni za neku veliku odluku ne bi ni pomislio da je doneše, a da prethodno ne potraži i proceni najprihvatljiviji savet istraživača ili najboljeg stručnjaka.

No, taj razvoj ima i naličje. Često se precenjuju genijalnost i razboritost, pa čak i zdravi ljudski razum naučnika-prirodnjaka i nacionalnog ekonomista. Pošto oni raspolažu zamašnim znanjima u određenoj oblasti, narod zaključuje da su sveznajući. Vojni rukovodilac se u mnogo slučajeva previše spremno priklonio rezultatima učene skolastičke diskusije civilnih analitičara. Pa i kad se dopusti da se u savremenom svetu — koji vlada gotovo neograničenim mogućnostima — svim pitanjima naoružanja, opreme i raspodele snaga mora prilaziti naučnim metodima, odluka rukovodioca, rešenje šta treba postići, kada i gde, njegova je vlastita odgovornost, delo njegovog stvaralačkog duha i njegove ličnosti, a ne jednostavan rezultat naučne analize. Bila bi gruba greška ako bi se prihvatio da strategijska teorija zamenjuje vojnu doktrinu i stratege.

Ali to pogrešno shvatanje široko je rasprostranjeno u narodu i trupi. Osobito se u Evropi može naići na mišljenje, čak i kod ljudi koji bi to trebalo bolje da znaju, da je u SAD rukovođenje i komandovanje ustuknulo pred

elektronskim mozgom. Pri tom, u SAD vodeći pisci već odavno razbijaju te zablude. Oni stalno naglašavaju da se danas, kada su granice strategijske teorije jasno obeležene, pre svega radi o tome da se uspostavi pravilan, plodonosan odnos između istraživanja i nadahnuća, između ekspertize i rukovođenja odnosno komandovanja.

Evropa je zaostala

Pošto su se Evropa i SAD svojim političkim i privrednim preplitanjem — koje se kroz drugi svetski rat beskrajno produbilo — međusobnim kulturnim vezama koje su bivale sve čvršće, i posredstvom savremenih saobraćajnih sredstava tako jako zblizile, da se Atlantski okean oseća još samo kao unutrašnje more, moglo bi se očekivati da se strategijska misao u SAD i Evropi razvijala slično, na uporednim kolosecima. Ali nije tako. S pravom bi se moglo pretpostaviti da je u okvirima Severno-atlantskog saveza — koji povezuje Sjedinjene Države i Kanadu sa trinaest evropskih država, radi zajedničke obrane — morala da izrasta zajednička strategijska teorija. Bilo bi pojmljivo da je eksplozija strategijskih teorijskih napora u SAD, s obzirom na usku povezanost upravo na vojnom području, pokrenula odgovarajuće, možda manje eksplozivno, ali, ipak, intenzivno raspravljanje i u Evropi.

Ali kada su poruke koje smo opisali u ovoj knjizi prispele u Evropu preko Atlantika, izazvale su pometnju i zbumjenost. Pojmljivo je što su se profesionalni oficiri prvi sukobili sa novom američkom strategijskom mišlju. Dakle, bili su to ljudi vaspitani i obrazovani, po pravilu na konzervativan način — koji je jako vezan za prošlost, a svoj pečat je udario prvom, a i drugom svetskom ratu — i jedva što su slutili o događajima punim preokreta koji su se odigrali u SAD.

Uslovi pod kojima su profesionalni oficiri u SAD morali da trpe više od jednog stoleća, a u Evropi — sa izuzetkom nekih malih država — uopšte nisu postojali, od drugog svetskog rata su, začudo, delimično veštački stvorenji i u Starom svetu. Nepoverenje prema profesionalnom

vojniku, nedovoljno interesovanje za sopstvenu vojnu odbranu — koje je, zacelo, posle dugog i strahovitog rata ljudski shvatljivo — i površno besmisleni pacifizam — osobito u znaku iracionalnog straha od atomske bombe koji potpiruje propaganda — pacifizam koji su zastupale mnoge političke partije, a delom i inteligencija, sve te pojave potiskuju u izolovanost one što se interesuju za probleme strategije i prisiljavaju ih da se povlače u okove svoje uske specijalnosti. Ali takav razvoj nije stvorio povoljne uslove za susret sa američkom teorijom i za intelligentno snalaženje u toj novoj strategijskoj teoriji Novog sveta.

U Evropi su naučne strategijske studije u savremenom smislu i onako kako su se već razvile u SAD, započete tek sredinom pedesetih godina. U tome je vodeću ulogu imala Velika Britanija, gde se vojni teoretičar stare škole Lidel Hart takođe rano okrenuo ka savremenoj misli, gde je Kraljevski vojni institut preduzeo veoma dragocene radove i gde je, u Londonu 1958. godine, osnovana najvažnija i do sada najuspešnija evropska studijska organizacija — Institut za strategijske studije. Tesna povezanost sa SAD je očigledna: njegov britanski direktor delovao je u Sjedinjenim Državama, a sredstva za osnivanje Instituta znatnim delom je stavila na raspolaganje Fordova fondacija. Za ovim je došao Atlantski institut u Parizu koji, pored mnogih drugih zadataka, teži da širi i upoznavanje strategijske literature.

U mnogim evropskim zemljama, a takođe u Japanu i Indiji, počelo je ranih šezdesetih godina snažno da se budi interesovanje za osnovna strategijska pitanja. Pri tome težište je bilo, a i sada je, na pitanjima ograničavanja naoružanja i na problemima razoružanja. To ne može da iznenadi. Od dana Haških konferenciјa 1899. i 1907. godine, u pacifističkim pokretima, protestantskoj crkvi i nauci o međunarodnom pravu većinom su se pojavili pioniri koji su se bavili odnosom između sile i politike, dakle, zahvatili su glavni problem strategije. Bilo je pojmljivo što su evropski intelektualci — pošto su se okrenuli strategijskim studijama — taj posao preuzeli upravo onde

gde je bio obustavljen, to jest kod razoružanja. Međutim, njihov rad se postepeno širio na celo polje vojno-političkih izučavanja.

Posebne studijske grupe su osnovane: u SR Nemačkoj 1955. godine, u Švedskoj i Norveškoj 1960., u Francuskoj 1961., u Holandiji 1962., i u Italiji 1964. godine. I u Švajcarskoj su, 1960. godine, preduzete strategijske studije u okvirima rada na univerzitetima. Međunarodni institut za štampu u Cirihi već od 1959. godine je, posebnim kursevima za usavršavanje, usmeravao pažnju štampe na značaj strategijskog raspravljanja. Pojedini dnevni listovi: u Francuskoj „Figaro“, u SR Nemačkoj „Frankfurter algemajne cajtung“, u Švajcarskoj „Noje cirher cajtung“ i u Velikoj Britaniji „Tajms“, posvetili su osobitu pažnju razvoju strategijskih doktrina i ideja.

Tri francuska pisca su izbila u prvi plan. Rejmon Aron je monumentalnim delom „Mir i rat među nacijama“, „Velikom raspravom“ (Le grand débat), akademskim predavanjima i mnogim člancima u dnevnim listovima i časopisima, dao najvažniji evropski prilog koji pruža jasna rešenja vojnih pitanja. General Bofr je osnivanjem časopisa „Stratezi“ (1964. god.) i sa dve značajne knjige uspostavio vezu sa američkom teorijom koja je izmicala daleko napred. Pjer Galoa je pokušao u knjizi „Strategija nuklearnog doba“ i u mnogim člancima i predavanjima da izradi francusku koncepciju i da je suprotstavi saznanjima do kojih se došlo u SAD.

Trajnu i valjda najuspešniju vezu između američkog i evropskog strategijskog istraživanja uspostavio je Institut za strategijske studije u Londonu godišnjim kongresima i čestim specijaliziranim studijskim konferencijama.

Kriza saveza „Nato“

Svi ti radovi, izjašnjavanja i nastojanja nisu bili dovoljni da u Evropi prošire stvarno, trajno i opšte razumevanje za pravu sadržinu američke strategijske misli. Još

1965. godine su mnogi Evropljani bili iznenađeni i zbumjeni bogatstvom i smelošću američkih strategijskih vizija i nisu dobro upoznati sa čvrsto izrađenim osnovnim predstavama koje su već i u praksi potvrđene. Nedovoljno razumevanja i znanja često se prikriva kritikom tobožnje skokovitosti američke misli.

Ono što odgovara privatnom i civilnom teoretičaru važi još u većoj meri za vojnog stručnjaka. Organizacija „Nato“, koja je po svojoj celokupnoj nameni mogla da postane nadležna veza između oficijelne američke strategijske doktrine i strategijskih gledanja evropskih generalstabova — otkazala je na tom zadatku. Severnoatlantski savet je brižljivo izbegavao svaku temeljnu strategijsku diskusiju, već pre 1958. godine, godine svoga žalosnog pretvaranja od savetodavnog organa odgovornih i informisanih predstavnika u konferenciju diplomata koji jedni drugima čitaju sastave svojih vlada.

Jedina tvorevina američke strategijske misli koja je u Evropi shvaćena i prihvaćena bila je doktrina masovne odmazde, i to u obliku u kome je izlagana od 1952. do 1954. godine. Uz to, izgleda da je u Evropi napravila trajan utisak samo u ekstremnom i apsolutnom obliku, od koga je i sam Džon Foster Dals odstupio već 1954. godine. Iz Dalsovog govora od 12. januara 1954. uzeti su na znanje samo ni odlomci u kojima se zalagao za masovnu odmazdu. Njegova brižljivo odmerena izlaganja o neophodnosti jake lokalne odbrane naišla su na trajno oglušenje. Mnoga naредna objašnjenja Ajzenhauerove vlade, u kojima su ranije teorije utanačene i elastičnije oblikovane u znaku stečenih političkih iskustava i novih američkih istraživanja, za Evropu su zgleđala manje važna i manje interesantna od prvih nagoveštaja „Nju luka“**.

Evropa, izgleda, jednostavno nije bila voljna da „razmišlja o nezamišljivom“**. U evropsku misao su se ukorenili rani aksiomi naučnika-prirodnjaka, po kojima bi

* O „Nju luku“ (Novom pogledu) bilo je reči na str. 107. ove knjige. — Prim. prev.

** Odnosi se na izlaganja u glavi VI i na knjigu Hermana Kana „Razmišljanje o nezamišljivom“ (v. str. 136). — Prim. prev.

eventualni budući ratovi mogli da budu samo veliki nuklearni sukobi, koji iza sebe ne ostavljaju ništa osim ruševina i svet u kome „preživeli zavide mrtvima“. Uz to je dolazilo još i shvatanje koje se pothranjivalo i potpuno opravdavalо iskustvima drugog svetskog rata, naime, da bi veliki rat u Evropi morao iza sebe da ostavi nepodnoshljiva pustošenja, pa i kad bi bio vođen bez nuklearnog oružja. Naročito je nemački narod izvukao takav zaključak i to iz vrlo ubedljivih razloga. Mala nuklearna oružja koja su namenjena za upotrebu u zoni operacija u užem smislu, činila su sliku takvog rata još pustosnjom i neprihvatljivijom. Prema tome, zaključak koji je shvatljiv morao je da glasi: rat treba izbeći po svaku cenu. Za maksimalističku protivratnu stranu u Evropi to je značilo da bi se trebalo odreći svake odbrane i da bi se moralno primeniti jednostrano razoružanje u znaku poslovice „bolje ,crven' nego smravljen“. Na drugom kraju, za maksimalističku antikomunističku stranu, to je značilo da se protivniku mora pretiti masovnom odmazdom u njenom krajnjem obliku, čak i ako komunisti i malo povrede granicu.

Između tih dogmi koje stoje na suprotnim krajevima niza mogućnosti, a našle su način da se najjače istaknu, minimalizam sredine je u Evropi, sasvim suprotno stanju u SAD, jedva uspeo da privuče pažnju. Zbog toga minimalističku strategiju sredine, o kojoj se u Sjedinjenim Državama duboko razmišljalo i koja je usvojena kao službena doktrina, u Evropi nisu nikako tačno razumeli niti odobrili. Ni javno mnenje, ni vlade ili generalštabovi, nisu se nikada zadovoljili shvatanjem po kome se zastrašivanje ili zadržavanje protivnika ne oslanja na jedno jedino najstrahovitije ugrožavanje, nego na čitav sistem stepenastog ugrožavanja koji se zasniva na stvarnim mogućnostima vojno-političkog protivdejstva, na najrazličitijim stepenima jačine. Kao što Albert Volsteter izlaže u jednom novom duhovitom spisu na primeru krivičnog prava, ne bi se moglo verovati pravosuđu koje može da preti samo smrtnom kaznom i ono ne bi imalo nikakvog korisnog dejstva. Isto to važi za zastrašivanje ili odvraćanje

protivnika. Kroz koje jedino pretnjom i masovnom odmazdom — bacanjem termonuklearnih bombi na neprijateljske gradove.

Cesto se previđaju ili pogrešno shvataju ogromna naprezaњa, preduzimana u Sjedinjenim Državama — naročito od 1961.* godine — da se izgrade oružane snage koje omogućavaju da se preti stepenastom, pa prema tome i verodostojnom odmazdom, a ipak obećavaju da se zadržavanjem može stvarno izbeći rat svake jačine. Ta se naprezaњa stalno tumače upravo u krugu članica Severnoatlantskog saveza u tom smislu kao da SAD planiraju povlačenje i „štita“ i „mača“ iz Evrope. Čak se tu previđela i promena u značenju reči do koje je došlo u toku godina, a po kojoj je oznaka „štit“ zadržana za strategijsko daljno zastrašivanje, dok pod „mačem“ treba podrazumevati same konvencionalne i nuklearne operativne oružane snage u Evropi. A kad je ta promena ipak primljena na znanje, često je posmatrana kao nov dokaz američke nepostojanosti i nepouzdanosti.

Nov primer nedostatka pravog i temeljitog razumevanja pruža članak generala Šarla Ajrea, načelnika generalštaba francuske nacionalne odbrane, „Mišljenje o strategijskoj teoriji, fleksibil respons“ (Opinion sur la théorie stratégique de la „Flexible Response“) u časopisu „Revi de defans national“ — dvobroj za avgust-septembar 1964. Otkriva se ubrzo da francuski general, pod nazivom „fleksibil respons“, ne podrazumeva ono na šta američka doktrina misli, naime da to znači uzvraćanje, protivdejstvo koje je prilagođeno stepenu protivničkog napada, uzvraćanje koje iz široke lepeze pripremljenih i vojnički mogućih protivdejstava može da izabere odgovarajuće koje se nalazi negde između trenutnog, velikog nuklearnog protivudara i diplomatske note, ili može da izabere kombinaciju različitih protivdejstava raznih stepena jačine. Ajere razume taj pojam tako kao da znači operativno povlačenje pred protivnikom i

* U periodu 1957—60. postignuta je približna ravnoteža između SSSR i SAD u proizvodnji atomskog oružja; obe strane su ga imale dovoljno za uništenje protivnika. — Prim. prev.

odricanje od primene moćnih oružja. Takvo tumačenje, prirodno, vodi potpuno netačnim zaključcima o američkoj strategiji.

Samo delimično je primljeno na znanje i objašnjenje o mogućnosti strategije uništenja vojne sile, koje je ministar odbrane Maknamara dao u govoru od 16. juna 1962. On je tada izložio da su Sjedinjene Države stekle dovoljno jakog dalekometnog oružja da bi mogле preduzeti veliki korak u pravcu stepenaste odmazde. Ali je u Evropi samo deo tog objašnjenja smatran važnim, naime onaj da nije bezuslovno potrebno da se već prvim protivudarom uniše protivnički gradovi, nego da se sve može sasrediti na razaranje protivničke sposobnosti za nastavljanje strategijskog uništavajućeg rata. Ti predznaci odricanja od najmasovnijeg ugrožavanja, u Evropi su smatrani kao znak nedovoljne odlučnosti.

Pošto među saveznicima mogu da postoje nesporazumi i u takvim osnovnim pitanjima i pogrešno shvatanje inače potpuno jasnih i temeljnih pojmova, ne treba se čuditi što u „Nato“ postoji trajna i duboka kriza. Razumljivo je što u mišljenju ima stvarnih razlika koji se zasnivaju na različitim interesima, jer i ne može biti drugačije između petnaest suverenih država veoma različite moći i značaja. Ali tu bi ipak trebalo da postoji zajedničko strategijsko shvatanje, ili makar trajna i otvorena razmena mišljenja o osnovnim pitanjima zajedničke odbrane. Međutim, često nedostaje čak i jasno razumevanje izraza koji se primenjuju s ove i one strane, kao i njihovog značenja.

Atlantska zajednica mišljenja

Vodeći američki mislioci na polju strategije spremno priznaju da je način na koji je „velika debata“ vođena u SAD — i na koji se i sada tamo vodi — doprinosio tome da ona nije probleme samo i uvek rasvetljavala, već ih je ponekad i zamračivala i zamršavala, pa time i zbunjivala svoje saveznike u Evropi i nesvrstane zemlje. Ali oni ukazuju i na to da je stvarno bilo potrebno da se

o američkoj tradiciji, mišljenjima i pogledima potpuno slobodno govori, da su bila nužna učešća celokupne zajednice naučnika — od kojih neki, u stvari, možda i nisu za to bili pozvani — kao i učešća vojnika, političara i organa javnog mnenja, kako bi se strategijska misao potpuno razvila i sazrela. Sve je to SAD, koje su dотle imale beznačajnu ulogu, dovelo u vođstvo.* Ali time su SAD istrečale ispred ostalog sveta i od njega se otudile. Otudile su se od sveta koji nije bio pripremljen da bezuslovno i na odvažan način uđe u te oblasti istraživanja i razmišljanja koje su, uostalom, ranije bile rezervisane isključivo za konzervativne i empirijske radove vojničkih glava.

Pojava strategijskih teorija i teoretičara u Evropi i Aziji — makar kako se oni polako i bojažljivo pomaljali — pokazuje da stanje koje smo izložili neće ostati trajno. I iz Sovjetskog Saveza stižu signali po kojima se vidi da se i тамо primenjuju slični oblici misli strategijske teorije kao na Zapadu i da se upotrebljavaju pojmovi i izrazi koji odgovaraju onima što su se razvili u SAD.

Zbog toga je potrebno, a i moguće, da problemi strategije — shvaćeni u najširem smislu — postanu predmet dubljeg istraživanja i izvan Sjedinjenih Država. Pozadina, sociološke prilike i vojni uslovi su drugačiji. Drukčiji su i razlozi koji su vodili raspravljanju o vojno-političkim problemima. Zbog toga će i rezultati često biti drugačiji, te se utoliko više izučavanja u najrazličitijim zemljama mogu poboljšavati međusobnim uticanjem.

Ali mnogi uslovi su danas svuda jednaki. Snaga razaranja u sistemima oružja nuklearnog doba koja će se možda uskoro proširiti u sisteme oružja kosmičkog doba, domet, odnosno dolet nosača nuklearnog oružja — od kojih mnogi mogu da oblete celu Zemljinu kuglu — sistemi veze koji istu vest momentalno čine pristupačnom svim narodima, sve te činjenice i sredstva daju osnove istovetnom interesovanju za strategijske probleme kod svih ili bar kod mnogih naroda. Isti prirodni zakoni važe na celoj

* Na vodeće mesto u pogledu razvijenosti vojno-političke misli u savezu „Nato“. — Prim. prev.

Zemljinoj kugli i ista tehnika počinje sve više da menja oblik života svih naroda — siromašnih i bogatih, velikih i malih, razvijenih i onih koji teže ka razvoju. Zbog toga se svih njih tiče strategijsko raspravljanje i svi su u najvećoj meri zainteresovani za metode koji treba da one moguće ratove. Svi oni moraju želeti da se u društvu suverenih nacija, u kome odnose još određuje sila, a ne pravo, ipak sačuva mir.

Već sada je primena naučno razrađenih postupaka doprinela tome da su neke borbe oružanom silom izbegnute i međunarodne krize — koje su mogle da preraštju u ratove — otklonjene zahvaljujući stepenastim strategijskim potezima, aко i nisu trajno rešene. Naučno istraživanje trke u naoružavanju i mogućnosti i uslova za ograničavanje naoružanja otvorilo je nove puteve razoružanju koji, iako se još nije njima pošlo, omogućavaju da se uopšte vode pregovori o razoružanju. Ograničavanje vojnog naoružanja je od jednog poprišta koje je bilo rezervisano samo za sanjalice i idealiste, kao i da ga iskorisćavaju nesavesni propagatori, pretvoreno u brigu odgovornih vlada. Niko od onih koji ovo imaju u vidu ne može osporiti vrednost ozbiljnih strategijskih izučavanja. Ali se moraju savladati bezbrojni nesporazumi i pogrešni razvoji kako bi se ovoj nauci pribavila puna mogućnost delovanja.

Tako bi bilo nužno da se stvori jedna atlantska zajednica upravo u oblasti strategijskog mišljenja, strategijske teorije, koja bi obuhvatila kako ratovodstvo tako i zastrašivanje kao sredstvo sprečavanja rata, kao i ograničavanje i razoružanje. To je mogućno. Živahno učešće američkih analitičara na međunarodnim razgovorima o strategiji, rastući broj evropskih mislilaca — koji osećaju da su ih privukli američki instituti i izdašna pomoć američkih humanitarnih ustanova u razvoju strategijske misli, otvorili su neke puteve za razmenu uočenih problema i rezultata istraživanja.

Razvitak vojno-političke misli u Sjedinjenim Državama za poslednjih sto godina i veličanstveni — iako je često izgledalo da je haotični — prodor ka razumevanju

strategijskih uslova atomskog doba, pokazuju za kakvo je prilagođavanje i razvoj sposoban ljudski duh, kada ima da se obračuna sa novim uslovima okoline. U tom razvoju neophodno je i puno učešće drugih naroda koji imaju iste tradicije i teže istim ciljevima, a takođe su u stanju da toj stvari stave u službu potrebno znanje i umenje. To bi bilo najbolje jemstvo za nastajanje uređenog sveta i sistema koji bi omogućio velikim i malim silama da izbegavaju ratove, a povrh toga bi ukazivao na pravi cilj, na mir.

O B J A Š N J E N J A

Glava I

- 1 Edwin O. Reischauer, *Japan Past and Present*, New York, 1953, str. 29.
- 2 *Harvard Guide to American History*, Cambridge, Massachusetts, 1963.
- 3 Edgar E. Robinson and Victor J. West, *The Foreign Policy of Woodrow Wilson 1913—1917*. New York, 1918, str. 233.
- 4 Isto, str. 266.
- 5 Lieutenant-General John M. Schofield, *Forty-six Years in the Army*. New York, 1897, str. 366.
- 6 *The Federalist*, № 24.
- 7 Brevet Maj. Gen. Emory Upton, United States Army, *The Military Policy of the United States*, Washington, 1904.
- 8 Homer Lea, *The Valor of Ignorance*. Priredeno sa uvodom Clare Boothe, New York, 1942.
- 9 Isto, str. 254/5.
- 10 Russell F. Weigley, *Towards an American Army, Military Thought from Washington to Marshall*, New York, 1962, str. 218 i sledeće.
- 11 Robinson & West, str. 382.
- 12 Elting Morison *Admiral Sims and The Modern American Navy*. Boston, 1942, str. 359—361.
- 13 *Military Situation in the Far East*, saslušanja pred Komitetom oružanih snaga i Komitetom za spoljne odnose Senata Sjedinjenih Država, na prvom zasedanju 82. kongresa, Washington, 1951, str. 493.
- 14 Final Report of General John T. Pershing, September 1, 1919; in *A History of Military Affairs*, redakcija Gordon B. Turner, New York, 1956, str. 386.
- 15 Isto, str. 410.

Glava II

- 1 William Mitchell, *Winged Defense*, New York, 1925, str. 19.
- 2 E. E. Morrison, *Admiral Sims*, str. 509.
- 3 *The Letters of Theodore Roosevelt*, selected and edited by Elting E. Morrison, Cambridge, Massachusetts 1952, knjiga 6, str. 1543.
- 4 Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History 1660—1783*, Boston, 1890.
- 5 Isto, str. 88.
- 6 Boston 1911.
- 7 Carl von Clausewitz, *Vom Kriege*, Ausgabe von Dr. Werner Hahlweg, Drei Teile in einem Band, Bonn, 1952, str. 542.
- 8 *U. S. Army in World War II*, šesta knjiga, The War Department Chief of Staff: Prewar Plans and Preparations, by Mark Skinner Watson, Washington, 1950, str. 89.
- 9 *Command Decisions*, Prepared by the Office of the Chief of Military History, Department of Army, New York 1959; Louis Morton, Germany First: The Basic Concept of Allied Strategy in World War II, str. 14.
- 10 *U. S. Army in World War II*, str. 103.
- 11 Isto, str. 119.
- 12 *Comand Decisions*, str. 27.
13. *U. S. Army in World War II*, str. 123.
- 14 *The Memoirs of Cordell Hull*, New York 1948, knjiga II, str. 1109/10 i 1570/71.
- 15 *U. S. Army in World War II*, str. 356.

Glava III

- 1 Samuel Elliot Morrison, *Strategy and Compromise*, Boston, 1958, str. 38.
- 2 Kent Roberts Greenfield, *American Strategy in World War II: A Reconsideration*, Baltimore, 1963, str. 49.
- 3 Winston S. Churchill, *The Second World War*, knjiga 6, Triumph and Tragedy, Boston, 1953, str. 721 i 723.
- 4 Omar N. Bradley, *A Soldier's Story* New York, 1951, str. 531/37 i 544.
- 5 *Command Decisions*, str. 381.
- 6 Lieutenant General John M. Schofield, *Forty-six Years in the Army*, New York, 1897, str. 311.
- 7 *U. S. Army in World War II*, str. 131 i sledeće.
- 8 John J. McCloy, *The Challenge to American Foreign Policy*, Cambridge, Massachusetts, 1953, str. 42/43.
- 9 Henry L. Stimson and McGeorge Bundy, *On Active Service in Peace and War*, New York, 1948, str. 623.
- 10 *The Army Air Force in World War II*, knjiga V, The Pacific: Matterhorn to Nagasaki, jun 1944. do avgusta 1945, Wesley Frank Craven and James Lea Cate, Editors, Chicago, 1953, str. 697.

Glava IV

- 1 Wesley W. Posvar, Colonel, U. S. Air Force, *Strategy Expertise and National Security* (Mimeographed) Cambridge, Massachusetts 1964, str. 38.
- 2 Richard G. Hewlett and Oscar E. Andeson, jr., *The New World, 1939/1946*, knjiga I, A History of the United States Atomic Energy Commission, University Park, Pennsylvania, 1962, str. 15.
- 3 Arthur Comton, *Atomic Quest*, New York, 1956, str. 219.
- 4 *Military Situation in the Far East*, Saslušanja pred Komitetom oružanih snaga i Komitetom Senata Sjedinjenih Država za spoljne odnose, na 1. zasedanju 82. kongresa (činjenice u vezi sa smenom sa položaja generala kopnene vojske Daglasa Makartura), Washington, 1951, str. 561/564.
- 5 *Bulletin Atomic Scientists*, Vol. I, № 10, septembar 1946.
- 6 *Bulletin Atomic Scientists*, Vol. V, № 1, januar 1951.
- 7 Urs Schwarz, *Die Angst in der Politik*, in *Die Angst, Studien aus dem C. G. Jung-Institut*, Zürich, 1959, str. 127.
- 8 *Bulletin Atomic Scientists*, Vol. VII, № 1, januar 1951.
- 9 Robert W. Tucker, *The Just War, A Study in Contemporary American Doctrine*, Baltimore 1960, str. 91.
- 10 Robert C. Batchelder, *The Irreversible Decision*, 1939—1950, Boston, 1962, str. 238.
- 11 *The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*, 1939 Volume, Dew York, 1941, str. 454, i 1940 Volume, str. 177.
- 12 Vannevar Bush, *Modern Arms and Free Men*, New York, 1949, str. 6.

Glava V

- 1 U. S. Department of State Bulletin, Vol. XXX, januar 25, 1954, str. 107—110.
- 2 *Documents on American Foreign Relations*, New York 1953, str. 64.
- 3 *Address in Chicago*, novembar 29, 1954, Documents on American Foreign Relations, 1954, New York, 1954, str. 18.
- 4 *Bulletin Atomic Scientist*, Vol. VI, № 7, juli 1950, str. 217.
- 5 U. S. Department of State Bulletin, Vol. XXXII, januar 17, 1955, str. 87—88.
- 6 Maxwell D. Taylor, General U. S. Army (Retired), Chief of Staff, 1955—1959, *The Uncertain Trumpet*, New York, 1959.
- 7 U. S. Department of State Bulletin, Vol. XXXII, 17. januar 1955, str. 87—88.
- 8 Morton H. Halperin, *Limited War, An Essay on the Development of the Theory and an Annotated Bibliography*, Cambridge, Massachusetts, 1962.
- 9 *The Reporter*, Vol. XI, № 9, str. 16—21.
- 10 *Foreign Affairs*, Vol. XXXIII, № 3, str. 416/28.

11 Memorandum № 7 of the Center, *The Requirements of Deterrence*. Kasnije objavljen u knjizi „Military Policy and National Security“, edited by William W. Kaufmann, Princeton, 1956.

12 Arnold Wolfers, *Could a War in Europe be Limited*, Yale Review XLV (1956).

13 Rear Admiral Sir Anthony Buzzard, *Massive Retaliation and Graduated Deterrence*, World Politics, Vol. VIII. Nr. 2, januar 1956, Princeton 1956.

14 William W. Kaufmann, *Military Policy and National Security*, Princeton, 1956, str. 129.

15 Henry A. Kissinger, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York, 1957.

16 Robert E. Osgood, *Limited War*, Chicago, 1957.

17 *The United States in World Affairs*, 1958, New York, 1959, str. 103/4.

18 Henry A. Kissinger, *The Necessity for Choice*, New York, 1960.

Glava VI

1 John von Neumann and Oskar Morgenstern, *Theory of Games and Economic Behaviour*, Princeton 1943.

2 Herman Kahn, *On Thermonuclear War*, Princeton, 1960.

3 *Foreign Affairs*, Vol. XXXVII, № 2, januar, 1959, New York, str. 211—234.

4 Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age*, The RAND Corporation, Princeton, New Jersey, 1959.

5 Bernard Brodie, *Sea Power in the Machine Age*, Princeton, 1941.

6 Herman Kahn, *Thinking about the Unthinkable*, New York, 1962.

7 Isto, str. 18/19.

8 Herman Kahn, *On Thermonuclear War*, str. 20.

9 *Soviet Military Strategie*, Edited by Marshal, V. D. Sokolowskii, translated and with an Analytical Introduction by Herbert S. Dinerstein, Leon Gouré, Thomas W. Wolfe, A RAND Corporation Research Study, Englewood, New Jersey, 1963. Military Strategy, Soviet Doctrine and Concepts, With an Introduction by Raymond L. Garthoff, New York, 1963.

10 *New York Times*, 21. april 1964.

11 Oskar Morgenstern, *The Question of National Defense*, New York 1959.

12 Amitai Etzioni, *The Hard Way to Peace, A new Strategy* New York, 1962.

13 Amitai Etzioni, *Winning without War*, New York, 1964.

Amitai Etzioni, *Siegen ohne Krieg*, Dusseldorf, 1965.

14 Charles E. Osgood, *An Alternative to War or Surrender*, Urbana, Illinois, 1962.

15 Center of International Studies, Princeton University, Policy Memorandum № 28, septembar, 1963.

16 Morton A. Kaplan, *The Strategy of Limited Retaliation*, Center of Internationales Studies, Princeton University, Policy Memorandum № 19, april, 1959.

17 Herman Kahn, *Thinking about Unthinkable*, 60.

18 Robert A. Levine *The Arms Debate*, Cambridge, Massachusetts, 1963.

19 Videti primedbu IV/2.

20 General Albert C. Wedemeyer, *Wedemeyer reports!* New York, 1958.

Glava VII

1 A. J. Wohlstetter, F. S. Hoffman, R. J. Luzz and H. S. Rowen, *Selection and Use of Strategic Air Bases*, R—266, Santa Monica, California, 1963.

2 Colonell Robert N. Ginsburgh, *The Challenge to Military Professionalism*, in *Foreign Affairs*, Vol. XXXXII, № 2, januar 1964, New York.

3 Robert Murphy, *Diplomat Among Warriors*, London, 1964, str. 209.

4 U. S. Foreign Policy, *Developments in Military Technology and Their Impact on U. S. Strategy and Foreign Policy*, Study Prepared for the Senate Committee on Foreign Relations, 1. zasedanje 86. kongresa, 6. decembra 1959.

5 *Congressional Quarterly Almanac*, 87. kongres, 1. zasedanje, 1961, Vol. XVII, Washington, D. C., 1961, str. 899 i sledeće.

6 Department of State Bulletin, Vol. XLVII, juli 9, 1962, Washington, str. 64/69.

7 *Arms and Arms Control*, A Symposium edited by Ernest W. Lefever, New York, 1962, str. 313.

8 Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict*, Cambridge, Massachusetts, 1960.

9 Isto, str. 233.

10 Thomas C. Schelling and Morton. H. Halperin, *Strategy and Arms Control*, New York, 1961.

11 Isto, str. 143.

12 Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, 1962.

Glava VIII

1 Henry Wager Halleck, Major-General, *Elements of Military Art and Science*, New York 1846.

2 Albert Wohlstetter, *Strategy and the Natural Scientist*, in *Scientists and National Policy-Making*, edited by Robert Gilpin and Christopher Wright, New York, 1964, str. 174.

P R E D M E T N I R E G I S T A R

- Ačeson Din (Acheson Dean) 156, 173
Ačeson — Lilijentalov izveštaj 94
Agencija SAD za kontrolu oružanja i za razoružanje 164, 185, 187
(U.S. Arms Control and Disarmament Agency)
Agencija za visoka istraživanja projekata odbrane od balističkih projektila (Ballistic Missile Defense Advanced Research Projects Agency) 165
Ajnštajn Albert 84, 85, 101
Ajere Šarl (Ailleret Charles) 210
Ajzenhauer Dvajt 66—68, 110—111, 112—113, 118, 119—120, 167, 169, 188, 201, 208
Aljaska 37
Antikomunisti 156
Anvil, operacija 66
Apton Emori (Upton Emory) 23, 199
Arnold Henri (Arnold Henry) 61, 71, 109
Aron Rejmon (Aron Raymond) 138, 187, 200, 207
Atlanta 68
Atlantska povelja 54
Atlantski institut, Pariz 206
Atlantski projektilski poligon (sada „Kejp Kenedi“, Atlantic Missile Range) 165
Atlas, projektil 107, 109
Atomska bomba 80—82, 37, 94, 100, 105, 130, 133
Augusta, krstarica 81
B—29, bombarderski avion, 75, 105
Baruhov plan 94
Baze (van teritorije SAD) 171
Bazed Entoni (Buzzard Anthony) 124
Bel telifoun, laboratorije (Bell telephone Laboratories) 203
„Bendiks sistem divižen“ (Bendix Systems Division) 164
Berlin 67, 170
Bezuslovna kapitulacija (unconditional surrender) 63, 80, 91, 92, 97, 125
Bilten atomskih naučnika (Bulletin of the Atomic Scientists) 92, 95, 103, 115, 122
Bipolarnost 158
Bizmarkovo more 71
Blis Tasker (Bliss Tasker) 31, 33
Bofr (general) 207
Bolero, plan operacije (Bolero-Roundup, „priklupljanje za igru bolero“) 57

- Boninska ostrva 72
 Bredli Omar (Bradley O.) 67
 Brijan-Kelgov pakt (Briand-Kellogg Pakt) 34, 93
 Brodi Bernerd (Brodie Bernard) 123, 137, 156, 199
 Bovi Robert (Bowie R.) 16, 156
 Buš Vanevar (Bush Vannevar) 86, 100
- Centar za međunarodne poslove, (Center for International Affairs) — Kembridž, Masačusets) 16, 123, 155
 Centar za međunarodne studije (Center for international Studies) Princeton 123, 134, 137, 150
 Centar za spoljnopolička istraživanja (Center of Foreign Policy Research) 16, 171, 186
- Čang Kaj Šek 114
 Čedvik Džejms (Chadwick James) 85
 Čerčil Vinston 52, 54, 57, 58, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 72, 80, 166
- Daglas, kompanija avio-industrije 109
 Dals, Džon Foster 110, 111, 113, 117, 119, 208
 Dardaneli 61
 De Gol Šarl 67
 Deklaracija o pravima (declaration of Rights) 22
 Delikatna ravnoteža straha (The Delicate Balance of Terror) 136
 Dien Bien Fu 113
 Dinerstejn Herbert (Dinerstein Herbert S.) 117
Diseminacija (Dissemination) 190
 Donelson, tvrđava 64
- „Distrikt Manhattan“ (District Manhattan) 86—88, 102
 Dragen (Dragon), operacija 66
 Duet Đulio (Guilio Douhet) 200
 „Duga-1“ do „Duga-5“ (Rainbow 1—5), ratni planovi 46, 47
 Dulitl (Doolittles), general 56
 Dvookeanska flota 39
 Društvo naroda 33, 93
 Džonson Edvin (Johnson Edwin C.) 100
 Džonson Lindon 174, 176
- Ecioni Amitaj (Etzioni Amitai) 148, 149, 156
 Elastično zastrašivanje 193, 194
 Enivetok o. 102
 Eskalacija 124, 180, 184
 Federalni savet crkava (The Federal Council of Churches) 98
 Federacija naučnika SAD (Federation of American Scientists) 92
 Feragat Dejvid (Farragut David Glasgow) 59
 Fermi Enriko (Fermi Enrico) 84, 85
 „Fleksibl rispons“ (Flexible Response) 180, 210
 „Figaro“ (Le Figaro) 207
 Filipini 24, 34, 47, 55, 56, 72, 73
 Fondacija braće Rokfeler 125, 170
 Fordova fondacija (Ford Foundation) 206
 „Forin afers“ (Foreign Affairs) časopis 136
 Foš Ferdinand 30, 200
 Frank Džejms (Franck James) 91
 „Frankfurter algemajne cajtung“ (Frankfurter Allgemeine Zeitung) 207

- Galoa Pjer (Gallois Pierre -M.) 207
 Gejter Rouen (Gaither H. Rowan) 126
 Gejterov izveštaj 126, 170
 Getisberg (Gittysburg) 73
 Gardner Trevor 107
 Goldvoter Bari (Golwater Barry) 157
 Gradualizam (postepenost 149
 Grant, Julisis Simpson (Grant, Ulysses Simpson) 64, 201
 Grinfield Robert Kent (Greenfield R.K.) 62
 Grouvs Lesli (Groves Leslie) 86
 Grupa za ocenjivanje dejstava (Operations Evaluation Group) 165
 Guam o. 34, 55, 75
 Gvadalkanal 71
 Hal Kordel (Hull Cordell) 44, 50—52
 Helk Henri Vejdžer (Haleck Henry Wager) 199
 Helperin Morton (Halperin M.) 186, 187
 Hamilton Aleksander 22, 199
 Hart Lidel (Hart B.H. Liddell) 206
 Harvardski univerzitet 123, 126, 155, 186
 Haška mirovna konferencija 206
 Havaji 37
 Hidrogenska bomba 100, 102, 170
 Hikenluper, senator (Hickenlooper) 26
 Hirošima 80—82, 90, 91
 Hitler Adolf 58, 85
 Holsi (Halsey), admirал 74
 Hongkong 72
 Honšu 79
 Hornit (Hornet), nosač aviona 56
 Hruščov 110, 143, 144
 Indija 192
 Indokina 113, 124
 Ingersol Rojel (Ingersol Royal) 42
 Inicijalno paljenje 193
 Institut za analizu odbrane Institute for Defense Analyses — IDA) 165
 Institut za spoljnu službu (Foreign Service Institute) 172
 Institut za strategijske studije (Institute for Strategic Studies, London) 16, 192, 206, 207
 Institut za visoke studije (Institute for Advanced Studies, Princeton) 133
 „Internešenel telifoun end teligraf“ (International Telephone and Telegraph) 203
 Irska rezolucija 191, 192
 Ivo Džima 73
 Izbijanje rata usled zablude ili slučaja 140
 Izveštaj fondacije braće Rokfeler 170
 Istraživačka laboratoriјa ratne mornarice (Naval Research Laboratory) 84
 Izolacionizam 32, 35
 Izrael 192
 Jugoistočna Azija 142, 193
 Kairo 69
 Kan Herman (Kahn H.) 17, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 142, 152, 156
 Kanada 192
 Kaplan Morton 150
 Kaufman Vilijam (Kaufmann William) 123, 125
 Kazablanka 61, 64, 170
 Kejn, senator (Cain) 122
 „Kejp Kenedi“ 203
 Kenan Džordž (Kennan George) 156
 Kenedi Džon 143, 174, 194

- Kanningem (Cunningham), admiral 59
 King, admiral 57, 59, 61, 72
 Kjoto (Kyoto) 76
 Kjušu (Kyushu) 79
 Kisinger Henri (Kissinger Henry) 16, 123, 126, 127, 148, 151, 156
 Klauzevic Karl 41, 126, 200
 Knor Klaus (Knorr K.) 134
 Kobe, grad 76
 Kokura, grad 81, 82
 Kolateralne mere (Collaterals) 147, 188
 Kombinovani odbor načelnika generalštabova (Combined Chiefs of Staff) 57, 69, 71
 Komitet za istraživanja u oblasti nacionalne odbrane (National Defense Research Committee) 86, 100, 202
 Kompton Artur (Compton Arthur H.) 86, 88
 Konent Džejms (Conant James) 86, 100
 Kontrolisana odmazda (Controlled retaliation) 150, 151
 Konvencionalna sila zastrašivanja 182
 Konvencionalno oružje 123, 150, 180, 182
 Konvencionalni rat 181
 Koralsko more (Coral sea) 56
 Koreja 26, 12, 171, 179
 Kraljevski vojni institut (Royal Service Institution) 206
 Kubanska kriza 141, 143, 193
 Laser 162
 Latinska Amerika 43
 Lefevr Ernest (Lefever E.W.) 186
 Lejhi (Leahy), admiral 42, 47
 Lejte (Leyte) 72—75, 78
 Lemej Kertis (LeMay Curtis) 76, 77
 Lenjin 117, 181, 200
- Levin Robert (Levine R.A.) 145, 155, 156, 185
 Li Homer (Lea H.) 24, 199
 Linkoln Abraham 62
 Lipman Volter 156
 Londonski ugovor o ratnim flotama 34
 Los Alamos 92
 Luzon 72, 73
- „Mač“ 121, 210
 Mahan Alfred Tajer (Mahan A. Thayer) 36, 40, 55, 56, 73, 74, 75, 79, 199
 Makartur Daglas (Mac Arthur Douglas) 26, 69, 72, 73, 79, 173, 201
 Meklelen Džordž Brinton (McClellan G.B.) 23, 201
 Mekloj Džon (McCloy John J.) 79, 100
 Mak Maonov zakon (McMahon act) 98, 100
 Maknamara Robert (McNamara R.) 175, 176, 211
 Maksimalizam 156
 Manila 37, 72, 73
 Mao Ce Tung 181, 200
 Marijanska ostrva 74
 Maršal Džordž (Marshall G.), general 44, 45, 50, 58, 59, 60, 61, 72, 86, 88, 89, 112, 122, 201
 Maser 162
 Masačusetski tehnološki institut (Massachusetts Institute of Technology) 165
 Masovna odmazda 105, 210
 Međunarodni institut za štampu, Cirih 207
 Metalurška laboratorija u Čikagu 92
 Meza (Maas) 30
 Midvej 57, 69
 Mičel Vilijam (Mitchell William) 37, 199
 Miler Ilizbet (Miller Elizabeth) 18

- Miler Peri (Miller Perry Gilbert Eddy) 18
Ministarstvo odbrane 171, 172, 202, 203
„Minitmen“ program (Minuteman — Programm) 176
Monroova doktrina 43, 47
Morgenstern Oskar 134, 148
Morison S.E. 59
Moskovski ugovor 141, 189
Mozel (Mosel) 30, 37
Multilateralna atomska sila (Multilateral Force — MLF) 146, 196, 197, 198
- Nacionalna akademija nauka 86
Nacionalna uprava za vazduhoplovna i vasionska istraživanja (National Aeronautics and Space Administration) — NASA 165
Nacionalni savet za istraživanja (National Research Council) 202
Nacionalni savet za ograničavanje naoružanja 33
Načelnik admiralskoga (Chief of Naval Operations) 36, 39
Nagasaki 80, 81, 82, 91
Napoleon 23
Narodna Republika Kina 192
„Nato“ 120, 159, 180, 193, 207, 208, 211
Naučna porota (Scientific Panel) 88
„Navaho“ projektil 107
Neutralne zemlje 146
Nitse Pol (Nitze Paul) 170
Niigata (Niigata) 80
Nivel (Nivelle), general 28
Nobel Alfred 93
„Noje cirher cajtung“ (Neue Zürcher Zeitung — Nove cirške novine) 16, 17, 207
Nojman Džon (Neumann, John von) 108, 109, 133
Nova Cvineja 57, 69, 71
- „Nju luk“ (New Look — novi pogled) 111, 117, 118, 208
NSC 86, šifra dokumenta 170
Nuklearno oružje 130
Nju Orienz (New Orleans) 59
- Odbor za planiranje (Planski odbor) 36, 45, 50
Odbor za procenu strategijskih projektila 108
(Strategic Missile Evaluation Committee)
Odeljenje za ratne planove vojske (War Plans Division) 49
Ograničena i odmerena odmazda — „fleksibl rispons“ 141, 178, 181, 195, 210
Ograničeni rat (Limited war) 121, 123, 124, 142, 181
Ograničavanje naoružanja 140, 184
Okinava 73
Openhajmer Robert 102
Operacijsko istraživanje 134
„Oružje govori“ (Arms Debate) 155, 185
Osaka 76
Ozgud Čarls (Osgood Charles E.) 149, 156
Ozgud Robert (Osgood R.E.) 126, 148
Overlord, operacija 60, 65, 67
Ouk Ridž (Oak Ridge) 92
- Pan amerikensk vord ervejs (Pan American World Airways) 165
Panamski kanal 37, 39, 45
Pacifizam, pacifisti 42, 155, 156, 206
Peneminde 107
Perl Harbor 51, 52, 55, 61
Peršing Džon (Pershing John J.) 26, 27, 28, 30, 33, 34
Pitersberg 73
Plan „Dog“ 49
„Pobeda“ 177

- Pog Forist (Pogue Forrest C.)
 67
 Port Morezbi 57
 Posoni Stefan (Possony S.)
 156
 Posvar Vesli (Posvar Wesley W.) 157
 Potsdam 80, 81
 Pravedni rat 31, 70, 77, 92, 98
 Predsednik SAD 171, 173
 Preduhitrujući udar (unapred preduzeti protivudar — preemptive strike) 189
 Prinstonski univerzitet 133,
 136
 Privremeni komitet Interim (Committee) 88, 89, 90
 Probne eksplozije 152, 190
 Projekat „Atlas“ 109
 Projekat „Manhattan“ 79
 Projekat „Titan“ 109
 Profesionalni oficir 167, 200,
 205
 Program pobede (Victory Program) 52, 54
 Proliferacija 190

 Rabaul 72
 Rabinovič Judžin (Rabinovitch Eugene) 92, 95, 115
 Ramo-Vulridž korporejšn (Ramo-Woolridge Corporation)
 165
 RAND korporacija 4, 108—110,
 137, 165, 167
 Rasel Bertrand 156
 Ratne igre 135, 147
 Ratni ciljevi 54
 Ratni plan Crveni“ 38, 41, 45
 Ratni plan „Crveno-narandžasti“ 45
 Ratni plan „Narandžasti“ 36,
 41
 Ratni plan „Plavi“ 45
 Ratni savet (War Council) 52,
 79
 Redford (Radford), admiral
 111—113, 120, 121

 „Redfordova pukotina“ (Radford Leck) 120
 Rejtion“ (Raytheon) kompanija 165
 Republika Koreja 114
 Rjukju (Ryu Kyu) 72
 Rodos 61
 Rundštetova ofanziva 68
 Rut Ilajhju (Root Elihu) 24
 Ruzvelt Franklin 42, 44, 47,
 49, 50—52, 54, 55, 57, 61—65,
 66, 69, 74, 84—86, 99, 101, 202
 Ruzvelt Teodor 24, 39, 45, 75
 199
 SAC — Strategijska vazduhoplovna komanda (Strategic Air Command) 106, 176
 Sajpan (Saipan) 75
 Saks Aleksander (Sachs A.)
 84
 Sateliti zemljini, veštački 125,
 143
 Savetodavni komitet 86
 Savet za spoljne odnose 110,
 170
 Savezna Republika Nemačka (SR Nemačka) 192
 Severna Koreja 100, 114
 Severnoatlantski savez (Nato)
 141, 170, 207, 209
 Severski Aleksander 157, 199
 Sila odvraćanja (Force de dissuasion), 146, 154
 Silard Liou (Szilard Leo) 84
 Signali 142
 Sims Wilijam William) 26, 38
 Singapur 48, 56
 Skoufield (Schofield), general-potpukovnik 21, 68, 199
 Sledžhamer (Sledgehammer), operacija 57
 „Slobodno nebo“ (open skies) 188
 „Smešni rat“ (Drôle de guerre) 48
 „Snark“, projektil 107
 Sokolovski, maršal 144

- Sovjetski Savez 94, 142, 194, 195
 Spruens Rejmond (Spruance Raymond) 74
 „Sputnjik“ 105, 109, 167
 Stalni komitet za vezu (Standing Liaison Committee) 44
 Staljin 58, 62
 Stanfordski institut za istraživanje 139
 Stark Herold (Stark Harold R.) admiral 49, 50
 Stimson Henri (Stimson Henry L.) 51, 76, 79, 80, 86, 88
 Strazbur 59
 Strategija (Stratégie), časopis 207
 Strategija razaranja gradova (Countervalue) 152, 154, 196
 Strategija sukoba (Strategy of Conflict) 186, 188
 Strategija uništavanja vojne sile (Counterforce) 152, 155, 176, 184, 188, 197, 214
 „Stounvol“ („Stonewall) 73
 Straus-Hipe Robert (Strausz-Hupér) 156
 Surigao, prolaz 75
 „Svis rivju ov vorld efers“ (Swiss Review of World Affairs) 17
 Šeling Tomas (Schelling Thomas C.) 16, 156, 186, 188, 189
 Serman (Sherman), general 68, 73
 Širenje nuklearnog oružja 190
 „Štit“ 118, 121, 145, 210
 Svajcarska 192
 Svedska 192
 Taft Vilijam (Taft William) 39
 „Tajms“ 207
 Talbot Harold (Talbott H. E.) 108
 Tarava 71
 Teheran 61, 66
 Tehnika, vojna (ratna) 161
 Tehnološki institut, Masačusets (MIT — Massachusetts Institute of Technology) 165
 Tejlor Maksvel (Taylor Maxwell D.) 122, 124
 Termonuklearni rat 134, 136, 138
 Tinjan 78, 81, 82
 Tokio 56, 76
 Tolman R. C. 87
 Tonking 140, 195
 „Torč“ (Torch), operacija 58
 Truman Hari 64, 80, 88, 98, 100, 101, 163, 170, 173
 „Tvrđava Amerika“ 120
 U-2 143, 189
 Ugovor devet sila (Washingtonski ugovor o ratnim flotama) 33
 Ujedinjene nacije 93, 94, 191
 Uprava za istraživanja u oblasti odbrane i tehnike (Office of Defence Research and Engineering) 165
 Uprava za naučna istraživanja i razvoj (Office of Scientific Research and Development) 100, 202
 Uprava za pomorska istraživanja (Office of Naval Research) 165
 Uprava za vojno-političke poslove (Office for Politico-Military Affairs) 172
 „Ustavljača“ (Permissive link) 141
 V-1 i V-2 105
 Valas Henri (Wallace Henry) 86
 Wašington Džordž 25
 Vašingtonska konferencija o ratnim flotama 33
 Vazduhoplovna akademija (Air Force Academy) 169
 Vazduhoplovstvo vojske (Air Corps) 71

- Vazdušni transport 182
„Vazdušni most“ (Big Lift — „Velika dizalica“) 143
Vedemajer Albert (Wedemeyer, Albert C.) 158
„Velika debata“ 207
Versaj 42
Vest Point 40, 168
Vilki Vender (Willkie Wendell) 49
Wilson Čarls (Wilson Charles) 118—120
Wilson Tomas (Wilson Thomas Woodrow) 21, 25, 26, 29, 30, 33, 56, 62, 102, 202
Visner Judžin (Wiesner Eugene) 84
Voban (Vauban) maršal 41
Vojna akademija SAD 168
Vojna obaveza 183
Vojni budžet 188
Volfers Arnold (Wolfers A.) 17, 124, 156, 171, 186
Volsteter Albert (Wohlstetter A.) 108, 136, 156, 209
Zajednička komisija vojske i ratne mornarice (Joint Army and Navy Board) 35, 50
Zapadni front 28
Zajednički odbor načelnika generalštabova (Joint Chiefs of Staff) 57, 62, 71, 72, 74, 79, 111, 120
Zastršivanje 127, 129, 130, 132, 138, 139, 140, 176, 177—184, 188, 193, 195
Žomini Anri Antoan (Jomini Henri Antoine) 200

VOJNA BIBLIOTEKA

— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950. godine

Dosada izdala ove knjige

- 1) knjiga: General AJZENHAUER, **OD INVAZIJE DO POBEDE**, rasprodato.
- 2) knjiga: Maršal MONTGOMERI, **OD EL ALAMEJNA DO BAL-TIČKOG MORA**, rasprodato.
- 3) knjiga: Kamil RUŽERON, **BUDUĆI RAT**, rasprodato.
- 4) knjiga: Pukovnik dr fil., BEŠLAJN, **RUKOVODENJE NAROD-NOM ODBRANOM**, rasprodato.
- 5) knjiga: Bazil H. LIDEL-HART, **STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA**. Strana 397, cena 2,30 din.
- 6) knjiga: Kamil RUŽERON, **POUKE IZ RATA U KOREJI**, rasprodato.
- 7) knjiga: Džordž PATON, **RAT KAKVOG SAM JA VIDEO**, rasprodato.
- 8) knjiga: General ER, **ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE**. Strana 405, cena 3 din.
- 9) knjiga: Omar BREDLI, **USPOMENE JEDNOG VOJNIKA**, rasprodato.
- 10) knjiga: Pukovnik LIKA, **EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA**, rasprodato.
- 11) knjiga: J. O. HIRŠFELDER, **ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA**, rasprodato.
- 12) knjiga: Maršal PAPAGOS, **GRČKA U RATU 1940/41**. Strana 400, cena 2 din.
- 13) knjiga: Džon KRESVEL, **RAT NA MORU 1939/45**, rasprodato.
- 14) knjiga: ROZBERI, **BIOLOŠKI RAT**, rasprodato.

- 15) knjiga: General-pukovnik DAPČEVIĆ, **ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA**. Strana 630, cena 5 din.
- 16) knjiga: General ŠASEN, **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA**, rasprodato.
- 17) knjiga: SVEČIN, **STRATEGIJA**. Strana 452, cena 4,50 din.
- 18) knjiga: AJMANSBERGER, **TENKOVSKI RAT**. Strana 356 sa 3 priloga, cena 4 din.
- 19) knjiga: KAMON, **NAPOLEONOVI RATOVI**, rasprodato.
- 20) knjiga: KARPOV, **OBALSKA ODBRANA**. Strana 524, cena 7 din.
- 21) knjiga: MIKŠE, **TAKTIKA ATOMSKOG RATA**, rasprodato.
- 22) knjiga: MIDEILDORF, **TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU**, rasprodato.
- 23) knjiga: AJRE, **RATNA VEŠTINA I TEHNIKA**. Strana 248 cena 3 din.
- 24) knjiga: PRENTIS, **CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM Ratu**, rasprodato.
- 25) knjiga: HITL, **VOJNI ŠABOVI**. Strana 336, cena 5 din.
- 26) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **STALJINGRAD**. Strana 252, cena 10 din.
- 27) knjiga: FOJHTER, **ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA**. Strana 503, cena 8,50 din.
- 28) knjiga: Admiral KASTEKS, **STRATEGIJSKE TEORIJE** (I sveska). Strana 430, cena 6 din.
- 29) knjiga: GUDERIJAN, **VOJNI MEMOARI**. Strana 623, cena 10 din.
- 30) knjiga: **VOĐENI PROJEKTLI**. Strana 546, cena 45 din.
- 31) knjiga: GRUPA POLJSKIH AUTORA, **ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE**. Strana 432, cena 10 din.
- 32) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE**. Strana 487, cena 10 din.
- 33) knjiga: HERBERT FAJS, **ČERČIL — RUZVELT — STALJIN**. Strana 840, cena 15 din.
- 34) knjiga: MIDEILDORF, **TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI**. Strana 671, cena 8 din.
- 35) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIČKI PRIMERI BORBE**. Strana 264, cena 8 din.
- 36) knjiga: Ešer LI, **VAZDUŠNA MOĆ**. Strana 288, cena 6,50 din.
- 37) knjiga: MONTROS, **NEBESKA KONJICA**, (Studija o helikopterima.) Strana 307, cena 7 din.
- 38) knjiga: MELENTIN, **OKLOPNE BITKE**. Strana 448, cena 8,50 din.

- 39) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMije 1941—1945**. Strana 593, cena 13 din.
- 40) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE** (I sveska). Strana 646, cena 9 din.
- 41) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIVNE VEŠTINE** (I sveska). Strana 597, cena 16 din.
- 42) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE** (I sveska). Strana 803, cena 12,50 din.
- 43) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE**. Strana 489, cena 10 din.
- 44) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **NA ZAPADNOM PRAVCU**. Strana 336, cena 6 din.
- 45) knjiga: Maršal ČUJKOV, **ODBRANA STALJINGRADA**. Strana 423, cena 6 din.
- 46) knjiga: **TRANZISTORI** (prevod sa engleskog). Strana 464, cena 11 din.
- 47) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA pod redakcijom generala armije KUROČKINA, **METODIKA VOJNO-NAUČNOG ISTRAŽIVANJA**. Strana 384, cena 6,50 din.
- 48) knjiga: NASTAVNICI VOJNOPOLITIČKE AKADEMIJE „LE-NJIN“, **MORALNO-POLITIČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU**. Strana 382, cena 11 din.
- 49) knjiga: ŠTERNBERG, **VOJNA I INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA**. Strana 360, cena 11 din.
- 50) knjiga: IVANOV i TJAPKIN, **INFRACRVENA TEHNIKA U VOJSCI**. Strana 351, cena 18 din.
- 51) knjiga: BUĐONI, **PREDENI PUT**. (Memoari iz oktobarske revolucije). Strana 486, cena 7,50 din.
- 52) knjiga: POPELJ, **U TEŠKO VREME**. Strana 400, cena 7 din.
- 53) knjiga: LOKTIONOV, **DUNAVSKA FLOTILA U VELIKOM OTADŽBINSKOM RATU**. Strana 321, cena 16,50 din.
- 54) knjiga: POPELJ, **TENKOVI SU OKRENULI NA ZAPAD** (druga knjiga pišeće trilogije). Strana 438, cena 11 din.
- 55) knjiga: Maršal SOKOLOVSKI, **VOJNA STRATEGIJA** (rad grupe autora). Strana 548, cena 11 din.
- 56) Knjiga: SEMJONOV, **RAZVOJ SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE**. Strana 405, cena 12,50 din.
- 57) knjiga: AKADEMIJA NAUKA SSSR, **VELIKA BITKA KOD MOSKVE**. Strana 366, cena 12 din.
- 58) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **O SOVJETSKOJ VOJNOJ NAUCI**. Strana 420, cena 12,50 din.
- 59) knjiga: KEGL I MENSON, **POMORSKI RAT U KOREJI**. Strana 564, cena 18,50 din.

- 60) knjiga: KOLESNIKOV, **ZORGE**. Strana 246, cena 7 din.
- 61) knjiga: GORČARENKO, **KIBERNETIKA U VOJSCI**. Strana 409, cena 10 din.
- 62) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **BITKA ZA LENJIN-GRAD**. Strana 785, cena 36 din.
- 63) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — I.** Strana 701.
- 64) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — II.** Strana 880, cena I i II knjige 50 din.
- 65) knjiga: POPELJ, **PRED NAMĀ JE BERLIN**. Strana 470, cena 15 din.
- 66) knjiga: BUĐONI, **PREDENI PUT — II.** (Memoari iz oktobarske revolucije). Strana 425, cena 15 din.
- 67) knjiga: EKLZ, **LOGISTIKA U NACIONALNOJ ODBRANI**. Strana 357, cena 20 din.
- 68) knjiga: M. N. ALEŠKOV, J. J. ŽUKOV, **OSNOVI RAKETNOG ORUŽJA**. Delo je u štampi.
- 69) knjiga: PLJASKIN, LISUHIN i RUVINSKI, **INŽINJERIJSKO OBEZBEDENJE BORBENIH DEJSTAVA**. Strana 358, cena 22 din.
- 70) knjiga: MANŠTAJN, **IZGUBLJENE POBEDE**. Strana 686, cena 30 din.
- 71) knjiga: IVANOV, ŠEMANSKI i JANOV, **KOMANDOVANJE JEDINICAMA U BOJU**. Strana 251, cena 17,50 din.
- 72) knjiga: BOFR, **UVOD U STRATEGIJU**. Strana 146, cena 10 din.
- 73) knjiga: LUKOV i PLATONOV, **VOJNA PSIHOLOGIJA** — Strana 418, cena 21 din.
- 74) knjiga: ŠVARC, **STRATEGIJA JUČE, DANAS, SUTRA** — Strana 219, cena 18 din.
- 75) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIKA** — Delo je u pripremi.
- 76) knjiga: TRNSKI, **NE TAKO DAVNO** — Delo je u pripremi.
- 77) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **OPŠTEVOJNA ARMIJA U NAPADU** — Delo je u pripremi.
- 78) knjiga: ARON, **VELIKA DEBATA** — Delo je u pripremi.
- 79) knjiga: BOFR, **ZASTRAŠIVANJE I STRATEGIJA** — Delo je u pripremi.
- 80) knjiga: HOHA, **TERITORIJALNA ODBRANA ZEMLJE** — Delo je u pripremi.
- 81) knjiga: MIHALSKI, **STRATEGIJA I TAKTIKA TERITORIJALNE ODBRANE** — Delo je u pripremi.
- 82) knjiga: KRISENKO, **SAVREMENI SISTEMI PVO** — Delo je u pripremi

ŠVARC

STRATEGIJA JUČE, DANAS I SUTRA

Redigovao prema originalu
major u penz. Radomir Turudić

*

Jezički redaktor
Stevan Kojić

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektor
Nada Vesic

*

Štampanje završeno jula 1968.

Tiraž 3.500

Cena 18 din.

Stampa: „Kultura”, Beograd, Makedonska 4